

С.В.Ушанова

**Сучасне лицарство
Задністров'я**

2015

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)
У 93

С.В.Ушанова. Сучасне лицарство Задністров'я. — Дніпропетровськ:
Середняк Т. К., 2015, — 160 с.

...Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права...

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: **йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.**

**Душу – Богові! Життя – Україні! Серце – народів-нації! Честь – козацтву!
Слава Україні! Слава козакам!**

Нехай ці слова служать дороговказом для нас.

Ушанова Світлана Валеріївна – історик. Наукові інтереси – сучасне козацтво Південної України (Одеська, Миколаївська, Херсонська області, Автономна Республіка Крим). Автор книг «Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини» (2006, 2015), «Сучасне лицарство Задністров'я» (2007, 2015), «Задністровці. Нарис» (2008), «Сучасне козацтво Задністров'я. Довідник» (2010, 2013), «Довідник козака Буджаку» - три видання (2009, 2010, 2011). Співавтор (із Тимофєєвим В.Я.) 12-томника (21 книга) «Архіви козаччини Задністров'я» (2003-2010), 5-томника «Архіви козаччини Буджаку» (2011-2012), 7-томника «Архіви козаччини Одещини» (2010-2016), 12-томника «Лицарі України. Енциклопедія козацького руху Буджаку» (2005-2016).

ISBN 978-617-7373-00-0

ВСТУП

«Українській козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно морально, психологічно, духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, захисту родини, свого роду та українського народу, своєї честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу».
Статут Українського козацтва.

Підтверджуючи правоту Нобелівського комітету, який признає синусоїдальність розвитку виключно важливим відкриттям сучасної цивілізації, в останній час багато уваги приділяється історії козацтва, повторюючи на новому витку етногенетичної спіралі розвиток інтересу до витоків національної культури. Це характерне для етапу **формування національної еліти, патріотичний настрій якої спрямований на обґрунтування української державності.**

Активізація політичного життя під гаслом визволення України ініціювала відродження козацько-лицарських традицій в Україні, появи козацьких осередків та об'єднання їх в єдине Українське козацтво. Сприйняття козацтва як споконвічної сили, що виборювала волю України, призвела до масовості руху. За своєю суттю український народ показав себе козацькою нацією з прогресивними козацькими звичаями і традиціями, українською національною ідеєю в козацькому варіанті. В українському народі дух козацтва живе в способі життя, діяльності і поведінки, в розвитку козацьких форм самоврядування. Тому актуально вивчення процесу становлення сучасного козацтва, його цілей, сутності козацького руху, місця його у розбудові сучасної України.

У кінці XVI століття козацтво зміцнюється і виділяється в окремий суспільний стан зі своєю особливою організацією з специфічними порядками й характером життя, з своїм центром. На території південно-східної України, яку захищала від татаро-турецьких загарбників місцева людність і ті втікачі, які йшли з західних і північних українських земель, де в той час селянство було вже закріпачене, польські й українські магнати і шляхтичі почали закріпачувати населення, захоплюючи землі, на яких воно мешкало. Для селянства, щоб не потрапити в панське ярмо, залишався один вихід: покаятися, визнати владу козацьких старшин і разом з усім козацтвом, яке на той час уже створило свій центр – Запорізьку Січ, - вступити в боротьбу з панами за свої землі і право бути вільним хліборобом.

Оскільки козацтво створило свою військову організацію і свій центр, набуло великого досвіду боротьби проти ординців, мало своїх досвідчених ватажків, то, зрозуміло, воно й очолило селянську боротьбу проти польсько-шляхетського гноблення. Можна вважати, що у тодішніх умовах Запорізька Січ стала початковим станом у формуванні української державності. Отже, Запорізька Січ була козацькою республікою, своєрідним прообразом Української козацької держави, яка створилася в ході визвольної війни в середині XVII століття під керівництвом Богдана Хмельницького.

Після ліквідації польсько-шляхетського режиму, протягом 1648 р. в Україні встановлюється новий державний апарат; складається нова військово-адміністративна і політична система, формується українська національна держава, в якій адміністративний устрій складався на зразок Запорізької Січі.

І хоча після ліквідації незалежності Української козацької держави пройшло 2,5 століття, головною рушійною силою у становленні Української народної республіки 1918 року - Української держави Скоропадського (Гетьманат) стало селянське ополчення «вільних козаків», січових стрільців, українських козацьких дивізій сірожупанників, синьожупанників.

У 1984-1991 роках починається етап загальноукраїнського відродження козацько-лицарських традицій. Козацтво стало силою, що виборювала волю України (Українське козацтво утворювалося як активні охоронно-штурмові загони РУХу). Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл. У 1994 році Президент України Кучма Л.Д. став почесним Гетьманом Українського козацтва. А 22 січня 2005 року новообраний Президент України Ющенко В.А. став Гетьманом України. Почався Третій Гетьманат...

Увага приділялася козацькому минулому Одещини. Настав час написати і про сучасне козацтво. З історії сучасного козацтва Одеської області є книги Б.Сушинського «Лицарі Причорноморського степу», С.Тимофєєвої «Сучасне українське козацтво півдня Одещини», «Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини», В.Тимофєєва «Річ про Адамівську Січ», «Адамівська громада», «Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання», «Річ про Буджацьку Січ», «Сучасне козацтво Південноукраїнського Задністров'я», «Річ про Січ», збірка статей викладачів історичного факультету Одеського національного університету ім.І.І.Мечнікова «Одеса козацька», «Чорноморська минувшина», статті у Всеукраїнських виданнях, виданнях Білгород-Дністровського району Одеської області козаків Б.Устименка, Л.Городецького, В.Тимофєєва. Є матеріали на інтернетсайтах. Створено джерельну базу історії Задністрового козацтва з архівних матеріалів козацьких товариств, мемуарів учасників козацького руху, епістолярної спадщини отаманів козацьких осередків (С.Тимофєєва, В.Тимофєєв. «Архіви козаччини Задністров'я»). Але глобальне законодавче дослідження і процес відродження козацьких традицій, які відбуваються останнім часом в Україні, ще й сьогодні зустрічають ряд серйозних перешкод. Однією з головних перепон є інформаційний голод, який витікає з відсутності або недоступності впорядкованої джерельної бази, анотованих бібліографічних оглядів, тематичних анотованих досліджень.

У книзі, яка пропонується увазі читачів, висвітлюється історія виникнення сучасного Українського Козацтва на території півдня Одещини, його діяльність. Охоплено період з 1989 (початок козацького руху) по 2007 роки. Вивчено і проаналізовано діяльності сучасного козацтва, відносин держави і козацтва, колізій цього процесу. Зроблено спробу зрозуміти та передбачити місце козацтва в українському суспільстві й державі ХХІ століття, знайти оптимальні шляхи використання відроджуваного козацтва в сучасних умовах. Сама логіка розвитку українського козацтва диктувала структуру книги: козацтво виникло спочатку на Запоріжжі та в Києві, потім утворилося в обласному центрі, далі осередки козацькі виникли в районних центрах. Таким ж чином йде огляд діяльності осередків козацтва від Всеукраїнських через обласні до районних і первинних (місцевих). На Одещині зареєстровано 17 крайових (обласних) козацьких організацій; в південних районах активно працюють лише Чорноморське Козацьке Військо та Чорноморське Козацьке З'єднання. Найактивніші осередки козацтва – в Білгород-Дністровському районі (в кінці ХХ століття, в найактивніший період козацького руху, налічувалося близько 2 тис. реєстрових козаків). Первинні козацькі товариства створювалися й в інших південних районах (Ізмаїльському, Саратському, Кілійському, Татарбунарському, Тарутинському, Болградському), але вже після першого року діяльності через нечисельність (5-10 членів в районному товаристві) вони припиняли діяльність...

Сподіваюсь, що ця книга буде корисною для всіх небайдужих до визвольного руху, національного відродження, історії Батьківщини.¹

---

¹ Книга «Сучасне лицарство Задністров'я» була написана та видана самодруком у 2007 році на основі матеріалу, що збирався для дипломної роботи. Автор навчалася в Одеському національному університеті на історичному факультеті (кафедра Історії України, керівник дипломної роботи – д.і.н, професор Гончарук Т.Г.)

ЧОТИРНАДЦЯТИРІК **Козацький звичаєвий кодекс**

*Народ кожен пильнується оком Господнім.
Гріхи наші гноблять нащадків наших.
Справою Божою єсть посполітеє діло козацьке за віру Христову,
за волю та рідну землю.
Корогви наші – то тінь Покрови Богородиці.
Доля народу – козацька доля.
Коли супостати рабують народ – встають козаки за долю батьків,
жінок та дітей своїх.
Юдиним та фарисеям не панувати на нашій землі.
Праведне діло для рук козацьких.
Не купімося на нові підманки, бо за ласою слідом – нове ярмо.*

ЗАВІТИ

1. Починай справу з молитвою Божою та іменем Божим. Не злися, коли щось не вийшло. Мабуть до діла готовий не був. Спроможеш, як будеш готовим до найтяжчого. Проси у Бога і дасть тобі силу, коли справа угодна для Бога. Нема на світі такого, щоб не корилося праведним людям.
2. Між Богом та козаком посередник один – Христос, а заступниця нашому роду – Богородиці Покрова.
3. Не обіцяй і не клянися. Бо людина – то тріска в потоці життя. Не все залежить від наших бажань. Краще вір справі, аніж словам.
4. Перед Богом всі люди рівні. Не гноби ні татарина, ані ляха і сам також не гнись. Корися в поході Старшині та козацькій громаді, бо ця покора для тебе ярмо, а скупині – то є заручина волі.
5. У козака сила лише в своїй землі. В чужому краї є сила лише проти полону.
6. Лишнього не хапай. Не всяке добро на добре. Всього на світі з'їсти не вдасться, - то ж бо тримайся посту. В походах посту немає.
7. Коли просять, - помагай, - і коли не просять, а треба - помагай. Не відказуй навіть ворогам.
8. Родину свою шануй, бо то твоя втіха та рай на землі. Нема на світі притулку, окрім сім'ї.
9. Козак має зброю пильнувати, як око своє. І ще більше. Здоровіє другим коротити можеш тільки тоді, коли честі твоєї рятунку нема. Коли ж честь свою ставиш вище громади, - складай свою зброю.
10. Як не можеш козакові відрядити зі справи рівно з своєю долею, тоді козака наймитом не займай. Бо справа не піде на лад і совість свою загубиш.
11. Умій слухати. Слухай все до кінця. Отамана не перебивай. Гаси дратування та злість. Мовчання від розуму. Втрачай слова, як найдорожчий скарб.
12. Заповіт із чужого досвіду.
13. Заповіт із набитих гуль.
14. Пам'ятай: один вірний шлях на землі – терпіння. Найвеличніші перемоги на світі – це перемоги над власним «Я».

ПОХОДЖЕННЯ ЗВИЧАЄВОГО КОДЕКСУ БУДЖАЦЬКОГО КОЗАЦТВА (ЧОТИРНАДЦЯТИРІК).

На початку 1990-х років, із відродженням Українського козацтва, перед козаками Українського Чорноморського козацтва (із літа 1991 року - Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва - до складу якого входило наше Буджацьке козацтво) постала проблема – на якому ґрунті-підвалинах будувати

УЧПГК, яке з юрби людей почало структуруватися у організацію. На Колах в Одесі 27.04.1991, 01.05.1991, 02.03.1992 були затверджені й розіслані по районним організаціям **Програма-звернення, Програма в розвиток Декларації незалежної й єдиної України, Програма УЧПГК**, які повинні були слугувати ідеологічним підґрунтям діяльності козацтва на Одещині, але більшість козаків вважало, що повинен бути й Морально-Звичаєвий кодекс Українського козака.

Із 1970-х років в усному переказі та у списках на Задністров'ї-Буджаку ходили Заповіді мазепинців (Стара та Нова Царичанки – Білгород-Дністровський район), запорожців (Кілія, Вилкове, Нерушай, Шевченкове, Старокозаче, Козацьке, Переможне, Новопокровка, Гасани – Кілійський, Білгород-Дністровський, Ізмаїльський райони) та Гната Некраси (Ізмаїл-Тучков, Вилкове, Кілія, Стара та Нова Некрасівки, Муравлівка, Жебріяни, Покровка – Ізмаїльський, Кілійський райони).

За ініціативи В.Лашкевича (історик за фахом, 2-й отаман УЧПГК – обирався двічі!), Л.Городецького (філолог за фахом, отаман Білгород-Дністровської паланки), В.Тимофєєва (директор першої на Одещині школи козацько-лицарського виховання повного циклу) почався збір, запис та літературна обробка цих Завітів із метою написання Морально-Звичаєвого кодексу Українського козака. Була створена літературна редакція, до складу якої, окрім згаданих козаків, входили Л.Безклубий (1-й отаман УЧПГК), І.Власюк (3-й отаман УЧПГК), В.Роздайбіда (директор першої козацької школи в Одесі), В.Бойчев (буджацький козак-характерник), Б.Устименко (буджацький козак-письменник), К.Янченко (козак УЧПГК), І.Кобилка (козак УЧПГК), Л.Тимчук (козак УЧПГК), С.Іванов (отаман Саратського куреня на Буджаку), В.Насипайко (козак УЧПГК), В.Мисюк (буджацький козак-письменник), С.Гуцалюк (козак УЧПГК) та ін. Влітку 1992 року було створено першу редакцію Чотирнадцятиріка – Морально-Звичаєвого Кодекса Українського козака (редакцій було декілька).

Остаточна редакція Чотирнадцятиріка була затверджена на Колі УЧПГК 22.12.1992 (отаман В.Лашкевич); у списках його було розіслано по організаціях УЧПГК у січні-березні 1993 року; вперше надруковано у збірці «Козацтво. Випуск 1-й» (Вид. СП «Петрекс», Білгород-Дністровський) у січні 1995 році. В липні 1993 року Чотирнадцятирік було затверджено Колом Буджацького козацтва як Звичаєвий Кодекс Буджацького козацтва (протокол №7 від 24.07.1993).

Із травня 1992 року текст Чотирнадцятиріка увійшов до сценарію посвяти козацьких організацій межиріччя Дунай-Дністер (Буджаку):

Дійство	Хто проводить
Отче наш.	Отаман.
Запрошення до посвяти.	Полковник, Берегиня.
Зачитування 14-ріка – Козацького Звичаєвого Кодексу.	Отаман.
Промова Українського козака при посвяті.	Новак.
Ушанування Образу Покровительки роду козацького – Пресвятої Богородиці.	Полковник.
Віддання шани Козацькому Прапору.	Полковник.
Січ – Верба. Обряд посвяти зброєю (Козака-Новака), вербою (Берегині).	Полковник, Берегиня.
Обряд посвяти Хлібом-сіллю.	Обозний.
Обряд посвяти Перначем.	Отаман.
Віддання шани Новаку Шабельним вінком.	Козаки.
Заклик. Панове козаки та козачки! Слава Богу, що ми козаки! Слава козакам! Слава Україні! Слава! Слава! Слава!	Отаман, Козаки.

РОЗДІЛ І. СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО.

1. Відродження козацтва.

Козацтво, козацький дух, козацький гарт і козацька звитяга... Лицарське служіння січовому товариству, козацькій ідеї, своєму народові, Україні... Для кожного істинного, поважаючого себе українця поняття ці такі ж святі і нетлінні, як біблійні заповіді, як віще, самим життям справджене благословення.

Сталося так, що організаційно чорноморське козацтво – всі оті запорожці, що неприкаянно подалися у степи після зруйнування і заборони Запорозької Січі – було розформоване і пошматоване, що воно розчинилося по різних козацьких кошах та військах, а ще – по містах, хуторах, поселеннях і промислах на всьому просторовиську – від Кубані і передгір'я Кавказу – до Подунав'я. Проте гордий волелюбний дух його, ідея козацької оборони тут, на південноукраїнських територіях землі своєї, українського слова і національних традицій, не загинули.

Незважаючи ні на які заборони та утиски з боку російської, а згодом і російсько-комуністичної імперії, бунтарський дух п'ятсотлітньої історії козацького лицарства продовжували жити в думках, надіях, давніх піснях та легендах, у мистецькому слові все нових і нових поколінь українців. У відповідності до законів царської Росії і Радянського Союзу відродити українське козацтво було практично неможливо, будь-яке, навіть на фольклорному чи історично-пізнавальному рівні, захоплення історією козацтва, а тим паче – спроба з'ясувати істинні наміри таких козацьких вождів, як І.Мазепа, І.Виговський, П.Полуботок, негайно ставали (за комуністичного режиму) об'єктом занадто прискіпливої цікавості агентів КДБ; а кожен, хто наслідювався вийти на вулицю у вишиванці чи завести козацькі вуса, в очах репресивних органів та україноненависницької частини населення негайно перетворювався на «українського буржуазного націоналіста», «бандерівця» і «ворога народу». Та все ж таки у роки так званої «горбачовської перебудови», коли після розвалу «соціалістичного табору» московська, а відтак і київська комуністичні влади гарячково відшукували спосіб урятувати комуністичний режим, у різних містах і селах українського Причорномор'я почали створюватися ініціативні групи відродження козацтва. Певний час вони, ясна річ, існували напівлегально, але вже наприкінці 80-х ці «козацькі гуртки» стали фактором громадського життя навіть на зрусифікованому півдні України.²

Наш народ споконвіку культував лицарські традиції виховання. Із століття в століття на лицарських традиціях формувалася еліта нації, яка завжди боролася за свободу і незалежність України. Коли в значній частині наших співвітчизників занепадав дух, не вистачало сили волі, бракувало віри в свої сили і можливості перемоги над ворогом, тоді історична необхідність породжувала українське козацтво. Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала своє право на свободу. Французький історик Шерер писав про українців так: «Ми бачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишали їм у спадок саму тільки шаблю з девізом: «Перемогти або загинути!» Так, шаблями наші предки володіли краще, ніж пером, тому в історії згадки про героїчні діяння українців залишили іноземці, але хай краще пишуть вони про наші звитяги, аніж ми про їхні!»³

Треба сказати, що вся Україна охоплена козацьким відродженням, яке триває й досі. На розвиток козацького руху вплинули різні умови та обставини. Серед них слід відзначити – сплеск національної свідомості, набуття Україною незалежності, а також виникнення деяких організацій, як не дивно, саме антиукраїнського напрямку. Наявність таких організацій, члени яких зневажливо ставилися до українського руху,

² Богдан Сушинський. Лицарі Причорноморського степу. – Одеса, «Слов'янія – XXI», - 92 с.

³ Архіви козащини Задністров'я (далі АКЗ). У 9 т. / Упоряд.: С.В.Тимофєєва, В.Я.Тимофєєв. Т.7. 2003. – 1 с.

підштовхувала патріотично настроєних громадян (не обов'язково етнічних українців) до входження у козацтво, або інших національно-демократичних організацій та партій. Підтримувався розвиток козацького руху і на державному рівні через низку наказів і посвідчень.⁴

Враховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності, а також з метою відродження традицій та звичаїв Українського козацтва 4 січня 1995 року вийшов Указ Президента України про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. Було постановлено схвалити громадські ініціативи щодо державної підтримки дальшого розвитку і діяльності організацій Українського козацтва, які об'єднують громадян України, що відносять себе до козаків.⁵

Становлення незалежної української держави на демократично-правових принципах проходить у складних умовах загальної економічної кризи, але, незважаючи на це, всупереч зовнішнім і внутрішнім перешкодам, процес державотворення набув незворотного характеру.

У справу будівництва незалежної Української держави, реформування і розбудови її Збройних Сил, військово-патріотичного виховання воїнів на традиціях Українського народу значний внесок зробили об'єднання громадян патріотичного та оборонного спрямування, такі, як організація ветеранів України, Спілка офіцерів України, конгрес Української інтелігенції, Українське козацтво та ін.

Враховуючи значний внесок громадських патріотичних організацій у державотворення України, з метою відродження демократичних, національних традицій, притаманних українській армії в минулому, а також встановлення тісного співробітництва між військовим командуванням усіх рівнів і громадськими патріотичними організаціями, об'єднання зусиль в інтересах будівництва Збройних Сил України було видано 22 жовтня 1996 року директиву № Д-41 Міністра оборони України О.Кузьмука «Про зміцнення стосунків військового командування з громадськими організаціями», в якій пропонувалося заступникам Міністра оборони України командуючим військами військових округів, Північного оперативного-територіального командування, начальникам управлінь центрального апарату Міністерства оборони України, з'єднань і військових частин, начальникам військово-навчальних закладів, установ, підприємств і організацій Міністерства оборони України: в своїй роботі основні зусилля зосередити на формуванні та розвитку у військовослужбовців патріотизму, любові до України, відданості народові і Конституції України, соціальної і моральної відповідальності особового складу за захист суверенітету та територіальної цілісності України, зміцнення військової дисципліни та правопорядку; в своїй роботі основні зусилля зосередити на формуванні та розвитку у військовослужбовців патріотизму, любові до України, відданості народові і Конституції України, соціальної і моральної відповідальності особового складу за захист суверенітету та територіальної цілісності України, зміцнення військової дисципліни та правопорядку; для підвищення рівня допризовної підготовки молоді, військово-патріотичного виховання військовослужбовців, повного впровадження української мови у військах, виховання у всіх категорій особового складу високої свідомості, відповідального ставлення до виконання свого конституційного обов'язку, почуття любові до Українського народу, причетності до будівництва і розвитку української держави, її історії, особистої відповідальності кожного за її безпеку – в своїй діяльності використовувати досвід роботи громадсько-патріотичних організацій, статутні завдання яких спрямовані на зміцнення конституційного ладу, незалежності та обороноздатності України та статус яких відповідає вимогам статтям 3,14 Закону України «Про об'єднання громадян»; при необхідності і за узгодженням на відповідних рівнях складати плани спільної роботи з

⁴ Одеса козацька. – Одеса, 2000. – 127 с.

⁵ АКЗ. Т.2. 2003. – 3с., 12 с.

громадськими організаціями, де передбачати їх участь в заходах патріотичного виховання військовослужбовців, культурно-просвітницькій роботі, благодійництво, отримання від них методичної та матеріально-технічної допомоги; сприяти діяльності громадських організацій у виконанні їх статутних програм в питаннях, що не суперечать чинному законодавству України та військовим статутам; виходячи з вимог Воєнної доктрини України та Закону України «Про Збройні Сили України» щодо виховання особового складу Збройних Сил України на національно-історичних традиціях народу України та використання у Збройних Силах України державної мови, для роботи з допризовною молоддю, участі в організації і проведенні занять з гуманітарної підготовки і заходів культурно-виховної та просвітницької роботи в Збройних Силах України, залучати, за їх згодою, громадські організації; при організації співпраці з громадськими організаціями суворо дотримуватися вимог статті 37 Конституції України про недопустимість діяльності у військових формуваннях політичних партій та рухів.⁶

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва в утвердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, 7 серпня 1999 року вийшов Указ Президента України про день українського козацтва. Постанова: установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня – в день свята Покрови Пречистої богородиці.⁷

З метою організації взаємодії та координації діяльності органів державної влади і козацьких товариств щодо підтримки розвитку Українського козацтва 6 жовтня 1999 року виходить Указ Президента України про координаційну раду з питань розвитку українського козацтва, згідно з яким відповідні ради створені при кожній обласній державній адміністрації, зокрема на Одещині.⁸

19 листопада 2001 року вийшов Указ Президента України «Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002 – 2005 роки», яка передбачає такі основні заходи:

1. У сфері військово-патріотичної роботи: підтримувати заходи проводів призовників на строкову військову службу за участю представників Українського козацтва; впровадити навчальні програми з історії воєнного мистецтва Українського козацтва у військових ліцеях та ліцеях з посиленою військовою підготовкою; розглянути питання щодо участі козацьких громадських формувань сприяння в охороні державного кордону, наданні допомоги в ліквідації наслідків стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій, в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень, державній лісовій охороні, рибінспекції.

2. У сфері створення, відродження і відновлення та охорони заповідних місць і об'єктів Українського козацтва: здійснювати заходи щодо реставрації, відбудови, використання за призначенням та охорони пам'яток історії і культури Українського козацтва.

3. У сфері освіти і виховання: утворити Всеукраїнський центр патріотичного виховання молоді в м. Києві; утворити козацькі військово-патріотичні клуби за місцем проживання; започаткувати в рамках позашкільного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах програму «Молода Січ» із вивченням військово-патріотичних традицій Українського козацтва; установити стипендію Українського козацтва для слухачів і курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України та інших військових формувань.

4. У сфері культурно-просвітницької діяльності: ужити заходів щодо утворення та розвитку козацьких, мистецьких самодіяльних колективів і на їх основі проводити фестивалі козацької творчості; щорічно проводити Всеукраїнський фестиваль-огляд

⁶ АКЗ. Т.2. 2003. – 14 с.

⁷ Голос України. 12 серпня 1999 року. №148.

⁸ Показчик нормативних правових актів України. – 1999. - №11. – 21 с (стаття 126).

козацької пісні «Байда» на батьківщині основоположника Запорозької Січі Дмитра Байди Вишневецького.

5. У сфері науково-дослідницької, пропагандистської та видавничої роботи: здійснювати науково-пошукову та громадсько-краєзнавчу роботу для виявлення нових об'єктів історії українського козацтва; продовжити видання багатотомного корпусу документів «Архів Коша Нової Запорозької Січі»; започаткувати видання Всеукраїнського науково-популярного журналу «Українське козацтво»; започаткувати теле- та радіопередачі з історії Українського козацтва «Україна героїчна»; створити повнометражні художні фільми з історії Українського козацтва.

6. У сфері фізкультури, спорту і туризму: розвивати та популяризувати види спорту, засновані на козацьких традиціях, та внести їх до Єдиного календарного плану змагань; внести до Єдиної спортивної класифікації України козацькі види єдиноборств «Бойовий гопак», «Спас», «Хрест», «Собор»; проводити щорічно Всеукраїнські фестивалі з національних видів бойових мистецтв, Всеукраїнські та міжнародні козацькі змагання з різних видів спорту на Кубок українських гетьманів; розробити і запровадити водні, суходільні (зокрема кінні) туристичні маршрути, пов'язані з історією Українського козацтва; створити Центр військово-спортивної підготовки молоді «Січ» у с. Солонця Цюрупинського району Херсонської області.

7. У сфері господарської діяльності: узяти участь у розробленні і впровадженні програми організації та підтримки козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких та господарських товариств, промислів тощо; сприяти створенню цільових позабюджетних фондів Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки.

8. У сфері природоохоронної діяльності: сприяти створенню в областях регіональних ландшафтних парків, пов'язаних з історією Українського козацтва; сприяти розробленню проектів і побудові пам'ятників гетьманам і полководцям Українського війська, кошовим отаманам Запорозьких Січей, увічнити їх імена в топоніміці України.

9. У сфері міжнародної діяльності: надавати допомогу козацьким організаціям у співробітництві щодо обміну досвідом з відповідними товариствами інших держав та розглянути питання щодо організації та проведення Всесвітньої Ради (з'їзду) Українського козацтва; сприяти розвитку міжнародного туризму, культурного обміну, співробітництва з міжнародними громадськими та економічними організаціями для пропаганди історії та сучасного розвитку Українського козацтва.

10. Інформаційно-аналітичне забезпечення: розробити та впровадити Всеукраїнську систему інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в регіонах України; забезпечити збирання та опрацювання економічної, наукової, екологічної інформації та її використання для здійснення статутної діяльності козацьких організацій.⁹

З'являється проект Закону України «Про державну підтримку Українського козацтва», який повинен регулювати відносини у сфері державної підтримки Українського козацтва як історичної спільноти українського народу. Проект складається з п'яти частин: 1. Загальні положення. 2. Співробітництво держави і Українського козацтва у сфері її розвитку. 3. Майно Українського козацтва та державна підтримка підприємницької діяльності. 4. Відповідальність за порушення прав Українського козацтва. 5. Прикінцеві положення.¹⁰ На превеликий жаль, проект затверджений не був.

---

⁹ АКЗ. Т.4. 2003. – 67 с.

¹⁰ АКЗ. Т.2. 2003. – 12 с.

2. Діяльність Українського козацтва.

Козацтво – феноменальний історичний витвір українського народу. Скільки легенд і переказів пов'язано із звитягою та побутом запорожців! І майже завжди вони є символом вірності в усьому своєму обов'язку товариству і в коханні. А давнімалярі зображали січовиків як характерників, тобто чаклунів, яких не брала ні шабля, ані куля – такою великою була сила любові до цих оборонців волі нашого народу.

- Терпи, козаچه, отаманом будеш, - повчали батьки хлопчаків. А передбачливі застерігали, що «козак – душа правдива», отож не смій лукавити.

Образ козака-захисника, поборника зла настільки глибоко увійшов до генетичної пам'яті народу, в його звичай, духовні джерела, зрештою став рисою ментальності, що нехтувати цим не можна. Тим паче тепер, коли постала унікальна можливість реалізувати українську ідею.

Це добре усвідомила Генеральна канцелярія Українського козацтва на чолі з гетьманом Володимиром Мулявою (народним депутатом України, генерал-майором Збройних Сил України); члени Генканцелярії: генеральний отаман, кандидат економічних наук, член Спілки журналістів України, генерал-осавул Василь Остафійчук, генеральний осавул, заступник гетьмана з оборонно-спортивної роботи, президент Всеукраїнської професійної ліги контактних єдиноборств, генерал-осавул Анатолій Попович, отаман наукової управи, кандидат хімічних наук Микола Гордієнко, генеральний писар, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії Українського козацтва Національної Академії наук, генерал-осавул Тарас Чухліб, генеральний інспектор, професор Національного аграрного університету, генерал-хорунжий Анатолій Буртовий, генеральний бунчужний, мистецтвознавець генерал-хорунжий Петро Підлобний, генеральний скарбник, заступник гетьмана з економічних питань, голова правління банку «Ажіо», голова ради Асоціації комерційних банків, генерал-хорунжий Станіслав Аржевітін, помічник гетьмана генерал-хорунжий Олег Шаповаленко, бунчуковий товариш гетьмана, кандидат філософських наук, полковник запасу Збройних Сил України Юрій Мединський.

14 жовтня 1990 року відбулася Велика Установча Рада, яка відновила Українське козацтво на всій території України. Від дещо романтичного періоду відродження вона перейшла до конкретних дій в усіх сферах буття. Досить порівняти масові заходи на відзначення 500-річчя козацтва (початок 90-х років) та цілеспрямовану підготовку й проведення першого Всесвітнього фестивалю мистецтв Українського Козацтва «Козацькому роду нема переводу» (жовтень 1997) Серед членів оргкомітету цього тривалого мистецько-спортивного свята були відомі громадські та державні діячі, міністри, керівники шкіл національних і східних видів бойових мистецтв. До того ж це не була одноразова акція. Протягом року в усіх областях, в т.ч. Автономній Республіці Крим відбувалися попередні конкурси: Всеукраїнські змагання з національних видів бойових мистецтв, Міжнародний фестиваль «Козацькі джерела», відбіркові змагання з морського багатоборства, походи козацької регати від Дніпра до Босфору та козацької «Чайки» до Франції. Завершився фестиваль великими козацькими діями у столиці, виступами творчих колективів і спортсменів у військових частинах, вузах тощо. Всі ці заходи знайшли своє відображення у культурних осередках-театрах, музеях, виставкових залах, а також у радіо- і телепередачах. Так, у Києві була виставка живопису і скульптури «Козацька Україна» у Северодонецьку на Луганщині експонувалася козацька зброя Григорія Купченка. А в столичному Будинку кіно переглянуто фільми на козацьку тематику.¹¹

Одже, сучасне козацтво вже досить добре заявило про себе. І не слід ототожнювати його з гуртом акторів у шароварах, чи учасниками танцювальних

---

¹¹ АКЗ. Т.4. 2003. – 71 с.

ансамблів і хорових колективів, що їх споглядали ми у недавні часи тоталітарного режиму. Згадаймо як витанцьовували «Гопак» чи стелилися «Повзунком» перед компартійними бонзами, як співали їм про козака-невдачу, котрий, виявляється найбільше любив «із сиром пироги».

Щодо концертного номера з «Гопаком», то він тепер виглядає набагато цікавішим. Звісно, той, що його демонстрували хлопці з ансамблю імені Вірського, залишився без істотних змін. Інша справа, коли ведучий оголошує «Бойовий гопак». Це незрівняне видовище. Бо то є вид бойового мистецтва, що передавалося лише козакам високої моралі. А саме такими були характерники, котрі досконало володіли древньоруськими стилями бою, зокрема «Спасом», «Хрестом», та «Сваргою». У 2003 році у Києві відбулася демонстрація двобою «Бойовий гопак», що його запропонувала фольклорно-спортивна асоціація «Галицька Січ», та презентація Благодійного фонду розвитку і популяризації цього мистецтва мужніх. «Бойовий гопак» - це комплексна система гармонійного розвитку людини, розроблена на основі елементів лицарської культури українського народу, закодованих у танцях, та власного досвіду львівського дослідника бойових мистецтв Володимира Пилата.

Ми виходимо з того, що Українське козацтво за основною суттю є звичаєвим, отож мусить існувати і діяти на засадах своїх кращих традицій, - твердить гетьман Володимир Мулява. – Але відродиться воно може лише як модернове. Що це значить? Бути на рівні сучасних наук, досягнень виробництва та управління, менеджменту і тому подібне. Згадаймо: козаки першими створили демократичну республіку – Запорізьку Січ, були авторами унікальної на той час конституції. Першими застосували ракетну зброю. Проти турків, що їх пропустили москалі з півночі в тил. І саме козаки були першими фермерами, а це – зародки капіталістичних відносин. Ось що значить бути сучасним у техніці, господарюванні та суспільних відносинах.

До честі гетьмана та Генеральної канцелярії Українського козацтва вони своєчасно потурбувалися про належне юридично-правове забезпечення національної освіти. Міністерство юстиції України визнало Українське козацтво міжнародною добровільною, незалежною і добродійною громадською організацією. Організацією Всеукраїнського, національно-патріотичного і, що особливо важливо, оборонно-спортивною. Це єдине громадське утворення, з приводу якого є Указ Президента України від 4.01.1995 року «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва». Тим самим визнано важливу роль козаків, у становленні нашої незалежної держави, з метою відновлення їхніх звичаїв і традицій гарантується державна підтримка.

Ми вимушені були почати з правових основ, позаяк антидержавні сили намагалися спрямувати нас до червоного, проросійського імперського козацтва. Під різними назвами, але з підпорядкуванням «Союзу казаків Росії и Зарубеж्या», - коментує гетьман.¹² Ось чому за затвердженням Статутом «Українське козацтво – наступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, у тому числі й війська Запорозького: як низового, так і Гетьманського».

Переєстрація Статуту Українського Козацтва у Мінюсті виявилася також доцільною справою. Адже комуністи і соціалісти в супрязі з ієрархами Московського патріархату не одмовилися од спроб спричинити розкол в цій могутній національно-патріотичній організації, створивши паралельні структури. І вже є так зване «Войсько запорожское низовое» на протигагу «Запорозькому війську низовому» - «Запорозька Січ», що є складовою Українського козацтва.

Українське козацтво об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій козацтва незалежно від місця їхнього поселення та проживання, громадян України та

---

¹² АКЗ. Т.4. 2003. – 76 с.

українців інших країн, які сповідують ідею Українського козацтва – вичитуємо зі Статуту. І тут можна ще раз відзначити далекоглядність і наполегливість генеральної канцелярії, котра зуміла догукатися потужних осередків козацтва в діаспорі, що надають вагому допомогу. У 1917-1920 роках відродилося Українське вільне козацтво, частина якого емігрувала за кордон. Так виникли у США, Канаді, Франції, Аргентині, Австралії та Новій Зеландії козацькі коші, які існують досі. Одже, українська національна ідея в козацькому варіанті виходячи з того ж таки Статуту, то є оборона українського народу, нашої держави за будь-якої ситуації, водночас постійне піклування про фізичне й духовне здоров'я нації. А коли так, то козацтво повинно входити у сьогодення й через сферу культури, її матеріальних і духовних формоутворень.

У політично заангажованих (а втім, не лише в них) може виникнути запитання про стосунки Українського козацтва з партіями. Можна сказати, що й тут підхід – демократичний. Його членами можуть бути представники інтелігенції, в яких хронічна відраза до політиканства викликає своєрідну алергію при слові «партія». Відтак тут акумулюється потужний потенціал нації – з гуманітарників і технарів, науковців, педагогів, спортсменів, медиків, військових, взагалі прихильників здорового способу життя.

Дуже важливим є той факт, що Українське козацтво останнім часом розширило сферу свого впливу, насамперед, на дітей, підлітків, студентську та учнівську молодь. Нарощує зусилля на «покозачення», патріотичне виховання у Збройних Силах України. Так, у Карпатах існує прикордонна застава, сформована з хлопців козаків, у Черкасах – учбова козацька застава, а в Тернополі – отаманський полк. Є надія, що незабаром будуть козаки і в Національній гвардії. Нарешті створюється мережа козацьких філіалів охоронних структур. В цілому розпочався процес формування особистості на основі козацьких традицій. І це також є доказом поєднання звичаєвого з сучасним.

Зростає авторитет Українського козацтва й на міжнародній арені. На кінно-спортивному святі військових формувань Скандинавії та Європи у 1995 році здивовані шведи сказали В. Муляві, що козаки за кілька днів зробили для пізнання України значно більше, ніж її амбасадори.

Українські козаки на відміну од російських, ніколи не виконували жандармських функцій - не без гордості зазначив гетьман. І за цим звичаєм, з незаплямованим сумлінням у них – великі перспективи. З покликанням бути в обороні рідного народу, культури і його мови, православної віри, в авангарді утвердження Української держави.

17-18 січня 1998 року в Києві відбулася спільна Рада отаманів і повноважних козаків Українського козацтва. У ній взяв участь наказний отаман Українського кошу Франції Серж-Юрій-Фуке-Отман. Було заслухано і обговорено доповідь гетьмана Володимира Муляви «Про поточний соціально-політичний момент в Україні та проблеми державної підтримки подальшого розвитку Українського козацтва». План діяльності Українського козацтва на 1998 рік виклав новий головний отаман Українського козацтва Василь Остафійчук. Про підготовку до відзначення 350-річчя національно-визвольної війни українського народу проти польської шляхти доповів генеральний бунчужний Петро Підлобний. Було прийнято ухвалу Ради генеральної старшини «Про участь Українського козацтва у виборах 1998 року»: рекомендувати у проведенні виборчої компанії не вдаватися в середовищі національно-патріотичних сил до міжпартійного взаємопоборювання, уникати нетолерантних методів боротьби за голоси виборців, утримуватися від публічної полеміки між собою; українським козакам, які балотуються до Верховної Ради України або місцевих органів влади, включити до своїх програм основні статутні засади Українського козацтва, українську національну ідею в її козацькому варіанті.

6 травня 1998 року було засновано інформаційний бюлетень козацького товариства Київщини «Козацька Рада», в якому розповідалося про нові нормативні акти козацтва, звіти козацьких нарад.

24 квітня 1999 року були затверджені пропозиції козацького товариства Київщини до нової редакції Статуту Українського козацтва: про створення в структурі Українського козацтва – Капеланську службу, яка потрібна для реалізації статей Статуту, для надання членам козацтва духовно-моральної підтримки. В зв'язку з тим, що на всіх теренах України, де діє Українське козацтво, священники, єпископи проводять пастирську опіку над членами козацтва, потрібно офіційно, на рівні Статуту, визначити статус козацьких священників, капеланів, духовних наставників українських козаків; про зміни у вибори на генеральні посади, до крайової старшини і т.д.¹³

13 березня 1999 року на Раді Отаманів обговорювались питання про участь козаків у майбутніх виборах Президента України. В результаті обговорення було вирішено підтримати єдиного кандидата в Президенти України від державницьких сил національно-патріотичного спрямування та запропоновано Гетьману Українського козацтва пану Івану Біласу взяти участь у виборчій кампанії (у жовтні 1998 року XII Велика Рада Українського козацтва, на якій від Одеси та області були присутні 65 делегатів, через хворобу гетьмана В.Муляви обрала нового гетьмана. Ним став генерал-лейтенант Збройних Сил України, народний депутат України Іван Білас). Мета – не дати розпорозити козаків між партіями. З метою єдності дій козацтва та СОУ прийняли рішення про голосування на виборах за єдиного кандидата від патріотичних сил.

Пролунала ніщивна критика роботи крайової канцелярії. Виступив скарбник КТК Олег Кузнецов, який пожалівшись, що козаки не платять внесків, запропонував вельми оригінальний метод «добування грошей»: з кожного, хто захоче вступити до рядів козацтва, брати по 100(!) гривень вступного внеску. Бо, за словами пана Кузнецова, хоч козаки вважають себе лицарями, але лицарство не в тому, щоб розповідати про своїх дідів, а в тому, щоб заробляти гроші. А за ці сто гривень кожен кандидат в козаки отримає посвідчення, нагрудний знак та реєстрову грамоту. (За приблизними підрахунками, вартість цих предметів може вилитись гривень в 25-30). Після перехресного допиту, який влаштував пану Кузнецову поважний козак пан Володимир Марченко стосовно того, куди ж підуть решта грошей, крайовий скарбник пояснив, що враховуючи те, що в КТК «тимчасово» (вже котрий рік) нема власного банківського рахунку, то гроші товариства йдуть на рахунок благодійного фонду «Козацьке братство». Відомий своєю принциповістю пан Марченко вияснив таки, що хоча номінально цим фондом керує пан Короткий, але ведучу роль у ньому грає саме пан Кузнецов. На запитання, хто ж іще в тому фондї, відповіді не поступило.

Чимось до болі знайомим повіяло від цих слів. Так можна для поповнення казни благодійного фонду торгувати козацькими званнями. Прецеденти є. За звання генерал-осавула собі, полковника своєму помічнику, відомий фінансист Валерій Бабич вже пропонував Козацькому товариству Київщини кілька тисяч гривень та фінансування «Козацької Ради». (Прецеденти були у всіх ланках козацьких товариств України). До честі товариства треба відзначити, що такі «пропозиції» були рішуче відкинуті як отаманом КТК паном Петренко, так і переважною більшістю старшини. А того, хто вважає себе віруючим-християнином, доцільно спитати, кого Христос свого часу повиганяв з храму?

Ось такі справи козацькі...

Сьогодні Україна знаходиться перед вибором. Чи живуть її громадяни в тих умовах, які наші пращури окреслювали словом «свобода»? На яких засадах має бути облаштоване українське суспільство, яку роль у його поступі виконуватиме держава,

---

¹³ АКЗ. Т. 4. 2003. – 102 с.

які перетворення необхідні для суспільного функціонування національного господарства, якою мусить бути соціальна політика?

Але козацькі організації мають не тільки позитивні відгуки суспільства, але є й негативні погляди на діяльність Українського козацтва. У 2003 році одна з київських газет надрукувала статтю Юрія Косміна «Політика в шароварах»: Україна – країна козацька. Козак у нас і на гербі, і в піснях. Козацтво чи не єдиний зв'язок українців зі своєю історією, головний предмет нашої гордості. Козаком зараз бути модно. А стати ним зовсім не важко, мабуть, легше, чим в інші часи – декілька десятків козацьких організацій завжди к вашим послугам. Логічне запитання – а чим вони займаються? Тим же, чим і всі, - політикою і бізнесом.

«Українське козацтво» - два гетьмана на одному коні. «Найкрутіша» козацька організація України – «Українське козацтво». На відміну від інших, тут є даже гетьман, і не один. Гетьманами УК себе називають одразу двоє: Іван Білас, гвардії генерал-лейтенант (злі язика з козацтва, правда, кажуть, що не гвардії, а внутрішньої служби), экс-нардеп і кандидат в депутати по 201-му округу (Черкаська область) і Леонід Кучма. З «гарантом» у Біласа особливо теплі відноси. В 1999-му на президентських виборах славний гетьман зняв свою кандидатуру в пользу Леоніда Даниловича, а ще через рік, як тільки Олександр Мороз публічно обвинуватив «гаранта» в злочинах, Іван Григорович, оцінив ситуацію, «назначив» Кучму гетьманом і передав йому всі клейноди. Козацтвом тим не менш все одно править Білас і від свого звання не одказується. Більш того, підкреслює його кожен раз, коли йде в політику. На парламентських виборах-2002 хитрий гетьман зі своїм козацтвом прийшов в «Нашу Україну» Віктора Ющенка, но вже через декілька днів з'явився в першій п'ятірці прокучмівського блоку Демсоюз-ДемПУ. По словам самого Біласа, це було зроблено в інтересах 168 тисяч козаків, яких він представляв як гетьман. Генеральним скарбником Українського козацтва значиться Станіслав Аржевітін, голова правління банку «Ажіо», а також кум і близький друг Віктора Ющенка.

Союз козаків України - гроза торговців і невірних. Друга по чисельності і перша по загадковості організація – Союз козаків України «Військо Запорізьке» (11,5 тисяч чоловік). Очолює його недавно випущений із колонії верховний отаман Олександр Панченко. Посадили отамана в 1998-му за хабар від риночних торговців (браве військо тоді охороняло запорізькі ринки). За матеріалами суду, Панченко швидко зорієнтувався на ринку і почав вимагати у торговців откупні. У 2001 році гетьман конкуруючого козацтва Леонід Кучма помилував Панченка – «за вклад у відродження козацтва і добру поведінку в колонії». Вийшовши на волю, бравий козарлюга одразу переобрався верховним отаманом і вже на парламентських виборах «став під знамена» блоку «За ЕДУ», якому Рада Союзу козаків пообіцяла «підтримку». Особливі стосунки у СКУВЗ з УПЦМП: Панченко є кавалером вищої нагороди цієї церкви – ордена Святого Володимира Равноапостольського. Проросійська позиція і підтримка Союзом козаків (і його дочірньою структурою – Козацьким військом Запорозьким низовим) Московського патріархату дозволяє зацікавленим російським силам відкрито називати КВЗН «силовою структурою УПЦМП». Окрім політико-релігійної діяльності, союз козаків не забуває й про бізнес. В запорізьких ділових Інтернет-довідниках у розділі «Охоронні послуги, ОГСО» можна прочитати таке: «Військо Запорізьке низове – охорона приватних осіб і об'єктів, вантажоперевізок і територій», вказаний адрес і телефон.

Союз козацьких організацій - «а вам подобається?». СДПУ(о), партія, яка не поступається своїм суперникам в «понтах», також обзавелася своїм крутим козаком: 44-м номером у списках есдеків числився Віктор Дубограй – верховний отаман Союзу козацьких організацій України. СКОУ – третя після «Українського козацтва» і СКУВЗ організація, яка претендує на всеукраїнський масштаб.

«Запорзька Січ» - опозиція. «За ЕДУ», СДПУ(о), Демсоюз... Може здаватися, що все наше «свободолюбиве козацтво» присягнуло на вірність головному «Батьку» - гетьману і його режиму. Однак це не так – є серед козаків і такі, які б із

задоволенням устроїли б гаранту «Чорну раду». Правда, їх не багато. Єдиним лідером козацтва, підтримавши опозицію, став Анатолій Ярош, кошовий отаман «Запорізької Січі»: 20 січня був підписаний договір про підтримку між січовиками і блоком Юлії Тимошенко.

Військо Запорізьке - фабрика генералів. Найоригінальніша організація – Військо Запорізьке. Його верховний отаман Дмитро Сагайдак призначає своїх знайомих і просто гостей в генерали козацтва. Посол РФ Віктор Черномірдин, ні з того ні з сього одержавши звання генерала і орден Козацької слави I ступеня: «До цих пір я був підполковником різних козацьких військ. Я дуже радий цій нагороді, але не знаю, чим я її заслужив, а тепер точно буду слугувати...» А продюсер і чоловік естрадної співачки Каті Бужинської Юрій Коваленков має генерал-осавульське звання тому, що Сагайдак на одному з прийомів почув «Боже, царя храни» у виконанні його дружини. Сам бравий отаман є членом екологічної партії «Захист» і тому зрозуміло, що лідер партії – відомий захисник маріхуани і гомосексуалістів Михайло Гуцул – також носить звання генерал-осавула Війська Запорозького.

Щодо національної ідеї – народ чекає політика, гідного нашої величній історії, який буде проводити політику державного протекціонізму, тобто здорового державного націоналізму.

Хотілося, щоб Українське козацтво відіграло ще більшу роль в нашому суспільстві, незважаючи на напади з права і з ліва, зверху і з низу. Воно займає, попри все, активну патріотичну, глибоко національну позицію.

І поки кожен козак нестиме в собі найвищі цінності Свободи і Честі – то Україна буде жити.¹⁴

Так які перетворення необхідні для суспільного національного функціонування, якою мусить бути соціальна політика, щоб відповідати інтересам сім'ї кожної людини, верстви та усієї нації в цілому? Саме навколо цих питань точаться відчайдушно палкі дискусії, протистоять інтереси різних соціально-політичних сил, олігархічних та кланових груп. Настав час зробити рішучий вибір, щоб покласти край невизначеності, згубній для народу та його держави.

Свого часу, три з половиною століття тому, українське козацтво – найкращі представники свого народу – під проводом своїх гетьманів та отаманів зіграло видатну роль у першій хвилі відродження Гетьманату. На початку минулого століття козацтво знову зі зброєю в руках боролось із ворогами нашого народу. Прийшов час третьої хвилі – час повсякчасної кропіткої, можливо і буденної роботи, роботи фізичної і розумової, творчої і натхненної.

Об'єднати українців, спонукати їх до державотворчої роботи може ідея «Свободи і Честі», що завжди була притаманна гордим і волелюбним козакам. У різні історичні періоди соціальний статус українського козацтва постійно змінювався, але у всі часи ця категорія населення об'єднувала своїх найкращих представників – оборонців та патріотів рідної землі, діяльність яких була і продовжує бути надійним підґрунтям для виховання сильних духом та міцних здоров'ям громадян різних поколінь. Сучасне Українське козацтво, спираючись на історичний досвід українського народу, враховуючи надбання людства, пропонує цілісну програму побудови нового українського суспільства, яке б ґрунтувалося на першочерговості національних інтересів України, на її рівноправному входженні до сім'ї цивілізованих народів, на створенні для кожної людини можливості забезпечити власною чесною працею гідний рівень життя собі та своїй родині. Козацтво пропонує реальний шлях до добробуту і благополуччя, стабільності, реального зміцнення державності, встановлення політичного та економічного суверенітету України, зміцнення її міжнародного авторитету.

Мета козацтва – відродження народних традицій державотворення та побудови єдиного національно орієнтованого, економічно і соціально ефективного й

---

¹⁴ АКЗ. Т. 4. 2003. – 117 с.

екологічно безпечного суспільства на принципах національної ідеї, свободи, соборності, демократії, правової захищеності та соціальної справедливості. Воно прагне сформувати нове покоління, виховане на національно-патріотичних традиціях козацької держави. Розраховує на силу і дух козацького народу.

Першочерговим завданням Українського козацтва є сприяння консолідації суспільства навколо національної ідеї та християнської моралі, захист усіх історичних здобутків українського народу, забезпечення матеріального і духовного добробуту кожного українця, його фізичного здоров'я та високої моральності; формування міцної української політичної нації з усіх громадян України.

Українське козацтво буде проводити власну, виразно патріотично і соціально орієнтовану політичну лінію у всіх сферах державного, соціального, економічного, культурного будівництва українського народу, впроваджувати кращі традиції державницького та патріотичного руху минулих століть, сповідувати його духовну спрямованість і поєднувати їх з реаліями й традиціями сучасності. «В своїй хаті – своя правда, і сила, і воля!» - говорив найбільший козак Тарас Шевченко.

Нині Українське козацтво діє в усіх областях України, АР Крим, Києві та Севастополі, а також за кордоном у таких країнах як США, Росія, Австралія, Великобританія, Канада, Франція, Німеччина, Аргентина і нараховує у своїх реєстрах понад 200 тисяч чоловік. Водночас, соціологічні дослідження свідчать, що близько мільйона українців вважають себе козаками або їхніми нащадками. Отже всі вони є потенційними членами козацької організації.

Активне відродження козацтва відбувається у всіх регіонах нашої країни. Найкращі козацькі товариства – у Донецькій, Тернопільській, Житомирській, Одеській, Сумській областях. Однак й інші крайові товариства – Харківське, Черкаське, Херсонське, Закарпатське, Миколаївське, Кримське, Київське, Вінницьке, Полтавське – можна відзначити за ту велику працю, яку вони проводять щодо впровадження козацької ідеї, військово-патріотичного виховання молоді, відродження історичних традицій українського козацтва. Козацькі організації тісно співпрацюють з усіма органами державної влади – міністерствами та відомствами, обласними і районними держадміністраціями та радами всіх рівнів.

Згадуючи відомий вислів «хто не шанує минулого, той не має майбутнього», відзначимо, що протягом 1999-2003 років вдалося відновити багато старовинних козацьких храмів, серед яких, зокрема, величний Свято-Георгіївський собор Видубецького монастиря. При підтримці Гетьмана та Генеральної старшини на Житомирщині було встановлено пам'ятники славетним гетьманам – Івану Виговському та Івану Самойловичу. Тепер планується встановити пам'ятники й іншим гетьманам: Дмитру Вишневецькому-Байді-на Тернопільщині, Івану Сулімі та Івану Мазепі –на Київщині, Петру Дорошенку та Михайлу Ханенку – на Черкащині, Данилу Апостолу – на Полтавщині, Кирилу Розумовському – на Чернігівщині. Окрім цього козацтво відновлює пам'ять про багатьох козацьких полковників та отаманів: Северина Наливайка, Семена Палія, Івана Богуна, Івана Сірка, Максима Кривоніса, Петра Калнишевського і т.д. Зараз створено проект щодо побудови в м. Києві Пантону гетьманів України та Алеї Українського козацтва.

На Дніпропетровщині, Донеччині та Миколаївщині утворено козацькі громадські формування сприяння охороні державного кордону для надання допомоги в ліквідації наслідків стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій, в охороні громадського порядку та профілактиці правопорушень.

Активно працюють створені козаками фермерські колективи. Козаки взяли землю, обробляють її, займаються тваринництвом. Генеральною канцелярією вже розроблена «Програма організації та підтримки козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких та господарських товариств, козацьких промислів», тощо.

Військо-патріотичне виховання молоді є одним з головних питань козацької роботи. Добре ця робота поставлена в Сумському, Харківському, Донецькому та

Одеському козацьких товариствах. Так в Донецьку підготовлені 60 чоловік спеціального козацького вишколу з Донецького інституту фізкультури, а одесити плідно працюють з прикордонниками. Ними утворений загін сприяння прикордонній службі, а також створюються постійно діючі табори козацького вишколу. Багато товариств співпрацюють із Збройними Силами України, а допризовна молодь готується до військової служби з урахуванням кращих традицій Українського козацтва. Проведена підготовча робота щодо відкриття державного Тернопільського козацького лицю ім. Д. Вишневецького з посиленою військово-фізичною підготовкою. У багатьох товариствах, зокрема, на Запоріжжі, Львівщині, Тернопільщині, Кіровоградщині діють школи, акції та гуртки з національних видів бойових мистецтв: «Бойовий гопак», «Спас», «Хрест», «Козацький двобій». Щорічно у Запоріжжі відбувається всеукраїнський фестиваль козацьких єдиноборств.

У доповіді Гетьмана України Івана Біласа на Великий Раді Українського козацтва пролунали такі слова:¹⁵ «Нам, панове козаки, треба твердо зайняти своє місце в державі, але не завдяки вмінню пити горілку. Вважаю, що український козак – це будівничий сучасної України як Третього Гетьманату. Президентські Укази, що стосуються відродження козацького руху в Україні, свідчать про те, що в Українському козацтві закладено великий державотворчий потенціал. ... Якщо країна хоче стати могутньою Європейською країною, вона мусить переймати кращі демократичні традиції Першої Гетьманської держави. Конституція Пилипа Орлика написана задовго до Конституції США. Навіщо ж нам сьогодні будувати суспільства на зразок американської чи німецької демократії, коли в нас є свої такі міцні підвалини? Але в умовах теперішньої вседозволеності і розпусти, не застосувавши на повну силу принципів козацько-гетьманської держави, ніколи не зробимо Україну потужною і демократичною».

За ці роки вийшло багато матеріалів про діяльність Українського козацтва в таких всеукраїнських виданнях, як «Україна молода», «Українське слово», «Шлях перемоги», «Президентський вісник», «Факти», «Дзеркало тижня», «День», «Столиця», «Вартові неба», «Народна армія», «Молодь України», в багатьох газетах обласного та районного рівнів, журналі «Президент» тощо. Дружить Українське козацтво і з телебаченням, а це –УТ-1, «Студія 1+1», «УТ-2», «Новий канал», СТБ, які висвітлюють козацьке життя зі своїх екранів. Гетьман та Генеральна старшина протягом 1998-2003 рр. брали участь у багатьох прес-конференціях в УНІАН, теле – та радіопередачах. Влітку 2002 року телевізійна група Другого національного телеканалу Польщі за сприянням Генеральної канцелярії зняла телефільм про діяльність сучасного Українського козацтва під назвою «Повернення Богуна» він набрав високого рейтингу на польському телебаченні. Нещодавно фільм про козацьку діяльність відзняло телебачення Італії.

На сьогодні Українське козацтво, нарешті, має свою власну Прес-службу, а також загально-козацьку всеукраїнську періодичну газету «Свобода слова», яка висвітлює життєдіяльність козацьких товариств. Побачило світ 7 випусків щотижневика Українського козацтва. На часі видання періодичного журналу Українського козацтва.

Вже є упорядкованою вся канцелярська документація, налагоджено постійний, поштовий, телефонний та електронний зв'язок з усіма крайовими товариствами, запроваджено Посвідчення члена Українського козацтва єдиного зразка, діють Положення про присвоєння військових звань та про нагородження. Має єдині козацькі однострої з урахуванням певних регіональних традицій, що незабаром будуть затверджені на державному рівні.

Проблема УК – кадрові та економічні питання. Незважаючи на те, що козацька організація є дуже перспективною, треба ще раз переглянути кадри як в генеральній канцелярії, так і в крайових товариствах. Потрібно, щоб запрацювали обласні

---

¹⁵ АКЗ. Т. 4. 2003. – 125 с.

організації на Івано-Франківщині, Хмельниччині, Чернігівщині, Волині. Отамани козацьких товариств повинні душа в душу жити з губернаторами, обласними та районними адміністраціями. Треба вирішувати питання виконавчої дисципліни. Це знову кадри. Ні для кого не секрет, що в кожному козацькому товаристві є багато офіцерів Збройних Сил, учасників бойових дій, керівників виробництва, є навіть генерали у відставці. Треба сміливо опиратися на них, бо це надійні, виховані та освічені люди, які стануть надійною опорою в роботі.

Протягом минулих років всі структури Українського козацтва брали найактивнішу участь в житті нашої Держави, її народу. Всі крайові козацькі товариства відзначали річниці битв Б. Хмельницького під Берестечком, Жовтими Водами, Пилявцями та Зборовом, битву І.Виговського під Конотопом, перемоги П.Сагайдачного, І Сірка, заснування Чортомлицької Січі, проводили заходи із святкування 10-ї річниці Українського козацтва (2000) та 10-ї річниці Незалежності України (2001).

За ці роки налагоджена тісна співпраця з Українською Православною Церквою Київського патріархату. Проходили неодноразові зустрічі Гетьмана з Святішим Патріархом Київським та всієї Русі-України Філаретом, на яких обговорювалися питання тісної взаємодії, захисту православних святинь та відновлення козацьких церков. У березні 1999 року Генеральна старшина та представники козацьких товариств взяли участь у похованні першого Гетьмана сучасного Українського козацтва В'ячеслава Чорновола. У 2000 році представники Генеральної канцелярії брали участь у перепохованні праху отамана І.Сірка поблизу Копулівки на Нікопольщині. Хай їм та всім іншим козацьким достойникам, які полегли за нашу свободу, буде земля пухом!

У багатьох областях України за ініціативою крайових товариств відновлюються історичні назви населених пунктів, вулиць, майданів, місцевостей, пов'язаних з історією Українського козацтва. В окремих областях здійснюються заходи щодо реставрації та відбудови пам'яток історії і культури Українського козацтва, впорядкування козацьких могил. Фахівцями УК відпрацьовано проект відновлення о.Хортиця як козацької святині. На засіданні Комітету з питань культури та духовності Верховної Ради України з ініціативи УК була створена громадська комісія з питань збереження та відродження Хортиці.

Особливо хотілося б відзначити чудову організацію і проведення Трьох Всеукраїнських пісенних фестивалів козацької пісні «Байда» - в 2001, 2002, 2003 роках в місті Тернополі. В 2003 році на ньому було близько 800 учасників і не лише з України, але й Польщі, Хорватії, Білорусії. Отже, козацький фестиваль став Міжнародним.

В 2003 році було започатковано і проведено Всеукраїнську акцію «Лицар Свободи і Честі». Її мета – визначити найкращих представників нашого суспільства, які конкретними справами утверджують козацьку ідею та демократію, сприяють консолідації української нації.

З 2000 року проводяться заходи щодо вшанування пам'яті про славетного кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського. Спеціалістами вивчалися архівні документи, науковці Українського козацтва виїжджали на Соловки (Російська Федерація).

У 2000 році Іван Білас особисто очолював українських козаків та групу спортсменів, які вперше в історії десантувалися на Північний полюс і встановили там прапор Українського козацтва. Ця спортивна акція набула великого позитивного розголосу в нашій країні та світі.

Треба відзначити й те, що у 1999 та 2000 роках весь особовий склад Генеральної канцелярії здійснював парашутні вишколи.

З кожним роком більшої популярності набувають ті види спорту, які засновані на козацьких традиціях. Це – козацькі різновиди бойових мистецтв, річкові і морські регати, кінний спорт. Вже традиційною стала Чорноморська козацька регата «Київ-

Дніпропетровськ-Стамбул», яка започаткована Дніпропетровським козацьким товариством. Проводяться туристичні маршрути та огляд місць, що відображають історичні, патріотичні, військові, культурні та господарські традиції Українського козацтва.

У березні 1999 року відбулася зустріч Гетьмана та Генеральної старшини з Верховним отаманом Кубанського козацького війська В.Громовим, на якій обговорювалися різні питання взаємодії.

Українське козацтво прийняло саму дійову участь у зустрічі лідера світового християнства Папи Римського Павла-Івана Другого. Від цього Україна та Українське козацтво тільки виграли, адже мета Українського козацтва об'єднання усіх українських церков у єдину Апостольську Християнську Церкву. 16 грудня 2001 року було підписано угоду про співпрацю з Мальтійським орденом, який є одним з найстаріших лицарських об'єднань у Європі. Влітку 2003 року укладено меморандум про дружбу і співробітництво з представниками Російського козацтва. Делегація від Українського козацтва у червні 2003 року брала участь у Великому крузі Російського козацтва у Москві. Нещодавно ми також уклали угоду з Міжнародними військами козацької гвардії (Білорусь).

Мине небагато часу й реєстрові структури Українського козацтва, на думку Івана Біласа, трансформуються у Війська територіальної оборони. Вже тепер діє чітка система виховання: козачата – це дошкільнята; школярі до 12 років – джури; молоді козаки 12-18 років, ну а далі дійсні козаки – члени Українського козацтва. Для кожної категорії існує своя чітка система підготовки. Пройшовши перші дві стадії, вони служитимуть у козацьких частинах, які діятимуть за територіальним принципом. Після служби повернуться в крайове товариство, а в козацькій частині за ними залишаться спорядження і зброя. На цьому будується принцип територіальної оборони. Вже зараз Україна поділена на 5 козацьких округів – Північний, Південний, Східний, Західний, а в центрі Гетьманський округ. Повсюди дії козацтва координовані з військоматами та військовими частинами. На базі військових частин постійно здійснюється військові та спортивні вишколи.

В 1999 році підписано угоду про співпрацю з Товариством сприяння обороні України, з яким проведено ряд спільних заходів. Налагоджено періодичну взаємодію зі Спілкою офіцерів України. У 2002 році вперше у військовому параді на День Незалежності взяла участь козацька сотня. В місті Тельманові на Донеччині вже працює спільний козацько-прикордонний загін, а в Харцизьку офіційно вступив в дію загін козаків, який спільно з МВС сприяє наведенню порядку в місті.

У кожній з областей на базі шкіл-інтернатів відкриває Українське козацтво ліцеї, в яких на основі козацької педагогіки буде опікуватися «важкими» дітьми – тими, що опинилися на вулиці, стали безпритульними, наркоманами. Жодна з партій, ніхто з олігархів цим не займається. А козацтво здавна опікувалося молодим поколінням, особливо сиротами. Козацтво не залишить цих дітей і після закінчення ліцеїв, відповідно до нахилів і вподобань розподілить там з них спеціалістів. Люди, які багато років виховувались в дусі любові до народу й держави, будуть чудовими працівниками, вони ніколи не стануть на шлях корупції.

Проводилися спільні засідання представників Українського козацтва та керівників методичних об'єднань, центрів технічної творчості та юнацьких клубів у м.Києві. Налагоджена співпраця з Малою Повітряною Академією. Протягом 1999-2003 років відбувалися виступи Гетьмана та Генеральної Старшини перед колективами різних університетів, інститутів, гімназій, шкіл, училищ, інтернатів, дитячих садочків.

З 2001 року Генеральна канцелярія опікується над Борзненською школою-інтернатом в Чернігівській області. З 2003 року започатковано Всеукраїнський конкурс серед учнів загальноосвітніх середніх шкіл «Козацька держава» на найкращу письмову роботу з історії та сучасного розвитку козацтва.

Козацькі школи успішно діють на Одещині, Сумщині, Полтавщині, Кіровоградщині, Донеччині. Протягом 2001-2002 років на базі Харківського державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди засновано Інститут Українського козацтва, куди на позаконкурсній основі можуть вступати молоді козаки.

У квітні 2002 року у Харкові спільно з Академією педагогічних наук України та ХДПУ ім. Г.Сковороди було проведено представницьку міжнародну науково-практичну конференцію «Козацькому роду – нема переводу». За козацьким сприянням видано ряд наукових праць з історії козацької педагогіки.

Разом з Національною академією наук України та Науково-дослідним інститутом Українського козацтва проведено ряд наукових конференцій, серед яких – Всеукраїнська конференція «Проблеми становлення сучасного Українського козацтва як державотворчої інституції» (Черкаси, 1999); круглі столи, присвячені видатним козацьким діячам Б.Хмельницькому, І.Виговському, П.Дорошенку, І.Мазепи та ін. Побачили світ книжки не лише з історії, але й сучасного розвитку козацтва. Започатковано ряд великих проектів, серед яких, зокрема, біографічна серія «Гетьмани України» в 25 томах тощо.

Спільно з Національною Академією Оборони, Українським інститутом воєнної історії козацтво працює над впровадженням навчальних програм з історії воєнного мистецтва українського козацтва у військових ліцєях.

Якщо уважно прочитати тепер найголовніший документ – Національну програму, то зрозуміло, що для її втілення в життя залучені майже всі наші міністерства, Національна Академія наук, обласні державні адміністрації, радіо і телебачення та інші інституції і завдання козацтва – йти в ногу з життям, бути на гребні нашої новітньої історії, адже український козак – душа правдива, справедлива і незрадлива.

Багата наша Ненька-Україна талантами в різних галузях, кращі її сини стають під козацькі знамена, допомагають відроджувати козацьку славу, підіймати козацький дух. Вони також допомагають матеріально. В день великого подвійного народного свята – Покрови Пресвятої Богородиці та Українського козацтва тут, на «Мамаєвій слободі» буде освячено великий храм, який віднині і довіку буде носити ім'я берегині козаків – Покрови Пресвятої Богородиці, Президент Центру народознавства «Мамаєва Слобода» Костянтин Олійник – один з не багатьох людей, котрі вкладають зароблені тяжкою працею на землі кошти у національну справу. Можливо минуть роки, або ціле десятиліття і поки той благословенний вклад окупиться належно. І не грошима, а чимось набагато ціннішим і вагомішим – всенародною вдячністю.

28.08.2000 року видано Універсал Гетьмана Українського козацтва про виділення козацької молоді в окрему дитячо-юнацьку та молодіжну організацію Українського козацтва «Молода Січ».¹⁶ Продовжуючи славу розвитку дитячо-юнацького та молодіжного руху на засадах національно-патріотичного виховання українського козацького лицарства, піклуючись про достойне молоде поповнення рядів Українського козацтва, підтверджується пріоритетність молодіжної політики в діяльності Українського козацтва.

Ухвалено остаточно відокремити дітей, юнацтво та молодь віком до 28-ми років в окремі товариства в рамках єдиної самостійної організації «Молода Січ», що знаходиться під патронатом Українського козацтва та є його складовою частиною.

Легалізувати молодіжні організації «Молодої Січі» у встановленому законодавством порядку, забезпечити вибори в них власної старшини.

Забезпечити налагодження чіткої ієрархічної структури з вертикальною підлеглистю всього особового складу організації Головному отаману «Молодої Січі» та січовій старшині відповідних рівнів.

---

¹⁶ АКЗ. Т. 4. 2003. – 129 с.

Ввести Головного отамана «Молодої Січі» як члена Генеральної старшини Українського козацтва до складу Координаційної Ради з питань розвитку Українського козацтва при Президентові України.

Одна з проблем, існуючих в Українському козацтві, це внутрішня проблема – розбрат серед козаків; розбрат не тільки в районних, обласних осередках, а й поміж гетьманом і козаками товариств. Не всі вдоволені його політикою. Про це свідчить, наприклад, заклик отаманів Черкаського, Кіровоградського, Харківського, Київського, Миколаївського товариств в 1999 році на знак протесту діям Івана Біласа.¹⁷

Конфлікт виник через референдум про недовіру Черкаському міському голові, крайовому отаману Черкащини Володимиру Олійнику. Вважали, що це через підтримку В.Олійником у другому турі Президентських виборів не конкретного кандидата, ставши на боці народу, який роками не отримує заробітної платні, спостерігає за нищенням України, поступово морально деградує і вимирає. У отаманів склалося враження, що референдум про недовіру – це політична розправа по замовленню – безпідставні звинувачення та ініціювання псевдо демократами «не зовсім українського походження». Вони засудили дії І.Біласа та деяких членів Генеральної канцелярії, вважаючи їх спрямованими на усунення козацтва від активної участі в громадсько-політичному житті, гендлювання козацькою ідеєю, нехтування думкою козаків та статутом, перенесення XIV Великої Ради Українського козацтва з Покрови (згідно Звичаю і Статуту, вона мала відбутись на Покрову в м.Києві) до Донецька, мотивуючи це браком коштів.

У свою чергу крайовим отаманом В.Олійником в листі-зверненні до Гетьмана (від 13.12.1999 року) запропоновано провести Велику Раду в місті Черкасах, що знаходиться у вигідному географічному положенні відносно Донецька, та дасть змогу прийняти участь у Раді багатьом козакам.

Одним із головних пояснень цьому було історичне значення Черкащини у розвитку козацтва та скрутний матеріальний стан у багатьох козацьких товариствах, що не дає змоги спорядити повноцінні делегації.

Далі за текстом звернення: «...Не аргументована усна відмова, а також відсутність офіційної відповіді на пропозицію крайового отамана Черкащини наводить на думку, що відношення І.Біласа до Черкаського товариства та його отамана є упередженим».

Зі слів Гетьмана козаки Черкащини «можуть скликати тільки Чорни ради». Мабуть, Іван Григорович забуває, а може і не знає про те, що в 1997 році емблемою Всесвітнього фестивалю мистецтв Українського козацтва стала емблема обласного фестивалю козацтва Черкащини, на якому був присутнім Гетьман В.Мулява, що саме Черкащина в 1999 році прийняла на себе тягар матеріального забезпечення та організації Всеукраїнської науково-практичної конференції Українського козацтва, що відбулася в м. Черкасах.

Ми впевнені, що Рада в Донецьку добре продуманий тактичний хід, спрямований на зрив легітимності Великої Ради. Проведення її на «своїй території» дасть змогу І.Біласу при нерівному співвідношенні делегацій «протягувати» йому потрібні рішення, як це було на Позачерговій Раді 22.05.1999 року в м. Києві, де деякі товариства були представлені 3-5 козаками, а частково дезорієнтована Біласом і частково йому вдячна донецька делегація нараховувала 75 осіб.

На превеликий жаль, у зв'язку з хворобою не може відвідати Донецьк Почесний Гетьман Володимир Мулява, в принциповості якого ми не маємо сумніву.

Ми глибоко переконані – те, що відбувається в Українському козацтві – є прямим порушенням козацького звичаю побратимства та честі, і тому саме сьогодні Українське козацтво потребує кардинальних змін та оздоровлення.

Дороги побратими, незважаючи на створення Гетьманом «сприятливих умов» для проведення Ради, та бажанням деяких товариств бойкотувати приїзд в Донецьк

---

¹⁷ АКЗ. Т. 4. 2003. – 137 с.

на знак протесту діям Івана Біласа, закликаємо не рахуватися з перешкодами, що свідомо чиняться, спорядити максимальну кількість делегатів до м. Донецька, не дати змогу політичному банкруту-гетьману, повноваження якого, згідно Статуту, не підтверджені на Покрову, використовувати міжнародну організацію Українське козацтво з метою підвищення власного політичного рейтингу, віддавати козацтво на відкуп, в угоду антинародними силами...»

У 2000 році було розроблено Радою Старійшин Кальміуської паланки Українського козацтва «Концепцію Українського козацтва». «Українське козацтво, яке почало відроджуватися на початку останнього десятиліття, має стати потужною і впливовою військовою, громадсько-політичною, виховно-патріотичною, консолідуючою силою нової української держави. Виходячи з глибоко вкорінених в народі історичних традицій українського козацтва, прихильного ставлення до ідеї відновлення козацтва, його високого авторитету у різних шарах суспільства, а також сучасних реалій, існуючого 10-річного досвіду відбудови козацьких структур в Україні, доцільним є такі головні засади і принципи подальшої розбудови козацького руху:

1. Основним принципом повинна стати «двоповерховість» структурної побудови сучасного козацтва як всенародної, всеукраїнської організації з виділення його державної та громадської частини.

2. Державна частина українського козацтва повинна бути представлена підрозділами спеціального призначення, які б, зокрема, взяли на себе: охорону державних структур: Президента, Уряду, Парламенту, державних адміністрацій на місцях; утворення спеціальних груп швидкого реагування, озброєних всіма видами сучасної зброї; утворення спеціальних військових козацьких училищ, вищих шкіл, спортивно-військових комплексів для фахової підготовки молодого покоління з використанням звичаєвих, морально-духовних, військових та інших традицій української козащини.

3. Громадська частина українського козацтва повинна бути представлена єдиною і широкою мережею громадських організацій різних рівнів, які б, зокрема, взяли на себе: комплексну діяльність по сприянню діючій українській армії та флоту; створення мережі козацьких вишкільних стрілецьких центрів для ветеранів, воїнів у запасі, які б дозволяли підтримувати і вдосконалювати свій військово-фаховий рівень; сприяння органам правопорядку на місцях; сприяння розвитку ділових, економічних структур українського козацтва на базі звичаїв самозабезпечення, самореалізації в умовах сучасного правового поля України; історико-просвітницьку та художньо-мистецьку діяльність серед населення, широкого загалу, що включає всі вікові і соціальні групи, незалежно від партійної, конфесійної та іншої приналежності; при цьому українське козацтво усіяко підтримує ідею створення єдиної сильної Української християнської церкви на основі Патріархату в м. Києві; створення широкої мережі молодіжних козацьких організацій на основі вікового досвіду вишколу молодого покоління в дусі патріотизму, культу здорового тіла і духу.

4. Вище керівництво двома структурами українського козацтва – державною і громадською – за посадою здійснює Президент України, який одночасно автоматично обіймає посаду Гетьмана українського козацтва. Фінансування державної структури козацтва здійснюється державою. Громадські козацькі структури діють на основі самофінансування при державній підтримці.

5. Оперативне керівництво всім українським козацтвом здійснює Наказний гетьман, кандидатуру якого з числа українського генералітету на паритетних засадах визначають Велика козацька Рада і Гетьман.

6. Велика козацька Рада включає Раду командирів військових частин, Раду паланкових отаманів та Раду старійшин.

7. Керівництво паланок включає паланкового отамана, паланкову Раду та паланкову Раду старійшин. Паланкові отамани обираються Радами паланок. Структура паланок, на які поділена територія всієї України, включає полки та курені.

8. Закордонні організації Українського козацтва є громадськими і діють самостійно в країнах перебування, але в повній згоді і координації дій з керівними структурами козацтва в Україні». ¹⁸

«...Українське козацтво надає велику увагу відродженню патріотизму, гордості за свою землю, за свою державу.

Кожний громадянин в Україні, а це корінний етнос – українці і представники інших етнічних груп, повинні бути активними провідниками і носіями національної козацької ідеї, а не пасивними спостерігачами і споживачами суспільних і духовних цінностей. Не нарікати, мовляв, а що мені держава дала, а замислитися над тим, - що ти зробив для козацької України як держави? І змушувати інших в цьому напрямку мислити і працювати. А ті, хто не поважає наших цінностей, або тим паче, мріють сформулювати «п'яту колону» - повинні зустрічати осуд». ¹⁹

На теперішній час Українське козацтво послідовно використовує кращі набутки багатьох поколінь попередників, утверджує, розвиває і боронить національну ідею, сприяє захисту політичних, економічних, культурних та історичних досягнень українського народу, бере активну участь у забезпеченні його духовного розвитку, фізичного здоров'я, високої моральності.

3. Статут Українського козацтва.

Українське козацтво з перших днів існування заявило про себе, як авторитетну громадську силу, котра одразу почала шукати свого місця в громадсько-політичному спектрі України. А про розвиток цього спектру найкраще свідчить затверджений 12 жовтня 1991 року Установчою Козацькою Радою «Статут Українського козацтва», згідно з яким: Українське козацтво є добровільною, незалежною, позапартійною, громадською організацією, яка здійснює свою діяльність згідно з міжнародними актами по захисту прав людини, своїми історичними традиціями, Конституцією України, чинним законодавством і цим статутом; діяльність будується на принципах добровільності, рівноправності, самоврядування, законності та гласності.

Мета, завдання, діяльність Українського козацтва: метою діяльності Українського козацтва є відродження козацької справи – сприяння захисту економічних, політичних здобутків української нації, людської гідності, популяризація національних звичаїв, традицій та козацьких життєвих принципів.

Українське козацтво вирішує такі завдання: сприяє відродженню України як суверенної держави, її збройних сил, які створюються як з оборонною метою, так і для підтримання порядку в державі; сприяння вихованню наступних поколінь у дусі національного козацького лицарства, відданості рідному народу; проведення роботи по створенню Козацьких Січей і поселень як осередків розвитку традиційних форм господарювання і навчання молоді на засадах козацьких традицій; боротьба проти впливу наслідків тоталітарної системи на життя різних верств населення України, а також проти утворення всіляких тоталітарних структур.

Напрями діяльності Українського козацтва: Українське козацтво сприяє розвитку української мови, традиційних козацьких військових умінь (козацької боротьби «гопак», володіння конем, тощо), народної педагогіки, народних промислів, вільного господарювання, ефективних форм захисту навколишнього середовища.

Українське козацтво в порядку передбаченому чинним законодавством: координує роботу козацьких товариств України, всіляко підтримує їхню діяльність; організовує козацькі табірні збори і проводить фольклорно-етнографічні експедиції, присвячені вивченню і розвитку духовних традицій української землі; проводить спортивні змагання з козацьких військових умінь; приймає участь у зовнішньоекономічній діяльності через власні підприємства і установи після

---

¹⁸ АКЗ. Т. 4. 2003. – 147 с.

¹⁹ АКЗ. Т. 4. 2003. – 154 с.

реєстрації їх як учасників цієї діяльності, реалізує спільні із закордонними партнерами програми, направлені на виконання статутних завдань українського козацтва; співпрацює з військовими організаціями України з питань діяльності Українського козацтва та з питань участі українського козацтва у підготовці юнаків до служби у Збройних Силах України.²⁰

1995 рік. Знято один з важливих моментів блокування життєдіяльності, роботи і практичного функціонування Українського козацтва в результаті перереєстрації Українського козацтва, що виразилося реєстрацією його нового статуту. У проміжок часу між Великою радою Українського козацтва (12-13 жовтня) і невдалою спробою окремих амбітних заколотників провести на Святу Покрову 14 жовтня 1995 року, коли козаки пішли до Володимирського собору на богослужіння, альтернативну (чорну) раду, яка звелась до 13 осіб і яка нікого не репрезентувала, були викрадені клейноди, документи та архів Генеральної канцелярії. Після операції повернення вивезеного був повторно викрадений оригінал Статуту, що заблокувало переоформлення права підпису та користування банківським рахунком і перереєстрацію Статуту Українського козацтва. Шалені спроби не допустити реєстрації нового Статуту Українського козацтва теж подолані.

Більше трьох місяців Статут проходив юридичну експертизу та узгодження в різних міністерствах і державних відомствах України, що дало змогу разом з ним віднайти нові спільні поля співпраці. Новий Статут Українського козацтва відкрив ширші перспективи для роботи і діяльності об'єднання.

Українське козацтво вперше стало Міжнародною організацією і отримало правову можливість об'єднати всіх українських козаків світу незалежно від місця їх народження, поселення і проживання. Як Всеукраїнська організація Українське козацтво вперше придбало правовий статус оборонно-спортивної національно-патріотичної організації з правом військово-патріотичного вишколу, відродження і розвитку бойових умінь, козацької боротьби, спортивних бойових мистецтв усіх видів, стилів і технічних комплексів, проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні зброєю, новітньою технікою та транспортними засобами, з правом освоєння сучасних передових методик і адаптації міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв т. ін.

У Статуті окреслені основні завдання та всі напрямки і форми економічної, господарсько-виробничої, культурологічної, виховної, навчально-вишкільної діяльності Українського козацтва, його ідейно-теоретичні та організаційні засади, правові і моральні вимоги до українського козака, етику та етикет, визначено саме поняття «український козак», обов'язки та відповідальність.

Одне із можливостей нового потенціалу Статуту є те, що: «Українське козацтво об'єднує козаків усіх гілок, напрямків і течій саме українського козацтва і лише тих, хто сповідує ідею українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток; Українське козацтво – спадкоємець і продовжувач ідейно-духовних і моральних засад... українського козацтва... його українських духовних, культурних, організаційних, побутових, військово-патріотичних і господарських традицій, але керується лише прогресивними українськими козацькими звичаями і традиціями, які не суперечать законам України; Українське козацтво – наступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і війська Запорозького як Низового, так і Гетьманського; Українське козацтво – єдина у своїй цілісності громадська організація, об'єднання (спілка) українського козацтва, на структурні організації якого поширюється дія Указу Президента України від 4 січня 1995 року №14/95 «Про відродження історико-культурних і господарських традицій Українського козацтва».²¹

²⁰ Українське слово. – 1996. - №3 - 3с.

²¹ АКЗ. Т.2. 2003. – 2 с.

Основна мета діяльності Українського козацтва – забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я українського народу, сприяння розбудови України як суверенної держави, держави самостійної та незалежної, демократичної і правової, відродження української, за своєю суттю – козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї і її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.

Завдання Українського козацтва: Українське козацтво традиційно належало до українського православ'я. Враховуючи соціальні реалії нинішньої України, нині має на меті співробітництво всіх християнських та інших релігійних громад, які щиро стоять на засадах відродження, розбудови і розвитку державності України, її самостійності та незалежності, готові до захисту територіальної цілісності та кордонів України, і тому вважає можливим членство їхніх представників в Українському козацтві. Екуменічна позиція Українського козацтва спрямована до порозуміння і створення єдиної Української Апостольської Християнської Церкви, забезпечення духовної єдності всього українства світу; відновлення та розвиток на звичаєвих засадах українського козацтва як найвищого виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких Січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування в межах чинного законодавства України; сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, сприяння розбудові Збройних Сил України – (ЗСУ), Національної гвардії, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони, сприяння укомплектуванню окремих військових формувань призовниками з Українського козацтва; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в душі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері; відродження українських козацьких церков та монастирів, захист курганів і козацьких могил; активне сприяння виявленню і покаранню правовими органами розкрадачів майна українського народу (в межах норм чинного законодавства); сприяння та проведення заходів щодо охорони і захисту довкілля; розвиток туризму та спорту (в т. ч. військово-прикладних і технічних видів).

Напрямки та форми діяльності українського козацтва: сприяння всім державним органам у забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями, здійсненню охоронної діяльності; допомога урядовим органам щодо охорони державного кордону України і несенні митної служби, у ліквідації надзвичайних ситуацій, що здійснюється шляхом створення законних підрозділів українського козацтва, зокрема: Добровільних народних дружин Українського козацтва, Варті Українського козацтва тощо, які мають проходити в державних органах відповідний правовий і фаховий вишкіл, інструктаж і діяти в погодженні з ними; сприяння військовим формуванням України щодо укомплектування окремих підрозділів призовниками з організацій Українського козацтва, перепідготовці українських козаків – військовозобов'язаних запасу; побудова за погодженням з державними органами постійно діючої Січі Українського козацтва, організація традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів тощо; відродження традиційних козацьких ремесел; бойових умінь (козацької боротьби, спортивних бойових мистецтв, гопака, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні зброєю, новітньою технікою та транспортними засобами, освоєння сучасних передових методик і адаптація міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв; проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді,

створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних підрозділів Українського козацтва: товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, підтримка їхньої діяльності; здійснення господарської та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій, заснування підприємств із статусом юридичної особи; організація, проведення наукових фольклорно-етнографічних, археологічних експедицій, конференцій, семінарів, присвячених вивченню і розвитку духовних традицій українського козацтва; відновлення в установленому порядку об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва, історичних назв міст, інших населених пунктів, вулиць, майданів; сприяння законодавчому забезпеченню визнання та підняття авторитету і престижу Українського козацтва, розробці й розвитку його правової, економічної, організаційно-управлінської бази та інфраструктури.²²

10 серпня 1996 року Генеральною канцелярією Українського козацтва було видано наказ №11-96 «Про введення в дію Статуту Українського козацтва та організацію виконання його вимог та завдань» з переліком доручень Генеральної канцелярії Українського козацтва з метою повного та чіткого виконання вимог та завдань Статуту Українського козацтва і забезпечення сприятливих умов для ефективної державотворчої діяльності Українського козацтва.²³

Українське козацтво, являючись добровільною, незалежною, духовною, позапартійною, громадсько-політичною, всеукраїнською організацією, яка здійснює свою діяльність згідно зі своїми історичними традиціями, законами християнства, Конституцією України, міжнародними правовими актами, Загальною декларацією прав людини, Декларацією про державну незалежність України, вимогами часу, чинним законодавством і власним Статутом з метою відродження козацької справи – захисту духовних, економічних, політичних здобутків в українській нації, людської гідності, національних звичаїв, традицій та козацьких життєвих принципів, має свою судову систему і судочинство.

Положення про судову систему та судочинство Українського козацтва було затверджено VI Позачерговою Великою Радою Українського козацтва 3 липня 1994 року. Судова система Українського козацтва базується на історичних традиціях українського народу і складається із Козацьких судів честі січей, кошів, полків, паланок, куренів, сотень і т. д. У своїй діяльності Козацькі суди честі керуються Статутом Українського козацтва, Основними заповідями Українського козацтва та чинним законодавством.

Завдання козацьких судів честі і порядок їх утворення: головним завданням козацьких судів честі є підтримання високого козацького духу, дисципліни, людської та національної гідності недопущення діяльності, яка може завдати шкоди авторитету Українського козацтва; козацькі суди честі складаються із суддів, по одному в об'єднаннях і осередках Українського козацтва, та двох козаків, що разом з ним здійснюють судочинство, а також Вищого Козацького Суду Честі; в об'єднаннях і осередках Українського козацтва судді обираються із найбільш достойних козаків (по одному) строком на два роки і не більш двох разів підряд; Вищий Козацький Суд Честі обирається Великою Радою Українського козацтва в кількості п'яти чоловік – старшин з різних регіонів України та Генерального Судді строком на три роки і кожний із суддів Вищого Козацького Суду Честі не може обиратися більше двох разів підряд; до Вищого Козацького Суду Честі обираються козаки-юристи за фахом, або козаки, які мають достатній юридичний досвід і користуються пошаною у козаків.

Справи, що розглядаються Козацькими Судидами Честі: про порушення Статуту Українського козацтва; про порушення Основних заповідей Українського козацтва; про порушення положень, що регулюють діяльність Українського козацтва; про порушення дисципліни та стосунків козаків між собою; про діяльність, яка завдала

---

²² АКЗ. Т. 2. 2003. – 97 с.

²³ АКЗ. Т. 2. 2003. – 97 с.

шкоди авторитету Українського козацтва; про стосунки об'єднань, осередків з органами управління Українського козацтва та між собою.

Принципи діяльності судів Українського козацтва: справи судів честі Українського козацтва повинні розглядатись при дотриманні трьох принципів – повноти, об'єктивності і всебічності; за результатами розгляду справи суди і судді всіх інстанцій приймають рішення у вигляді рішення, постанови і ухвали.

Вищий Козацький Суд Честі з метою дотримання незалежності від центральних органів Українського козацтва може знаходитись в будь-якому населеному пункті України.¹²

Структура Українського козацтва: Першою ланкою структури сучасного Українського козацтва є первинне козацьке товариство (ПКТ), ним керують виборні отаман та писар. ПКТ підзвітне районному товариству. Друга ланка – районне козацьке товариство (РКТ), керується отаманом та виборною старшиною (суддя, писар, осавул, хорунжий, бунчужний). Наступна ланка – крайове (обласне) козацьке товариство (ОКТ). Керується виборними отаманами та старшинами. ОКТ підзвітна гетьману та Генканцелярії Українського козацтва.²⁴

Згідно з «Положенням про козацькі військові звання», затверджені колишнім гетьманом Українського козацтва В.С.Мулявою, вся старшина поділяється на 4 групи рангів:²⁵ 1 ранг – Генеральна старшина (гетьман, генерал-отаман, генерал-осавул, генерал-хорунжий); 2 ранг – Військова старшина (полковник, осавул, курінний); 3 ранг – Молодша старшина (сотник, бунчужний, хорунжий, підхорунжий); 4 ранг – підстаршина (гуртовий, ройовий, заставний, старший козак, козак, старший джура, джура). Згідно з цими званнями затверджено і погони з восьмикутними зірками різних розмірів у залежності від звання і рангу.

Форма сучасних козаків – однострій – армійський камуфльований костюм з портупеею, на лівому рукаві якого знаходиться козацький шеврон. Шеврон має вигляд щита малинового кольору, в центрі якого знаходиться білий козацький хрест, на якому перехрещуються шаблі і булава. Хрест обрамлений дубовим листям зеленого кольору. Над хрестом знаходиться золотий тризуб і надпис «Українське козацтво». На комірах – ромбовидні петлиці малинового кольору з зображенням перехрещених шаблі та булави для старшин і двох шабел для козаків. Багато козаків разом з камуфльованим костюмом носять вишивані сорочки. Козаки носять папахи білої, чорної та сірої смушки або цигейки. Деякі козаки носять історичні, старовинного зразка строї.²⁶

Органи управління Українського козацтва затверджені Статутом Українського козацтва у вересні 1996 року:²⁷ гервинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури і діяльності Українського козацтва є застава – не менше 3-х козаків; растави об'єднуються в рої, рої об'єднуються в загони, загони – в сотні, сотні – в курені (3 сотні), курені – в полки (3 курені), полки у коші.

Безпосередньо відповідальною перед Генеральною канцелярією структурою військово-патріотичного вишколу і господарської та всіх інших дозволених українським законодавством видів діяльності є обласне (крайове) козацьке товариство.

Керівні органи Українського козацтва складаються з Великої Ради, Ради Отаманів Українського козацтва, Ради Генеральної старшини. Вищим керівним органом Українського козацтва є Велика Рада Українського козацтва, до якої входять делегати базових козацьких товариств (районних і обласних).

Велика Рада: визначає і затверджує принципи, стратегію, завдання і напрямок діяльності Українського козацтва; затверджує Статут, вносить до нього зміни і доповнення; обирає Гетьмана (Голову Ради Отаманів, Голову Ради Генеральної

²⁴ АКЗ. Т. 2. 2003. – 112 с.

²⁵ АКЗ. Т. 2. 2003. – 78 с.

²⁶ АКЗ. Т. 2. 2003. – 125 с.

²⁷ АКЗ. Т. 2. 2003. - 5 с.

Старшини), Генерального Суддю (Голову Суду Козацької Честі); дає наказ Гетьману і Генеральній Старшині на рік; обирає Генерального Контрольно-ревізійного інспектора, який формує склад інспекції.

Рада отаманів у період між Великими радами здійснює керівництво діяльністю Українського козацтва (збирається не рідше раз на чотири місяці), складається з Гетьмана Українського козацтва (Голови Ради Отаманів), Головного Отамана (першого заступника Гетьмана), Генеральної старшини (крайових отаманів, старшини Генеральної канцелярії), отаманів осередків та бунчукових товаришів (Генеральна старшина без посади з правом дорадчого голосу). Має право: приймати поточні рішення в межах наказів Великої Ради; має право «вето» на накази Генеральної старшини, якщо вони суперечать вимогам Статуту, рішенням Великої Ради та Козацькому Звичаяю.

Рада Генеральної старшини у період між Радами Отаманів вирішує поточні справи в Українському козацтві, збирається раз на три місяці, складається з Гетьмана (Голови Ради), Головного Отамана, Генеральної Старшини (Крайових отаманів, Старшини Генеральної канцелярії), Бунчукових товаришів з правом дорадчого голосу. Є керівним органом, між Радами Отаманів вирішує поточні питання.

Гетьман має право: представляти без довіреності інтереси Українського козацтва на всіх рівнях владних структур України, в громадських і міжнародних організаціях, партіях і рухах; призначати Головного отамана (першого заступника Гетьмана), Генеральних: писаря, обозного, осавула, хорунжого, бунчужного, іншу наказну старшину, усувати їх від виконання службових обов'язків, контролювати роботу старшини канцелярії Українського козацтва; підписувати разом з Генеральним писарем рішення Великої Ради, Ради Отаманів і Ради Генеральної старшини; підписувати фінансові документи, ділові листи, відзначати своїм наказом коло осіб, які мають право підпису банківських, фінансових документів чи з будь-яких інших питань; видавати універсали, накази та розпорядження на виконання статутних завдань і рішень Великої Ради, обов'язкові для виконання всіма членами Українського козацтва.

Гетьман зобов'язаний звітувати на Великій Раді про діяльність Українського козацтва; організовувати діяльність Українського козацтва згідно з Статутом, козацькими Звичаями та нести відповідальність за його діяльність.

Головний отаман (перший заступник Гетьмана) призначається Гетьманом з дійсних козаків з щорічним підтвердженням повноважень, виконує обов'язки Гетьмана у разі його відсутності. Коло обов'язків Головного отамана визначається положенням про Генеральну канцелярію. Відповідає за всю роботу Ген канцелярії і в повному обсязі за фінансово-господарську діяльність Ген канцелярії та всіх її служб.

Генеральна канцелярія є вищим виконавчим органом Українського козацтва, складається з Генеральної старшини на посадах та працює під безпосереднім керівництвом призначеного Гетьманом Головного Отамана: керує діяльністю Українського козацтва; координує за напрямками роботу крайових товариств; приймає рішення з поточних справ; готує та виносить на розгляд Ради Отаманів (з подальшим затвердженням Великою Радою) проекти річного бюджету та програми зборів і діяльності Українського козацтва; розподіляє страховий фонд і фонд заробітної плати; веде загальний реєстр, проводить облік козацьких громад.

Суд Козацької Честі є вищим судовим органом, повноваження, склад і обов'язки якого визначаються окремим Положенням, затвердженим Гетьманом і Великою Радою.

Генеральна контрольно-ревізійна інспекція є вищим контрольним органом Українського козацтва. Генеральний інспектор обирається Великою Радою, він добирає в кількості 3-5 інспекторів терміном на один рік. Інспекція здійснює контроль

над надходженням і витратою коштів, матеріалів, ведення документації Генеральної Канцелярії. Звітує Великій Раді.²⁸

На основі положення про Управу Служб Генерального осавула Українського козацтва, затвердженого Гетьманом Українського козацтва 12 серпня 1997 року, 5 серпня 1998 року Генеральним осавулом Українського козацтва, заступником Гетьмана з оборонно-спортивної роботи генерал-осавулом Анатолієм Поповичем затверджено Положення про службу крайового осавула Українського козацтва.

Загальні положення. Служба крайового осавула Українського козацтва формується за наказом Генерального осавула Українського козацтва в складі крайової канцелярії Українського козацтва і здійснює свою діяльність згідно зі Статутом Українського козацтва, Дисциплінарним статутом Українського козацтва, наказами та розпорядженнями Генерального осавула Українського козацтва, цим Положенням, іншими нормативними документами Українського козацтва. Діяльність служби будується на звичаєвому праві, кодифікованому Генеральною канцелярією Українського козацтва, чинному законодавстві, службовій підпорядкованості, беззастережному виконанні наказів та розпоряджень Гетьмана Українського козацтва та Генерального осавула Українського козацтва. Діяльність служби розповсюджується на крайове товариство Українського козацтва. Служба співпрацює з органами державної влади, громадськими, комерційними та іншими організаціями, колективами громадян та окремими особами. Служба крайового осавула має свій бланк, штамп, печатку з написом «Крайова канцелярія Українського козацтва, крайовий осавул». Безпосереднє керівництво Службою здійснює крайовий осавул.

Завдання Служби і напрямки її діяльності. Основним напрямком діяльності Служби є: практична робота над втіленням головної мети Українського козацтва, визначеної Статутом Українського козацтва, а також вирішення питань з розбудови осавульської служби Українського козацтва на території краю. Служба у своїй діяльності, визначеної Статутом Українського козацтва, у практичній роботі вирішує наступні завдання: військово-патріотичне виховання юнацтва та молоді згідно ідеології Українського козацтва; козацька допризовна підготовка; козацька призовна підготовка; організація оборонно-спортивних та оздоровчих таборів джур та козаків запасу; участь в укомплектуванні окремих військових формувань призовниками з крайових організацій Українського козацтва; організація крайового козацького спортивного об'єднання; співпраця з громадськими спортивно-культурними та оборонними організаціями; розвиток технічних та прикладних видів спорту; організація козацького оборонно-спортивного туризму; участь в організації козацьких прикордонних поселень, створення прикордонних постів та митниць; створення козацьких спеціалізованих загонів, а також козацької патрульної служби для охорони громадського порядку, ринків та державних об'єктів; створення козацьких охоронних структур, згідно чинного законодавства, охорона фізичних осіб, колективної і приватної власності, ремонту та профілактичного обслуговування засобів охоронної сигналізації; забезпечення в рамках чинного законодавства козаків спецзасобами та дозволеною зброєю; створення козацьких рятувальних загонів для роботи в екстремальних умовах при ліквідації наслідків катастроф, стихійного лиха тощо; створення козацьких підрозділів «Варта» на території краю згідно нормативних документів, отриманих від Генерального осавула Українського козацтва; створення козацьких військових та морських ліцеїв; відродження та пропаганда традиційних національних видів боротьби «Собор», «Гопак», «Спас», «Хрест», «Сварга» тощо, пропаганда і адаптація східних; створення козацьких егерських підрозділів; кінний вишкіл козаків та джур; морський вишкіл козаків та джур; перепідготовка козаків-резервістів; організація козацької служби перевезення та охорони вантажів; участь на договірних засадах у підготовці спеціалістів для Збройних Сил України; створення Центрів козацької військової підготовки і патріотичного виховання Українського

---

²⁸ АКЗ. Т. 2. 2003. – 14 с.

козацтва на території краю; організація і постійний вишкіл крайових військових козацьких підрозділів; впровадження фізкультурно-оздоровчих систем в межах діяльності Служби; соціально-психологічне та медичне забезпечення допризовної і призовної молоді; підготовки, вишколу козаків запасу; вивчення і практичне освоєння вікового досвіду козацького характерництва; створення групи козаків-характерників; створення крайового контрольно-профілактичного напрямку згідно нормативних документів, представлених Генеральним осавулом Українського козацтва; забезпечення охорони крайової канцелярії Українського козацтва, прапора та клейнодів крайової канцелярії Українського козацтва; забезпечує варту та порядок при проведенні всіх заходів Українського козацтва на території краю; служба крайового осавула питання роботи з молоддю та питання культурологічної підготовки узгоджує з крайовим хорунжим та крайовим бунчужним, питання господарсько-економічної діяльності узгоджує з крайовим обозним, фінансово-економічні питання узгоджує з крайовим скарбником.

Склад та структура служби. Склад Служби визначається штатним розкладом, розробленим крайовим осавулом Українського козацтва, узгодженим з крайовим писарем та затвердженим крайовим отаманом і крайовим осавулом. Крайовий осавул Українського козацтва формує штатний розклад визначає оптимальну кількість посадових одиниць в його структурі в залежності від потреб розбудови Українського козацтва, які узгоджуються з крайовим писарем та затверджується крайовим отаманом та крайовим осавулом. Служба складається з напрямків за основними завданнями діяльності осавульської служби Українського козацтва: оборонної; дисциплінарної; військово-вишкільної; охоронної; спортивно-прикладної; оздоровчої; зв'язків з громадськістю, організаціями та установами; контрольно-профілактичною; економічно-господарською. Кожний напрямок має свої підрозділи. Напрямки та їхні підрозділи визначає крайовий осавул і затверджує Генеральний осавул Українського козацтва. Напрямки служби очолюють осавули та під осавули Українського козацтва – наказні отамани Українського козацтва з відповідних напрямків діяльності. Споріднені напрямки Служби об'єднуються у відділи, які очолюють осавули Українського козацтва – заступники крайового осавула Українського козацтва.

25-26 грудня 1999 року, розглянувши та обговоривши пропозиції козацьких товариств, Генеральної канцелярії Українського козацтва та окремих козаків щодо змін до Статуту Українського козацтва, XIV Велика Рада вирішила внести наступні зміни та доповнення до діючого Статуту Українського козацтва.²⁹ Деякі пункти викладено в іншій редакції. Є дуже цікаві зміни:

Пункт 1.6.: «Українське козацтво традиційно належало й належить до українського православ'я. Екуменічна позиція Українського козацтва спрямована до порозуміння і створення єдиної Української Апостольської Християнської Церкви, забезпечення духовної єдності всього українського світу.

Враховуючи соціальні реалії України, Українське козацтво виступає за співробітництво всіх християнських релігійних громад, які щиро стоять на засадах відродження, розбудови і розвитку національної державності України, її самостійності та незалежності, члени яких готові до захисту територіальної цілісності України та її кордонів. Вважає можливим членство представників цих християнських релігійних громад в Українському козацтві.

Душпастирювання священнослужителів українських християнських церков в Українському козацтві здійснюється згідно Правил християнського душ пастирства і на підставі відповідних угод».

Пункт 1.8.: «Українське козацтво не служить жодній політичній партії, а працює на благо й добро всього українського народу... Українське козацтво вважає можливим індивідуальне членство козаків, що є громадянами України, в політичних

---

²⁹ АКЗ. Т. 2. 2003. – 158 с.

партіях тільки національно-державницького спрямування, програмова та статутна діяльність яких скерована на утвердження та зміцнення української державності, захист суверенітету і територіальної цілісності України, послідовне відстоювання національних інтересів Українського народу».³⁰

Козацтво – товариство, об'єднане особливим станом душі та свідомості, моральності та моралі. Козаки – народ, який має свою культуру, історію та пам'ять. Славне минуле Козацтва, справи та заповіді предків, дають нам право з гордістю сказати: «Слава Тобі, Господи, що ми козаки!» В козацтві спільне завжди було вище від особистого. Козаки завжди служили рідній землі – Святій Україні, своєму Народові та своїй Державі. Козаки – нащадки та наступники першопроходців козаків минулих віків.

Понад усе в Козацтві була КОЗАЦЬКА ВОЛЯ та НАРОДОПРАВСТВО.

За визначенням ЮНЕСКО – «Українська людність була коліскою європейської цивілізації», а українські козаки – показали світові найвищі зразки лицарства, лицарської поведінки, які були відображені в Козацьких заповідях.

1. Честь та добре ім'я козака дорожче за життя. Бережи честь смолоду. Достойність зберігай в будь-яких обставинах. Май волю визнати свої помилки. Якщо треба, побори себе сам. Поважайчи інших, не принижуй себе. Не задрь іншим і не тримай зла в своєму серці. Не будь занадто гордим; навіть в думках не допускай, що ти вище інших козаків. Нікого не навчай звисока, подивись для початку на себе. Бажай добра іншим, але без лесті. Май широку душу. Все, що дарує доля, зустрічай стійко. Вчинивши ганебну справу, май силу волі прийняти крайнє рішення.

2. Козаки всі рівні в правах. Пам'ятай: «Нема ні князя, ні раба, а усе раби Божі!» Козаки рівні як в правах, так і в відповідальності за свої вчинки, незалежно від суспільного стану, освіти та минулих заслуг. Рішення, прийняті на Раді – закон для всіх. У козака ніхто не має права забрати його слово, окрім командира в строю. Кожен козак може бути обраний на будь-яку посаду. Для збереження єдності Козацтва козак не повинен бути в політичних партіях.

3. По тобі судять про все козацтво та народе твоїм. Не роби ганебних справ та утримуй від них інших. Будь чесний та правдивий, не бійся постраждати за правду. Нехай не зваджують тебе ні користь, ні хабарництво, ні нечесні прибутки, ні миттєва слава. Не піддавайся згубним страстям. Уникай поганих слів. Пам'ятай: погані слова ще в XIII ст. придумали вороги нашого народу для приниження наших Матерів та Віри. Будь прикладом в своєму житті, захисти ображеного, допоможи потребуючому, нагодуй голодного, не дай впасти слабкому духом та тілом.

4. Служи вірно своєму народу, а не вождям. Козацтво своєю головною метою бачить служіння народу та Батьківщині, їхньому добробуту, а не для своєї користі та слави. Козак завжди повинен бути готовий за це покласти на вівтар перемоги своє життя: «та не учини собі кумира та подобія йому!»

5. Тримай слово – слово козака дорого. Козак! Пам'ятай, що кожне твоє слово – це слово твого народу, слово Козацтва. Випустиш слово – не спіймаєш. Говори, та не промовляйся, бо просто сказане – просто слухають. Стійкість честі в слові.

6. Шануй старшин, поважай старість. Пам'ятай. Без згоди старійшин не одне важне рішення отамана не може бути виконано. Влада старійшин не від сили, а від авторитету та мудрості. Прислухайся до слів бувалих і уникнеш багато помилок. Кожного старійшину вважай за свого Батька, а стару козачку – за Матір.

7. Тримайся віри предків, роби все за звичаями свого народу. Якщо сумніви торкнулися твоєї душі і ти не знаєш, як діяти – дій за звичаями свого народу та Віри предків. Пам'ятай! Козацький звичай завжди кріпив сім'ю, товариство, Козацтво.

8. Сам загинь, а товариша виручи. Так було завжди у козаків. Взаємовиручка - основа козацького братерства. Як ти глянеш в очі матері товариша, якого міг врятувати, але не врятував?

³⁰ АКЗ. Т. 2. 2003. – 207 с.

9. Люби працю, не будь бездіяльним. Кожний козак має робити все, щоб він та його сім'я жили в достатках, але не тягни руку з криком «Дай!» Живи своєю працею. Зневажай лінощі. Кожна справа має «горіти» в руках твоїх.

10. Бережи свою сім'ю. Будь їй прикладом. Сім'я – святиня шлюбу. Ніхто не має права втручатися в життя сім'ї без її прохання. Сім'я – основа козацького товариства. Козак має оберігати жінку, захищати її честь та гідність. Голова сім'ї – Батько, з нього питають за все. Батько! Добийтесь в сім'ї авторитету та взаєморозуміння. Виховуй своїх дітей чесними, сміливими, добрими, чуткими, безкомпромісними в боротьбі зі злом, відданими Батьківщині. Виховуй їх козаками. Дай дітям відповідну світу. Козаком треба бути! Козаком треба стати!³¹

4. Історичні витоки та особливості розвитку козацтва на Одещині/

Унікальний феномен виникнення та існування запорозького козацтва неможливо зрозуміти без ретроспективного погляду в минувшину.

Степ... Багатий чорноземами, рибою в ріках, птицею в плавнях. Немов якийсь фантом вабив він до себе наших пращурів – хліборобів. Причорноморський степ не був однорідним за своїм населенням. Крім значних половецьких угруповань, тут мешкало немало порівняно невеликих об'єднань кочівників – печенігів, торків, берендеїв. Через їх головні убори називали їх чорними клобуками. Цікаво, що нащадки чорних клобуків – каракалпаки (дослівне значення тюрською мовою першої назви) і зараз мешкають в Приураллі. Жорстока боротьба з половцями зробила чорних клобуків одними з найбільш завзятих охоронців південноруських земель.

У XII ст. кількість слов'янського населення в степовій зоні зростає, що було наслідком певної стабілізації обстановки в Причорномор'ї. З частиною цього населення, що мешкало в низинах Дунаю, звела доля одного з найколеритніших політичних діячів Русі XII ст. – князя Галицької землі – вигнанця Івана Берладника. Князь Іван покинув батьківщину й тут, на півдні, у придунайських містах і селах знаходить собі військову допомогу. Ця територія не належала жодному з південноруських князів, тобто була «обезкняженою». Місцевість називалась Берладою, а саме населення – берладниками. З Берладдю було пов'язане й існування відомого із джерел X – XI ст. Олешшя – міста, котре стояло наприкінці річного шляху по Дніпру з Києва. Під час перебування в Берладі й Олешші князь Іван зібрав під свої знамена, за даними літописів, біля шести тисяч воїнів. Цифра, може трохи й перебільшена, але досить значна для того часу, коли в міжкнязівських чварах звичайно брали участь порівняно невеликі військові загоны. Про значну силу слов'янського населення південного Прикарпаття й низини Дунаю свідчать і факти з історії сусідньої Болгарії. На початку XI ст. ця південнослов'янська країна була захоплена візантійськими полчищами, проте болгарський народ не скорився загарбникам і протягом десятиліть вів одчайдушну боротьбу за визволення. В 1186 році під час вирішальних боїв з армією могутньої Візантії на допомогу сусідам прийшли половці й берладники, що відіграли, за даними грецьких істориків, вирішальну роль у скиненні ненависного ярма. Пізніше, на початку XIII ст., ці ж союзники допомогли одному з болгарських царевичів посісти трон у столиці Болгарського царства Тирнові.³²

Крім берладників, у джерелах XII – XIII ст. згадуються, на жаль, дуже стисло за містом, і бродники. Є підстави гадати, що вони були представниками вже слов'янського населення України, мешкали на великих ріках – Дніпрі, Південному Бузі, Дністрі та Сіверському Дінці («Великому Доні»). Вони відіграли важливу роль у охороні водних шляхів. Бродники займалися й мисливством, рибальством, промислами. Свідчення новітніх археологічних досліджень показують: в багатьох

³¹ АКЗ. Т. 2. 2003. – 197 с.

³² Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – С.60 .

побережних поселеннях мешкало не чисте слов'янське населення, а змішане слов'яно-тюркське, що дозволяє говорити про відносну стабільність у взаєминах між бровниками і кочівниками, припускати взаємовпливи цих етносів. Ясна річ, не лише кочівники переймали досвід у слов'ян, а й останні запозичували навички степового життя у половців, - можливо, систему напіввійськового життя в умовах кочового таборування.

Монголо-татарська навала 1223 року завдала страшного удару по мешканцях причорноморського степу. Літописні оповіді про появу полчищ Чингісхана засвідчили, що подія зачіпала не тільки половців, а й значну частину слов'янського населення. Якщо раніше епізодичні свідчення джерел давали куцу інформацію, з якої досить важко скласти уявлення про слов'янське населення степу, яке мовби перебувало поза увагою давньоруських книжників, то поява сильного ворога, котрий загрожував існуванню вже сталих політичних об'єднань в Причорномор'ї, підняла розкидані по степу слов'янські угруповання на захист батьківщини. Розгляд свідчень про події на р. Калі дає підставу вважати, що саме бровники відіграли найактивнішу роль у воєнних діях. Так, джерела свідчать, що на допомогу половецьким ханам та їхнім союзникам, південноруським князям, прийшло чимало так званих «галицьких вигонців», під якими треба розуміти згаданих вище берладників. Згадують літописи і бродників, котрі судячи з їх контексту, мешкали на схід від берладників. Опинившись у дуже складному становищі ще напередодні битви на Калці, вони були вимушені перейти на бік татар. Відзначаючи певну взаємодію бродників з кочівниками, важливо відзначити, що в XII–XIII ст. разом із воєнізованим населенням прикордонних фортець, з дружинами південноруських князів вони часто брали участь у війнах з найбільш агресивними половецькими ханами. Ця боротьба, починаючи з середини XI ст., набула певного релігійного-ідеологічного оформлення, бо осторонь її не стояла християнська церква, котра поширювала на Русі популярні на заході ідеї хрестових походів проти «поганів».

Ця популярність проявлялася не тільки в описах хрестових походів, а й у повсякденній політичній практиці. Поступово на Русі поширювалася ідея рицаря – охоронця християнського світу. Пропаганді цього культу, безумовно, сприяла подорож в «святі землі» ігумена Данила, котрий розповів у своїй книжці «Ходіння» про «охоронця гроба Господнього» (такий титул носив перший король Єрусалимської держави хрестоносців) Балдуїна, а згодом – яскрава розповідь автора одного з літописів про драматичний похід армії германського імператора Фрідріха на Схід. У середині XII ст. згадуються перші випадки опоясування давньоруських дружинників поясами, що мало не тільки воєнне, а й релігійне значення. В умовах більш пізнього загострення взаємин з турецькими та татарськими напасниками релігійні моменти у боротьбі воїнів – християн набувають більшого значення, зокрема у формуванні ідеалу воїна – рицаря в духовному житті козацтва.

У другій половині XIII ст. майже не зустрічається письмових свідчень про слов'янське населення степів. Проте це не означало його повного зникнення в складних умовах встановлення в причорноморських степах гегемонії монголо-татарських ханів. На користь цього свідчать матеріали археологічних досліджень, які дають цінні відомості про слов'янське населення степу ще в XIV ст. Можна припустити, що, починаючи з цього часу, це населення змінює свою назву. Замість слов'янської назви «бродник» вони від своїх тюркських сусідів отримують іншу. Вже в середині XIII ст. в джерелах згадується слово «козак», котре означало воїна, охоронця. Воно стосувалось як напіввійськового населення міст – фортець півдня Русі, так і степовиків – бродників та берладників. Бродники неодноразово брали участь у походах на Балкани. Все це давало підставу для бачення в бродницьких громадах XII – XIII ст. прообразу інституту козацтва. Таким чином, можна припустити, що коріння українського козацтва сягає в глибоку давнину, воно набагато старше, ніж саме найменування.

З кінця XII ст. міжусобна боротьба татарських емірів призвела до сваволі ординців. «Вся степь, - за словами М.Л.Ернста, - наполнилась татарскими отрядами, которые, слоняясь, не признавали никакой власти. Безопасное передвижение в степи, как было раньше, сменилось грабежами, нападениями беспризорных отрядов на купеческие караваны. В те времена эти татарские отряды назывались казацкими, которые не подчинялись власти хана, а действовали независимо и только иногда шли к кому-нибудь на службу». Перебування в степах ставало небезпечним, і населення здебільшого тікало в обжиті райони.³³

Дещо інша картина життя південного прикордоння в XIII ст., зокрема, в так званій «Болохівській землі», що охоплювала подільський край, постала в розвіді М. П. Шашкевича. Оскільки положення, висловлені автором, стосуються витоків козацтва, то їх слід розглянути детальніше. На думку вченого, татари, поселившись на Поділлі після ординської навали, підпали під вплив місцевої людності, можливо навіть прийняли хрещення і займалися землеробством, тваринництвом та промислами, чому стверджував, посилаючись на польського історика Мацея Стрийковського (1547–1582), який нібито зустрів літописні свідчення про переймання татарами слов'янської мови і зміну традиційного характеру занять. Крім того, автор звернув увагу на устрій сільських громад, очолюваних отаманами, прагнення до общинного життя і самоуправління. Водночас він припускав небезпеку для населення, що існувала від окремих татарських загонів, які здійснювали розбої паралельно з узгодженою даниною на користь хана Золотий Орди. Звідси М.П.Дашкевич зробив висновок, що необхідність для мешканців подольського краю бути завжди готовими до оборони стала причиною виникнення козацтва. «Южнорусские казаки, – писав вчений, - таким образом, по нашему мнению, на первой ступени своего генезиса, если и отличались воинственностью, то она далеко не была у них на первом плане. Они не составляли еще тогда военных дружин, которые собирались впоследствии, не переходили еще в наступление, а ограничивались защитой там, где нападал на них неприятель, было ли то среди домашнего хозяйства, или среди занятий и промыслов, ради которых нужно было выходить за пределы своей земли». Питання про відсутність будь – яких згадок про козаків у наступний період, який охоплював понад століття, М.П. Дашкевич пояснював міжусобицями Литви і Польщі та завоюванням останньою Поділля, внаслідок чого місцеве населення було відсторонене від самостійного захисту краю.³⁴

Справді, отамани, як керівники сільських громад, з'явилися в татарську добу і зустрічалися навіть у XVI ст. Вони відали збором данини для ханських баскаків, виконували адміністративні та військові функції. Про можливість перебування на цих посадах татар в XII – XIV ст. можна лише здогадуватись. Пізніше в джерелах фігурували переважно слов'янські прізвища. Разом з тим, татарський термін «отаман», як, до речі, й «козак», поступово поширювався на українську людність.³⁵

Становище на південному прикордонні українських земель помітно змінилося в другій половині XIV ст., коли на Подніпров'я увійшла нова спроба відновлення державного життя в передстеповому районі шляхом спорудження укріплених замків і заселення військово–службовою людністю. Великого значення цьому надавав литовський князь Вітовт (1392 – 1430), який здійснював військові експедиції в степ аж до Північного Причорномор'я. Нові державці зобов'язувалися укріпити за свій кошт замки і містечка. Фактично це було поверненням до часів княжої Русі, коли в степових районах поряд із кочівниками проживало слов'янське населення.

³³ Запорожці. Київ, «Мистецтво», 1993. – 62 с.

³⁴ Віталій Щербак. Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 21 с.

³⁵ Віталій Щербак. Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 27 с.

Розвиток колонізації помітно загальмувався зі смертю князя Вітовта. Віленські власті переорієнтувалися на розв'язання інших державних проблем. Але імпульс, наданий процесові князем – подвижником, мав реальне продовження, зокрема, у діяльності князів Олелька Володимировича (1440 – 1455) та Семена Олельковича (1455 – 1470). В результаті протягом кількох десятиліть тисячі представників військово – службової верстви, які мали офіційну назву бояр, отримали землі в широкій передстеповій смузі від р. Мурафи на Поділлі до басейну р. Сули на Лівобережжі. Надані землі часто складалися з кількох частин, віддалених одна від одної. Але навіть за небезпечних умов степового прикордоння угіддя цінувалися і були розподілені між власниками. Українське боярство було опорою Литовської держави на південному прикордонні, а володіння землею фактично узаконювалось як плата за службу. Маєтності, пожалувані «до волі», тобто тимчасово, не могли переходити у спадок або ж передаватися в інші руки. Куплені й «отчизні» з дозволу господаря підлягали успадкуванню і відсудженню. При відсутності прямих спадкоємців, здатних нести службу, земля переходила до розряду виморочних і поверталася до господаря. Поряд з майновими за боярами закріплювались і особисті права. Боярин підлягав присуду воєвод і старост, але не міг бути взятий у підданство. На земську службу він виїжджав «конно й збройно» власною персоною, а також у супроводі пахолків. Крім того, як і представники інших соціальних верств, бояри зобов'язувались брати участь в укріпленні замку, їздити з урядниками на лови. Нижчий розряд службових людей становили люди колані і ясачні, які виконували роботи при замку, за що користувалися невеликою ділянкою землі та платили переважно натуральний податок. З сільського населення прикордонної смуги створювалися загони слуг, які займалися виключно військовою справою. На основі широкого фактичного матеріалу можна зробити слушний висновок, що слуги в селянських лавах посідали вищу сходинку і в економічному, і в юридичному сенсі – місце, близьке до бояр. Безумовно, слуги могли входити і до складу загонів, організованих для ведення степових промислів, у тому числі й експедицій за здобиччю на татарські улуси.

В другій половині XV ст. колонізаційна хвиля української людності наштовхнулася майже на аналогічне явище з боку Кримського ханства. В 1475 р. воно стало васалом Туреччини, що призвело до активізації експансії на сусідні християнські держави. Мешканці степового прикордоння стали першими жертвами татарських погромів. Згодом ординські спустошення набули регулярного характеру і досягали навіть Волині та Північної Київщини. Нечисленні гарнізони службових людей при замках не могли зупинити ординців, а уряд Великого князівства Литовського не мав коштів для утримання на прикордонні найманого війська. Місцеве населення змушене було самостійно зорганізуватися перед татарською навалою. Це ставало не лише елементарною потребою, а й обов'язком, що пізніше було закріплено у законодавстві. «Абы уси мещане и подданные наши часу навалное потребы и з иншими людьми нашими земскими войну служили, - зазначалося в Першому Литовському Статутті, - Або з дозволення нашего на войну выправляли». Поряд із професійними вояками – боярами, драбами, старостинськими служебниками на захист власних осель виступали й селяни, ремісники. Отже, потреба в обороні зумовлювала постійну бойову готовність населення, а походи в степ проти татар дістали назву козакування.³⁶ «Козак» – термін тюркського походження і запозичений українцями від південних сусідів. У широкому розумінні «козак» – це вільна людина, шукач пригод, бурлака. Водночас цей термін застосовувався для означення прикордонника, вправного вершника, найманого воїна, степового розбійника, добичника тощо.

---

³⁶ Віталій Щербак . Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 30 с.

Південноукраїнський степ з широко розгалуженими водяними артеріями вражав сучасників надзвичайними природними багатствами. Наявність великої кількості дичини сприяла широкому розвою ухадництва. Крім мисливства, рибальства, бджільництва, промисловці часто здійснювали походи за сіллю. Отже, саме охоронці південного прикордоння й ухадники – промисловці, які перебували в постійних контактах з татарами, вперше зустрічаються у джерелах другої половини XV ст. під назвою «козаки». З цього часу джерельні свідчення про козацтво на терені південноукраїнського степу простежуються регулярно. Давнє побутове явище козакування поступово набувало широких масштабів, залучаючи представників різних соціальних верств. Умови прикордоння витворили своєрідний тип людини, характерною рисою якої було поєднання в одній особі воїна і трудівника.

З середини XVI століття спостерігається новий етап в історії українського козацтва. За слушним зауваженням І.П.Крип'якевича, на цей час: «в степах виробився оригінальний тип господарства, а в його обороні нова воєнна організація; під впливом цього і в війні зі степовими ордами повстала нова козацька суспільність, зі своїм окремим побутом і світоглядом. Виробивши собі новий лад в степах, переходять козаки до давніх українських центрів, до городів; тут лучаться з міщанською опозицією проти нових міських порядків, переймають на себе її боротьбу з локальними урядниками і реорганізують міста за своїм ідеалом. Цей процес відбувається дуже скоро; козацький лад так відповідав пограничним відносинам і в своїм поході показав стільки сили, що протягом двох–трьох десятиліть скозачили всі міста над степовим поясом»...³⁷ Отже, перенесення козацького устрою на волості стало важливою передумовою формування окремого соціального стану.

Консолідація панівних верств Великого князівства Литовського супроводжувалася ліквідацією різноманітних ступенів ієрархії та ревізією прав на шляхетство. Підставою для визнання останніх стало не відбування військової служби, а наявність документально підтвердженого землеволодіння. Більшість бояр володіла землею за звичаєвим правом. Тож, південноукраїнське боярство стало перед проблемою пошуку свого місця в суспільстві. Через брак умов для заняття землеробством воно намагалося іншими шляхами відстояти свій попередній статус. Цьому ж об'єктивно сприяло створення козацького реєстру та залучення урядом Речі Посполитої українського населення до військової служби під час чергових кампаній, насамперед для боротьби проти Швеції та Московської держави. Найбільш підготовленими, безумовно, виявлялися бояри і слуги. Вони й стали основою створення козацьких загонів, які перетворювалися на вагому силу при кварцяному війську. Одже, бояри та слуги склали нову хвилю формування українського козацтва. Водночас поповнення козацтва боярським контингентом збігалося з важливим моментом у формуванні лицарської верстви, а саме: початком генези станових прав.

Прагнучи здобути земельні володіння, тисячі безпомісних і дрібних шляхтичів з Волині та Галичини взяли участь у колонізаційному процесі. Для залучення поселенців феодала на перших порах встановлювали пільги, але при надмірних утисках або ж наближенні завершення строку «слобод», останні відходили на нове місце проживання в південні та південно–східні райони, створюючи «слободи» і відмовляючись підпорядковуватися старостинській владі, оголошуючи себе козаками. Селян та міську бідноту приваблювало право козаків на володіння землею і свобода від експлуатації, насамперед кріпацтва. Перехід до козацтва асоціювався у них з ідеєю вільного господарювання. В багатьох містах і містечках кількість тих, що вважали себе козаками, була значно більшою, ніж населення, яке відбувало феодалні повинності. На південному порубіжні фактично ігнорувалися феодално–кріпосницькі порядки, а спроби їх запровадження завершувалися масовими втечами на Запорожжя.

---

³⁷ Віталій Щербак . Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 41 с.

Потужним імпульсом консолідації українського козацтва, формування його самосвідомості та утвердження організаційної структури стала Запорозька Січ. Серед найважливіших причин виникнення Січі стала внутрішня потреба козацтва в своїй організації у зв'язку із зростанням його чисельності на середину XVI століття. Також заснування центру козацької вольності зумовлювалось практичною потребою захисту українських земель від зростаючої татарської агресії. Тривале перебування козаків далеко від волостей викликало необхідність об'єднання в згуртовані загони на чолі з досвідченим отаманом. Формування козацької громади в умовах безпосередніх контактів з кочівниками, вплинуло на її військову організацію, яскраво проявилось в мові та одязі запорожців. Віддаленість од волості визначала своєрідну сферу життя та діяльності козацтва. Потреба у хлібі та продукції ремісничого виробництва зумовлювало пошук адекватного товару для обміну. Тому козакуючи часто вдавалися до походів за здобиччю на татарські улуси. Захоплені коні та вівці згодом продавалися на волості. Здобуття так званого «козацького хліба» супроводжувалося звільненням з неволі співвітчизників. Своїми сміливими діями козаки стримували турецько–татарську експансію в Україну. Водночас південноукраїнські старости переймали практику козаків, залучаючи їх до спільних походів.

Ідея створення твердині на південних рубежах виникає, очевидно, в 20–30–х роках XVI ст. у зв'язку зі спробами литовського уряду прийняти козаків на державну службу. Проте через брак коштів реалізувати її вдалося лише князеві Дмитру Вишневецькому. Важливою підмогою втілення в життя цього плану стали розвій козацтва на південному порубіжжі та органічна потреба єднання зусиль перед татарською агресією. Як наслідок стала поява в сер. 50–х років фортеці на одному з дніпровських островів, Хортиці. Хортицький замок став своєрідним прототипом козацького укріплення, яке, утвердившись на о. Томаківка в 60–70–х роках XVI ст., дістало назву Запорозької Січі. Специфічне самоуправління з притаманними йому демократичними рисами сприяло консолідації козацтва. Не став на заваді навіть перехід на державну службу тих козаків, які до 1625 року перебували виключно на Запоріжжі, хоча і не обов'язково на Січі.

Велике значення у справі консолідації мала боротьба запорожців проти турецько–татарської агресії. Січ стала своєрідною військовою базою, звідки розпочиналися морські та сухопутні походи, а козацтво – могутньою організацією з власним флотом, піхотою і артилерією. Вже протягом другої половини XVI століття козаки здійснили десятки експедицій до Очакова, Кілії, Ізмаїлу, Акермана, Гезлева та інших турецьких твердинь на Північному Причорномор'ї. Згодом козацькі чайки досягли навіть берегів Анатолійського півострова, зокрема, фортець Сінопа і Трапезунда. Актіві матеріали зберігають багато листів турецьких султанів, кримських ханів та інших високопоставлених осіб, в яких вони скаржилися польському урядові на запорожців, намагалися використати походи останніх як привід для втручання у внутрішні справи Речі Посполитої. У відповідь власті заявляли, що вони не можуть покарати козаків, оскільки запорожці їм не підпорядковувалися. Лише перед реальною загрозою турецької агресії в 1590 році сейм ухвалив постанову «Порядок щодо низовців і України». Вона передбачала, зокрема, виведення із Січі «людей свавільних» і зміцнення там реєстрової залоги представниками шляхти.³⁸ Однак, аналогічні постанови викликали зворотню реакцію. Вибухнув ряд козацьких повстань, що перекреслило плани уряду Речі Посполитої. Зростаюча козацька енергія змусила його відмовитися від тиску на запорожців і перейти до пошуків компромісів.

Одним із найважливіших факторів консолідації козацтва на Січі стало перетворення її у своєрідний осередок визвольного руху українського народу. Саме на Запоріжжі здобув авторитет і визнання Криштофор Косинський, який очолив

---

³⁸ Віталій Щербак . Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – сер. XVII ст.). Київ, 2000. – 58 с.

виступ козацтва проти панського свавілля. Останній похід на волості (1593) гетьман Косинський здійснив з Січі. Цей шлях став у майбутньому основним для руху повстанських сил аж до часів Богдана Хмельницького. З 1625 року Запорозька Січ стала центром організації повстанських загонів для боротьби проти коронного війська. Саме там з'являються письмові звернення до українського народу, зміст яких відбивав прагнення широких соціальних верств. На Січі конкретизувалися методи і завдання визвольного руху.

Отже, виникнення осередку лицарської вольниці – Запорозької Січі в другій половині XVI століття було зумовлене поряд із внутрішніми потребами козаків, які знаходилися на південному порубіжжі, необхідністю захисту від зовнішньої загрози. Ці обставини мали безпосередній вплив на зростання чисельності, формування демократичних засад військово-політичного устрою січовиків коша. Важливим фактором українського козацтва стало утвердження Січі як форпосту боротьби проти турецько–татарської агресії і центру національно–визвольного руху в Україні.

Хаджибей від початку був серед головних цілей захисників українських земель від «бусурман». Скарги кримського хана в листах до польського короля про напади козаків на татар біля соляних промислів у Качібеї 1548 року та взяття там в полон татарина, напевно вельможі, Саричори свідчать про дошкульність таких ударів для ханства. Недарма, у зв'язку з цим хан у 1552 році навіть вніс в односторонньому порядку зміни до вищезазначеної угоди від 1540 року. Через козацькі напади Хаджибей почав занепадати. Це «небезпечні місця» для татар та турків «землі козаків» де влада їх ватаг є практично безроздільною, – писав російський посланець В.Айтемирів. На жаль, практично невідомі імена отаманів тих невеликих козацьких загонів, які протягом двох століть фактично контролювали ситуацію навколо Хаджибея. Існують лише деякі непрямі згадки, наприклад, про «доброто випробуваного польових ватаг Осипа Кулика у всій обстановці від Дніпра до Богу, а від Богу до Дністра і до самого Чорного моря дуже обізнаного», який 1688 року брався таємно провести війська І.Мазепи та російської армії під Очаковим.³⁹ Є відомості, хоча їх не можна вважати достовірними, про похід на Акерман, Хаджибей і в Крим славного кошового отамана Запорожської Січі Івана Сірка в «Історії Русів». У кінці XVII століття козаки на чолі з хоробрим фастівським полковником Семеном Палієм провели бій з татарами на Пересипу біля «небезпечного місця Кочубея», який можна віднести до числа найбільш блискучих перемог козаків над турками та татарами. Неабиякий інтерес має розповідь про подорож через околиці Хаджибея гетьмана Івана Мазепи та короля Карла XII, яких супроводжували шведські військові та численні запорозькі загани.

В кінці XVI століття козацтво зміцнюється і виділяється в окремий суспільний стан зі своєю особливою організацією з специфічними порядками й характером життя, з своїм центром. Тому коли польські й українські магнати почали захоплювати землі південно-східної України та закріпачувати населення, для селянства, щоб не потрапити в панське ярмо, залишався один вихід: покозачитися, визнати владу козацьких старшин і разом з усім козацтвом, яке на той час уже створило свій центр – Запорізьку Січ, - вступити в боротьбу з панами за свої землі і право бути вільним хліборобом. Оскільки козацтво створило свою військову організацію і свій центр, набуло великого досвіду боротьби проти ординців, мало своїх досвідчених ватажків, то, зрозуміло, воно й очолило селянську боротьбу проти польсько-шляхетського гноблення. Можна вважати, що у тодішніх умовах Запорізька Січ була козацькою республікою, своєрідним прообразом Української козацької держави, яка створилася в ході визвольної війни в середині XVII століття під керівництвом Богдана Хмельницького. Після ліквідації польсько-шляхетського режиму протягом 1648 р., встановлюється новий державний апарат, в Україні складалася нова військово-адміністративна і політична система, яка формувалась на земельних просторах,

---

³⁹ Хаджибей – Одеса та українське козацтво. Одеса, 1999. – 10 с.

зокрема й по півдню України, зробивши чималий внесок у освоєння і заселення цього регіону.

Знищення основної організації українського козацтва, Наддніпрянської Січі, не завадило виникненню нових формувань такого типу. Одразу ж після зайняття Січі царськими військами пішла половина перебуваючого в Січі війська і забрала з собою ті вільні думки, проти яких було влаштовано погром. Отже, замість повного знищення запорозького козацтва і перетворення його на регулярне військо сталося зовсім інше: значна частина козацтва опинилась на боці Туреччини, з якою Росії ще треба було вести боротьбу на південних кордонах. Козаки розселилися в перші роки після виходу з Запоріжжя в Очаківській окрузі, на Березані, по Тилігулу, біля Хаджибею і Балти, у пониззі Дністра від Акермана до Бендер, в Буджаку, в дунайських гирлах – у Вилковому, Кілії, біля Тулчи й Галаца. Приймаючи до себе козаків, Туреччина послаблювала позиції Росії на півдні. Козакам надавалася земля для заснування Січі в пониззі Дністра – в Кучурганах. Козацтво виявилось об'єктом політичної гри між Росією і Туреччиною (царський уряд Росії вимагав повернення козаків). Російський уряд знову і знову вимагав від Туреччини переселення запорожців з прикордоння. Тому було вирішено переселяти козаків за Дунай.

За час війни 1787-1791 рр. Задунайські запорожці створили свою військову організацію і закріпилися на певний час в гирлі Дунаю та розмістили свій Кіш в Дунавцях – в Катирлезі (Очаківська округа відійшла до Росії), а також в місцях нижче Старої Кілії на острові.⁴⁰

Протяжність південних кордонів Російської імперії була відома не тільки козацтву на Україні. Запорозькі козаки, що розходилися по великих південних просторах, зустрічались тут з представниками некрасівських і донських козаків. Поступове переселення їх почалося в 1778 р. і тривало, вірогідно, біля 8 років. Воно мало два потоки: один йшов в Анатолію, другий – в Дунайську дельту. З'явилися некрасівці і в пониззі Дністра. Тікали за Дунай і донські козаки. Частина їх лишилася в Буджаку ще після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Поселення некрасівців: Вилкове, Приморське (Кілійського району Одеської області); Кислиця, Муравльовка, Стара Некрасівка, Нова або Мала Некрасівка (Ізмаїльський район Одеської області); Тучков – район міста Ізмаїла. У ХІХ ст. Тучков (Ізмаїл) – один з головних центрів старообрядництва в Європі.

В середині серпня 1787 року розпочалася друга за царювання Катерини ІІ війна з Туреччиною. З початком війни російське командування відчуло гостру потребу у збільшенні свого військового контингенту, особливо за рахунок бійців, що добре знали театр воєнних дій і противника та бойові якості яких були загальновідомі. Тому уряд змушений був звернутися до колишніх запорожців, які лишилися в Україні. У 1788 р. почалося формування козацького війська, яке одержало назву Чорноморське козацьке військо. Кошовим було призначено Сидора Білого, суддею Антона Головатого, кіннотою командував Захар Чепіга. Кіш Чорноморського козацького війська розділив територію між Бугом і Дністром, яку заселяли козаки, на три полкових паланки (окружні управління) – Подністрянську, Березанську, Кінбургську (тепер Одеська, Миколаївська та Херсонська області). Вони очолювалися призначеними Кошем старшинами і паланковими полковниками. Кожна паланка включала в себе декілька козацьких поселень. Так, на території, яку займала Подністрянська паланка, виникли поселення чорноморців по Дністру: Біляєвка, Калаглія, Кучургани, Глинна, Чобручи, Незавертай, Головівка, Аджидер, Яська та багато інших. За далеко не повними даними, на 1792 р. у Подністрянській паланці існувало 30 селищ, в яких проживало близько 1500 козацьких родин. Крім того, виникло багато хуторів і поселень при риболовецьких заводах, по річках та лиманах.

---

⁴⁰ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – 3 – 15 с.

На початку XIX ст. відносини між Росією та Туреччиною настільки загострилися, що привели до війни 1806-1812 рр. В листопаді-грудні 1806 р. російські війська оволоділи Бессарабію, за виключенням Ізмаїла. Вихід в цей район поставив перед російським командуванням питання про взаємовідносини з біглим сюди українським і російським населенням і задунайськими запорожцями. Зокрема, у фортеці Браїлів, що була оточена російськими військами, знаходилося до трьох тисяч дунайців. Російське командування вжило низку заходів, щоб залучити задунайських запорожців на свій бік, обіцяючи їм всі пільги, якими користуються чорноморці на Кубані. Все це мало певний ефект. Збігле населення було зацікавлене в легалізації свого положення, а задунайські запорожці опинилися в районі дій російської армії.

20 лютого 1807 р. було створене Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо. Уряд, зацікавлений у швидкому заселенні ново приєднаної Бессарабії, дозволив усть-дунайцям селитися в Придунайських степах на правах колоністів. На протязі 1815-1817 рр. в Бессарабію з-за Дунаю вийшло кілька груп козаків, які разом з усть-дунайцями оселилися в Ізмаїльському повіті, заснувавши с.Дракуля (тепер с.Трудове Кілійського району Одеської області), с.Акмангіт (тепер с.Білолісся Татарбунарського району Одеської області). Частина задунайців у 1823 р. переселили в Ізмаїльську колоністську округу, де засновано с.Новопокровське (тепер с.Покровка Ізмаїльського району Одеської області). У зв'язку із збільшенням населення в Акмангіті частина задунайських запорожців і усть-дунайських козаків перейшла на нове місце в Акерманському повіті, де в 1827 р. заснувала с.Старокозаче (тепер в Білгород-Дністровському районі Одеської області). Після ліквідації Усть-Дунайського козацького війська переважна більшість козаків лишилась в Бессарабії.⁴¹

З початком у 1828 р. російсько-турецької війни російське командування намагалось збільшити військовий контингент Дунайської армії. В червні 1828 р. уряд дозволив сформувати в Акерманському повіті Бессарабії козацьке військо, яке одержало назву Дунайського (з 1856 р. Новоросійське; проіснувало до 1869 р.), з усть-дунайців, задунайських запорожців, що оселилися в Бессарабії до 1828 р. До війська були зараховані села Акерманського повіту Акмангіт, Старокозаче і Волонтирівка (тепер у районі Штефан Воде Молдови). В 1836 р. до війська були приєднані села Михайлівка, Костянтинівка, Новотроїцьке, Миколаївка, Петрівка (тепер в Білгород-Дністровському, Кілійському, Саратовському районах Одеської області). Через три роки були приєднані села Фараонівка та Каїри (останнє – с.Крива Балка; обидва в Саратовському районі Одеської області). За Паризьким миром 1856 р. частина козацької території з станицями Миколаївка та Новотроїцька відійшла до Молдавського князівства. Замість цих земель війську було дозволено придбати у поміщика К.Зіро селище Байрамча, незабаром перейменоване в Миколаївку-Новоросійську. Центр управління війська розміщувався в станиці Волонтирівка. Однак в зв'язку з тим, що в цій станиці не було необхідних помешкань, військове правління до 1856 р. знаходилось в Акермані. Після придбання військом Миколаївки-Новоросійської воно переїхало в цю станицю. В середині 60-х рр. тут знаходились майже всі головні військові установи: госпіталь, головний військовий храм св. Миколи Чудотворця, поштова станція та училище. Дунайське військо мало нести прикордонну службу на Дунаї, Пруті та по Чорноморському узбережжю до Дніпра, внутрішню службу в Бессарабській та Херсонській губерніях, утримувати гарнізони в Ізмаїлі та Акермані. Притягувалися вони для виконання й інших завдань. Це було останнє козацьке військо на терені сучасної України.⁴²

Під час російсько-турецьких війн російське командування цінувало козаків. Вони добре знали причорноморські степи і тому використовувались здебільшого для

⁴¹ Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – 16 – 39 с.

⁴² Бачинська О.А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – 46 – 55 с.

розвідок та як авангард російської армії. У результаті війни 1735–1739 років російська армія взяла Очаків, Хотин. Після взяття Очакова козаки почали виходити в море. За повідомленням німця Манштейна, «запорожские казаки на малых своих лодках» з Очакова «делали...набег до самого устья Днестра; а поднявшись вверх по реке, разбили и сожгли многие деревни вдоль берега лежащие, что причинило в тамошних местах даже до Бендер великий страх». Запорожці повернулися з цього рейду з «великою здобиччю» і «неодноразово потім продовжували такі набіги». У 1739 році за повідомленням А.Скальковського «запорозька піхота на дубах пробиралася до Дунаю, доставляла припаси для армії, винищувала турецькі галери, одне слово продовжували ту ж службу, «яка й одвічно бувала» – велась на Запоріжжі».

Війна з Оттоманською Портою 1768–1774 років була для Російської імперії набагато успішною ніж попередня. Незважаючи на те, що саме турки були ініціаторами збройного конфлікту і спочатку, за допомогою татар, намагалися діяти наступально, вже в 1769 році ініціатива перейшла в руки росіян. Під час війни у складі російської армії успішно діяли козацькі полки з Лівобережжя і Слобідської України, а також запорожці. Останні, як і в попередній війні, виконували функції розвідників та авангарду. Як відзначає сучасний історик Г.Шпитальов, Росія тоді не мала регулярної легкої кінноти, тому функції останньої виконували іррегулярні підрозділи (пікікери, калмики, козаки, арнаутки). Запорозька легка кіннота мала свої переваги («На відміну від інших видів кінноти головним засобом боротьби запорозької кінноти була вогнепальна зброя». – відзначає Г.Шпитальов). Тому хоча «на театрі бойових дій російсько–турецької війни 1768–1774 років запорозька кіннота діяла на другорядних ділянках», саме як допоміжна сила, вона «зробила певний внесок у перемогу Росії над Туреччиною». Вельми успішним були і дії запорозької флотилії. Росія тоді ще не мала сильного флоту на Чорному морі і це надавало подвигам запорозьких човнів на Дунаї особливого значення.

В 1769 році козаки напали на Хаджибей (Одесу), здобувши колосальну здобич (до 36.000 коней, 1.000 рогатої худоби, 4.000 овець та 180 верблюдів). 27 червня 1770 року авангард армії П.Паніна та головних сил Запорозького війська під проводом кошового отамана Петра Калнишевського підійшли до містечка Аджидер (сучасне м. Овідіополь), спалили його, взявши немало здобич та вогнем змусивши турецькі кораблі відійти від Аджидера до Білгорода. 13 липня запорожці спустошили передмістя Хаджибея (Одеси). Під обстрілом з турецького флоту та з фортеці вони захопили форштадт (слобода біля фортеці). Про хоробрість козаків під час цього бою П.Панін доповів цариці. В 1770 році було взято Кілію, Ізмаїл, Бендери, Акерман. В 1771 році за повідомленням А.Скальковського запорожці мали «три запеклі й славетні справи з ворогом» біля Очакова та Хаджибея 24 червня, 15 вересня та 9 жовтня. У 1772 році запорожці захопили поблизу Хаджибею у Дальнику 7.000 ногайських коней. Безперечно мали місце й інші набіги, про які історикам поки що не відомо. В 1771–1774 роках запорозька флотилія успішно діяла на Дунаї. Козаки брали участь у боях біля Гірсова, патрулювали береги нижнього Дунаю, громили Турецькі кораблі, висаджували десанти на правий берег ріки тощо. У ході боїв на Дунаї запорожці зазнали значних втрат, але здобули низку вражаючих перемог, захопили значну здобич (в тому числі декілька ворожих суден) і заслужили подяки від російського військового командування та від цариці.⁴³

Під час російсько–турецької війни 1787–1791 років головнокомандувач армії Г.Потьомкін багато уваги приділяв формуванню козацьких підрозділів. За його ініціативою на Півдні України були створені Албанське, Бузьке, Катеринославське козацькі війська, які вельми непогано зарекомендували себе під час зазначеної війни. Слід звернути увагу на особливе значення Чорноморського козацького війська, що створювалося з колишніх запорожців. Під проводом своїх здібних керівників колишніх запорозьких старшин: кошового отамана Захарія Олексійовича Чепіги (перше

⁴³ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 10 – 26 с.

призвіще Куліш) та військового судді керівника козацької флотилії Антона Андрійовича Головатого (1744–1797) чорноморці успішно воювали з турками на теренах, що тепер входять до Одеської області. «Під час російсько–турецької війни чорноморські козаки брали участь у штурмах Хаджибею, Очакова, здобутті Бережанської фортеці, фортець Ісакчі, Тулчі, Акермана, Ізмаїла, у битвах при с. Терновці (під Бендерами) та Мачині. Поміж козацьких військ, які були створені Г.О.Потьомкіним на півдні України, саме військо чорноморських козаків було найбільш організованим та боєздатним і зберегло багаті військові традиції запорозького війська» – відзначає сучасний історик Р.Шиян.

У 1788 році поблизу Хаджибея тривалий час знаходився великий турецький флот, який вельми цікавив російські війська, що проводили облогу Очакова. За повідомленням історика П.Короленка: «29 октября 1788 года Чепега взял с собой несколько человек отважных казаков и пробравшись ночью к Хаджибею зажег береговой цейхгауз». А 7 листопада 1788 року, коли чорноморські козаки–піхотинці військового судді Антона Головатого оволоділи островом Березань, кіннота чорноморців, під проводом кошового отамана Захарія Чепіги «была под Гаджибеем и истребила у самой крепости магазины, на берегу построенные, в которых до несколько было тысяч четвертей (1 четверть – 209,9 літра) муки, пшена и овса». За цей подвиг З.Чепіга отримав орден Св.Георгія 3–го ступеня. У 1789 році козаки З.Чепіги робили регулярні роз'їзди навколо Хаджибея, при цьому захоплюючи турецьких «язиків».⁴⁴ При взятті міста велику роль зіграла флотилія А. Головатого, яка приймала пізніше участь і у взятті Акермана. Також до складу військ входили 3 піших та 3 кінних полки чорноморського козацтва (в кожному полку – по 500 козаків) під проводом З.Чепіги та два батальйони піхоти регулярної російської армії, а функції обозної служби під час походу виконували чорноморські козаки А.Головатого. Аккерман та Паланку було залишено під охороною Антона Головатого.

Особливістю цієї війни було те, що частина запорожців, так звані «задунайські» козаки, воювали на боці не Росії, а Туреччини. «Задунайські запорожці опинилися на театрі воєнних дій з першого дня війни», писав А.Д.Бачинський. У 1787–1789 роках задунайці діяли зокрема поблизу р.Тилігул, Хаджибея, Аджидера та Акермана. «У 1790 році, – відзначав А.Б.Бачинський, – російські війська вийшли у пониззя Дунаю. Саме тут знаходилися оселі задунайських запорожців і зосереджувалися їх головні сили. Влітку в гирлах Дунаю, у Вилковому і Кілії розташувалася гребна флотилія задунайців».⁴⁵

Слід зауважити, що російське командування в порівнянні з попередніми війнами набагато краще знало театр військових дій. Тому особливого значення набували досвід та обізнаність колишніх січовиків – чорноморців. На відміну від попередніх двох російсько–турецьких війн, наслідки війни 1787–1791 років безпосередньо стосувалися земель теперішньої Одещини. Більшість її території була визволена від турецького ярма, що надало потужного поштовху для економічного розвитку краю і всієї України.

Мужність і хоробрість, патріотизм, любов до волі й батьківщини, демократизм, взаємодопомога, високі моральні цінності лишило козацтво в спадщину українському народу. Не випадково в огляді Одеської військової округи за 1871 р. підкреслювалося, що в українцях „й до цього часу добре зберігається пам'ять про вільне козацтво”. В умовах незалежної України знов, в новій якості, відродилося козацтво. Воно відіграє важливу роль в політичному і культурному житті, разом з усім народом будує Українську суверенну державу. Задунайський запорожець Ананій Коломієць, закінчуючи розповідати Федору Вовку про Задунайську Січ, висловив невмирущі, сповнені глибокої віри в козацтво і його спадкоємців, слова: «А за нас... то наше не пропаде... Досі не пропало, то вже й не пропаде!.. Нашого насіння ніхто

⁴⁴ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 36 с.

⁴⁵ Гончарук Т.Г. Військові операції на території Одещини. Одеса, 2002. – 29 с.

не скоренить!»⁴⁶ І хоча після ліквідації незалежності Української козацької держави пройшло 2,5 століття, головною рушійною силою у становленні в 1918 році Української народної республіки, Української держави Скоропадського (Гетьманат) стало селянське ополчення «вільних козаків», січових стрільців, українських козацьких дивізій сірожупанників, синьожупанників.

У 1914 році у Львові та інших містах Західної України почали формуватися українські загони Січових Стрільців, з метою підготовки до збройної боротьби з Московщиною. Січові Стрільці зіграли також видатну роль у боротьбі з австро-угорською армією на Західній Україні.

Вибух революції в лютому 1917 року застав у лавах російської армії потужну масу українського вояцтва, яке під впливом національного пробудження прагнуло не лише завершення імперіалістичної та чужої інтересам війни, а й відбудови української державності, як гаранта прав і свобод народу на своїй землі. Саме тому від часу утворення 17 березня 1917 року в Києві Української Центральної Ради, поряд із розбудовою державності піднявся велетенський рух українізації військових частин російської армії, де числом переважали вихідці з України. Ядром військових сил Директорії УНР був Запорозький корпус і корпус Січових Стрільців. Після воз'єднання УНР та ЗУНР у 1919 році збройні сили Директорії представляли об'єднані українські армії, куди входили Галицька армія та Наддніпрянська армія, в яку ввійшли групи Січових Стрільців.

Одещина не стояла осторонь цих процесів. Тут процес українізації військових частин царської армії посувався швидкими темпами. На початку квітня 1917 року в Одесі під проводом відомого українського діяча, полковника медицини Івана Митрофановича Луценка засновано Одеську Українську Військову Раду. Нову організацію нарекли Одеській Українській Військовій Кіш. В липні 1917 року Українська військова організація почала вже диктувати свою волю місцевій військовій владі. І коли відбувся з'їзд Українського Вільного Козацтва УНР, в ті ж бурхливі дні І.М.Луценко отримав дозвіл на формування Гайдамацьких куренів. До складу 1-го Гайдамацького куреня увійшла в повному складі Одеська «Січ», яка була створена за пропозицією Юрія Липи, відомого українського історіографа, письменника і лікаря. «Одеська Січ» – бойовий загін патріотичної молоді, яку очолив десятник січових стрільців Янів. З її членів був створений «Союз української молоді». Янів разом з Липою перетворили «Одеську Січ» на добру сотню вправних вояків. У вересні Гайдамацький курінь мав 6 піших, кулеметну, кінну, гарматну сотні, виділивши кадри для формування 2-го та 3-го Гайдамацьких куренів і куреня в Херсоні. Гайдамаки мали темно-сині козацькі однострої зі срібними літерами «ГК» на погонах і тверді синьо-жовті армійські кашкети. Кіннота мала замість кашкетів чорні смужкові шапки із червоними шликами та малинові козацькі жупани і шаровари, підперезані синіми поясами. Невдовзі завершилось формування Одеської гайдамацької дивізії. Вдалі дії по наведенню ладу і спокою на вулицях Одеси, у Тирасполі, Вознесенську й Херсоні у листопаді 1917 року сприяло піднесенню авторитету гайдамаків серед місцевого населення. В дивізію входили 1-й та 2-й Гайдамацькі пластунські куреня, 3-й Гайдамацький кінний курінь та Гайдамацька гарматна батарея. Крім того, до гайдамацьких формацій належала зукраїнізована учбова кулеметна команда штабу Одеського округу. Гайдамацька формація сягала 2 тисячі вояків. Ця організація існувала до розгрому одеських гайдамаків наприкінці січня 1918 року.⁴⁷

У середині 1917 року в складі російської армії було 27 зукраїнізованих дивізій. Таким чином лідери УНР мали всі можливості для того, аби створити боєздатну армію новопосталої державності. Однак вони не лише не скористались шансом, який їм подарувала історія, але й відверто виступали проти військового будівництва. В.Вінниченко, один з лідерів Центральної Ради, у «Робітничій газеті», органі своєї

⁴⁶ Бачинська О. А. Козацтво на півдні України. Одеса, «Маяк». 2000. – 55 с.

⁴⁷ Козацтво, народжене на Одещині. Одеса, 2001. – 54 с.

партії писав статті, спрямовані проти формування українських збройних сил: «Не своєї армії нам, соціал–демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій» – твердив він. «Не треба в дану історичну хвилину відокремлювати долю України від долі Росії. Будьмо на висоті нашої національної гідності, щоб ніхто не потребував кинути нам докір національної пристрасті і виключності» – переконував він. «Тепер війни уже не буде, бо всі народи незабаром поєднаються в одну велику спілку народів» – погоджувалися колеги В.Винниченка, зокрема й С.Петлюра, відповідальний за творення війська.⁴⁸ І коли в Києві 1917 року полк ім. П.Полуботка зробив спробу збройно усунути російські військові частини, його було роззброєно і з наказу Центральної Ради відправлено на фронт разом з ініціаторами українського військового руху М.Міхновським. Тому, коли 25 грудня 1917 року більшовицькі війська розпочали широкий наступ на Україну, проти 30–ти тисячної більшовицької армії при 60 гарматах і 10 бронепотягах УНР змогла виставити лише 1,5 тисячі багнетів.

Але боротьба за вільну Україну ще не була закінчена! У 1920 році армія УНР здійснила перший Зимовий похід на зайняту територію. В складі армії був полк Чорних Запорожців. В кінці 1921 року УНР здійснила другий Зимовий похід на територію УСРС. Бессарабською групою у складі Української повстанчої армії командував Генерал–хорунжий А.Гулий–Гуленко. Справжнім проявом козацької відваги був відчайдушний напад на Тирасполь штурмового загону козаків і старшин армії УНР з території Румунії в листопаді 1921 році. Він відбувся одночасно з наступом військ генерала–хорунжого Ю.Тютюнника на правобережну Україну. 1920–23 роки – всплеск антибільшовицького повстанського руху в Одеській губернії. Велику роль зіграв повстанський загін отамана С.Заболотного, який об'єднав більшість повстанських загонів у Чорноморську або Наддністрянську дивізію. Саме це «бандитське» (по словам більшовицького губернського начальства) покровительство врятувало сотні тисяч селян на Україні від голодної смерті, на яку прирікали червоні продзагони. Огляд матеріалів про голод 1921–22 років на Україні дає можливість дійти чіткого висновку – найменше постраждали від голоду ті місцевості, де був міцний і нищівний до радянської влади український повстанський рух. Після поразки військ отамана Ю.Тютюнника повстанський рух як в одеській губернії, так і по всій Україні пішов на спад. Причиною спаду повстанської боротьби була елементарна зневіра в успіх подальших змагань та арешти отамана Заболотного і генерал–хорунжого А.Гулого–Гуленка.⁴⁹

У 1939 році на Закарпатті в Карпато–Україні, як тоді офіційно називали цю автономну українську державу, була сформована Карпатська Січ – військова організація чисельністю близько 5 тис. бійців. Її створення було обумовлене постійною загрозою угорського нападу на цю молоду державу. Українськими націоналістами було створено відоме в Україні військове формування – Українська повстанська армія – для боротьби з польськими та німецькими загарбниками і більшовицькою владою. Перші такі партизанські загони виникли на Поліссі та Волині. Як тільки вибухнула друга світова війна, місцевий український Тарас Бульба – Боровець, близький до петлюрівського уряду УНР, що перебував тоді у Варшаві, сформував нерегулярну частину під назвою Поліська січ (пізніше перейменовану в УПА). У 1941 році після спроби німців розпустити цю частину, вона пішла у ліси.⁵⁰

В 1941 – 44 роках на Одещині також активізується націоналістичний рух опору. Історія руху опору під час іноземної окупації 1941–44 років на півдні України, зокрема на території губернаторства Бессарабії, Трансністрії є однією з найменш досліджених тем як у радянській, так і пострадянській історіографії. Це питання

⁴⁸ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 8 с.

⁴⁹ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 55 с.

⁵⁰ Військове законодавство України. Київ, «Атіка», 1999. – 8 с.

потрібно досліджувати в аспектах діяльності обох фракцій ОУН під проводом полковника А.Мельника та очолюваної С.Бандерою (ОУН–М та ОУН–Б, відповідно ОУН–Я).

В 1941 році на Одещину, після проголошення у Львові Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та обрання тимчасового Українського Державного Правління, прибувають частини Південної похідної групи ОУН–Б, що мали завдання Проводу розгорнути на Півдні України мережу організації, перебрати адміністрацію на низах у свої руки, допомогти місцевому населенню в самоорганізації і розподілі майна колгоспів та радгоспів, захисті його від пограбунку окупантів, організувати маніфестації з вимогами до окупаційної влади визнати відновлення державності, а в разі відмови підготувати базу для розгортання довготривалої боротьби у підпільних умовах.

Південна похідна група ОУН–Б налічувала більше тисячі досвідчених революціонерів, що пройшли багатомісячний політичний і військовий вишкіл в районі Сянока (Польща). Кінцевим пунктом її маршруту мав бути Південь України з центрами в Одесі та Дніпропетровську. На кінець 1941 року було зформовано Крайовий провід ОУН–Б так званої «Трансністрії», до складу якого увійшли: крайовий провідник «Трансністрії» Тиміш Семчишин («М.Річка»), провідник Акерманської області, провідник Одеської області Луценко та провідник Ізмаїльської області. Крайовий провідник «Трансністрії» входив до Проводу ОУН–Б. В підпільних друкарнях Одеси видавалися листівки для національних відділів при УПА навіть оригінальними шрифтами кавказьких народів. Значна частина центральних видань ОУН–Б, УПА та УГВР виготовлялися теж в Одесі, куди для контролю роботи неодноразово приїздив керівник Головного пропагандивного осередку УПА Йосип Позичайнюк («Шугай», «Шаблюк») з відповідним штабом. Тут друкувався підпільний журнал Одеського обласного проводу ОУН–Б «Чорноморський вісник», література для Дніпропетровського крайового та Донецького обласного проводів ОУН–Б. Діяльність членів похідної груп ОУН–М в Одесі (З.Матла) проводилась здебільшого в рамках підпільної боротьби та нелегальної роботи. Зокрема у культурницькому напрямку. Про це свідчать документи румунської поліції – сигуранци та СС–1, що зберігаються у фондах Державного архіву Одеської області. Окупанти називали українських патріотів «сепаратистами, що ведуть пропаганду незалежності України». Станом на 13 травня 1942 року СС–1 зафіксувало щонайменше десять таких осіб, що працювали в культурно–навчальних закладах міста, органах окупаційної влади – при мерії й дирекціях муніципалітету і були близькими до націоналістичного підпілля ОУН–М. Одним з найбільших осередків «сепаратизму», з огляду на документи, які зберігаються в ДАОО, був український лицей, що був розташований в будинку №5 по вулиці Єлизаветинській. З десяти осіб, які перебували під наглядом сигуранци, четверо працювали в цьому навчальному закладі – Ф.М.Сумлінський – викладач української мови; Дубінський, Пелішенко (можливо, колишній представник одеського Українського військового коша у Центральній Раді) – директор лицю та Лазуровський В.Ф. – викладач Західно–європейської літератури. Про діяльність українських націоналістів ОУН–М на культурному фронті неодноразово згадувала й місцева преса окупаційного періоду.

Одеське українське націоналістичне підпілля, як і все підпілля Півдня України, взяло активну участь у формуванні загонів УПА – «Південь». Враховуючи, що Одещина бідна на великі лісові масиви, представники місцевого підпілля вливались в загоны, що формувалися на Вінниччині, Уманщині та в Холодному Яру, поповнивши склади наддніпрянських куренів УПА під командуванням командирів «Костя», «Остап», «Саблюк». Під час переходу фронту куренів ВО «Вінниця» та ВО «Умань», згідно наказу ГК УПА, відступаючи на Волинь, понесли надзвичайно великі втрати і тому наприкінці літа 1944 року УПА – «Південь» було розформовано, а її рештки включено до складу УПА – «Захід». У відомостях про героїв, що полягли на полі слави в лавах УПА – «Захід» знаходимо дані й про представників одеського

підпілля: Мирослав Кіндзірський («Боєві», «Степан») – член обласного проводу Одещини, окружний провідник Чернівеччини («Левко», «Василь») – родом з Одещини, активний член українського підпілля Одеси, «Запорожець» – стрілець УПА родом з Одеси, «Корінь» – родом з Одещини, визначний організатор студентства Одеси. На жаль сьогодні не завжди є можливість дізнатись справжні імена героїв.

В 1943 році під час переслуховування арештованих підпільників ОУН–Б Одеси, румунське військово командування запропонувало переговори з ГК УПА. Звільнені націоналісти передали в серпні 1943 року це ГК УПА і у січні 1944 року в Кишиневі відбулися переговори між делегацією УПА у складі: о д-р. І.Гриньох, професор Л.Шанковський, сотник М., представник ГК УПА М.Дужий та представник одеського проводу ОУН з делегацією румунського уряду, ГК румунської армії, що вважали ГК УПА єдиною суверенною владою на Україні. На переговорах, що мали здебільшого військовий характер, румунською делегацією було запропоновано в обмін на позитивне ставлення до можливості відновлення Української держави клопотання керівника Румунії маршала Антонечку в цій справі перед Гітлером підписати ГК УПА декларацію про зречення північної Буковини і Бессарабії. При цьому румунська делегація обіцяла зректись своїх домагань на Одесу і Трансністрію. Українська делегація відкинула ці вимоги, заявивши, що завжди стоятиме на позиціях неподільності України.⁵¹

З відходом основної частини кадрів ОУН Одещини у лави УПА, місцеве підпілля продовжувало роботу по забезпеченню організації літературою, листівками, проводило пропагандивну роботу серед місцевого населення, розбудовувало підпільну мережу, готувалось до тривалої боротьби з новим окупантом. Останні згадки про одеське націоналістичне підпілля ОУН стосуються кінця 40–х років. Згідно спогадів зв'язкової Г.Дідик «Анни» відомо, що в Одесі двічі 1948 та 1949 років перебував Головний Командир УПА, Голова Генерального секретаріату УГВР. Голова Проводу в Україні генерал–хорунжий Роман Шухевич («Тарас Чупринка»), який проводив тут наради з проводом ОУН Півдня України та лікувався після довготривалого перебування у підпільних умовах. Підсумовуючи сказане, можна сміливо стверджувати, що Одеса, як і весь Південь України, відігравала значну роль у розбудові українського націоналістичного підпілля та дала видатні кадри для визвольного руху в Україні 1941–1944 років.

В наш час, коли Україні вкотре випав шанс стати повноцінною державою, як ніколи потрібно дослідити досвід минулого військового будівництва, зробити відповідні висновки, аби не припуститись подібних помилок і пам'ятати, що сильна армія – це право на існування нації.

Практично в усіх країнах були різні воєнізовані групи населення, які виконували специфічні функції, пов'язані з військовою службою (Іспанія – реконкистадори, Швейцарія – кнехти, Балкани – гайдуки, клефти, граничари, Україна – козаки, гайдамаки, Індія – гуркхи, Японія – самураї). Виникало військово громадянство в період смут, в умовах прикордонних конфліктів, релігійних війн і війн за національну незалежність, здійснення колонізацій. На початкових етапах існування основним заняттям таких громадств була війна напіврозбійницького характеру. Однак пізніше вони або переходили на службу до держави на договірних началах, або зчезали... Логіка історичного процесу невблаганна – при закритті «прикордонних» зон потреба в відважних й умілих вояках-колонізаторах минає. Але козацтво проіснувало до початку ХХ століття. Цьому сприяли такі причини: існування територій, що потребували колонізації (і, до речі, наш Буджак); це виступало своєрідним «гарантом» існування козацтва, найбільш пристосованого для рішення колонізаційних завдань; в державі, в якій є феодальні пережитки, з режимом, що спирався на досить вузьку соціальну базу, козацтво як опора самодержав'я було

---

⁵¹ О.Янчук. Український військовий рух на Одещині в першій половині ХХ ст. Одеса, Український Чорноморський інститут ім. Юрія Липи, 1998. – 59 с.

«приречено» на «підтримку» із боку уряду й «захист» від розмиву як військового стану. По мірі укріплення державності й експансії держави на прикордонні території у козацтва не було іншого шляху, як увійти до державного організму на умовах відбуття служби, збереження, з поступовим відмиранням декількох вольностей або зникнення козацтва загалом. Що й відбувалося в пореформений період, а завершилися ці процеси в роки громадянської війни й сталінської модернізації...

Вже до початку Першої світової війни козаки були лише військовою силою з неефективною економікою й були анахронізмом, який пережив свою доцільність для держави. Процес індустріалізації, модернізації, репресивні міри знизили ідентичність козаків, від них залишились лише легенди... Відбулася втрата традицій через фізичне винищення значної частини козаків і членів їхніх сімей (1919-1920 роки – «розкозачування»), депортації козацького населення в інші місця (20-30-ті роки ХХ століття), а в місцях традиційного проживання – розбавлення чужинцями-некозаками (20-40-ві роки ХХ століття). Такий стан був на початок 90-х років ХХ століття, коли в Радянському Союзі почався бурхливий рух визволення від гніту тоталітарного комуністичного режиму, відомий під назвою «перебудова».

Модернізація держави порубіжжя ХХ-ХХІ століття в якості свого природнього слідства припускала певне пожвавлення зацікавленості до політичної архаїки та традиціоналізму. Концепт «світлого майбутнього» який характерний для радянської епохи, було змінено на «світле минуле». Практичною проявою цього «кидка назад» стало виникнення багатьох організацій, які будувалися на основі середньовічних, за своєю суттю, політико-правових, соціальних понять: стану, корпоративізму, жорсткої ієрархічності. Як гриби після дощу, виникали численні дворянські зібрання, купецькі гільдії та ін. Одним з яскравих проявів подібного роду став рух за «відродження козацтва». Ще до розпаду СРСР лідери й активісти нового руху оголосили головною своєю метою «відродження» козацтва. Це поняття до теперішнього часу залишається ключовим для всіх програмових документів українських неокозаків. Із самого початку їх ідеологи сприймали історичне минуле як норму, яку необхідно відновити. Це виразилося в різних формах: від атрибутики (відродження козацьких прапорів) до висування територіальних претензій до сусідів, які займають «козацькі землі» (Крим).

Стихийний рух відродження козацько-лицарських традицій в Україні започаткував І етап загальноукраїнського козацького відродження. Хронологічно цей етап охоплює події 1984 – 1991 рр. і характеризується відновленням зацікавленості історією українського козацтва та власною родовою спадщиною. Саме тому виник дещо романтичний потяг до славного козацького минулого. Ще одним доказом активізації козацького відродження в Україні стала активізація політичного життя під гаслом визволення України.

У 1989-1999 роках козаків «опікувало» керівництво КПРС та КПУ. «Перебудову» політичної лінії КПРС-КПУ по відношенню до козацтва, яка намітилася в кінці 1980-х років, можливо пояснити декількома причинами. По-перше, партійному керівництву необхідно було тримати під контролем процес формування багатопартійності, а відтак, й громадські течії, які виникали в результаті цього руху. По-друге, в умовах кризи офіційного світогляду, КПРС потрібні були нові ідеологи. По-третє, якийсь новий рух повинен був стати одним з важелів протидії українському РУХу Чорновола, інструментом його стримування. Тоді ж й пройшов перший розкол (козацтво РУХу й «реєстровці»). Подальші політичні події (серпневий путч 1991 року, президентські, парламентські, місцеві вибори та ін.) показали, що ідея «загальнокозацької єдності» (як і в 1917-1922 роках) приносилась в жертву політичним пристрастям.

Гасло визволення України стало у 1990 році прапором єднання всіх тих, хто сприймав козацтво як споконвічну силу, що виборювала волю України. Наслідком цього стало об'єднання козацьких осередків в єдине Українське козацтво. В цей час перебування у лавах Українського козацтва було певним випробуванням на

мужність, бо офіційна влада почала ставитись до цієї структури відверто вороже. Поряд із цим невизначеність пріоритетів, брак досвіду і авторитетних провідників суттєво ускладнювали розбудову козацьких структур. Саме тому піднесення 1990-1991 рр. не було належним чином використано у справі становлення підвалин Українського козацтва. Після здобуття Україною незалежності те, що об'єднувало і вело вперед козацькі структури, зникло.

В нових умовах 1992 р. розпочався II етап відродження козацької спадщини на Україні. Він, насамперед, характеризувався пошуком пріоритетів у розбудові Українського козацтва. На жаль, впливи родових козаків і тих, хто розумів необхідність орієнтації на спадкові цінності козацького лицарства, були слабкими. За таких умов виявилась відсутність єдності і намагання підмінити традиційний козацько-лицарський істотний критерій чим завгодно: абстрактним патріотизмом; козацькими демократичними традиціями; бізнесово-господарчою та фермерською діяльністю; охоронною діяльністю; клубами «козацького відпочинку»; іншим.

Наслідком цього стала розмитість та відсутність єдиного підходу до визначення критерію приналежності до козацького товариства (відповідно до сутності історичної козацької спадщини). Результатом цього стала криза і дезорієнтація Українського козацтва у середині 90-х рр. XX ст. Найяскравішим виявом цього стало утворення паралельних місцевих та загальноукраїнських козацьких організацій. Так розпочався III етап козацького відродження в Україні, коли штучність та формалізація цього процесу набули загрозливих розмірів.⁵²

Починаючи з кінця 2001 року можна виділити IV етап козацького відродження. Він характеризується посиленням уваги держави до розвитку козацьких структур і зустрічним прагненням отримати державну підтримку зі сторони більшості новітніх козацьких об'єднань. Ця тенденція нагадує ситуацію кількарічної давнини в Росії, коли козацький рух було поділено на реєстровий і на нереєстровий, хоча цілий ряд проблем так і не було вирішено. Для ситуації з відродженням козацького руху в Україні ця перспектива є неоднозначною, бо цей рух є занадто кволим, розрізненим і слабо пов'язаним з традиційним родовим устроєм. Такий стан речей загрожує повною формалізацією українського козацького відродження.

Першим Гетьманом Українського козацтва був В.Чорновіл, другим В.Мулява, третім І.Білас. У 1994 році Президент України Кучма Л.Д. став почесним Гетьманом Українського козацтва. 22 січня 2005 року відбулася історична для Українського козацтва подія: Президент України В.А.Ющенко згодився стати Гетьманом України, очоливши роз'єднане до сьогоднішнього дня Українське козацтво. Президент-Гетьман України В.А.Ющенко після ритуалу посвяти у Гетьмани України виголосив сучасні завдання козацтва: діяльність його повинно мати державне спрямування; має відновити роботу Координаційна Рада при Президентові України; вона повинна стати дієвим органом у справах козацтва; вже йде мова і про Департамент Українського козацтва; козацтво, в свою чергу, повинно стати моральним авторитетом держави у тих галузях, які сьогодні державою не охоплюються – починаючи з силових структур, прикордонної служби, охорони правопорядку; а головне завдання - об'єднати навколо себе всі козацькі організації.

Сьогодні уже можна однозначно констатувати, що Українське козацтво пододало кризу, котра заважала працювати і діяти на повну силу і звільнилося від негативних тенденцій, які панували в ньому.

5. Крайове козацьке товариство в Українському козацтві.

Українське козацтво, виходячи з сучасного адміністративно-територіального поділу України, має громадську, військово-патріотичну, виховну, господарську, січову

---

⁵² Задунайський В.В. Родові козаки і сучасне відродження української козацької спадщини.
www.cossacks.info/

та паланкову структури. Українське козацтво, як громадська організація, створюється за територіальним, виробничо-територіальним принципом, за інтересами, або за одним із напрямків діяльності Українського козацтва і складається: з первинних козацьких товариств (ПКТ); первинні козацькі товариства об'єднуються в районіві козацькі товариства (РКТ); районіві козацькі товариства об'єднуються в обласні (крайові) козацькі товариства (ОКТ) і т.д.

Крайове (обласне) козацьке товариство (ОКТ). Керівні органи ОКТ складаються з крайової ради, Ради отаманів ОКТ, Крайової канцелярії. Вищим органом самоврядування ОКТ є Крайова рада, до якої входять делегати від усіх козацьких товариств області і скликається не рідше одного чи двох разів на рік. Представництво від козацьких громад, час і місце проведення ради визначає рада отаманів ОКТ. Крайова рада є повноважною, якщо на ній присутні не менше 2/3 обраних делегатів. Рішення приймаються простою більшістю голосів. Крайова рада може скликатися позачергово за вимогою не менше половини РКТ, одним з керівних органів крайового товариства, а також згідно рішення керівного органу УК.

Крайова рада ОКТ: заслуховує звіт отамана, старшини Товариства, контрольно-ревізійної інспекції про роботу крайового (обласного) козацького товариства, крайової канцелярії; обирає отамана ОКТ - крайового отамана (голову Ради отаманів ОКТ, члена Генеральної старшини), Крайового суддю (голову суду честі ОКТ), скарбника, контрольно-ревізійного інспектора ОКТ; затверджує склад Ради Поважних козаків; затверджує статут ОКТ та вносить до нього зміни у відповідності до Статуту УК, спільного для всіх козацьких товариств; затверджує річний бюджет ОКТ, зразки печаток, символіку після погодження їх з Генеральною канцелярією УК; дає отаману і старшині наказ на рік .

В період між крайовими Радами, керівництво діяльністю ОКТ здійснює Рада отаманів ОКТ, яка збирається один раз на два місяці. Рада отаманів ОКТ: складається з отамана (голови Ради отаманів), отаманів РКТ та військових товаришів-членів старшини ОКТ без посади з правом дорадчого голосу; скликається за рішенням отамана та старшини ОКТ, за вимогою одного з осередків ОКТ чи Гетьмана; приймає рішення про скликання позачергової Крайової ради ОКТ; має право накладати «вето» на накази Крайового отамана, якщо вони суперечать Статуту УК, рішенням Великої Ради та Крайової ради; може висловлювати недовіру старшині ОКТ, призначеній Крайовим отаманом.

Організатором виконання рішень Крайової ради, Ради отаманів ОКТ є Крайовий отаман разом з крайовою старшиною в складі крайової канцелярії. Крайовий отаман є вищою посадовою особою в ОКТ. Обирається терміном на один рік з щорічним переобранням і підтвердженням повноважень Гетьманом УК. Як символ влади йому вручається пернач. Крайовий отаман: керує діяльністю Крайового козацького товариства і крайовою канцелярією, призначає та усуває від виконання обов'язків наказу старшину ОКТ; звітує на Крайовій раді ОКТ, дає інформацію про роботу крайової канцелярії на Раді отаманів ОКТ; звітує перед Генеральною Канцелярією УК; підписує фінансові документи, контролює роботу старшини ОКТ; сфера діяльності розповсюджується в межах області.

При перетинанні інтересів обов'язково узгоджує свої дії з крайовими отаманами відповідних областей і Генеральною Канцелярією УК. Крайова канцелярія: є виконавчим органом Обласного (крайового) козацького товариства (ОКТ); керує ОКТ і виступає представником його законних інтересів; координує роботу всіх районних козацьких товариств (РКТ); приймає рішення з поточних питань; співпрацює з Генеральною канцелярією УК і координує роботу канцелярій районних козацьких товариств; виносить на розгляд Крайової ради і Ради отаманів ОКТ проект річного бюджету та програму заходів і діяльності ОКТ; веде реєстр Обласного козацького товариства, облік козацьких громад і організацій ОКТ; формує в межах виділених коштів штат працівників ОКТ; розподіляє страховий фонд і фонд заробітної

платні. Крайова канцелярія підвітна Крайовій раді, Раді отаманів ОКТ, підпорядкована отаману ОКТ, Генеральній Канцелярії УК.

Рада поважних козаків ОКТ є вищим моральним авторитетом в ОКТ. Склад, права, обов'язки її регламентуються Положенням про Раду Поважних козаків УК.

Суд козацької честі ОКТ складається з обраного судді ОКТ, здійснює свою діяльність згідно з Положенням про Суд козацької честі УК.

Контрольно-ревізійна інспекція (КРІ) ОКТ обирається в кількості 3-5 осіб терміном на один рік. Генеральна старшина, Крайова старшина не може входити до складу КРІ. Інспекція: підвітна крайовій раді ОКТ; перевіряє роботу Крайової канцелярії та у разі потреби – РКТ.

Січковий отаман є заступником крайового отамана.

Районове козацьке товариство (РКТ) складається з первинних козацьких товариств (ПКТ). Керівні органи РКТ складаються з районної Ради, Ради отаманів РКТ та канцелярії РКТ. Вищим органом самоврядування РКТ є районна Рада, до якої входять делегати від усіх ПКТ, і скликається двічі-тричі на рік. Представництво від ПКТ, час і місце проведення Ради, порядок денний визначає Рада отаманів РКТ або крайовий отаман, Районна рада є повноважною, якщо на ній присутні 2/3 обраних делегатів, рішення приймаються простою більшістю голосів. Рада РКТ може скликатися позачергово на вимогу 1/3 осередків ПКТ, Рад Поважних козаків усіх рівнів, Гетьмана, Крайового отамана, отамана РКТ та Ради отаманів РКТ.

Рада РКТ: обирає старшину РКТ – отамана, суддю, писаря, осавула, хорунжого, бунчужного та іншу старшину, контрольно-ревізійну інспекцію (комісію) терміном на один рік; обирає Раду Поважних козаків, яка складається з найдосвідченіших козаків з незаперечним авторитетом серед товариства; затверджує повноваження отаманів ПКТ, які щойно започатковуються; дає отаману і старшині ОК наказ на рік; визначає і затверджує завдання і напрямки діяльності РКТ; затверджує Положення Статуту РКТ, вносить до нього зміни і доповнення; висуває пропозиції до статутів УК та ОКТ.

Отаманом РКТ може бути дійсний козак, який показав себе мудрим організатором чи добре працюючим на посаді РКТ і вище, керує РКТ і Радою отаманів РКТ та канцелярією РКТ. Звітує перед отаманом ОКТ. Повноваження отамана РКТ підтверджуються отаманом ОК. Обраному отаману, як символ влади, вручається тростина. Старшина РКТ обирається з дійсних козаків, старшина РКТ без посади –значковий товариш.

Районна канцелярія – виконавчий орган РКТ: керує всією діяльністю РКТ; координує роботу ПКТ; співпрацює з крайовою канцелярією і керівництвом ПКТ; виносить на розгляд Ради РКТ і Ради отаманів РКТ проект річного бюджету і програму заходів і діяльності РКТ; веде реєстр РКТ та облік отаманів РКТ.

Первинні козацькі товариства (ПКТ): створюються за місцем роботи, навчання, проживання козаків; для керівництва ПКТ обирають на своїх Радах отамана та писаря (його заступника) терміном на один рік; ведуть персональний облік членів, приймають членські внески; ведуть облік матеріальних засобів і коштів, звітують перед місцевими фінансовими органами і Районою канцелярією; затверджують положення про ПКТ, вносять зміни і доповнення до нього; мають право вносити пропозиції про зміни та доповнення до статутів РКТ, ОКТ, УК; отаман, який керує ПКТ, входить до Ради отаманів РКТ; співпрацюють з канцелярією і керівництвом РКТ; підвітні керівним органам РТ; визначають завдання і напрямки своєї діяльності; розглядають на Радах ПКТ рішення отамана з найважливіших справ господарського, фінансового і спірного характеру.⁵³

У своїй діяльності козацтво керується Чотирнадцятиріком (чотирнадцять раз речу), котрий є прадавнішими нормами Звичаю. Згадаймо прадідівський Заповіт,

---

⁵³ Статут УК/Українське слово. 5 вересня 1996 р. – 5 с.

його «Чотирнадцятирік»:⁵⁴ 1. Контроль за старшиною «Чорною Радою». 2. Постійна змінність старшини. 3. Беззастережна дисципліна обраної старшини. 4. Наказ Кола Отаману на рік чи на три. 5. Всі власники. 6. Заборона найманої праці. 7. Якщо артільно володіємо чимось і великої потреби уживаємо, то рівнопаєво щоденним погодинним утвердженням та виборно-змінною адміністрацією (отаманом). 8. Вилучення нероб та п'яниць з паєм чи за бажанням. 9. Обов'язкова наявність зброї в козацькій громаді. 10. Громада є власником усього, що знаходиться в межах її території за виключенням того, що вона визнала приватною власністю. 11. Земля не продається. Підприємства можуть бути іноземною власністю і складають частку в громадську скарбницю на рекреацію. 12. По найбільш важливим питанням на вимогу козаків скликається загальна Рада (Коло). 13. Діти мають пільги при вступі до козацьких офіцерських училищ (які опікуються козацтвом). 14. Служба Землі-Матері, а не уряду. Захист.

Одна частина кодексу – організаційна, друга частина торкається духовних аспектів життя козацького – т. зв. «Завіти».⁵⁵

Згідно Указу Президента України від 4.01.1995 р. № 14/95 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» Національна Академія Наук у 1995 році розробила «Перелік заходів по дослідженню і сприянню відродженню історико-культурних традицій Українського козацтва», який було направлено усім крайовим козацьким товариствам згідно звернення Генеральної канцелярії УК від 13.09.1996 р. в якому пропонувалося: крайовим отаманам і отаманам усіх рівнів уважно вивчити зміст заходів, знайти і підібрати здібних виконати на необхідному фаховому рівні роботу в процесі проведення конкретного заходу, наполегливо запропонувати свої послуги державній установі і своїх представників до складу виконавчих груп по реалізації окремих заходів. Заходи проводяться на виконання Указу Президента і ні один із них не може бути проведений без активної участі Українського Козацтва.

Перелік заходів на території Крайових отаманств УК: Археологічно-архітектурно дослідження родинної садиби гетьмана України П. Конашевича-Сагайдачного у с. Кульчицях Львівської області (1996-1999). Створення та розробка нових туристично-екскурсійних маршрутів, турів, походів тощо за козацькою тематикою (1996-2005). Розробка концепції створення музеїв козацької слави в колишніх полкових містах України та інших обласних і районних центрах (1996-1998). Організація туристично-краєзнавчих експедицій по місцях, пов'язаних з історією козацтва та районах сучасного розселення нащадків козаків в Україні та за кордоном (постійно). Проведення Всеукраїнського конкурсу на кращу екскурсію за козацькою тематикою (1998). Відновлення історичних назв населених пунктів, пов'язаних з історією Українського козацтва (1996-2000). Проведення щорічних свят кобзарського мистецтва в с. Велика Багачка (1996-2005). Проведення регіональних науково-практичних семінарів «культурні традиції УК в контексті національної системи виховання» (1995-2005). Проведення Всеукраїнського фестивалю народного мистецтва «Хортиця» (1996-2000).

Українське козацтво послідовно використовує кращі набутки багатьох поколінь своїх попередників, утверджує, розвиває, і боронить національну ідею, сприяє захисту політичних, економічних, культурних та історичних досягнень Українського народу, бере активну участь у забезпеченні його духовного розвитку, фізичного здоров'я, високої моральності.

З метою відродження історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, сприяння громадській згоді в суспільстві вийшов указ президента України «Про національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки» від 15 листопада 2001 року. Метою

⁵⁴ АКЗ. Т. 4. кн. 1. 2003. – 78 с.

⁵⁵ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2003. – 87 с.

програми є дальший розвиток і Утвердження Українського козацтва як громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства.

Основними завданнями Програми є: використання народних традицій в усіх сферах соціального життя; підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді, її готовності до захисту Вітчизни; залучення козацьких товариств до участі в охороні громадського порядку і державного кордону; збереження і пропаганда історичної і культурної спадщини українського народу; об'єднання зусиль органів виконавчої влади і громадськості у використанні виховних і культурних традицій Українського козацтва; сприяння підвищенню духовності суспільства; вивчення, популяризація історії та розвитку Українського козацтва; створення додаткових робочих місць за рахунок розширення мережі козацьких селянських фермерських господарств, промислів туристичної діяльності, створення козацьких підприємств; розширення міжнародного співробітництва Українського козацтва з аналогічними громадськими об'єднаннями іноземних держав.

Програма передбачає такі основні заходи: 1. У сфері військово-патріотичної роботи: підтримувати заходи проведів призовників на строкову військову службу за участю представників Українського козацтва; на базі аеродрому «шкільний» створити центр по підготовці молоді для служби в повітряних військах; розробити програми взаємодії з УМВС України в Одеській області; прикордонними військами, управлінням з надзвичайних ситуацій, рибінспекцією, екологічними службами по співробітництву при реалізації Регіональної програми розвитку козацтва на Одещині і надані допомоги при ліквідації наслідків стихійного лиха; організувати козацькі курси підготовки механіків-водіїв із числа призовників з козацьких сімей, дітей-сиріт, малозабезпечених сімей з оплатою до 50% або за рахунок УКЗ; створити козацькі громадські загони по охороні громадського порядку в м. Одесі і населених пунктах Одещини. 2. У сфері створення, відродження та охорони Заповідних місць і об'єктів Українського козацтва: упорядкувати могили і козацькі поховання, споруди, що пов'язані з історією Українського козацтва; розробити програму відбудови і утворення на базі Дюковського парку культурного козацького Центру з півочим полем, козацьким вишколом тощо; розробити програму створення козацьких підприємств, з розведенням коней, на базі полів фільтрації; постійно проводити заходи з залученням джур, козачат, молодих козаків по приведенню парків, скверів, лісів належний вигляд, висадженню дерев; побудувати козацьку церкву в м. Одесі, та районах і селах області. 3. У сфері освіти і виховання: розробити козацькі туристичні маршрути, та підготувати екскурсіводів з числа студентів факультету козацтва історичного факультету ОНХ ім. І.І. Мечникова; на базі козацьких товариств створити дитячі козацькі табори «пластуни»; запровадити і щорічно проводити в м. Южному шаховий конкурс серед молодих козаків; здійснювати добір викладачів допризовної підготовки для виконання учнів на козацьких військово-патріотичних традиціях. Організувати семінари з проблем козацького виховання школярів на базі Адамівської загальноосвітньої школи; створити і зареєструвати крайову організацію «Молода січ»; утворити козацькі військово-патріотичні клуби за місцем проживання. 4. У сфері культурно-просвітницької роботи: створити козацький фонд для підтримки молодих талановитих козачат, дітей-сиріт; запровадити і щорічно проводити крайовий конкурс «Козацької пісні»; щорічно приймати участь у всеукраїнському конкурсі козацької пісні «Байда» в м. Тернополі, на батьківщині основоположника Запоріжської Січі Дмитра Байди-Вишневецького; створити музей Українського козацтва в м. Одесі. 5. У сфері науково-дослідної, пропагандистської та видавничої роботи: досліджувати та публікувати письменні і матеріальні пам'ятки історії та культури Українського козацтва, розробити пропозиції щодо їх охорони і збереження в музеях; постійно виступати в газетах, радіо, телебаченні з роз'яснювальними і пропагандистськими виступами про розвиток Українського козацтва на Одещині і в Україні, його роль в суспільстві. 6. У сфері фізкультури, спорту і туризму: внести до спортивних змагань козацькі види єдиноборств «Спас», «Бойовий гопак», «Хрест», «Собор»; створити туристично-

спортивний та оздоровчий табір дитячого відпочинку на базі Южнінського МКТ; передбачити в туристичних маршрутах Одещини огляд місць і об'єктів, що відображають історичні, патріотичні, військові, культурні та господарські традиції Українського козацтва; на базі Дальницького куріня створити кінний туристичний маршрут по місцям козацької слави. 7. У сфері господарської діяльності: створити козацький ринок по продажу важких будівельних матеріалів (Малиновський р-н); організувати проведення козацьких ярмарок по продажу сільськогосподарських продуктів вирощених козацькими господарствами; створити 3 козацьких ставки по розведенню і вирощуванню товарної риби, раків в с. Нерубайському; створити на баз Саранського РКТ козацьке фермерське господарство по розведенню крупної рогатої худоби, свиней, овець; створити козацьке підприємство «Автосіч» на баз Іллічівського МКТ. 8. У сфері природоохоронної діяльності: на базі колективного члена ЧК «Сталого розвитку України» створити екологічний полк; сприяти створенню в населених пунктах Одещини парків, пов'язаних з історією Українського козацтва. 8. У сфері міжнародної діяльності: проводити практику підтримки організацій Українського козацтва в державах проживання української діаспори; приймати участь по обміну досвідом з відповідними товариствами інших держав.⁵⁶

6. Виникнення, діяльність козацьких обласних організацій Одещини.

Козацтво. Козацький дух. Козацький гарт і козацька звитяга... Лицарське служіння січовому товариству, козацькій ідеї, своєму народові, Україні...

У липні 1990 року після прийняття Декларації про суверенітет України Українські патріотичні партії та громадські організації звернулися до Верховної Ради УСРС з пропозицією відзначити на початку серпня цього ж року 500-річчя Українського козацтва як народне свято на місцях перебування Українських козацьких Січей. Тодішній Голова Верховної Ради Л.Кравчук дав згоду й відповідним органам наказав сприяти проведенню акції.

З Одеси виїхало 4 автобуси. Це десь більше за двісті осіб, представників різних партій і громадських організацій під українськими національними та козацькими прапорами. Збори активістів відбулися біля Українського театру. Прийшли також одеські козаки. Кошовий Леонід Безклубий запропонував відправитися пішки колонами до парку Ілліча й там на колишньому Першому Християнському кладовищі, біля Привозу, встановити Хреста на Козацькій могилі. Напередодні одеські козаки на цьому цвинтарі розшукали чотири козацькі могили з кам'яними хрестами, під якими було поховано чотирьох козаків-чорноморців, які загинули під час штурму Хаджибея 14 вересня 1789 року. Великого хреста з мореного дубу виготовили самі козаки Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва. Козаки розділились на два гурти. Один з них вирушив на Запорізьку Січ, другий під орудою Л.Безклубого подався з хрестом на парк – кладовище. Але їм не поталанило: їх біля входу до парку перейняло численне міліцейське формування й після короткої сутички відібрали хреста й протримали його при парковому відділенні міліції аж до проголошення Української Незалежної держави. Звільненого хреста одесити – козаки на свято Святої Покрови 14 жовтня 1991 року встановили таки на козацькій могилі.

2-го лютого 1992 козаки виступили проти перейменування в Одесі вулиці Карла Маркса в Катерининську, на честь російській цариці Катерині II. Козаки тричі звертались з протестом по цьому факту, але не отримали жодної відповіді. Врешті-решт це призвело до гострих суперечок, особливо коли козаки стали самочинно замінювати назву «Катерининська» на назву «Кіндрата Табанця», на честь одного з козаків-чорноморців, учасника штурму Хаджибею у 1789 році. Ця подія мала великий

---

⁵⁶ Програма розвитку козацтва на Одещині. Архів автора.

резонанс не лише в Одесі, але й в усій Україні, що відобразилось у міській й загальноукраїнській пресі.

У червні 1995 року козаки разом з іншими національно-демократичними організаціями виступили проти демонтажу у місті Одесі пам'ятника повсталим у 1905 році матросам панцирника «Князь Потьомкін-Таврійський» і встановлення замість нього пам'ятника Катерині II, який знаходився там до 1917 року. Козаки опублікували заяву до міської влади: далі – президенту України п. Леоніду Кучмі.⁵⁷ За допомогою Генеральної старшини Українського козацтва і особисто гетьмана УК, на той час генерал-майора Збройних сил України, народного депутата Верховної Ради В.С. Муляви справу вдалося залагодити.

Сучасні Одеські козаки разом з жовтневою райдержадміністрацією м. Одеси і одеським товариством «Південна громада» були організаторами у 1998 році відзначення 209-ї річниці штурму Хаджибею (Одеси). Місце для проведення цього свята козаки вибрали у Палаці М.С. Воронцова (колишній будинок піонерів ім. Я. Гордієнко), на місці якого стояла фортеця Єні-Дуня. Всі ці вищезазначені заходи допомогли ствердженню в м. Одесі української національної ідеї і становленню українського козацтва.

Одним з напрямків діяльності одеського козацтва є охорона природи. Так, у травні 1997 року Одеська облдержадміністрація підтримала пропозицію Українського Чорноморського козацького товариства по охороні та збереженню природних ресурсів Хаджибейського лиману. Згідно з цим козаки разом з рибінспекцією проводили рейди проти браконьєрів. За шість місяців 1997 року козаками під керівництвом крайового осавула В.Я. Калінського було виявлено 25 порушень природоохоронного законодавства України. У березні 1997 року козаки встали на захист природи на території міста. Під 206-літнім заповідним козацьким дубом товщиною в шість обхватів, який був посаджений чорноморцями в день переселення на Кубань з Хаджибею, що стоїть в центрі Одеси, неподалік від Політехнічного університету, намагались звести фундаментальну будову. Але завдяки втручання козаків, дуб вдалось врятувати та зупинити будівництво споруди.

У спортивному напрямку роботи сучасні чорноморці заявили про себе на все місто і область. У серпні 1997 року Одеське козацтво разом з Комітетом фізичної культури і спорту облдержадміністрації, управлінням у справах молоді, фізичної культури та спорту Одеської мерії, Пресцентром Одеської мерії, Асоціацією «Во-В'єтнам» було одним з організаторів і учасником Міжнародного фестивалю бойових мистецтв «Козацькі джерела». Цей фестиваль проходив з 20 до 25 серпня 1997 року. В ньому брали участь спортсмени з Франції, Німеччини, Болгарії, Росії, Білорусії, В'єтнаму. У місті та області фестиваль викликав широкий розголос. «Под шапкой казачества здесь намечено объединение различных школ, которые с уважением и пониманием относятся к процессам присходящим в Украине, ведь казачество – это, в первую очередь, способ жизни, способ разумного общения с другими народами мира...» – писав один з місцевих журналістів. В Одесу з приводу проведення фестивалю навіть прибув тодішній гетьман Українського козацтва В.С. Мулява, який провів низку зустрічей з міською та обласною владою, де розглядалися і питання розвитку козацького руху в нашому краї.

Останнім часом козаки намагаються створити в Одесі козацьку кінно-спортивну школу. До співпраці по створенню цієї школи козаки запрошували представників МВС, прикордонників, митників, військових, всіх, хто зацікавлений у підготовці фахівців-кіннотників для створення кінно-патрульних служб. Серед сучасного Одеського козацтва спортивною діяльністю найбільш активно займаються козаки Київського районного товариства ім. І. Сірка, яке очолює наказний отаман Вадим Кривобок. До складу цього товариства входять п'ять первинних товариств, які займаються бойовими мистецтвами: «Семаргл», «Кейко-Дзен», «Профі-Спорт»,

⁵⁷ Одеса козацька. Одеса, 2000. – 131 с.

«Карате Го-Жзю» і «Во-В'єтнам-Кім Мєн Мон». Усі спортивні зали товариств фінансуються на власні кошти козаків. Спортивні зали відвідують понад 300 юнаків і дівчат, з якими проводиться виховна робота на основі лицарських традицій українського козацтва.

Одеське козацтво проводить заходи по збереженню пам'яток козацької історії на території міста. Захищає від руйнування та впорядковує разом з громадкістю Одеси два унікальних кладовища – Усатівське та Куяльницьке – з численними козацькими похованнями, найстаріші з яких датуються кінцем XVIII століття. Кладовища були визнані пам'ятниками історії та культури місцевого значення. Козаками також було встановлено на місці колишнього І Християнського кладовища пам'ятного дубового хреста в пам'ять козаків-чорноморців – визволителів Одеси від турецького панування у кінці XVIII століття.

Останнім часом одеські засоби масової інформації почали частіше згадувати про сучасне козацтво, що засвідчує зростання зацікавленості суспільства козацьким рухом у місті. Так, в газеті «Думська площа» з'явилась рубрика під назвою «Козацькі турботи», де висвітлюється козацьке життя Одеси. Козаки намагаються створити і свій власний друкований вісник. Протягом 1996-1997 років вийшло три номери інформаційного вісника «Українське Чорноморське козацтво».

5 травня 2000 року студенти Одеського технічного коледжу, члени відродженої «Одеської Січі» в кількості 25 осіб завітали до обласного Центру української культури, аби відзначити соту річницю від народження українського письменника, лікаря та борця за незалежну Українську державу, одесита, засновника молодіжної «Одеської Січі» 1917 року Юрія Івановича Липи. В урочистостях взяли участь як чорноморські козаки, так і члени Національної Спілки письменників України та представників інших творчих осередків міста.⁵⁸

14 жовтня 2000 року делегація Одеського козацького товариства брала участь на урочистостях у м. Києві, присвячених 10-й річниці відродження Українського козацтва. Ціла низка чорноморців отримала козацькі нагороди і підвищення у військових званнях за особистий внесок у справу розбудови Української Держави та відродження Українського козацтва.⁵⁹

Серед ініціаторів відродження Чорноморського козацтва в самій Одесі, тобто в січовій столиці, бачимо представників інтелігенції, робітництва, відставних військових, службовців. Згадаймо ж їх, тих, що були, і тепер назавжди залишаються ініціаторами створення Чорноморського козацтва. Ось вони: Костянтин Янченко, Ігор Власик, Іван Кобилко, В'ячеслав Лягиневиц, Леонід Безклубий, Леонід Тимчук, Сергій Іванов, Володимир Насипаймо. Саме цим людям і пощастило стати офіційними засновниками Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва, Установче Коло якого відбулося 22 грудня 1990 року, тобто ще за кілька місяців до проголошення акту про державний суверенітет України і за рік до історичного референдуму про незалежність.

Подунай-Гуляйпільське козацтво задумувалося його засновниками як невід'ємна частина теж уже відроджуваного – на той час воно ще не було зареєстроване - Українського козацтва.

Згодом в Одесі, і на всьому просторі від Дунаю до Донбасу і Криму, почали виникати різні козацькі групи та формування, котрі почали проголошувати свою осібність від загальноукраїнського козацького руху, осібність і позастатутність стосовно українського козацтва.

Збільшення кількості членів козацьких організацій веде до появи поглядів, відмінних від поглядів керівництва цих організацій. Якщо керівництво толерантне, мудре – відміни в поглядах ведуть до розвитку організації, покращання її роботи, зміцненню авторитету в широкому загалі. Але якщо керівництво організації

⁵⁸ Козацтво, народжене на Одещині. Одеса, 2001. – 63 с.

⁵⁹ Одеса козацька. Одеса, 2000. – 132 с.

авторитарне, не терпить інших поглядів на розвиток руху, крім своїх, - суперечки виливаються у розкол. Тут є й позитивний момент: можна вважати, що це не розкол, а очищення: невдоволені діяльністю організації козаки створюють свій підрозділ і намагаються працювати краще...

Подібна ситуація у кінці ХХ століття склалася і Українському козацтві на всіх рівнях – від всеукраїнського до місцевого, зокрема в Одеській крайовій та Білгород-дністровській районній організаціях.

Обравши отаманом генерала Валентина Пилипенка, а писарем полковника гвардії Валентина Федоренка, Українське Чорноморське Гуляйпільське козацтво вступило в новий етап свого розвитку. Заступником отамана з питань ідеології було обрано письменника – академіка Богдана Сушинського, заступником з організаційних питань полковника Анатолія Петька – отамана Овідіопольської районної козацької організації. УЧГПК на Великій Раді Українського козацтва підтримало кандидатуру генерала Івана Біласа, який (після Гетьмана Володимира Муляви, який тяжко захворів – інсульт) став третім Гетьманом.

Незгода серед керівників Одеської крайової організації щодо подальшого шляху її розвитку призвів до серії розколів.

Спочатку крайова організація змінила назву – стала Чорноморським козацтвом. При цьому стався розкол: більша частина козаків на чолі з Анатолієм Петько, Валентином Федоренко, Богданом Сушинським організувало окреме козацьке об'єднання яке з годом розколося на Чорноморське козацьке військо Анатолія Петька (входить до складу Українського козацтва та підтримує Гетьмана І. Біласа) та Реєстрове козацтво Богдана Сушинського, яке не підтримує Гетьмана І. Біласа, а входить у Всесвітню Лігу Лицарів. До речі, Б. Сушинський є пріором Мальтійського ордена лицарів, нагороджений Папою Іоанном Павлом II медаллю Св. Амвросія. Далі Чорноморське козацьке військо розколося на ЧВК (Чорноморське козацьке військо – отаман А. Петько) та ЧКЗ (Чорноморське козацьке з'єднання – отаман Пукліч – президент охоронного бюро «Гриф»). Розбіжності добре висвітлені у статутах цих організацій.

Від Чорноморського козацтва В. Пилипенка відійшов полк ім. Сірка отамана В. Кривобока, потім «Одеська Січ» Івана Коваля. Далі В. Пилипенко склав повноваження і отаманом Чорноморського козацтва обрали Генадія Загайчука.

В кінці ХХ століття в Одеському краї працювали 9 незалежних козацьких організацій, які мали статус обласних: Звичаєве козацтво отамана Леоніда Безклубого, Чорноморське козацьке військо отамана Анатолія Петька (входить до складу Українського козацтва), Чорноморське козацьке з'єднання отамана Пукліча (входить до складу Українського козацтва), Полк ім. Сірка отамана В. Кривобока, «Одеська Січ» отамана Івана Коваля, Чорноморське козацтво отамана Генадія Сагайчука, Буджацька Січ отамана Михайла Скляренко, Реєстрове козацтво отамана Богдана Сушинського, Козацька організація пасічників Одещини наказного отамана Леоніда Городецького.

В першому десятиріччі ХХІ століття в Одеському краї працюють більше 30 незалежних козацьких організацій, які мають статус обласних: 1. Буджацьке січове козацьке військо. 2. Громадська організація «Військо вірних козаків чорноморських імені гетьмана Богдана Хмельницького». 3. Козацька асоціація пасічників Одещини. 4. Козацька громадська організація «Варун». 5. Козацьке товариство «Отаман Сірко» з обласним особливим підрозділом «Отаман Сірко» Українського козацтва. 6. Об'єднання звичаєвого козацтва «Чорноморська Січ». 7. Козачий Центр Духовності та Культури Козацтва України в Одеській області. 8. Одеський полк Міжобласної громадської організація «Українське Чорноморське козацтво». 9. Міжобласна громадська організація «Чорноморський округ «Козацтво Запорозьке». 10. Обласне громадське творче об'єднання «Театр пісні та танцю Чорноморського козацтва». 11. Одеська обласна організація українських козаків «Одеська Січ». 12. Одеське відділення Міжнародної благодійної організації Козацький фонд «Альбатрос».

13. Одеське крайове товариство Козацтва України «Чорна Січ». 14. Одеське обласне відділення Міжнародного благодійного фонду соціальної допомоги відродження козацького війська запорізького України «Козацький». 15. Одеське обласне козацьке товариство Всеукраїнської громадської організації «Українське реєстрове козацтво». 16. Одеський крайовий екологічний полк. 17. Одеська обласна організація Соборного козацтва України «Січ». 18. Чорноморська козацька паланка. 19. Чорноморське козацтво ім. А. Головатого. 20. Чорноморське козацьке військо. 21. Чорноморське козацьке з'єднання. 22. Чорноморське козацьке з'єднання Півдня України. 23. Чорноморський округ Міжнародної громадської організації «Козацтво Запорозьке». 24. Чорноморсько-Дністровське козацтво. 25. Благодійний фонд розвитку козацтва ім. А. Головатого. 26. Громадська організація «Молодіжна паланка». 27. Одеське відділення міжобласної громадської організації «Козацтво Нової України». 28. Одеське відділення міжобласної громадської організації «Азово-Чорноморське козацьке військо Південного регіону». 29. Громадська організація «Чорноморське гайдамацьке з'єднання». 30. З'єднання «Кочубеївський Кош». 31. Товариство «Пернач». 32. Міжобласна громадська організація «Чорноморське козацтво». 33. Одеське відділення Міжнародної громадської організації «Міжнародний комітет Всеукраїнського козацтва».

Від перших годин свого існування відроджене козацтво постало перед тією ж дилемою, перед якою поставали всі інші козацькі війська, сотні, полки та коші: тобто, як сформувані свій Статут, а точніше, своє повсякденне буття, таким чином, щоб у ньому поєднувалися давні козацькі традиції сучасні політичні, соціальні та національні реалії? І дрібниць тут не існувало.

У зв'язку зі змінами в структурних підрозділах облдержадміністрації, інших установах та організаціях, представники яких входили до координаційної Ради з питань розвитку Українського козацтва на Одещині, а також утворенням нових обласних козацьких осередків, розпорядженням № 17/А-2002 голови Одеської обласної державної адміністрації від 18.01.2002 року було затверджено новий склад координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва на Одещині. Окрім представників ряду управлінь облдержадміністрації до складу координаційної ради входили: Бачинська Олена Анатоліївна – завідувача відділом історії козацтва на півдні України науково-дослідного інституту козацтва при Інституті історії України НАН України; Дрямов Володимир Дмитрович – отаман Чорноморської козацької паланки; Кривобок Вадим Миколайович – отаман козацького товариства «Отаман Сірко»; Петько Анатолій Іванович – крайовий отаман Чорноморського козацького війська; Свинцицький Микола Філімонович – отаман Одеської паланки Всеукраїнської громадської організації «Козацьке Військо Запорозьке України»; Сушинський Богдан Іванович – голова Одеської організації Національної спілки письменників України.

До роботи у складі Координаційної Ради залучені: УМВС України в Одеській області; Одеське управління юстиції; військовий комісаріат Одеської області; Управління служби безпеки України в Одеській області; Головне управління з питань надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; Державний комітет України у справах ветеранів в Одеській області; Південне оперативне командування; Державний комітет України з питань регуляторської політики та підприємництва в Одеській області; Державне управління екології та природних ресурсів в Одеській області; Одеське обласне управління земельних ресурсів; Командування Південного напрямку прикордонних військ України; Одеська обласна організація товариства сприяння оборони України.

Одеське козацтво з честю продовжує існуючі давні звичаї і традиції на користь українському народові та державі, підтверджуючи вислів – «Козацькому роду – нема переводу!».

6.1. Чорноморське козацтво.

Міжобласна громадська організація «Чорноморське козацтво» - є добровільна, незалежна, позапартійна громадсько-патріотична, оборонно-спортивна громадська організація козаків. У своїй діяльності «ЧК» керується Конституцією України, чинним законодавством та Статутом.⁶⁰

Мета і завдання МГО «ЧК». Метою МГО «ЧК» є сприяння відродженню Українського козацтва, в основі якого лежить козацький звичай, українська національна ідея, захист політичних, економічних, духовних, культурних та історичних здобутків українського козацтва, відродження та поширення української мови, виховання людей у дусі національного козацького лицарства, відданості рідному народу та Землі-Матері.

Основні завдання МГО «ЧК»: сприяння відродженню та розвиток козацтва, як способу життя українського народу-козацької господарської діяльності, створенню козацьких поселень, як осередків розвитку козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу козаків, офіцерів запасу та розбудові Збройних Сил України (ЗСУ), укомплектуванню окремих військових формувань призовниками з МГО «УК» згідно з діючим законодавством; забезпечення культурного обміну, тісного співробітництва з козацькими громадами як в Україні, так і за її межами; допомога у відкритті навчальних закладів з українською мовою навчання, дитячих садків, факультетів, курсів та інших форм навчання.

Напрямки та форми діяльності МГО «ЧК». Діяльність МГО «ЧК» проводиться в таких напрямках: духовно-ідеологічній; військово-патріотичній; міжнародній; просвітницькій; освітянській; культурно-спортивній.

МГО «ЧК» взаємодіє з державними, профспілковими, кооперативними та громадськими організаціями з питань реалізації державних планів та програм по поліпшенню умов життя та побуту козаків відповідно постановам та рішенням органів влади. Сприяє створенню і роботі військово-патріотичних та інших об'єднань, клубів, осередків, гуртків, шкіл для молоді, та підлітків за місцем їх проживання та роботи. Організує та здійснює співробітництво з козацькими та іншими організаціями іноземних держав з метою здійснення статутних завдань МГО «ЧК», підтримує міжнародні контакти і зв'язки, укладає відповідні угоди, що не суперечать законодавству України. Проведення заходів культурно-просвітницького характеру, вивчення історії українського козацтва, утвердження козацьких традицій. Організація традиційних козацьких таборових зборів та інше, здійснення статутної діяльності. Сприяє відродженню традиційного козацького гарту (козацької боротьби, гопака, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні зброєю та транспортними засобами. Сприяння проведенню виховної роботи серед юнацтва і молоді, організації дитячих і юнацьких підрозділів, шкіл, таборів, підтримка їх діяльності. Сприяння державним органам у забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі із злочинністю та правопорушеннями у порядку, передбаченому чинним законодавством. Допомога урядовим органам в метях, передбачених законодавством в охороні державного кордону України і несенні митної служби. Допомога місцевим органам виконавчої влади по організації територіальної оборони в межах законів України. Створення відповідно до законодавства України селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських кооперативів, садівницьких товариств, промислів тощо.

Члени МГО «ЧК», їх права та обов'язки. Членом МГО «ЧК» може бути особа чоловічої статі віком понад 16 років, незалежно від національності, соціального походження, яка дотримується норм загальної людської моралі, свідомо бажає своєю активною участю сприяти ідеї національного і духовного відродження нації, виконує цей статут і відповідає вимогам про належність до козацького братства, а саме: бути

⁶⁰ АКЗ. Т. 2. Кн. 2. 2004. – 37-44 с.

вільною людиною; розмовляти українською мовою; присягнути на вірність козацькому товариству та Матері-України; шанувати козацький звичай, традиції та батьківську православну віру; оволодівати козацькою наукою. До членів товариства МГО «ЧК» приймаються за козацьким звичаєм на Раді первинного козацького товариства (ПКТ) згідно з письмовою заявою про вступ і наявності двох рекомендуючих членів МГО «ЧК». Дійсним козаком має право бути: нащадок козацького роду України, а також громадянин України або української діаспори, які стоять на засадах розбудови та захисту державності, з 16-річного віку, пройшли випробувальний термін один рік, посвячені в козаки. Дозвіл та посвяту в козаки дає тільки первинне козацьке товариство без участі старшини по результатам випробувальної справи.

При МГО «ЧК» та його структурних підрозділах створюються та діють дитячо-козацькі та молодіжні утворення (козачата, соколи, пластуни, джури і т.і.) відповідно до їх статутів і положень.

Сім'я козака і наступні покоління мають право вважатись козацькими, підлягати піклуванню та захисту козацькою громадою.

Кожен козак зобов'язаний: дотримуватися Статуту, історичних традицій та правил загальнолюдської моралі; брати участь у роботі МГО «ЧК» та його осередків, підтримувати їх морально і матеріально; зберігати і розвивати козацькі традиції, оберігати честь і гідність козацького імені, зміцнювати єдність козацтва; бути хорошим християнином та сім'янином; піклуватися про дітей та молодь; берегти навколишнє середовище; брати участь у впровадженні в життя мети і завдань МГО «ЧК».

Організаційна побудова МГО «ЧК» та функції керівних і виконавчих органів. Відповідно до історичних реалій – відновлюється традиційний для козацтва полково-курінний – сотенний устрій. Первинним козацьким товариством структури МГО «ЧК» є застава 3-6 козаків. Застави об'єднуються в рої (10-12 козаків), рої об'єднуються в загони (30-36 козаків), загони в сотні (100-120); сотні в курені (3 сотні); курені в полки (3 курені). Очолюють структурні підрозділи отамани. Первинні підрозділи легалізуються відповідно до чинного законодавства. Базовою структурою МГО «ЧК» є козацьке товариство-курінь, які в містах обласного підпорядкування, об'єднуються в полки. Вищим керівним органом МГО «ЧК» є Велика Рада, яка скликається один раз на рік. На ВР запрошуються представники куренів (полків) з отаманами. Кількість від куренів та полків встановлюється РО. У період між ВР керівництво МГО «ЧК» здійснює координаційно-розпорядний орган – Рада Отаманів (РО), яка є вищим виконавчим органом МГО «ЧК». РО скликається не рідше одного разу на квартал та в міру необхідності. До складу РО входять: Верховний Отаман МГО «ЧК», начальник штабу, похідний отаман, суддя, священик, старшина, всі Отамани полків з правом вирішального голосу.

6.2. Одеська обласна організація українських козаків «Одеська Січ».

Громадська організація «Одеська січ» була зареєстрована 23 серпня 1995 р., отримавши свідоцтво про реєстрацію № 79⁶¹ статут затверджено на Установчій Січовій Раді 30 червня 1995 року, погоджено в новій редакції з змінами та доповненнями 23 березня 2001 року.⁶²

Зміст Статуту: Загальні положення. Мета та основні завдання діяльності організації. Напрямки та форми діяльності організації. Членство в організації, умови і порядок прийому. Права і обов'язки членів організації і вибуття із організації. Порядок утворення і діяльності статутних органів управління та їх повноваження. Структура організації. Кошти та майно організації. Правовий статут організації. Контроль за діяльністю організації. Припинення діяльності організації.

⁶¹ АКЗ. Т. 2. Кн. 2 2004. – 63 с.

⁶² АКЗ. Т. 2. Кн. 2. 2004. – 37 с.

Одеська обласна організація українських козаків «Одеська Січ»- є громадською організацією, тобто добровільним формуванням що виникло в результаті вільного волевиявлення громадян України, які об'єдналися на основі спільності їхніх інтересів, діяльність якого поширюється на територію Одеської області.

Організація заснована та здійснює свою діяльність на принципах самоврядування, гласності і спирається на правокозацькі звичаї та традиції українського козацтва, керується у своїй діяльності Конституцією України, Законом «Про об'єднання громадян» від 16.06.92р., іншим чинним законодавством України.

Організація має і використовує відповідну звичаям і традиціям свою атрибутику, символіку, прапори і козацькі клейноди, зразки яких затверджуються Січовою Радою та реєструються у порядку, передбаченому чинним законодавством.

Організація створює свої структурні відділення на підставі цього Статуту на території м. Одеси і Одеської області за територіальним принципом, враховуючи і використовуючи історичні козацькі найменування структурних одиниць організації (сотні, курені, коші тощо) які можуть набувати статусу юридичної особи після відповідної державної реєстрації в установленому Законом порядку.

Мовою спілкування та ведення діловодства в організації є українська мова.

Члени організації історично належать до українського православ'я, виступаючи за співробітництво традиційних українських християнських церков, за створення єдиної Української Апостольської Християнської церкви з центром в м. Києві, що забезпечить духовну єдність всього українського світу.

Мета та основні завдання діяльності. Організація здійснює свою діяльність з метою відродження духовних і прогресивних українських звичаїв і традицій, української національної ідеї в її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвитку української мови і культури. Сприяння розбудові України як держави суверенної, самостійної та незалежної, демократичної і правової.

Основні завдання організації: відновлення та розвиток на звичаєвих засадах українського козацтва, як найвищого виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, сприяє відродженню та розвитку козацької господарської діяльності відродження і розвитку козацьких форм самоврядування (в межах чинного законодавства України); сприяння підготовці молоді до військової служби, військово-патріотичного вишколу козаків, організації, розбудові Збройних Сил України та інших військових силових формувань української держави, сприяння укомплектуванню окремих підрозділів призовниками із числа козаків організації; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері; відродження українських козацьких церков та монастирів, захист і збереження старовинних курганів і козацьких могил; сприяння та проведення заходів щодо охорони і захисту довкілля, становлення ефективних енерго і ресурсозберігаючих та екологічно чистих форм землекористування і промислового виробництва; забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я членів організації; організація центрів духовно-історичного і культурного, естетичного виховання, спортивних клубів і гуртків, секції для спортивного виховання; створення своїх видавництв, науково-технічного потенціалу, організацій методичного потенціалу в різних галузях і напрямках козацької діяльності, проведення наукових конференцій, семінарів, лекцій, фестивалів, виставок української народної (козацької) творчості і мистецтва, культури і історії, створення козацьких колективів художньої самодіяльності; забезпечення культурного обміну, тісного співробітництва з козацькими громадами в Україні та в діаспорі, надання духовно-культурної, моральної допомоги українцям діаспори; розвиток туризму та спорту (в т.ч. військово-прикладних і технічних видів); захист законних інтересів

організації та її членів у державних органах і громадських організаціях, піклуватись про безпеку членів організації.

Напрямки та форми діяльності організації. Організація здійснює таку діяльність: координація, організація та підтримка діяльності всіх структур організації, участь у загальнодержавних і громадських заходах, що сприяють реалізації української національної ідеї, утвердженню української національної державності, зростанню могутності та міжнародного авторитету України як передумов забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я українського народу. Сприяння всім державним органам в забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями, здійснення охоронної діяльності в межах чинного законодавства України зокрема згідно Закону України «Про добровільні народні дружини». Допомога урядовим органам щодо охорони державного кордону України, митній службі, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Все це здійснюється шляхом створення таких підрозділів як добровільні народні дружини із числа козаків, членів організації, що проходять в державних органах відповідний правовий і фаховий вишкіл, інструктаж і діють в погодженні з ними. Співпраця із Збройними силами України, Комітетом з питань охорони державного кордону України, Міністерством з надзвичайних ситуацій України, іншими державними, правоохоронними органами, навчальними закладами, установами та організаціями щодо військово-патріотичного виховання, в підготовці юнаків до військової служби та роботи у правоохоронних органах. Співпраця з Товариством сприяння обороні України, створення козацьких формувань Цивільної оборони України. Сприяння військовим формуванням України щодо укомплектування окремих підрозділів підготовленими призовниками організації, перепідготовці козаків - військовозобов'язаних запасу. Проведення за погодженням з командуванням у військових формуваннях і правоохоронних органах заходів культурно-просвітницького характеру, вивчення історії українського війська, утвердження українських військових традицій. Організація (за погодженням з державними органами) традиційних козацьких таборових зборів, змагань, фестивалів тощо. Відродження традиційних козацьких ремесел і бойових умінь (козацької боротьби, українських спортивних бойових мистецтв, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні історичною зброєю, освоєнні сучасної техніки транспортних засобів, адаптація міжнародного досвіду боротьби і бойових мистецтв. Проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних підрозділів організації, товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів, підтримка їхньої діяльності.

Дослідження історії України, відновлення історичної правди, популяризація героїчного минулого українського козацтва. Пропаганда культурних здобутків і досягнень української нації та українського козацтва зокрема, проведення культурно-просвітницьких заходів, виставок, концертів тощо. Проведення науково-дослідних робіт власними силами із залученням сторінних фахівців. Організація і проведення наукових фольклорно-етнографічних, археологічних експедицій, конференцій, семінарів, присвячених вивченню і розвитку духовних традицій українського народу. Активне сприяння збереженню пам'яток історії та культури, увіковіченню козацької слави. Створення козацьких (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативів, садівницьких і городницьких товариств, промислів тощо. Здійснення господарської та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій із статусом юридичної особи. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності, у встановленому законом порядку створення із закордонними партнерами спільних підприємств, фондів тощо, реалізація спільних із закордонними партнерами програм, спрямованих на виконання статутних завдань організації. Підтримка прямих міжнародних зв'язків, здійснення інших заходів, що не суперечать міжнародним договорам України, міжнародному

праву та законодавству України. Здійснення видавничої діяльності, виробництво відеофільмів, радіопрограм, випуск газет, інформаційних вісників тощо. Проведення разом з державними установами заходів природоохоронного характеру та ефективних форм захисту довкілля. Збір (в тому числі і від органів державної влади та управління), і обробка економічної, наукової, екологічної інформації, її використання з метою здійснення статутної діяльності організації та забезпечення здорового способу життя українського народу. Відновлення в установленому порядку функціонування об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва, історичних назв міст, інших населених пунктів, вулиць тощо. Відродження та впровадження у побут прогресивних, українських, козацьких традицій, обрядів, звичаїв, що не суперечать чинному законодавству, а також козацької атрибутики та символіки, в т.ч. і козацької медицини і характерництва. Сприяння законодавчому забезпеченню визнання та підняття авторитету і престижу українського козацтва, розробці й розвитку його правової, економічної, організаційно-управлінської бази та інфраструктури.⁶³

6.3. Козацька асоціація пасічників Одещини.

Козацька асоціація пасічників Одещини була зареєстрована як громадська організація 12 травня 2003 року, отримавши свідоцтво № 723.⁶⁴ Того ж дня було зареєстровано статут асоціації, затверджений Великою Радою засновників (протокол 31 від 23 лютого 2003 року).⁶⁵

Козацька асоціація пасічників Одещини є добровільним обласним громадським об'єднанням, яке об'єднує громадян та колективи підприємств, установ, організацій з метою розвитку бджільництва. Діяльність поширюється на територію Одеської області і заснована на козацьких принципах демократії та самоврядування.

Статут асоціації. Мета, завдання та форми діяльності Асоціації. Основною метою діяльності асоціації є об'єднання пасічників – членів асоціації для сприяння розвитку бджільництва на основі традиційних козацьких звичаїв господарювання з застосуванням сучасних технологій виробництва.

Основними завданнями асоціації є: використання продуктів та продукції бджільництва, козацького забезпечення самоохорони кочових і стаціонарних пасік у відповідності до чинного законодавства; об'єднання пасічників області для організованого і ефективного ведення бджільництва, запилення бджолами ентомофільних сільськогосподарських культур і дикоростучої флори, виготовлення, переробка і реалізація продуктів бджільництва, сільгосппродукції, створеними асоціацією підприємствами; організація раціонального використання природних, матеріальних і трудових ресурсів при виготовленні продукції бджільництва; введення в бджільництво досягнень науки та передового досвіду галузі; сприяння збільшенню виробництва бджолиних родин, бджолопакетів, відводків, маток, воску та іншої продукції бджільництва; здійснення програм пропаганди апітерапевтичних засобів лікування населення; створення різноманітних безприбуткових пунктів козацького самозабезпечення пасічників асоціації на основі самофінансування і собівартості у відповідності до колективних потреб низових організацій.

Напрямки та форми діяльності асоціації. Діяльність асоціації здійснюється в таких напрямках: ідеологічно-пропагандистських; освітніх; організаційно-господарських; незалежно-структурних; добровільно-козацьких; державницьких; взаємовигідних для усіх членів.

Козацька асоціація пасічників Одещини: взаємодіє з державними профспілковими, кооперативними та громадськими організаціями у вирішенні

⁶³ АКЗ. Т. 2. Кн. 2. 2004. – 45 с.

⁶⁴ АКЗ. Т. 2. Кн. 1. 2004. – 104 с.

⁶⁵ АКЗ. Т. 2. Кн. 1. 2004. – 109 с.

програм з поліпшення умов життя та добробуту пасічників; сприяє створенню і діяльності пасічних господарств, об'єднань пасічників, організує підготовку та підвищення фахової кваліфікації пасічників; організує курси раціонального бджільництва; здійснює співробітництво з козацькими та іншими державними і закордонними організаціями з метою виконання своїх статутних програм, підтримує контакти і зв'язки, укладає відповідні угоди і контракти, згідно з чинним законодавством України; організує та сприяє створенню козацьких пунктів самозабезпечення пасічників бджолярським реманентом, ліками та іншими, необхідними для їхньої діяльності засобами і товарною продукцією; організує забезпечення виробництва і збуту продукції бджільництва на основі взаємовигідних угод між постачальником та споживачем; приймає участь в розробці і здійсненні планів запилення садових та інших сільськогосподарських культур. Сприяє здійсненню заходів з поширення посівів лікарських і медоносних рослин; проводить виставки, конкурси, семінари, лекції, ярмарки, які не суперечать напрямкам статутної діяльності асоціації; займається видавничою діяльністю, сприяє матеріально галузевим виданням, співзасновником яких є асоціація; може брати посильну участь в здійсненні міжнародних екологічних програм; здійснює благодійну діяльність; може здійснювати як господарську безприбуткову діяльність так і комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснувати структури та підприємства, які відповідають цілям і напрямкам діяльності асоціації і не порушують чинне законодавство України.

Членство в асоціації: реєстрове членство – це повноправне членство пасічників, які додатково згодні виконувати козацькі обов'язки; приписне членство – це повноправне членство в асоціації, яке стосується лише пасічної справи; нефіксоване членство – це членство з частковою, періодичною участю в діяльності асоціації на основі окремих домовленостей або угод;

Керівні органи асоціації. Велика Рада (скликається раз в 4 роки). Головний отаман асоціації. Канцелярія асоціації: головний писар; головний обозний; головний скарбничий; два головних осавули; два головних бунчукових товариша отамана; головний хорунжий. Суд козацької честі асоціації. Сердюцька управа асоціації (орган виконавчого впровадження рішень суду козацької честі). Рада старійшин. Мала Рада. Рада отаманів.

Організаційно-базова побудова асоціації. Базовою козацько-громадською структурою асоціації є курінь (районне об'єднання пасічників), який розповсюджує свою діяльність в межах адміністративного району області. Керівні органи куреня складаються з ради куреня (загальних зборів). Ради отаманів куреня, канцелярії куреня. Курінь затверджує власний статут і легалізується на правах юридичної особи або на основі цього Статуту легалізує свою діяльність шляхом повідомлення.

Стан (первинне об'єднання пасічників). Базовою козацько-громадською структурою куренів є стан. Керівним органом станових об'єднань пасічників є станова Рада, яка діє згідно з визначеними нею Положеннями.⁶⁶

6.4. Українське Чорноморське Подунай-Гуляйпільське козацтво.

З 1989 року почали збиратися козаки в Одесі, знайомились. Думали як починати справ, вели вишкіл. У 1990 було закладено Українське чорноморське Подунай-Гуляйпільське козацтво (УЧПК) у м. Одесі. Подунай-гуляйпілля додано з метою нагадування, що чорноморці вийшли з запорізької землі та розселилися аж до Дунаю. Одержало свідоцтво про реєстрацію статуту громадського об'єднання 8 липня 1992 року № 3/142.⁶⁷

⁶⁶ АКЗ. Т. 2. Кн. 2. 2004. – 45 с.

⁶⁷ АКЗ. Т. 2. Кн. 2. 2004. – 45 с.

У 1991 році прийняло свій Статут. Його головні засади:⁶⁸ Українське Чорноморське Подунай-Гуляйпільське козацтво в м. Одесі та в Одеській області (далі УЧПГК, або Товариство) є добровільною, самодіяльною, самоконтрольованною регіональною громадською організацією, яка реалізує громадсько-культурні, національні та економічні права і свободи її членів; УЧПГК є спадкоємцем Чорноморського козацького війська – лицарського ордену, що існував протягом 1787-1791 років у Північно-Західному Причорномор'ї України і спирається на про козацькі традиції, започатковані з 1245 року; товариство у своїй діяльності керується звичаєм українського козацтва, що викладено у цьому Статуті, законодавством УССР, та враховуючи міжнародні правові норми, демократичний напрямок котрим, свого часу, дав звичай українського запорізького козацтва; УЧПГК має на меті відродження традицій і духу українського козацтва серед українства Одеси, Одеської області та Півдня України, сприяння національному відродженню України, виховання національної гідності і юнацтва, відновлення суверенітету України; для реалізації поставленої мети і виконання своїх завдань УЧПГК, як юридична особа, здійснює історично-пошукову, культурно-просвітню, господарсько-виробничу, виробничу, видавничу та іншу діяльність.

Будова товариства. Головною управою УЧПГК є Козацьке Коло, яке збирається раз на рік, обирає Старшинську (Малу) Раду, та дає Наказ отаманові на період обрання. Мала Рада продовж року є виконавчим і розпорядчим органом товариства і збирається не рідше раз на тиждень. До Малої Ради входять: отаман, військовий, осавул, суддя, писар, підскарбій та хорунжий, які обираються на рік. Отаман, ні за яких обставин не може бути обраний на наступний термін, навіть незначним старшиною. Тільки через рік. Звичай дозволяє те чинити. Дозволяється використовувати бувшу старшину радниками. Одмовитись від того вони не можуть. Отаман та підскарбій відають фінансовими справами, а решта Малої Ради, згідно Звичаю, контролює цю діяльність, тобто є ревізійною комісією Товариства. Товариство поділяється на Паланки.

Членство у товаристві. Права та обов'язки членів УЧПГК. Чоловіки з 18 років, які проживають на Півдні України, поділяють головні засади Статуту, додержуються козацького звичаю, та юнаки з 16,5 років, - можуть стати членами (козаками) товариства після півторарічного випробувального терміну, а до того перші є кандидатами, а другі – джурами. Діти та дружина козака, після посвяти його та занесення в Реєстр, набувають козацького стану продовж всього часу перебування козака в Товаристві. Може бути обрано Характерна Рада (старійшин), яка за порушення звичаю скасовує отамана (Чорною Радою) будь-коли продовж року.

Деякі повноваження органів УЧПГК. До повноважень Загальної Ради входить розгляд пропозиції Малої Ради, зокрема про до обрання чи переобрання одного із старшин. Мала Рада приймає рішення за згодою керуючись наказом кола отаману на рік. При незгоді вирішальне слово за отаманом, як чинником делегованої волі кола.

Кошти товариства. Товариство є колективним власником усього свого майна, в тому числі готівкових і безготівкових грошових коштів. Кошти товариства складаються: з внесків членів, кандидатів до джур; з одрахувань від виробничо-комерційної, видавничої та іншої госпрозрахункової діяльності; з пожертвувань від громадян та організацій України, а також іноземних громадян, організацій, фірм.

2 березня 1992 року УЧПГК прийняв програму своєї діяльності.⁶⁹

Програма УЧПГК: «Трударі Одещини – ви господарі землі своєї, заводів, фабрик та комунальної власності. Все загальнонародне повинно бути розділено порівну між громадянами незалежної України, без викупу. Рівні стартові умови в ринковому змаганні! Антинародну владу Одещини – у відставку! Колишні партапаратні діячі повинні бути замінені. Хай не мітять і у капіталісти, яких обзивали

⁶⁸ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 104 с.

⁶⁹ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 103 с.

падалю загниваючою. Козаччина – ваш захист. В козацькім способі життя та господарювання порятунком українства та Української держави. Так жили предки наші. Українство міста Одеси та області єднайтесь в козацтві! В гурті славнім тім лицарським. 1. Уряд України повинен бути захисником трудящих та селян від мафії паразитів, ряди яких зросли значно за часи більшовицької «Перестройки» - обдиралівки. 2. Адміністрація в трудових колективах та серед фермерства повинна обиратися волею колективу, а не в «номенклатурно-торгашеских» округах злодійської партдиректорії. Геть хапуг від загальнонародного добра! 3. Чорноморське козацтво за контроль Конституції України і присягне їй, а не Уряду комуністо-демократів, які борються між собою за панування над трударями. 4. Уряд України хай поверне українців додому, а не німцями заселює землі наші. 5. Згідно козацького звичаю – зброю трудовим сім'ям, як віковичну традицію українського народу, як гарантію проти сучасного та майбутнього тоталітаризму. 6. Все, що партноменклатура монополією влади хапонула в нас за останні 7 років і дотого, повернути дітям дитбудинків, чорнобильцям, інвалідам, пристарілим. 8. Створювати Чорноморські козацькі громади на Одещині потягом люду трудящого. 9. Козак, праця його, й заступництво землі тієї, здобутку рук його – захищається волею його, козацькою волею гордої, незалежної людини. 10. Самим, співпрацюючи з городовим козацтвом, реалізовувати сільхозпродукцію. 11. Заснувати літні оздоровчі козацькі військово-трудова табори – Січі. 12. Створювати музеї козацької слави. Збирати бібліотеки по історії козащини. 13. Виходити на державно-хозяйські рівні з метою повноцінного функціонування козацької Громади. Спиратися в тому на Всеукраїнське козацтво. 14. Боротися проти приниження українства на Півдні України, та фактичного перетворення його на людсько-сировинний придаток товарно-брокерського менеджменту. 15. Відновити святі кургани землі нашої, заборонивши розкопи. Поставити, як коли фігури Землі-Матері України з Заповідним Стосом в руках. Впорядкувати занедбані козацькі могили на кладовищах сіл-станіць. 16. Кольори козацького Стрю (одягу) на свята, згідно Запорізько-Чорноморської традиції, чорно-жовті. 17. Створити при Паланках ансамбль хорунжих-джур. Які опанували б кінний стрій та його бойову традицію Гопак (вольта жировка біля козаків), старовинний національний рукопаш «Спас», двоголосий козацький спів та малиб, виїзд на представництво, на свята, гостей вшанувати згідно звичаю. 18. Ринок трударям – власникам! На своїй землі є один тільки гріх – робити зле добрим людям, та бути бідним».

20 лютого 1997 року козацьким колом УЧПГК був затверджений новий Статут, більш удосконаленіший; який надавав УЧПГК більше можливостей для діяльності.⁷⁰ По ньому ми можемо судити про успішність розвитку козацького руху на Одещині. У його змісті з'явилися такі зміни: з'явилася мета та завдання УЧПГК. УЧПГК має за мету відродження традицій і духу Українського козацтва серед населення Одеси та Одеської області, сприяння національному відродженню України. Для реалізації своєї мети УЧПГК, як юридична особа, забезпечує духовний і матеріальний добробут, моральне і фізичне здоров'я українського народу, сприяє розбудові України, як держави суверенної, незалежної, демократичної, правової і соборної, сприяє відродженню української, за своєю суттю – козацької нації, українських, козацьких звичаїв і традицій. УЧПГК здійснює захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження і розвиток української мови і культури.

Основні питання УЧПГК: Відновлення та розвиток на звичаєвих засадах Українського козацтва, як найвищого виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, відродження та розвиток козацько-господарської діяльності, створення козацьких Паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування (в межах чинного законодавства

⁷⁰ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 113 с.

України); сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, розбудови збройних сил України, національної гвардії, прикордонних військ, МВС, митної служби та підрозділів цивільної оборони; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері; відродження українських козацьких церков та монастирів, захист курганів і козацьких могил; активне сприяння виявленню і покаранню правовими органами розкрадачів майна українського народу (в межах норм чинного законодавства); розвиток туризму та спорту (в т.ч. військово-прикладних і технічних видів); захист законних інтересів УЧПК та його членів у державних органах і громадських організаціях; піклування про безпеку УЧПК та його членів.

Якщо у статуту 1991 року у главі «Будова Товариства» було вказано повноваження лише Малої Ради, то у новому Статуті: в самій назві глави «органи та місцеві осередки УЧПК. Порядок утворення і діяльності та повноваження» бачимо розширення повноважень, удосконалення діяльності організації. Розвинена структура та органи управління УЧПК. Докладно вказані повноваження кожної ланки структури УЧПК; УЧПК складається з районних козацьких товариств (скорочено-РКТ), які підпорядковані крайовій Старшинській раді, до якої входить: Крайовий Отаман, Крайова Старшина (Військові Старшини); районні козацькі товариства (РКТ) складаються із первинних козацьких товариств (ПКТ); керівні органи УЧПК: Козацьке коло, Рада Отаманів УЧПК, Крайова Старшинська Рада.

Керівні органи РКТ: Райнове Коло, Райнова Рада, Райнова Рада Отаманів. Керівними органами ПКТ є Коло ПКТ, Рада ПКТ, Отаман ПКТ.

З'явилася глава «Права УЧПК». Для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, УЧПК користується правом: виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права; представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах, виступати позивачем і відповідачем в органах суду та арбітражного суду; брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи. Збори, мітинги, демонстрації; ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні; створювати установи та організації; одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань; вносити пропозиції до органів влади і управління; розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі; засновувати засоби масової інформації; засновувати підприємства, необхідні для виконання статутних цілей.⁷¹

«Господарська діяльність через колектив власників-трудоарів, що обирає або наймає адміністрацію, котра підзвітна трудоарям. Виробництвом повинна керувати людина праці, продукція у руках виробника, а не брокера-посередника - це і є справжнє, а не проголошене народовладдя. Свого не віддамо, чужого не треба - любо нам це є. З комунізмом, капіталізмом, демократизмом нехай розбираються ті, кому це до вподоби».⁷²

Вперше козацтво заявило про себе 2-го лютого 1992, коли козаки виступили проти перейменування в Одесі вулиці Карла Маркса в Катерининську, на честь російській цариці Катерині II. Козаки тричі звертались з протестом по цьому факту, але не отримали жодної відповіді. Врешті-решт це призвело до гострих суперечок, особливо коли козаки стали самочинно замінювати назву «Катерининська» на назву «Кіндрата Табанця», на честь одного з козаків-чорноморців, учасника штурму Хаджибею у 1789 році. Ця подія мала великий резонанс не лише в Одесі, але й в усій Україні, що відобразилось у міській й загально-українській пресі.

⁷¹ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 117 с.

⁷² АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 127 с.

У червні 1995 року козаки разом з іншими національно-демократичними організаціями виступили проти демонтажу у місті Одесі пам'ятника повсталим у 1905 році матросам панцирника «Князь Потьомкін-Таврійський» і встановлення замість нього пам'ятника Катерині II, який знаходився там до 1917 року. Козаки опублікували заяву до міської влади: далі – президенту України п. Леоніду Кучмі.

«Заява – звернення».

«Шановні панове Президент України, Голово Верховної Ради, виконуючий обов'язки Прем'єр-міністра України! Шановні наші виборці, колеги – Народні депутати України!

Мер міста Одеси Едуард Гурвіц і його команда всупереч активним протестам громадськості прийняли декілька антидержавних рішень, серед них: 1. Забрати пам'ятник матросам-героям броненосця «Потьомкін» з одноіменної площі. 2. Замість пам'ятника матросам броненосця «Потьомкін» відновити пам'ятник Катерині II-й та всю раніше зруйновану скульптурну композицію, присвячену цариці. 3. Майдан матросів-потьомкінців перейменувати на Катерининську площу. 4. 2 червня 1995 р. команда Едуарда Гурвіца до того ж уже перейменувала вулицю Богдана Хмельницького в більш благозвучну, на їх погляд, - Госпітальну (і це в 400-х річний ювілей Богдана Хмельницького).

Такі узвали, окрім всього іншого, з погляду юридичного є відвертим правовим бандитизмом, позаяк постанову про спорудження, наприклад, пам'ятника потьомкінцям приймала Рада Міністрів і сьогодні такі рішення міг би відповідно прийняти лише кабінет Міністрів.

Якби пам'ятник цариці Катерині II-й нині навіть стояв, то потрібно було б ще подумати: чи не є образою для українського народу така зверх- і над-толерантність? Більшовики, які зруйнували пам'ятник Катерині II-й і скульптурну композицію присвячену цариці, в цьому випадку мали певну рацію, позаяк мотішого ворога України та її державності, мабуть, важко собі уявити, - це та, за часів царювання якої масово знищувалися історичні пам'ятки України, зруйновано Запорізьку Січ, покріпачено значну частину українського народу і яка, за оцінкою Тараса Шевченка «доконала вдову-сиротину».

Дивовижна і, в принципі, якась паталогічна ірраціональна любов господина Едуарда Гурвіца до всесвітньо відомої Катерини II-й. Науковці і патріоти України ще не встигли отямитися від того, що саме в честь Катерини II-й Одеса, яка має 600-літню історію, несподівано і всупереч здоровому глузду відзначала всього навсього своє «200-річчя»...

І знову ціла серія вшанувань вінценосної повії...

У міськраді Одеси дійшли до того, що ставили й питання про перейменування проспекту Тараса Шевченка... Як би сприйняв господин Гурвіц пропозиції, скажімо, перейменувати в Переяслав-Хмельницькому чи Бердичеві вулицю Шолом-Алейхема?

Звертаємося до Едуарда Гурвіца, до його команди та до всіх тих, хто бездумно підтримує вище названі діяння, не провокувати в Одесі та в усій Україні протистояння і конфронтацію, не руйнувати в Україні мир, злагоду і такі потрібні українському народові соціальну стабільність і порозуміння (нагадаю, що три роки тому відновлення назви вулиці Катерининської вилилось у криваве побоїще між козаками-чорноморцями та нарядами міліції, в результаті якого правоохоронні органи стали заложниками нерозумних рішень виконавчої влади).

Українська держава щиро турбується про національні меншини, щиро піклується про забезпечення їх національно-культурних інтересів і потреб, глибоко переконаний, що так буде в Україні завжди. В Україні відсутні антисемізм, але ж і антиукраїнські дії, зініційовані антидержавними силами тенденції та настрої є неприпустими...

В часи такої глибокої та затяжної кризи, масового зубожіння широкого загалу України витратити трильйони крб. на відновлення пам'яток царської імперії – злочин перед народом і його прийдешнім.

Не сприйняту і відкинуту широким загалом ідею Новоросії антидержавні, антиукраїнські сили намагаються поступово і підступно реалізувати на практиці. Процес русифікації в Україні набирає все більш шалені оберти. Проти української мови і української культури підступно чиниться brutальний геноцид.

Звертаємося з пропозиціями до Президента України, до Кабінету Міністрів відмінити рішення і ухвали міськвиконкому Одеси про відновлення пам'ятника та скульптурного ансамблю Катерині II-й, про відновлення назви вулиці Катерининської, переіменування майдану Потьомкінців на площу Катерининську, вулиці Богдана Хмельницького – на Госпітальну. І дати належну оцінку діям міськвиконкому, які розпалюють ворожнечу і протистояння, ставлять правоохоронні органи, змушені захищати реалізацію рішень виконавчих органів, в конфронтацію з широким загалом.

Народний депутат України, Гетьман Українського козацтва В. Мулява.

За допомогою Генеральної старшини Українського козацтва і особисто гетьмана УК, на той час генерал-майора Збройних сил України, народного депутата Верховної Ради В.С. Муляви справу вдалося залагодити.

Сучасні Одеські козаки разом з жовтневою райдержадміністрацією м. Одеси і одеським товариством «Південна громада» були організаторами у 1998 році відзначення 209-ї річниці штурму Хаджибею (Одеси). Місце для проведення цього свята козаки вибрали у Палаці М.С. Воронцова (колишній будинок піонерів ім. Я. Гордієнко), на місці якого стояла фортеця Єні-Дуня. Всі ці вищезазначені заходи допомогли ствердженню в м. Одесі української національної ідеї і становленню українського козацтва.

Одним з напрямків діяльності одеського козацтва є охорона природи. Так, у травні 1997 року Одеська облдержадміністрація підтримала пропозицію Українського Чорноморського козацького товариства по охороні та збереженню природних ресурсів Хаджибейського лиману. Згідно з цим козаки разом з рибінспекцією проводили рейди проти бракон'єрів. За шість місяців 1997 року козаками під керівництвом крайового осавула В.Я. Камінського було виявлено 25 порушень природоохоронного законодавства України.

У березні 1997 року козаки встали на захист природи на території міста. Під 206-літнім заповідним козацьким дубом товщиною в шість обхватів, який був посаджений чорноморцями в день переселення на Кубань з Хаджибею, що стоїть в центрі Одеси, неподалік від Політехнічного університету, намагались звести фундаментальну будову. Але завдяки втручання козаків, дуб вдалось врятувати та зупинити будівництво споруди.

У спортивному напрямку роботи сучасні чорноморці заявили про себе на все місто і область. У серпні 1997 року Одеське козацтво разом з Комітетом фізичної культури і спорту облдержадміністрації, управлінням у справах молоді, фізичної культури та спорту Одеської мерії, Пресцентром Одеської мерії, Асоціацією «Во-В'єтнам» було одним з організаторів і учасником Міжнародного фестивалю бойових мистецтв «Козацькі джерела». Цей фестиваль проходив з 20 до 25 серпня 1997 року. В ньому брали участь спортсмени з Франції, Німеччини, Болгарії, Росії, Белорусії, В'єтнаму.

У місті та області фестиваль викликав широкий розголос. «Под шапкой казачества здесь намечено объединение различных школ, которые с уважением и пониманием относятся к процессам присходящим в Украине, ведь казачество – это, в первую очередь, способ жизни, способ разумного общения с другими народами мира...» – писав один з місцевих журналістів. В Одесу з приводу проведення фестивалю навіть прибув тодішній гетьман Українського козацтва В.С. Мулява, який провів низку зустрічей з міською та обласною владою, де розглядались і питання розвитку козацького руху в нашому краї.

Останнім часом козаки намагаються створити в Одесі козацьку кінно-спортивну школу. До співпраці по створенню цієї школи козаки запрошували представників МВС, прикордонників, митників, військових, всіх, хто зацікавлений у підготовці фахівців-кіннотників для створення кінно-патрульних служб. Серед сучасного Одеського козацтва спортивною діяльністю найбільш активно займаються козаки Київського районного товариства ім. І. Сірка, яке очолює наказний отаман адим Кривобок. До складу цього товариства входять п'ять первинних товариств, які займаються бойовими мистецтвами: «Семаргл», «Кейко-Дзен», «Профі-Спорт», «Карате Го-Жю» і «Во-В'єтнам-Кім Мєн Мон». Усі спортивні зали товариств фінансуються на власні кошти козаків. Спортивні зали відвідують понад 300 юнаків і дівчат, з якими проводиться виховна робота на основі лицарських традицій українського козацтва.

Одеське козацтво проводить заходи по збереженню пам'яток козацької історії на території міста. Захищає від руйнування та впорядковує разом з громадкістю Одеси два унікальних кладовища – Усатівське та Куяльницьке – з численними козацькими похованнями, найстаріші з яких датуються кінцем XVIII століття. Кладовища були визнані пам'ятниками історії та культури місцевого значення. Козаками також було встановлено на місці колишнього І Християнського кладовища пам'ятного дубового хреста в пам'ять козаків-чорноморців – визволителів Одеси від турецького панування у кінці XVIII століття.

Останнім часом одеські засоби масової інформації почали частіше згадувати про сучасне козацтво, що засвідчує зростання зацікавленості суспільства козацьким рухом у місті. Так, в газеті «Думська площа» з'явилась рубрика під назвою «Козацькі турботи», де висвітлюється козацьке життя Одеси. Козаки намагаються створити і свій власний друкований вісник. Протягом 1996-1997 років вийшло три номери інформаційного вісника «Українське Чорноморське козацтво».

Одеське козацтво активно розвиває свою діяльність у різних галузях суспільного життя.

14 жовтня 2000 року делегація Одеського козацького товариства брала участь на урочистостях у м. Києві, присвячених 10-й річниці відродження Українського козацтва. Ціла низка чорноморців отримала козацькі нагороди і підвищення у військових званнях за особистий внесок у справу розбудови Української Держави та відродження Українського козацтва.

Одеське козацтво з честю продовжує існуючі давні звичаї і традиції на користь українському народові та державі підтверджуючи вислів – «Козацькому роду – нема переводу!».

6.5. Чорноморське Козацьке Військо.

9 вересня 2000 року УЧПГ козацтво було перейменоване в Чорноморське Козацьке Військо (ЧКВ). Мета перейменування та прийняття Статуту в новій редакції: Повернення і збереження історичних, символічних для Причорномор'я спадкоємності, найменування та відродження кращих традицій Чорноморського Козацького Війська (Лицарського ордену, козацького формування із числа козаків Запорізької Січі) яке існувало протягом 1787-1792 рр. у південно-західному Причорномор'ї України і приймало активну участь у звільненні території Одеської області від турецько-татарських завойовників, а також відповідно до сьогодення – посилення ефективності управління, дисципліни (згідно звичаєвих засад в поєднанні з козацьким демократизмом), впровадження організаційної структуризації в наслід традиційного для українського козацтва полково-сотенного устрою.

ЧКВ опирається на козацькі традиції всіх історичних гілок Українського козацтва, які стояли на самостійних засадах відновлення незалежності та розбудови Української Держави, в т.ч. і Війська Запорізького, як Низового, так і Гетьманського. ЧКВ об'єднує козаків, нащадків усіх гілок, напрямків і течій українського козацтва,

громадян України та громадян інших країн, які сповідують Українську національну ідею та ідеологію Українського козацтва, практично працюючи на її реалізацію, відновлення і розвиток Українського козацтва. ЧКВ – громадська організація, діючи в інтересах українського народу, через співпрацю з національно-патріотичними і демократичними партіями державницького спрямування, висуває своїх членів на вибори до місцевих органів влади та управління у відповідності до загального виборчого права та чинного законодавства України.⁷³

Мета, завдання та ідейні засади діяльності ЧКВ. Метою ЧКВ є сприяння розбудові України як суверенної, самостійної та незалежної, демократичної і правової держави, відродження української за своєю суттю – козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї в її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, забезпечення його духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я, відродження, впровадження і розвиток української мови і культури.

Основними завданнями ЧКВ є: взаємодія з органами влади по формуванню державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва; відновлення та розвиток на звичаєвих засадах Українського козацтва як сприяння відродженню найвищого виразу способу життя, діяльності та поведінки українського народу, сприяння відродженню та розвитку козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби, МВС, підрозділів цивільної оборони, міністерства надзвичайних ситуацій, укомплектування останніх призовниками з ЧКВ. Створення з цією метою відповідних учбових центрів з підготовкою молоді на основі козацьких військових традицій та окремих положень з програм підготовки в основному морської піхоти ЗСУ (як базової, для козаків-чорноморців), частин спеціального призначення, прикордонних військ і силових структур по узгодженню з командуванням останніх (і на базі їх) на теренах Одеської області; підготовка та патріотичне виховання нового покоління в дусі українського козацького лицарства, української національної ідеї, відданості рідному українському народові та українській Землі-Матері, шляхом системи козацького виховання; забезпечення культурного обміну та навчання (козацькі школи, ліцеї, академії, табори вишколу та інше), тісного співробітництва з козацькими громадами як України, так і діаспори; відбудова козацьких церков та монастирів, захист курганів і козацьких могил, пам'яток та історичних пам'яток; активне сприяння органам правопорядку в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень, правовій пропаганді, боротьбі із злочинністю, захист конституційних прав та законних інтересів Українського народу. Утворення з цією метою козацьких добровільних народних дружин, роз'їздів, козацьких загонів сприяння правоохоронним органам; сприяння та проведення заходів щодо охорони та захисту довкілля, становлення ефективних ресурсозберігаючих та економічно чистих форм землекористування і промислового виробництва; розвиток військово-прикладних і технічних видів спорту та туризму; пропаганда звичаїв, свят, козацьких обрядів та промислів; створення козацьких фольклорних колективів, ансамблів; збір та експонування матеріалів з історії та культури Чорноморського Козацтва, створення відповідних музеїв; видання і поширення історичної і історико-патріотичної, етнографічної, духовної та іншої літератури, преси у порядку, встановленому чинним законодавством; створення науково-технічного та організаційно-методичного потенціалу в різних галузях і напрямках козацької діяльності, координація їх з органами державної влади; застосування козацької

⁷³ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 126 с.

кредитної спілки та самостійних підприємств, установ і організацій з метою створення матеріальної бази підтримки та економічного самозабезпечення ЧКВ; здійснення зовнішньоекономічної діяльності, у встановленому законом порядку, створення із закордонними партнерами програм, спрямованих на виконання статутних завдань ЧКВ; захист загальних інтересів ЧКВ та його членів у державних органах та громадських організаціях; піклування про безпеку ЧКВ та його членів; досягнення на Україні міжконфесійного, міжнаціонального і соціального миру та злагоди.

Для здійснення цілей і завдань, їх фінансування ЧКВ має право: виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнових та немайнових прав; представляти і захищати законні інтереси і права ЧКВ та його членів у державних органах; брати участь у політичній діяльності, згідно з діючим законодавством проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації); ідейно, організаційно і матеріально підтримувати інше об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні та об'єднуватись з ними в спілки (союзи, асоціації тощо); створювати установи та організації; одержати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації статутних цілей та завдань; вносити пропозиції до органів влади та управління; розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі; засновувати засоби масової інформації.

Члени ЧКВ, їх обов'язки: бути вільними людьми, активними провідниками української національної ідеї, виконувати всі вимоги цього Статуту та Статуту Українського козацтва, українських козацьких звичаїв, якщо останні не суперечать останнім і чинному законодавству України; бути безмірно відданими Вітчизні, хоробрими, правдивими, твердо знати та сумлінно виконувати власні обов'язки, зміцнювати, дорожити козацьким братством, допомагати козакам словом і ділом, утримувати інших від поганих вчинків, рятувати їх від небезпеки, не шкодуючи життя; суворо дотримуватися законів, бути вірним козацькій присязі; сумлінно виконувати розпорядження і накази обраних Крайовою (Військовою) козацькою Радою та наказних отаманів і старшин; сповідувати принципи повної свободи волі та совісті; з достоїнством та честю вести себе у громадських місцях, не припускати особисто та утримувати інших від порушень громадського порядку, безмірно сприяти захисту честі і гідності громадян; пам'ятати, що по тому, як козак буде вести себе, будуть судити не тільки про нього, а про все козацтво; поважати почесних людей та старих; поважати кожного старого козака, як батька свого, престарілу козачку, як матір, а кожну молоду козачку – як сестру, честь та гідність якої, слід нести понад власної голови; кожного козака поважати як брата, кожного із козачат любити та оберігати як власного сина. Старі козаки повинні ставитися до молодих, як до власних дітей; образа одного козака є образою для усіх козаків. На випадок образи козака або потреби його захисту – усі зобов'язані приходити на допомогу негайно з усіма силами, без прохання потребуючого; не приймати від козацького імені (словами і в одностріях) участі у мітингах, політичних заходах та інших діях без попереднього узгодження з керівництвом ЧКВ (Радою Крайовою (Військовою) старшини та Головним (Крайовим) військовим отаманом); морально і матеріально підтримувати усі починання ЧКВ та приймати посильну участь щодо його діяльності; піклуватися про додержання добросусідських відношень з другими народами; сплачувати вступні та членські внески, розміри яких встановлюються Крайовою (Військовою) козацькою Радою ЧКВ (окремим Положенням). Від сплати членських внесків звільняються пенсіонери (непрацюючі) та інваліди; дотримуватись здорового способу життя, піклуватись про Українську державу, родину, сім'ю і дітей, плекати молоде покоління духовно здоровим, морально та фізично загартованим, відданим Україні та українському народові; молоді козаки допризовного віку зобов'язані виявляти ініціативу щодо вчасної постановки на облік у військовому комісаріаті та прагнути призову на військову службу, на військовій службі – постійно працювати над професійним, морально-психологічним та фізичним самовдосконаленням, бути озерцем дисциплінованості, відданості українському народові, Україні.

Структура та органи управління ЧКВ. ЧКВ, як Крайова (обласна) громадська організація, створюється з урахуванням адміністративно-територіального поділу Одеської області за територіальним, виробничо-територіальним принципом, за інтересами, тощо і складається з: первинних козацьких товариств (ПКТ); районних козацьких товариств (РКТ), що складаються з первинних козацьких товариств районні козацькі товариства об'єднуються в крайове (обласне) козацьке товариство; крайове (обласне) козацьке товариство – ЧКВ являється цілісною козацькою структурою в Одеській області.

Всі первинні козацькі товариства беруться на облік і підзвітні районним козацьким товариствам, що в свою чергу беруться на облік і підзвітні ЧКВ, як Крайовому (обласному) козацькому товариству.

Відповідно до історичних реалій відновлюється традиційний для Українського козацтва полково-сотенний устрій, як військово-патріотична і господарська структура ЧКВ. Козацькі товариства всіх рівнів мають право збереження історичних козацьких назв, не допускається перетворення їх в незаконні воєнізовані формування.

Первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури і діяльності ЧКВ є застава, що налічує не менше трьох козаків. Застави об'єднуються в рої (10-12 козаків), рої об'єднуються в загони (25-30 козаків), загони - в сотні (до 100 козаків), сотні – в курені (300 козаків); курені – в полки (3 курені); полки – у коші ЧКВ (3-4 полки).

Базовою структурою полково-сотенного устрою ЧКВ являється районне козацьке товариство, яке залежно від реєстрової кількості козаків відноситься до однієї із структур: сотня, курінь, полк; ПКТ відповідно – застава, рій, загін, сотня, курінь.

Окремим структурам полково-сотенного устрою ЧКВ рішенням Рад Крайової (Військової) старшини та Крайових (Військових) козацьких Рад можуть надаватись права РКТ.

Козацькі товариства всіх рівнів можуть бути юридичними особами, мати власні Статути (Положення), печатку і символіку, які затверджуються Крайовою козацькою Радою ЧКВ, рахунки у банках, внутрішні справи вирішувати самостійно, згідно з власними Статутами.

Кошти ЧКВ складаються з: вступних та членських внесків; відрахувань від прибутків заснованих ЧКВ госпрозрахункових підприємств, організацій та створених при останьому кредитових спілок; надходжень від проведення культурно-масових, спортивних та інших заходів, лекцій, виставок, видавничої діяльності; пожертвувань членів ЧКВ, інших добровільних пожертвувань, заповітів та внесків приватних осіб, установ, підприємств, організацій України та із-за кордону; інших надходжень, які не суперечать чинному законодавству України; з відрахувань підприємств, установ, організацій та окремих приватних підприємств, які створювалися та отримують різні послуги з допомогою структурних підрозділів ЧКВ.

ЧКВ – не прибуткова організація, кошти використовуються для здійснення статутної діяльності ЧКВ і Українського козацтва, на проведення заходів, передбачених їх статутами, забезпечення організаційно-господарських потреб та утримання штатного персоналу.⁷⁴

6.6. Українське Чорноморське козацтво.

У результаті розбіжностей у Чорноморському козацтві (колишнє УЧПГК) пройшов ряд розколів. У результаті з'явилося декілька козацьких організацій. Одна із них – Одеське Крайове Козацьке Товариство, 4 жовтня 1997 року затвердило на Крайовій Раді Отаманів остаточну назву – Українське Чорноморське Козацтво і затвердили «Положення про структурування Чорноморського Козацтва». Його

⁷⁴ АКЗ. Т. 2. кн. 1. 2004. – 126 с.

розбіжності – результат незгоди козаків по питанню щодо додержування Звичаєвого Кодексу козацтва. В Українському Чорноморському козацтві велику вагу має Рада Поважних Козаків.

Її загальні положення. Рада поважних козаків (Рада Старійшин) – традиційний виборний орган козацького самоврядування, який керується у своїй діяльності звичаєм Запорозького Січового Товариства, Українського Козацтва, Статутом УК, Статутом УЧК та цим Положенням, затвердженим Крайовим Козацьким Колом. Рада поважних козаків стоїть на охороні козацького звичаю, традицій Українського козацтва, пам'ятаючи Предківське Слово – Заповіт про те, що: «До тих пір, поки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати (те ж саме, що й, всмоктувати) несприйняття зверхності над собою і в собі, в Раду (волі та влади чужинців), доти рід Родів Скупи Вкраїнської буде взмозі мазкою братчиковою (захистом братським) захистити свої землі на користь свою та знаючи, що це Предківське слово – Заповіт прийшло до нас з глибини Дев'яти століть (тисячоліть?)». Рада поважних козаків контролює Старшинську Раду УЧК, районних козацьких товариств в частині їх дій відповідності Козацького звичаю. Рада Поважних Козаків утворюється з числа козаків, віком від 55 років і старших (за відсутністю таких – з числа найстарших), які володіють знанням звичаю та мають повагу серед козацького товариства. До Ради Поважних Козаків козаки обираються довічно на крайовому Козацькому Колі. Характерники на Запоріжжі слідували за дотриманням звичаю (законів побратимства). Були зберігачами звичаю та традицій. Не дозволяли владам загальнолюдським брати гору. Вказували старшині на відхилення від закону. Вчили козаків шанувати вибрану на певний термін Старшину. Мали повноваження, при порушенні, зібрати Чорну Раду, на якій ставили питання про зміщення Отамана. Представник від характерників запрошувався на Старшинські Ради. Без його присутності Старшинська Рада вважалась недійсною.⁷⁵

Склад старшини УЧК (на 1998 рік): Піскун Валентин Андрійович – крайовий отаман, Калініченко Олександр Олександрович -1-й заступник отаман, Карбовський Олег Степанович – крайовий суддя, Вородін Юрій Степанович – крайовий писар, Різників Олекса Сергійович – крайовий бунчужний, Гуцалюк Сергій Борисович – крайовий бунчужний, Гаркавченко Олександр Іванович – крайовий хорунжий, Петько Анатолій Іванович – крайовий осавул, Палесіка Олександр Іванович – крайовий скарбник, Дисенко Олександр Миколайович – крайовий обозний, Школенко Віктор Іванович – крайовий контрольно-ревізійний інспектор.

Рада старійшин (на 2000 рік): Штицько Володимир – голова Ради Старійшин, Вовченко Анатолій, Василенко Валентин, Кравченко Петро, Лобанів Віктор, Майборода Борис, Миронов Юрій.

6.7. Буджацьке Січове козацьке військо.

«Вступаючи в ряди Українського Козацтва, я, як громадянин вільної демократичної держави Україна присягаю: оберігати і захищати суверенність української держави, допомагати розвитку її економіки до загального рівня країн Європи; що буду стояти на смерть за державність, свободу і незалежність України; ніколи не зрадити народові України. А якщо порушу цю клятву, то нехай свята українська земля не прийме моє тіло і буду я проклятим моїм родом і українським народом; і хай покарає мене Бог і мої побратими, українські козаки». Клятва козака Буджацької Січі.

Князем Аргутінським-Довгоруком у 1992 році було організовано кооператив «Рюрик» при Дворянських зборах півдня Одещини. Складовою частиною кооперативу була Буджацька Січ – об'єднання козаків півдня країни. Співзасновниками Буджацької Січі були Устименко Б.І., Деордиця І.М., Токарєв А.Є.,

⁷⁵ Рада Поважних козаків Чорноморського козацтва. Архів автора.

Скляренко М.П., Бойчев В.В., Дмитренко В.В., Кучер В.В.. Штаб-квартирою Буджацької Січі був Білгород-Дністровський. У складі осередка було багато впливових та знаних у районі осіб, але позиція керівництва стосовно других осередків козацтва у районі (курс на ізоляцію та елітаризм) не дала Січі можливості консолідувати та очолити козацьких рух. Та ще й князь багато часу був у роз'їздах (справи за кордоном – був особистим секретарем Великого князя Володимира – нащадка російського імператорського престолу; заснування дворянського зібрання Півдня України та ін.). Відсутність отамана паралізувала роботу осередка, бо за першим статутом Січі отаман практично одноосібно керував роботою Буджацького козацтва (печатка та фінанси осередка були в руках князя). Буджацька Січ була незалежною обласною організацією і не входила до лав Українського козацтва – на той час єдиної у країні козацької організації всеукраїнського масштабу.

У складі Січі активно працювали Устименко Борис Іванович – січовий суддя (кореспондент Одеської обласної газети «Одеські вісті»), Скляренко Михайло Петрович – заступник отамана (військовий пенсіонер, фермер), Токарев Анатолій Євгенович – писар Січі (колишній командир 180 дивізії, військовий пенсіонер). Бойчев Василь Васильович – обозний Січі (керівник кооперативу таксистів, потім фермер), Деордиця Іван Матвійович (пенсіонер), Дмитренко Василь, Кучер В.В. (військовий пенсіонер). Діяли козацькі осередки у Сараті (Іванов Є.І., Поглупко), Тарутіно, Арцизі, Татарбунарах, Кілії, Ізмаїлі, «але тамтешні полковники, крім саратського Сергія Іванова, майже нічого не зробили для відродження козацтва» (пише Б. Устименко у своїй біографії). У травні 1995 р. було проведено коло з організаційних питань. На якому була затверджена нова редакція Статуту Січі, який відтепер обмежував права отамана та розширював права та повноваження січової старшини; керівництво січчю перетворювалось із одноосібного на колегіальне. На колі були присутні письменники Ковальджи, Набоков, Задорожний. У цьому ж році до Білгород-Дністровського приїздив за листом Леоніда Городецького Гетьман Українського козацтва В. Мулява. Разом із Сагайдаком (Київ) та Лукашевичем (Одеса) Мулява мав зустрічі з керівництвом Буджацької Січі та Білгород-Дністровської планки і зробив висновки, що лише керівництво паланки стоїть на державницьких позиціях, а діяльність керівництва Січі не відповідає національним інтересам України. Леонід Городецький отримав Універсал Гетьмана на право формування осередків Українського козацтва; керівництво Січі такого Універсала не отримало. Цей крок Гетьмана відштовхнув багато офіцерів 180 дивізії від лав козацтва. Говорив генерал Токарев: «Я – генерал - буду підкорятися прапорщику?». Але як казав Городецький: «Хто бажав стати козаком – той став ним, не зважаючи на те, хто керує осередком. Тим паче, що отамана завжди можливо переобрати».

Як би там не було, але частина козаків Буджацької Січі припинила активну діяльність до кращих часів (Деордиця І.М., Дмитренко В.В.), частина відійшла від козацтва зовсім (зокрема, в зв'язку із виїздом –Токарев В.Є., Кучер В.В.), частина ввійшла до складу Білгород-Дністровської паланки (Скляренко М.П., Устименко Б.І., Бойчев В.В., Вітряк М.К.). Офіційно Січ припинила діяльність у 1997 році, але у 2002 році рішенням козацького кола Українського Чорноморського козацтва її було відновлено; наказним отаманом було призначено генерал-хорунжего Скляренка М.П.

25 липня 1999 р. вийшов наказ № 32 Отамана Українського Чорноморського козацтва про призначення отамана та старшини козацького товариства «Буджацька Січ». Згідно з вимогами статута Українського козацтва і гетьмана України про створення козацьких січей, паланок і поселень, як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування, для зручності в управлінні козацькими товариствами наказано: Переєструвати статут Буджацького січового козацького війська, яке було зареєстровано 15 грудня 1994 р. і привести статут «Буджацької Січі» до вимог статуту Українського козацтва, переєстрованого 7 серпня 1996 року.

До складу «Буджацької Січі» входять козацькі товариства: Білгород-Дністровське, Ізмаїльське – міські; Білгород-Дністровське, Саратське, Арцизьке,

татарбунарське, Тарутинське, Чілійське, Болградське, Кенійське, Ізмаїльське районове. Наказним отаманом «Буджацької Січі» призначити кошового отамана Б-Дністровського козацького коша полковника Українського козацтва Скляренко Михайла Петровича. Наказним писарем «Буджацької Січі» призначили осавула Українського козацтва Царенкова Олександра Петровича. Наказним обозним «Буджацької січі» призначити осавула Українського козацтва Бойчева Василя Васильовича.

На установчій раді Буджацького січового козацького війська 1 жовтня 1994 року було затверджено статут БСКВ, зміст якого складається з загальних положень, мети та завдань БСКВ, вибуття з БСКВ, прав та обов'язків козаків БСКВ, порядку утворення і діяльності статутних органів БСКВ та їх повноважень; джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна БСКВ, порядок звітності і контроль, порядок здійснення змін до Статуту БСКВ, порядок припинення діяльності БСКВ, вирішення майнових питань, пов'язаних з його ліквідацією.

Буджацьке січове козацьке військо, що у дальшому йменується БСКВ, є суспільним об'єднанням, тобто добровільним формуванням, що виникло в результаті вільного волевиявлення фомадян, які об'єдналися на ґрунті загальності інтересів, діяльність якого обіймає територію адміністративно-територіальних одиниць, що входять до складу Одеської області. БСКВ є регіональною філією Українського козацтва і підпорядковано Гетьманові України.

БСКВ засовано та здійснює свою діяльність у згоді з Законом України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 року.

БСКВ здійснює свою діяльність з метою відродження духовних традицій, патріотизму, проголошування та сповідання високих моральних принципів козацтва.

Предметом діяльності БСКВ постають: організація контактів, розвиток спілкування людей, які сповідають високі моральні принципи козацтва; розширення безпосередньої участі названої групи населення в культурному будівництві, використання з цією метою їх творчих зусиль та матеріальних можливостей; спів дія більш повному й глибокому освоєнню козаками багатств вітчизняної і світової культури, в тому числі культури козацького стану, патріотичному і естетичному вихованню людей, особливо молоді, формуванню громадянської відповідальності за долю Вітчизни; організація центрів фізичного виховання та різноманітних спортивних секцій; підготовка молодих козаків до служби в лавах української армії; участь в організації заходів в галузі дозвілля; відновлення козацьких поховань, допомога у відновленні пам'яток історії та культури; інші заходи, які не протирічать законодавству України.

Козаками БСКВ можуть бути громадяни України, а також іноземні громадяни й особи без громадянства, діяльність яких відповідає метам, котрі передбачені цим статутом, та особи, які досягли 14-річного віку, що визнають себе козаками і повинні дотримуватися вимог цього статуту, рішень органів керування БСКВ, виконувати накази командирів, якщо вони не протирічать законодавству України.

Вищим органом керування БСКВ є Січова рада, делегати у яку вибираються на Кошових радах БСКВ. Січова рада правомочна при присутності на її засіданнях не менш 2/3 обраних делегатів. Січова рада скликається Січовим отаманом по мірі необхідності не рідше 1 разу на рік. Позачергові ради збираються за ініціативою Січового отамана або за ініціативою всіх членів січової канцелярії. Вищим виконавчо-розпоряджувальним органом БСКВ є січовий отаман.

Членами січової канцелярії (штабу) виступають січовий священик (духовний наставник козацтва), січовий осавул (заступник Січового отамана), січовий писар (начальник штабу), січовий суддя (голова козацького Суду честі), січовий бунчужний (відає діло виробництвом БСКВ), січовий обозний (відає грошовими коштами та майном БСКВ). Їх обов'язки та компетенції визначає Січова рада.

При Січовому отамані діє Рада старійшин, яка складається з 10-15 козаків-ветеранів на чолі з головою, вибрана на загальній раді Січі. Рада старійшин може

відмінити будь-яке розпорядження чи наказ Січового отамана або членів січової канцелярії.

БСКВ складається із кошів (відділень), у кожному з яких є кошова рада. Кошова рада є вищим органом керування кошу. І складається з кошового священика, кошового осавула, кошового писаря, кошового судді, кошового обозного та кошового бунчужного. Їх компетенцію та обов'язки визначає кошова рада. Кожний кош складається з двох або трьох полків, де також діє полкова канцелярія на чолі з полковими командиром.

Кошти БСКВ формуються з вступних та членських внесків його козаків, добровільних внесків та пожертвувань громадян і організацій України й інших країн, надходжень від проведення у згоді зі Статутом культурних заходів від господарської діяльності засновників БСКВ підприємств, закладів та інших не заборонених законом надходжень. БСКВ здійснює господарську діяльність шляхом створення підприємств, організацій, які виступають юридичними особами, в тому числі спільних підприємств, організацій із закордонними партнерами.

У 1997 році отаманом Буджацького січового козацького війська Подгайновим В. В. було затверджено нове положення про права та обов'язки козака БСКВ. 21 квітня 1999 року радою отаманів і старшиною було затверджено присягу (клятву) Буджацької Січі. 29 грудня 2002 року було затверджено в новій редакції із внесенням змін та доповнень Січовою Радою Статут Буджакського Січового козацького війська.

Зараз метою БСКВ є: сприяння відродженню Українського козацтва, в основі якого лежить козацький звичай, українська національна ідея, захист політичних, економічних, духовних, культурних та історичних здобутків українського козацтва, відродження та поширення української мови, виховання людей у дусі національного козацького лицарства, відданості рідному народу та Матері-Землі.

Основні завдання БСКВ: сприяння відродженню та розвитку козацтва, як способу життя українського народу - козацької господарської діяльності, створенню козацьких поселень, як осередків розвитку козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу козаків, офіцерів запасу та розбудови Збройних Сил України (ЗСУ), укомплектуванню окремих військових формувань призовників з БСКВ згідно з діючим законодавством; забезпечення культурного обміну, тісного співробітництва з козацькими громадами як в Україні, так і за її межами; допомога у відкритті навчальних закладів з українською мовою дитячих садків, факультетів, курсів та інших форм навчання.

Діяльність БСКВ проводиться в таких напрямках: духовно-ідеологічний; військово-патріотичний; міжнародний; просвітницький; освітянський; культурно-спортивний.

БСКВ взаємодіє з державними, профспілковими кооперативами та громадськими організаціями з питань реалізації державних планів та програм по поліпшенню умов життя та побуту козаків відповідно постановам та рішенням органів влади. Сприяє створенню і роботі військово-патріотичних, професійних та інших об'єднань, клубів, осередків, гуртків, шкіл для молоді та підлітків за місцем їх проживання та роботи. Проведення заходів культурно-просвітницького характеру, вивчення історії українського козацтва, утвердження козацьких традицій. Сприяє відродженню традиційного козацького гарту (козацької боротьби, гопак, походів на конях, човнах тощо), проведення спортивних змагань з козацьких вправ у володінні зброєю та транспортними засобами. Сприяння державним органам у забезпеченні національної безпеки України та її державних інтересів, підтримці громадського порядку, боротьбі із злочинністю та правопорушеннями у порядку, передбаченому законодавством. Допомога урядовим органам в метях охорони державного кордону України і несення митної служби. Допомога місцевим органам виконавчої влади з організації територіальної оборони. Створення відповідно до законодавства України селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських кооперативів, садівницьких товариств, промислів тощо.

Членом БУКВ (далі козаком) може бути особа чоловічої статі віком понад 16 років, незалежно від національності, соціального походження, яка дотримується норм загальнолюдської моралі, свідомо бажає своєю активною участю сприяти ідеї національного і духовного відродження нації, виконує цей статут і відповідає вимогам про належність до козацького братства, а саме: бути вільною людиною; розмовляти українською мовою; присягнути на вірність козацькому товариству та Матері-Україні; шанувати козацькі звичаї, традиції та батьківську православну віру; оволодіти козацькою наукою.

Дійсним козаком має бути: нащадок козацького роду України, а також громадянин України або української діаспори, які стоять на засадах розбудови та захисту державності, з 16-річного віку, пройшли випробувальний термін - 1 рік, посвячені в козаки.

При БСКВ та його структурних підрозділах створюються та діють дитячо-козацькі та молодіжні утворення (козачата, соколи, пластуни, джури тощо), відповідно до їх статутів та положень.

БСКВ, як фомадська організація, створюється за територіальною ознакою: з первинних козацьких товариств (ПКТ); первинні козацькі товариства об'єднуються в районні козацькі товариства (РКТ); РКТ об'єднуються в обласну козацьку організацію БСКВ; базовою організацією діяльності є РКТ. ПКТ беруться на облік РКТ; РКТ - ставляться на облік БСКВ. Відповідно до історичних реалій відновлюється традиційний для УК полково-сотенний устрій, як військово-патріотична виховна і господарська структура УК. Первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури і діяльності УК є застава - не менше 3-х козаків; застави об'єднуються в рої; рої об'єднуються в закони; загоны - в сотні (до 100 козаків); сотні в курені (3 сотні); курені - в полки (3 курені); полки в коші.

Вищим керівним органом БСКВ є Велика Рада, яка скликається один раз на рік. У період між ВР керівництво БСКВ здійснює Рада Отаманів, яка є центральним статутним органом БСКВ. Рада Отаманів скликається не рідше одного разу на квартал та в міру необхідності.

Січовий отаман БСКВ має посаду генерала козацтва, обирається на ВР відкритим голосуванням терміном на 3 роки з щорічним підтвердженням повноважень і є вищою посадовою особою.

Згідно наказу гетьмана Українського козацтва від 3 грудня 1999 року №92 "Про затвердження Правил душпастирювання в Українському козацтві"⁸ в БСКВ має членство священик, який призначається правлячим Архієреєм Української Православної Церкви Українського патріархату за проханням ВР, який: відправляє духовні потреби козаків; веде духовне навчання і виховання козаків.

Буджацьке січове козацьке військо послідовно використовує кращі набутки багатьох поколінь своїх попередників, утверджує, розвиває і боронить національну ідею, сприяє захисту політичних, економічних, культурних та історичних досягнень українського народу, бере активну участь у забезпеченні його духовного розвитку, фізичного здоров'я, високої моральності.

Для подальшого розвитку і утвердження Українського козацтва як громадської сили, здатної зробити певний внесок у консолідацію суспільства Буджацьке січове козацьке військо розробило територіальну програму відродження та розбудови Українського козацтва в Бессарабії на 2002-2005 роки, схвалену на Раді старійшин 14 жовтня 2002 року.⁷⁶

Основними завданнями Програми є: використання народних традицій в усіх сферах соціального життя; підвищення рівня військово-патріотичного виховання молоді, її готовності до захисту Вітчизни; залучення козацьких товариств до участі в охороні українського народу; об'єднання зусиль органів виконавчої влади і громадськості у використанні виховних і культурних традицій Українського козацтва;

---

⁷⁶ Програма відродження та розбудови Українського козацтва в Буджаку. Архів автора.

сприяння підвищенню духовності суспільства; вивчення та популяризація історії розвитку Українського козацтва; створення робочих місць за рахунок розширення мережі козацьких, селянських, фермерських господарств, рибальських промислів; розширення міжнародного співробітництва Українського козацтва з аналогічними громадськими об'єднаннями іноземних держав.

Для реалізації програми БСКВ взаємодіє з управлінням МЧС міста, УМВС України, Координаційною радою міськради, районною держадміністрацією, відділом освіти, міськкомітетом з питань молоді.

Діяльність БСКВ. Згідно Закону України від 22.06.2000 року за №1835-111 "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" в Буджацькому січовому війську створено громадське формування з охорони громадського порядку - козацький роз'їзд.⁷⁷

Козацький роз'їзд призначається для захисту громадського порядку, боротьби з порушенням норм громадської поведінки та іншими антисоціальними проявами, надання допомоги прикордонникам в захисті державних кордонів України, здійснення охоронних функцій з охорони державного, громадського та приватного майна громадян. Козацький роз'їзд створюється на теренах станового, (курінного) козацького товариства. Він може діяти спільно з органами внутрішніх справ, прикордонними військами, митною службою і самостійно у відповідності з чинним законодавством. У своїй діяльності козацький роз'їзд керується законами України, постановами та розпорядженнями Верховної Ради, рішеннями та розпорядженнями місцевих органів державної влади і державного управління, а також положенням БСКВ про козацький роз'їзд. До козацького роз'їзду призначаються козаки не молодші 18 років, здатні за своїми моральними та діловими якостями успішно виконувати поставлені перед роз'їздом завдання. Керівництво роз'їздом здійснюється місцевими органами влади, їх виконавчими та розпорядчими органами через посередництво станового (курінного) отамана.

Державні органи, громадські організації та посадові особи надають всіляку підтримку і допомогу козацьким роз'їздам в їх діяльності на зміцнення громадського порядку та в боротьбі з правопорушеннями.

Протидія законній діяльності козацьких роз'їздів, посягання на життя, здоров'я та гідність козаків, пов'язаних з їх діяльністю з охорони громадського порядку тяте за собою відповідальність згідно з законодавством України та рішенням Козацького Кола.

Основними завданнями козацьких роз'їздів є охорона прав, вільностей та законних інтересів громадян, активна участь в попередженні та припиненні правопорушень, охорона громадського правопорядку, державної, особистої та приватної власності, охорона державного кордону України, участь в заходах з виховання людей в дусі поваги до законів та правил громадської поведінки.

Козацькі роз'їзди, виконуючи покладені на них завдання, згідно цього положення та керуючись чинним законодавством: беруть участь в охороні державної, громадської, особистої та приватної власності громадян; беруть участь в охороні громадського порядку на вулицях, майданах, в парках, на транспортних магістралях, вокзалах, пристанях та інших громадських місцях, а також в підтриманні громадського порядку на час проведення різноманітних масових заходів; сприяють органам внутрішніх справ, прокуратури, юстиції та судочинним органам в їхній діяльності зміцнювати громадський порядок і боротися з правопорушниками; беруть участь в здійсненні виховної роботи в трудових колективах, учбових закладах, серед громадськості з пропагандою правил громадської поведінки та попередження антигромадських вчинків; беруть участь в боротьбі з дитячою безпритульністю та правопорушеннями неповнолітніх; беруть участь в забезпеченні безпеки дорожнього руху транспорту та в попередженні дорожньо-транспортних пригод; здійснюють

---

⁷⁷ Громадське формування БСКВ. Архів автора.

заходи по наданню невідкладної допомоги особам, які постраждали від нещасного випадку або правопорушень, а також таким, які знаходяться в безпорадному стані. Беруть участь в заходах з спасіння людей, майна. Беруть участь в підтриманні громадського порядку при явищах стихійного лиха та інших надзвичайних обставинах; надають допомогу прикордонним військам з охорони державного кордону України; беруть участь в проведенні заходів з охорони та захисту природних цінностей, в боротьбі з бракон'єрством та порушеннями правил та норм мисливства та рибальства.

Козак служби козацького роз'їзду зобов'язаний завжди на роботі, в навчальному закладі, на вулицях та в інших громадських місцях захищати честь, гідність а також права та законні інтереси громадян, підприємств і організацій. Бути тактовним, ввічливим при зверненні до громадян, рішуче та сміливо здійснювати заходи з попередження злочинних посягань та аморальних дій, направлених проти суспільства. Бути прикладом в справах, роботі, навчанні, побуті, постійно нарощувати свій ідеально-культурний та загальноосвітній рівень.⁷⁸

Козаки БСКВ ведуть власну господарську діяльність, утворивши обслуговуючий кооператив «Козацька застава» при козацтві Буджацька Січ, створений на підставі установчого договору від 25 лютого 1999 року.⁷⁹

Згідно положенню про козака Буджацького січового козацького війська, козак БСКВ має право: у відповідності з Указом Президента України "Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва" і ст.5 Земельного Кодексу України звертатись з проханням к Отаману, узгодивши з полковими командирами про виділення йому земельної ділянки у використанні з числа земель, які знаходяться в колективній власності Земельної Асоціації БСКВ для ведення козацького господарства; обробляти виділену землю технікою, придбаною командуванням під об'єднану земельну програму БСКВ; реалізувати всю вироблену сільськогосподарську продукцію або частину її через торговий відділ війська як на території Одеської області, так і на території всієї України і за її межами у відповідності з попиту на цю продукцію.

Козак БСКВ незалежно від звання зобов'язаний: кожного року в Військову казну членський внесок, який визначений для кожної сотні окремо в залежності від кількості земель, які належать відповідній сотні; приймати активну участь в земельній програмі БСКВ і здавати на розвиток і економічне зміцнення БСКВ 5% виробленої продукції.

Сільськогосподарський кооператив «Козацька застава» при козацтві «Буджацька Січ», створений для підтримки сільськогосподарства та інших товаровиробників шляхом розвитку їх взаємодопомоги у адаптації до ринкових відносин, формування стабільного і всебічно розвинутого ринку сільськогосподарської та іншої продукції та послуг, впровадження сучасних технологій та ефективної інвестиційної політики через використання переваг великомасштабного виробництва, що має кінцевою метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону і підвищення життєвого рівня його населення. Кооператив не має на меті отримання прибутку безпосередньо, а лише створює умови для прибуткової діяльності його членів (клієнтів, власників).

З початком перебудови багато хто в Україні відновив втрачену надію відродити славне козацьке лицарство. Одним з них був Борис Устименко. У своїй біографії він розповідає про свою діяльність та діяльність козацтва так: «У нас в Буджаку неабиякий чолов'яга, схожий зовні на Тараса Бульбу, Іван Матвійович Деордиця, нащадок славного козацького роду Підвисицьких, вирішив заснувати Буджацьке козацьке військо. Разом з ним ми багато разів їздили до Києва, зустрічалися з

---

⁷⁸ Статут БСКВ. Архів автора.

⁷⁹ Статут кооперативу «Козацька застава». Архів автора.

гетьманом Мулявою, отаманом Головатим, бували на козацьких радах, але ніякої допомоги у реалізації своїх задумів не одержали.

Згодом ми переконалися, що у козацтво подалися люди, які давно мріяли наситити свої апетити і задовольнити амбіції. І чим далі, тим більше таких людей з'являлося в козацьких осередках. Звідкись вийшли гетьмани і генерали з вучами, як у комишових котів, в штанях з лампасами і при шабляках. Вони гучно кричали «Будьмо!», добре пили горілку, закликали до єдності і підтримки грішми, але самі вносили розбрат і ніколи не могли відповісти, куди витрачаються козацькі гроші. Вони охоче їздили за кордон, наносячи візити українській діаспорі, в яких би далеких країнах вона не перебувала, збирали гроші і подарунки на підтримку товариства, і задоволенні поверталися додому. Згодом всі вони почали гратися в політику, обіцяючи допомогу тим політичним лідерам, які обіцяли їм більше платити, незважаючи на те, що принесла Україні та її народу політика цього лідера.

Ми заріклися їздити до Києва і прийняли пропозицію вченого Леоніда Піменовича Хлопкова, фундатора інтелектуального куреню у складі Низового Війська Запорізького. Туди, в Запоріжжя, ми їздили двічі на рік, на Зелені свята, коли Хортиця плаче за зруйнованою Січчю, і на Покрова, коли збирається козацьке коло. Потім Верховного отамана Панченка посадили у в'язницю за хабарництво, згодом помер Хлопков і наш інтерес до Запоріжжя згас.

Десять років тому мене обрали Генеральним суддею Буджацького козацького війська. В той час отаманом у нас обрали князя Аргутинського-Долгорукого. Князь зробив посвяту козацтва у соборі, а потім вирушив до Словаччини, де осів у замку недалеко від Братислави. Хтось помазав його на російський престол під іменем царя Володимира Сьомого і, як казали, зробили князя Магістром Мальтійського ордену у Східній Європі.

Залишившись без отамана та печатки, ми обрали отаманом колишнього військового підполковника Михайла Скляренка, вихідця з Слобожанщини з козацького роду. Скляренко відновив статут, замовив нову печатку і Буджацьке козацьке військо продовжує своє існування.

Я докладав зусиль, щоб створити осередки в Кілійському, Ізмаїльському, Тарутинському, Татарбунарському, Арцизькому і Саратському районах. Я зрозумів, що покладати надію на відродження козацької ідеї серед людей старшого віку справа безперспективна. Може одну людину з тисячі вдасться повернути лицем до козацтва. А ідеї тоді стають матеріальною силою, коли оволодіють масами, як вірно підмітив класик марксизму. Залишалася остання надія – молодь, але вона вже уражена гнилою ідеологією західної демократії, яка не визнає традицій, батьківщини, братства, а лише цінує гроші, розваги та розпусту.

Щоб протистояти цьому раковому захворюванню душі нашого юнацтва, я засів за книгу і цілих чотири роки працював над нею. «32 румби – це лоція для плавання по океану, ім'я якому – життя». В неї зібрано майже п'ять тисяч висловів самих розумних мислителів всіх часів і народів, викладені основи здорового способу життя, козацьких традицій та етикету. Я радий, що моя книга знайшла шлях до багатьох сердець і стала підручником навіть для людей старшого віку.

Часто буваючи в Миколаївці-Новоросійській, відвідуючи Адамівку, де самовідданою працею великих патріотів України виховуються діти, гідні своїх славних предків, я не втрачаю надію, що слава козацька не помре, не поляже. Я вірю, що прийдуть часи, коли на заклик козацьких сурм під українські прапори і козацькі хоругви стануть тисячі справжніх синів і дочок України захистити свою неньку і відновити невмирущу славу дідів і прадідів».⁸⁰

---

⁸⁰ АКЗ. Т. 7. кн. 1. 2003. – 7 с.

7. Діяльність Білгород-Дністровських козацьких товариств.

«Враховуючи унікальність козацтва, як соціального явища світового масштабу, що воно несе в собі неосяжний національно-духовний, морально-виховний і військово-патріотичний потенціал; що Українське козацтво є наша українська форма демократії і державності і форма військового устрою; що структура організації Українського козацтва легко вписується в адміністративний устрій України і підкріплює його, метою козацького руху є розбудова української держави через духовне об'єднання народу, мобілізація енергії на економічне процвітання і підняття добробуту людей...» Програма діяльності Українського Чорноморського козацтва.

Білгород-Дністровською районною державною адміністрацією від 1 червня 2000 року за №204/2000 було видано розпорядження щодо створення при голові райдержадміністрації Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва.⁸¹ Затверджено її склад:⁸² Ігумнов Павло Михайлович – заступник голови районної державної адміністрації, голова Координаційної ради; Логінов Геннадій Вікторович – завідувачий відділом організаційної і кадрової роботи та з питань нагород, заступник голови Координаційної ради; Городецький Леонід Григорович – паланковий отаман Білгород-Дністровської паланки Українського козацтва, полковник Українського козацтва, заступник голови Координаційної ради; Тимофєєв Валерій Якович – директор Адамівської загальноосвітньої школи I-II ступенів, паланковий лицар Білгород-Дністровського козацтва, осавул Українського козацтва, секретар Координаційної ради. Члени ради: Аблов Валерій Федорович – заступник голови райдержадміністрації, начальник управління агропромислового комплексу райдержадміністрації; Вахмянін Сергій Васильович – завідувачий відділом з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення райдержадміністрації; Волобоєв Віктор Тимофійович – заступник військового комісару (за згодою); Дьяченко Раїса Петрівна – завідувача відділом фізичної культури та спорту райдержадміністрації; Кісе Василь Дмитрович – завідувачий відділом культури райдержадміністрації; Кузаконь Тетяна Петрівна – завідувача відділом у справах сім'ї та молоді райдержадміністрації; Крилов Олександр Миколайович – командир бригади ППО (за згодою); Лесюкевич Василь Миколайович – командир прикордонної застави (за згодою); Писарогло Іван Васильович – начальник відділу земельних ресурсів; Ткаченко Павло Михайлович – головний спеціаліст відділу оборонної та мобілізаційної роботи райдержадміністрації; Шемелюк Микола Євгенович – головний спеціаліст оргвідділу по взаємодії з політпартіями і громадськими організаціями райдержадміністрації.

Головними завданнями Координаційної ради є: сприяння розвитку в районі козацького руху; аналіз стану розвитку Українського козацтва в районі та координаційної взаємодії органів виконавчої влади і козацьких організацій у сфері відродження історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва в районі.

Координаційна рада відповідно до покладених на неї завдань: вивчає та аналізує стан розвитку козацтва в районі; вносить у встановленому порядку пропозиції щодо формування державної політики у сфері відродження, розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва; взаємодіє з органами виконавчої влади щодо діяльності козацьких організацій, вносить пропозиції стосовно патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної та культурно-просвітницької роботи серед молоді; сприяє укомплектуванню окремих підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань призовниками, що є членами козацьких організацій; сприяє охороні пам'яток історії та культури, природоохоронній і науково-пошуковій роботі, організації та проведенню фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, вносить у

⁸¹ АКЗ. Т. 2. кн. 2. 2004. – 111 с.

⁸² АКЗ. Т. 2. кн. 2. 2004. – 113 с.

встановленому порядку пропозиції щодо відновлення історичних назв, пов'язаних з історією Українського козацтва; здійснює через засоби масової інформації роз'яснювальну роботу з проблем Українського козацтва, відродження та розвитку його історичних, патріотичних, господарських і культурних традицій.^{83 84 85 86 87}

В 2007 році було сформовано новий склад Координаційної ради при голові райдержадміністрації. У її складі – керівник – полковник УК Ігумнов П.М., заступник-координатор генерал-хорунжий УК Тимофеев В.Я.

З метою реалізації вимог Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва, відповідного плану МВС України від 28.02.2002 року, плану УМВС України в Одеській області від 17.04.2002 року про більш ефективне використання можливостей, передбачених положенням Закона України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», згідно плану Б-Дністровського РВ УМВС України в Одеській області щодо реалізації вимог Національної програми⁸⁸, було здійснено такі заходи: проведено робочі зустрічі з керівниками Українського козацтва для розробки напрямків співпраці в охороні громадського правопорядку; проведено моніторинг діючих козацьких формувань на території району; надано допомогу щодо створення громадських формувань з охорони громадського порядку із числа козацтва та розробки їх статутів.

Постійно здійснюються слідує засоби, які узгоджені з Білгород-Дністровським Паланковим козацьким товариством: організовуються навчання з правової та спеціальної підготовки членів громадських формувань з охорони громадського порядку із числа козацтва з видачею їм сертифікатів встановленого зразку; залучення до охорони громадського порядку на вулицях в місцях масового відпочинку громадян, відзначення державних свят, проведення спільних рейдів до охорони природно-історичних заповідників, збереження врожаю від розкрадання та інших заходів; здійснюється комплекс заходів щодо підготовки допризовної молоді до військової служби з урахуванням кращих традицій козацтва; проводиться робота по відбору кандидатів на службу в ОВС серед кращих членів громадських формувань з охорони громадського порядку з числа Українського козацтва; постійно вивчається, узагальнюється та направляється для впровадження передовий досвід участі козацьких громадських формувань в охороні громадського порядку.

Згідно розпорядження №1097/А-2001 від 28 грудня 2001 року Одеської обласної державної адміністрації про заходи щодо виконання Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки⁸⁹ відділом освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації впроваджено такі заходи щодо виконання Національної програми (наказ №288 від 22 жовтня 2002 року), призначені для поширення народних традицій, підвищення рівня військово-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, її готовності до захисту Вітчизни, збереження і пропаганди історичної та культурної спадщини українського народу.⁹⁰ залучаються Білгород-Дністровське міжрайоне та Білгород-Дністровське міське товариства Українського козацтва до військово-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед учнівської молоді; запроваджується в закладах освіти дитячо-юнацька

⁸³ Склад Координаційної ради Білгород-Дністровського району. Архів автора.

⁸⁴ Завдання Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

⁸⁵ Розпорядження Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 01.06.2000. Архів автора.

⁸⁶ Склад Координаційної ради Білгород-Дністровського району. Архів автора.

⁸⁷ Завдання Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

⁸⁸ План щодо реалізації Національної програми розвитку козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

⁸⁹ Розпорядження Одеської облдержадміністрації від 28.12.2001. Архів автора.

⁹⁰ Наказ відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 22.10.2002. Заходи щодо виконання Програми. Архів автора.

військово-патріотична гра «Сокіл» як форма військово-патріотичного виховання, спортивно-масової та оборонно-масової роботи;⁹¹ відділ освіти бере участь у районних етапах Всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Краса і біль України», історико-географічної експедиції учнівської молоді «Сто чудес України»; розвиваються та популяризуються види спорту, засновані на козацьких традиціях, які беруть участь в змаганнях, внесених до Єдиного календарного плану змагань України; проведено у жовтні 2002 року на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. семінар-практикум по створенню та організації роботи козацьких молодіжних товариств як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування.

04.01.2004 року було видано розпорядження начальника Головного організаційно-мобілізаційного управління Генерального штабу Збройних Сил України №115/5/16 з метою аналізу реалізації національної програми відродження та розвитку українського козацтва на 2002-2005 роки.⁹² Згідно цього Військовий комісаріат Одеської області щорічно інформувався координатором діяльності козацьких осередків Білгород-Дністровського району. Згідно звіту координатора діяльності козацьких осередків секретаря Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при голові Білгород-Дністровської райдержадміністрації Тимофеєва В.Я. від 10.02.2004 року, на території Білгород-Дністровського району функціонували 8 осередків Українського козацтва. Були також дитячі, юнацькі організації (гуртки) при товариствах: Адамівська загальноосвітня школа I-II ступенів (школа козацько-лицарського виховання). Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва; Долинівська загальноосвітня школа I-II ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва; Біленківська загальноосвітня школа I-II ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва; Молозька загальноосвітня школа I-III ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва; Випаснянська загальноосвітня школа I-II ступенів. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва; Білгород-Дністровська загальноосвітня школа I-III ступенів №11. Дитячо-юнацька організація «Молода Січ» Українського козацтва.

Козацькі товариства беруть участь у військово-патріотичному вихованні молоді. Співпрацюють з цих питань з військовими частинами, військовим комісаріатом та ВНЗ (Адамівській курінь Українського козацтва, Білгород-Дністровська паланка Українського козацтва, Буджацька Січ Українського козацтва, Білгород-Дністровський 1-й Окружний полк ім. П.Орлика Українського козацтва, Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого Українського козацтва). Залучаються до урочистих проведень призовників на строкову військову службу під час проведення призову: Скляренко М.П. (Буджацька Січ), Бойчев В.В. (Буджацька Січ), Воробйов В.М. (Білгород-Дністровський Кіш), Городецький Л.Г. (Білгород-Дністровська паланка), Врублевський М.В. (Білгород-Дністровський 1-й Окружний полк). Приймають участь в навчально-методичних зборах викладачів допризовної підготовки (1.01.2005), на яких розглядаються такі напрями виховання учнів, що ґрунтуються на козацьких військово-патріотичних традиціях, як козацьке тілодуховиховання. Розробляються методичні рекомендації щодо співробітництва педагогічних колективів загальноосвітніх шкіл та Українського козацтва у справі військово-патріотичного виховання молоді⁹³ з козацькими товариствами району (зокрема – Білгород-Дністровська паланка, Буджацька Січ). Така робота на достатньому рівні ведеться у Долинівській ЗОШ I-II ст., Адамівській ЗОШ I-II ст., Біленьківській ЗОШ I-II ст.) Ця робота проводилася у 1997-2002 роках також у Випаснянській ЗОШ I-II ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Старокозацькій ЗОШ I-II ст.

⁹¹ Річ про Буджацьку Січ. Довідка про підсумки проведення військово-спортивної гри «Патріот», «Сокіл». Травень 2005 року.

⁹² Звіт координатора діяльності козацьких осередків. Архів автора.

⁹³ Звіт координатора діяльності козацьких осередків. Архів автора.

Козацькі громадські формування Турлацького (курінний – Скиба М.Є.) та Окремого (курінний – Городниченко П.М.) курінів залучені до рейдів з охорони «Заповідника діда Євсея» (лісничий Костецький Є.П. – с козацтва). Планується з цього приводу розробити положення про громадські формування цього напрямку (як положення про громадські формування з охорони громадського порядку) та передбачити в ньому гарантії соціального захисту його членів.

Відділи культури (начальник Корчагіна Д.І.) та освіти (начальник Добриніна З.І.) постійно надають підтримку козацьким мистецьким колективам (колективи «Веселка», «Гроно», козацький хор, духовий оркестр). У жовтні 2004 року козацькі самодіяльні колективи прийняли участь у обласному фестивалі – огляду козацького мистецтва. Заплановано обласний фестиваль – огляд козацького мистецтва зробити традиційним і проводити щорічно з нагоди Дня Українського козацтва (друга декада жовтня).

В районних газетах «Советское Приднестровье», «Будьте с нами», «Торнадо» започатковані рубрики, тематичні сторінки з метою висвітлення надбань історії, культури, традицій українського козацтва. У січні 2004 року почав друкуватися регіональний козацький щомісячник «Річ про Буджацьку Річ», в якому друкувалися статті теоретиків козацького руху, новини козацької діяльності та ін.⁹⁴

Відділи райдержадміністрації: фізичної культури та спорту, культури, освіти та сільвиконками спільно з козацькими товариствами (зокрема – Білгород-Дністровською паланкою, Адамівським курінем, Буджацькою Січчю, Окремим курінем ім. С. Білого) планують військово-патріотичне виховання учнівської молоді; започатковані показові виступи спортсменів з козацьких видів єдиноборств) зокрема при проведенні Дня міста, свята незалежності). Більшість членів Українського козацтва – офіцери-відставники. Розробляються методичні рекомендації щодо залучення цієї категорії до військово-патріотичного виховання молоді. Ведеться робота по створенню козацьких військово-спортивних клубів у селах Нова Царичанка та Адамівка. Розробляється положення про клуби цього напрямку; планується надавати їм допомогу, зокрема методичну, фінансову на Всеукраїнському рівні. Згідно планів роботи відділу козацька молодь району бере участь у щорічних лицарських турнірах, які проходять влітку в старовинній Білгород-Дністровській фортеці. Цей турнір зроблено Всеукраїнським.

Розроблена районна комплексна програма господарської діяльності осередків Українського козацтва та утворено районне відділення господарсько-комерційних проєктів Українського козацтва (представник регіонального відділення – полковник УК Царенков О.О.), завдяки чому з'явилося кілька селянських-козацьких (фермерських) господарств (Бойчева В.В., Склярєнка М.П., та ін.). Утворено цільовий позабюджетний фонд Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки («козацька кредитна спілка»).

Щорічно з нагоди відзначення річниць незалежності України проводяться меморіальні акції з упорядкування козацьких поховань (Старокозаچه, Козацьке, Петрівка, Староцаричанка, Адамівка).

Відділ оборонної та мобілізаційної роботи райдержадміністрації спільно із керівництвом козацьких осередків Буджацької Січі, Білгород-Дністровської паланки подав пропозиції щодо участі козацьких формувань району у сприянні охорони Державного кордону України на ділянці Старокозацької застави на розгляд командування Південного напрямку Прикордонних військ України. Планується створити, зокрема на базі Старокозацької застави окремий підрозділ (у складі частини) з числа військовослужбовців – представників Українського козацтва.

Козаки паланкового товариства приймали безпосередню участь у «помаранчевій» революції (Склярєнко М.П., Вітряк М.К., Павлюк В.В., Городецький

⁹⁴ Тимофєєв В.Я. Річ про Буджацьку Січ. М. Білгород-Дністровський. 2006.

Л.Г., Оленів І.П., Горбачов С.П., Росомаха О.І., Богатирський).⁹⁵ Приймали участь у діяльності добровільних народних дружин «народна оборона», створивши окремих штаб, який об'єднав 4 тисячі добровольців. З їх допомогою була організована внутрішня і зовнішня охорона будинку профспілок, де тимчасово був розташований виконком Комітету Національного порятунку.⁹⁶ 22 січня 2005 року делегація від буджацького козацтва (Склярєнко М.П., Городецький Л.Г., Тимофєєв В.Я., Воробйов В.М., Оленів І.П., Горлачов В.П. Врублевський М.В.) в Києві приймала участь у посвяті президента України Ющенка В.А. у Гетьмани України.⁹⁷

З метою забезпечення єдності виховання, розвитку і психологічної підготовки молоді до захисту Вітчизни, формування у неї патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадського і конституційного обов'язку, підтримання і розвитку шефських зв'язків з військовими частинами і вищими військовими навчальними закладами, залученням ветеранських та інших громадських організацій до виховання учнівської молоді 11 – 12 квітня на базі Козацької школи було проведено районний етап Всеукраїнської військово-спортивної гри «Патріот» (спартакіада допризовної молоді віком від 15 до 21 року),⁹⁸ в якій приймали участь збірні команди шести ЗОШ I-III ступенів (Випаснянська № 2, Козацька, Крутоярівська, Молозька, Руськоіванівська, Староцаричанська). У місті Білгород-Дністровському брали участь у грі лицей та міські школи. 13 квітня було проведено стрільби бойовими набоями з автомату Калашникова на базі військової частини А-1402 (Олексіївка), в яких прийняло участь 178 допризовників з 15 шкіл та лицей. Також проводився шкільний етап Всеукраїнської дитячо – юнацької військово – спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») в школах району (вікові групи: 6 – 10, 10 – 15 років).⁹⁹ Було проведено 1-й районний збір Козацької молоді (9 вересня 2006 року, м. Білгород-Дністровський) з метою відродження і поширення народних традицій, виховання серед дітей та юнацтва національної гідності, готовності до захисту рідного краю, забезпечення всебічного розвитку їхнього духовного світогляду, любові до української культури, мови та батьківської землі. У зборі приймали участь діти – козацата Вигінської, Адамівської, Долинівської, Турлацької шкіл.¹⁰⁰

21 січня 2005 року в гімназії №9 м. Одеса відбувся традиційний педагогічний семінар – конференція шкіл козацько-лицарського виховання області. Від Білгород-Дністровського району в семінарі брали участь головний спеціаліст відділу освіти райдержадміністрації Тимофєєв В.Я., директор Випаснянської ЗОШ I – II ступеня. Тодорова Т.П., педагог-організатор Гриценко В.Н. та педагог-організатор Біленьківської ЗОШ I – II ст. Ситнік В.О., історик УК Тимофєєва С.В.¹⁰¹ У жовтні 2006 року було проведено методичне об'єднання в с. Адамівка, який проводив районний відділ народної освіти. Були присутні біля 20 дошкільних установ району.

Влітку 2005 року було сформовано Координаційну раду козацтва при президентіві України, готувався Закон про козацтво, національна програма розвитку

⁹⁵ Річ про Буджацьку Січ. Хроніка помаранчевої революції. Лютий 2005 року.

⁹⁶ Річ про Буджацьку Січ. Гарячий подих грудня. Грудень 2004 року.

⁹⁷ Річ про Буджацьку Січ. Третій гетьманат. Січень 2005 року.

⁹⁸ Річ про Буджацьку Січ. Наказ № 51 від 10.02.2005 р. відділу освіти Білгород-Дністровської РДА «Про підготовку та проведення в загальноосвітніх школах I-II ст. району Всеукраїнської військово-патріотичної гри «Патріот», Наказ по відділу освіти Білгород-Дністровської райдержадміністрації № 144 від 22.04.2005 року «Про виконання програми допризовної підготовки юнаків у 2005 році». Травень 2005 року.

⁹⁹ Річ про Буджацьку Січ. Довідка про підсумки проведення військово-спортивної гри «Патріот». Травень 2005 року.

¹⁰⁰ Аккерманские вести. Казачий «слет». 15 – 21 сентября 2006 года.

Річ про Буджацьку Січ. 1-й районний збір Козацької молоді. Вересень 2006 року.

¹⁰¹ Річ про Буджацьку Січ. Козацька педагогічна конференція. Квітень 2005 року.

козацтва на 2006-2010 роки¹⁰², але через складну політичну ситуацію в країні (перерозподіл влади) ця робота була припинена.

В Білгород-Дністровському районі в 2007 році прийнято на сесії райради Програму розвитку Українського козацтва на 2008-2010 роки. Розробники Програми колектив авторів під керівництвом генерал-хорунжого УК Тимофєєва В.Я. та полковника УК Ігумнова П.М.

В цьому ж році почала працювати Координаційна рада керівників громадських організацій козацького спрямування при голові райдержадміністрації (голова ради генерал-хорунжий УК Тимофєєв В.Я.).

14 жовтні 2003 року було проведено засідання координаційно-політичної ради, на якій були керівники та представники районних організацій політичних партій, керівники районних організацій, профспілок, представники засобів масової інформації, керівники та представники районних громадських організацій, серед яких був Городецький Леонід Григорович, отаман Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства.¹⁰³

Працює український козацький народний хор «Мрія» під керівництвом Зорила Івана Сергійовича. Вони проводять ряд концертів, за які відповідальний осавул Українського козацтва Горлачов Святослав Петрович. 21 лютого 2004 року, 29 лютого – шефські концерти для особового складу військових частин А-3955, А-0664.¹⁰⁴ 5 березня 2004 року – шефський концерт для працівників управління праці та соціального захисту населення виконкому Б-Дністровської міської ради.¹⁰⁵

Розпорядженням районної державної адміністрації м. Б-Дністровського від 05.11.2003 року було затверджено ряд заходів щодо визначення 190-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка.¹⁰⁶

У комплексі культурно-просвітницьких заходів було проведено засідання координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі «Геній Т.Г. Шевченка та українське козацтво», розширене засідання політичної консультативної ради при голові райдержадміністрації «Національні інтереси як чинник консолідації політичних сил регіону», районне свято на базі Адамівської ЗОШ «Геній Т.Г. Шевченка та українське козацтво».¹⁰⁷

Виконується розпорядження голови Одеської облдержадміністрації від 28.12.2001 року № 1092/2—1 «Про заходи обласної державної адміністрації щодо виконання національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки» Білгород-Дністровської районною державною адміністрацією.²⁴

Розроблена та впроваджена система інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі (відповідальний секретар координаційної ради Тимофєєв В.Я.).

Координаційною радою розроблено та надано пропозиції в обласну комісію щодо господарської діяльності осередків, хоча козацьким осередкам та їх отаманам необхідно активніше приймати участь у господарській діяльності.

Згідно плану роботи районної координаційної ради з питань розвитку козацтва проводяться прес-конференції «круглі столи», залучаються до співпраці представники влади, науковці, представники музею, архівів, бібліотек.

Започатковано ще у 2001 році проведення на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. щорічного конкурсу на краще знання військової історії України серед учнів випускних класів за призами газети «Советское Приднестровье».

---

¹⁰² Річ про Буджацьку Січ. Концепція державної програми розвитку Українського Козацтва на 2006 – 2010 роки. Грудень 2006 року.

¹⁰³ АКЗ. Т. 2. кн. 2. 2004. 97-102, 115 с.

¹⁰⁴ АКЗ. Т. 2. кн. 2. 2004. - 142-144 с.

¹⁰⁵ АКЗ. Т. 2. кн 2. 2004. – 129 с.

¹⁰⁶ АКЗ. Т. 2. кн 2. 2004. – 140-144 с.

¹⁰⁷ АКЗ. Т. 2. кн 2. 2004. – 156 с.

В звітний період оргкомітетом кіно свята «Козаки йдуть» було організовано показ низки фільмів про козацький період української історії (2002-2003 роки).

У рамках кіносвята «Козаки йдуть» було проведено перед сеансами концерти, виставки, творчі змагання школярів.

Щорічно з нагоди відзначення річниць незалежності України проводяться меморіальні акції з упорядкування козацьких поховань (Старокозаче, Козацьке, Петрівка, Староцаричанка, Адамівна).

Районна організація «Молода Січ» налагодила зв'язки з Всесвітнім Конгресом українців (віце-президент Веріга Іван – професор Торонтського університету – Канада). Районним осередком козацтва та їх отаманом необхідно активніше працювати у цьому напрямку, військово-патріотичного виховання молоді, зокрема налагоджувати зв'язки із представниками Росії, Білорусії.

Починаючи з 2000 року, заходи щодо проводів призовників району на строкову військову службу проводяться за участю представників Українського козацтва – зокрема – отамана Буджацької Січі генерал-хорунжего УК Скляренка М.П., полковників УК Бойчева В.В., Городецького Л.Г., Тимофєєва В.Я., Устименка Б.І. та ін.). Планується формувати окремі підрозділи Збройних сил України за рахунок молоді – представників Українського козацтва.

Відділи райдержадміністрації: оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, сільвиконками залучають козацькі товариства району (зокрема – Білгород-Дністровську паланку, Буджацьку Січ) до військово-патріотичного виховання учнівської молоді (зокрема, на достатньому рівні ця робота ведеться у Долинівській ЗОШ I-II ст., Адамівській ЗОШ I-II ст., Біленьківській ЗОШ I-II ст.) Ця робота проводилася у 1997-2002 роках також у Випаснянській ЗОШ I-II ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Старокозацькій ЗОШ I-II ст. Розробляються методичні рекомендації щодо співробітництва педагогічних колективів загальноосвітніх шкіл та Українського козацтва у справі військово-патріотичного виховання молоді.

Розробляється положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» й проводити її так, як колись проводили «Зарницю». Військово-патріотичну гру «Сокіл» відділи райдержадміністрації: оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, культури впроваджували в практику роботи шкіл району ще з 1998 року (тоді вона називалася військово-патріотична гра «Джура» та проводилася в Старокозацькій ЗОШ I-III ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Випаснянській ЗОШ I-III ст. №1, Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст.

Організовано спільну роботу навчальних закладів та козацьких товариств щодо виховання молоді на засадах патріотизму, демократії, високої моралі та захисту Батьківщини. Така робота організована в Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст., Біленьківській ЗОШ I-II ст., представники яких брали участь у травні 2004 року в обласній науково-практичній конференції з цієї проблеми.

Організовано семінари, читання з проблем козацького руху на Україні, культури Українського козацтва.

Постійно діючий семінар з проблем козацького виховання організовано на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. Бажано організувати семінари з проблем козацького руху, культури на базі Старокозацької, Староцаричанської, Козацької, Петрівської сільрад, шкіл (селища, які заснували запорожці).

Посилено спільну роботу навчальних закладів з ВНЗ щодо пошуку та вивчення архівних документів з питань історії Українського козацтва. З Одеським національним університетом (історичним факультетом – викладачі – Бачинська О.А., Гуцолук С.В., Гончарук Т.Г.) співпрацюють Петровська ЗОШ I-II ст., Адамівська ЗОШ I-II ст. Добре було б створити раду з числа вчителів історії України, яка б координувала цю роботу.

Організуються спільно з ВНЗ виставки студентські творчі роботи під девізом «козацькому роду нема переводу». Організовані такі виставки робіт школярів в районі з 2004 року (зокрема - «Збережемо Україну – козацьку державу» - травень 2004).

Запроваджено в ВНЗ спецкурс «Козацтво на півдні Україні: історія і сучасність». В Адамівській ЗОШ I-II ст.. такий спецкурс було запроваджено ще у 1998 році.

Організовано в Одеській області з 2004 року екскурсії (зокрема – «Одеса козацька») студентів, учнівської молоді до пам'ятних місць Одещини, пов'язаних з історією Українського козацтва. Розроблюється районний туристський маршрут – «Білгород-Дністровський козацький».

7.1. Задністрове козацьке земляцтво.

Група вищих офіцерів 180-ї Кантемирівської дивізії (місто дислокації – Білгород–Дністровський) на чолі з її командиром генерал-майором Токаревим А.Є. організувала у 1990 році Задністрове козацьке земляцтво – складову частину Всесвітньої спілки козаків. Душею земляцтва був комендант Білгород-Дністровської залози - полковник Слепухін М.О. До складу організації входили полковник Кучер В.В., підполковники Ломовцев Ю.О., Корнєв В.С., Некрасов П.М., Пронін С.В., капітан Антонов Г.В. - за посадами - командири полків, військовий прокурор...

У 1991 році Україна виборола незалежність. Із незалежністю прийшло розуміння необхідності позаблокового існування держави і як наслідок - скорочення Збройних Сил: було розформовано 180-ту ордену Кутузова та Червоного прапору Київську дивізію. Залишившись без пенсій та квартир, колишні офіцери вимушені були шукати роботу та помешкання; багато хто з них виїхав за межі Одещини. Частина офіцерів-козаків залишилася вірною козацькій ідеї. Маленький осередок Задністрового козацького земляцтва ще працював у 1996 році. Штабом земляцтва було розроблено цікавий документ – «Ідеологія козаччини», який слугував фундаментом для розробки статутів усіх наступних об'єднань козаків Задністров'я.

Поява Земляцтва у Білгороді-Дністровському наштовхнулася на супротив українського козацтва. В Одесі вийшов наказ №1 отамана Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва В'ячеслава Лашкевича, який, «вбачаючи небезпеку для соборності незалежної держави України», наказав «бути готовими дати відсіч будь–коли агресору ззовні або всередині Української держави», та ультимативно попередив начальника штабу Одеського військового округу, начальника Служби Безпеки України по області та представника Президента в Одеській області про те, що, коли вони не вживуть заходів до негайного розпуску «російського військового козацтва та депортації» його членів за межі України, то буде розпочато «прискорену підготовку до Всеукраїнської акції козацтва по витісненню цього «дворянського козацтва» у Придністров'є».¹⁰⁸ Що ж викликало таку бурю протесту? Союз козаків, який очолив Олександр Гаврилович Мартинов, було створено у червні 1990 року. У Листопадовій декларації Рада отаманів – директивний орган Союзу – заявила урядам республік про недопустимість розвалу СРСР. У цьому ж документі українці йменуються малоросіянами, а в пункті 7 мовиться про відновлення козацьких військових формувань. Громадськістю Земляцтво було сприйнято як шукачі пригод, які озброїлися, щоб захищати «исконно русские землі», тим більше, що Кучер В.В. був хранителем зброї 180-ї дивізії.¹⁰⁹

5 вересня 1992 року полковником Кучером В., підполковниками Корнєвим Ю., Некрасовим Г., Ломовцевим Ю., Глуценком, капітаном Антоновим Г. в Білгороді-Дністровському на малому козацькому Кругу було засновано Дунайське козацтво, яке на території Бессарабії існувало на протязі століть. Ініціаторів відродження Дунайського козацтва було викликано до керівництва Одеського військового округу (генерал–лейтенант Радецький), «звинувачено в порушенні присяги та зраді

¹⁰⁸ Голос України. Козаки: стінка на стінку? 1992. – 15 жовтня.

¹⁰⁹ Юг. Казаки возвращаются. 1992. – 20 листопада.

Батьківщині» й звільнено з армії «за дискредитацію високого звання українського офіцера».¹¹⁰

Штабом земляцтва було розроблено цікавий документ – «Ідеологія і стратегія Земляцтва», який слугував фундаментом для розробки статуту усіх наступних об'єднань козаків Задністров'я.

Ідеологія і стратегія Земляцтва.

«Із початку організації козацького руху в 1990 році поняття «політика» було виключено з лексикону козаків, як непотрібне, та ще й з поняттям «партія», як небезпечне. Таким чином, рух за відродження козацтва прийняв форму громадської організації, а не громадсько-політичної, що цілком влаштовувало існуючу тоді владу, що не бажала ділитися ні з ким цією владою. В цей час й була узаконена сторона, що визначила рамки, у яких повинно було рухатися козацтво у своєму розвитку. Ці рамки не давали козакам змоги утвердитися на своїй землі своїми традиційними формами влади. Широкі можливості вступу осіб до козацьких товариств без обмежень, осіб, які не мають необхідного козацького родоводу, козацької духовної та моральної особливості й других позитивних якостей, якими відрізняються козаки від других членів громади, створила у русі цілий ряд негативних явищ; ці явища, в якійсь мірі, викликали недовіру до козацтва із боку родових козаків й некозацького населення, що мешкає на одній землі із козаками, які своїми моральними вчинками йшли в розріз із високою традиційною мораллю козаків.¹¹¹

Особливо потрібно відмітити випадковий підбір керівних органів козацтва. Це отаманський корпус, куди на Колах (Кругах) проривалися люди, які не відповідають вимогам посади отамана за своїм рівнем розвитку й за другими якостями. Це слідство вузького розуміння з боку вищого керівництва цілей та завдань ідеологічного виховання середньої отаманської ланки як основного організаційного та формуючого чинника дій козаків та їх масової свідомості, особливо в період відродження в первородній козацькій структурі – станиці, містечку, хуторі. Отаманський корпус не став достойним провідником козацької ідеології в силу своєї низької компетенції в питаннях політики, економіки, релігійно-морального виховання козаків.

Вплив «ідеологічної перековки», якою були охоплені всі шари населення СРСР, безумовно, необхідно було б нейтралізувати, особливо в усвідомленні отаманським корпусом своїй ідеології. Справа ця не проста, потребує вона матеріальних затрат, лекторських та викладацьких кадрів, які сповідують козацький спосіб життя, які добре знають історію, економіку, політику, право, філософію, підвалини православної віри та другі науки, що необхідні в повсякденній роботі отаманів з козаками та некозацькими мешканцями. На порядку денному стоїть питання організації подібного короткотермінового Козацького Університету, де б отамани й старшина могли, в залежності від рівня їх підготовки, за короткий термін отримати знання та й ідеологічний заряд.

Недооцінка в розробці та пропаганді козацької ідеології із боку вищих структур козацтва призвела до буксування на місці руху за відродження козацтва, малому приплину, або ж уплину козаків в існуючих громадах, розколу на Колах, альянсу деяких отаманів з лідерами мафіозних кіл, до послаблення дисципліни в лавах козацтва, прояві вчинків козаками, отаманами, що не відповідають високій козацькій моралі, до викривлення трактування провінційними «козацькими істориками» ролі й завдань відроджуваного козацтва, що викликає в суспільстві серед некозацького населення нерозуміння такого феномену, яким є для держави козацтво.

Відсутність чіткої, хоча б коротко сформульованої козацької ідеології, свого добре налагодженого пропагандистського апарату, своїй преси дає можливість антикозацьким силам на всіх рівнях в різних виданнях, в правоохоронних органах та

¹¹⁰ Правда. Неужели опять геноцид? 1992. – 20 вересня.

¹¹¹ Ідеологія і стратегія Земляцтва. Архів автора.

владних структурах вести скажену атаку на козацтво, використовуючи найменші негативні явища та факти, що проявляються в козацькому русі.

Необхідно відмітити, що провідниками й розповсюджувачами козацької ідеології можуть бути козаки, добре освічені, із високим інтелектом, які віддані справі відродження козацтва, а не випадкові люди із низьким освітнім рівнем. Але, на жаль, оглядаючись на моду і не дивлячись на сутність розвитку козацької ідеології з її високими принципами у справі становлення козацтва та виконання перспективних планів життєдіяльності козацької громади, у відділах з'явилися заступники отаманів з ідеології, які досить смутно уявляють свої обов'язки та в силу свого рівня знань не можуть бути корисними у цій важливій для сучасного козацтва сфері.

Багато хто не розуміє важливості для відродженого козацтва мати таку сильну зброю впливу на соціальну психологію козацької громади, впливати на політику держави за допомогою своєї ідеології. Чи ми втратили віру в реальні можливості відродження козацтва, чи ми чекаємо «княжої милості», щоб нас зарахували на державну службу із харчами та одностроем? Чи ми боїмося, що своя програма відродження, заснована на постулатах козацької ідеології, може викликати гнів у провладних структур? Або, намагаючись витравити з своєї свідомості ідеологію антикозацтва, яка, треба признатись, були сильна й нам здавалася досить переконливою, сьогодні боїмося самого слова «ідеологія», в якому політика, економіка, духовність, мораль, культура, право, філософія потребують обгрунтованості й ув'язки із законами та життям суспільства?

Приклад рішення лише одного аспекту ідеології – політики, в якому основне – влада, дає множину непередбачуваних перепон козакам при веденні традиційного козацького самоврядування. Цей шлях від рад, голів адміністрацій до отаманського правління.

Потрібні козакам в досягненні успіху й чітко розроблені ідеологічні постулати, щоб вони йшли до влади не навсіпки, потрапляючи до безкінечних правових «капканів», вправно розставлених на їх шляху чиновниками провладних структур.

Яка б не була козацька ідеологія для сприймання владою, якщо її основи будуть розроблені із відповідністю із законами держави й традиціями козацтва, що не приносять шкоди чесним людям громадськості, вона стане провідною зіркою на шляху відродження козацтва й допоможе багатьом козацьким громадам отримати упевненість в своїх діях.

Стратегія козацтва: **вистояти, зберегтися, перемогти.**

Найближче наше завдання – **вистояти**. Що ж таке вистояти? Це уникнути спокуси можливості легких заробітків. Проявити стійкість під тиском й погрозами, зберегти дисципліну, не піддаватись загальному занепаду духу та розложеною, зберегти єдність, безжалісно викривати зрадників, укорінену агентуру, яка працює на розкол під благовидними привідами заміни отаманів на більш достойних, ділення козаків за різними признаками: червоний-білий, реєстровий-нереєстровий.

Сила ж наша у єдності, координації дій, єдиній політиці. Тільки це змушує їх рахуватися з нами.

Дуже важливо зберегти честь та совість Козацтва. Вистояти під ударами індивідуальних репресій проти вождів козацтва на різних рівнях. Вистояти й не допустити розчленення козацтва.

Ми зобов'язані нічим не сприяти діям руйновиків Вітчизни, а при можливості всіляко їм протидіяти, викликаючи народне обурення.

Ми повинні постійно ставити перед владою всіх рівнів безліч питань. На кожному їх вимогу виявляти повну готовність, але одночасно висувати десять-двадцять об'єктивних розумних вимог виконання цих вимог. Гра ніколи не повинна йти у одні ворота. Ми не можемо собі дозволити ковтати мовчки всіляке безглуздя, яке виходить від чиновників. Діяти належить тільки так, якщо завтра ми не хочемо стати катами свого народу за жменю зеленої бумажки.

Вистояти – скорішим чином створити загони територіальної самооборони. Мова йде про життя та смерть мільйонів людей. Одночасно треба всюди говорити, що ми готуємося до державної служби (що є чистою правдою). Й у нас немає ніяких незаконних збройних формувань, тільки дружини охорони порядку, охоронні структури, велика кількість аматорів-охотників із помповими рушницями (далі все скоро прийде).

Завжди ми повинні показувати населенню, що діємо в їх інтересах, що ми єдиний їх захист від свавілля та беззаконня вже офіційно діючих банд.

Міліція, регіональні управління, а особливо прикордонники та армія повинні бачити в нас союзників, опору та резерв. Конфліктні ситуації, а їх будуть провокувати наші вороги, повинні швидко вирішуватися особистими контактами з офіцерами-козаками та чесними офіцерами-патріотами. Такі є, їх багато. Налагоджуйте терміново зв'язки. Тільки в такому напрямі будь-яка провокація отримає швидке мирне розв'язання.

Зберегтися. На даному етапі у державній машині, яка валиться, нам запропонувати нема чого. Більшості панів, які займають високі посади (треба знати, що значна частина їх слугує не Батьківщині, а ворогам), ми кістка попереk горла, від якої хотілося б поскоріше звільнитися. Дуже ми їм заважаємо.

Питання про державну службу ми самі підняли супротив їх бажання та намірів. Ось і намагаються вони саму ідею служіння так викривити, щоб, з одного боку, козацтво заплямувати, створив під виглядом козацьких загонів найманих катів з безрідної швалі, яка втратила корені, що за малі гроші на все піде; з другого боку, намагаються неприйнятними умовами назавжди відштовхнути справжніх козаків від бажання служити й працювати на своїй землі, заразом натравити на козаків всіх, указуючи пальцем, дивіться, вони опричники нові, льгот-привілеїв нахапали (хоча це брехня), й проти народу.

Чим скоріше зрозуміємо, що з нами грають нечесно, що при такому розкладі ми завжди у програвші, тим скоріше зрозуміємо, що не потрібні, шкідливі ми руйнівникам держави, що скоро будемо дуже потрібні його відновникам. Вони йдуть. Будемо потрібні, якщо до тої пори не витратимо себе, не заплямуємо по вуха так, що через два-три роки від нас нормальні люди будуть шарахатися.

Зберегтися ми повинні в ім'я минулого й прийдешнього. Але як? По-перше, зберігаючи єдність. Доки ми разом – доти ми непереможні. Мати єдину козацьку організацію, єдиного для всього козацтва виборного отамана (гетьмана), єдиний виконавчий орган – правління, посилене представниками з місць. Деякі пропонують назвати його козацьким урядом. Мати законодавчий орган, що регулярно збирається, - Раду отаманів, який визначає єдину політику. Вести активну політичну діяльність, всіляко показуючи широким верствам населення, що діємо ми на благо держави та народу.

Ми не повинні відштовхувати ініціативи державних структур, що направлені на організацію державної служби козацтва. Однак, ми повинні вимагати, щоб ініціативи ці відповідали інтересам як держави, так і козацтва. Не треба впадати в ідіотичну радість при появі чергових сфабрикованих для підриви ідеї служіння козацтва документів, про які їх творці знають, що вони нічого нікому не дають й залишаться на бумазі. При всьому цьому треба зберігати спокій. Наша візьме.

Важливо усвідомити: ми всі козаки і всі рівноправні. Кожен повинен робити свою справу: один служить, взявши зобов'язання державної служби для себе через військо, але він козак війська – великого організму, який, в свою чергу, частка цілого – Козацтва; другий працює на заводі, обробляє землю, сіє, дітей виховує, у Храмі служить, службу несе в правлінні війська, відділу, краю, станиці.

Без другого не буде повноцінного першого. Так було в Козацтві завжди. Не можна сьогодні лукавим нашим супостатам дати виділити першого й забути другого. Це буде кінцем Козацтва й початком становленням під видом Козацтва найманства. Дуже сьогодні цього хочуть «доброзичливці» в державних структурах.

Головне завдання – **перемогти!** Перемогти в повному об'єму. Перемогти для нас не є прийняти з поклоном невідомо що. Перемогти для нас – зайняти те саме місце в системі державних відношень, яке займали наші діди до розкозачування.

Нехай нас не обвинувачують у тому, що ми вимагаємо для себе чогось особливого. на заводі, обробляє землю, сіє, дітей виховує, у Храмі служить, службу несе в правлінні війська, відділу, краю, станиці.

Без другого не буде повноцінного першого. Так було в Козацтві завжди. Ми вимагаємо в інтересах держави століттями встановленої і діючої системи державного служіння народу-козацтва. Народу, який при нормальному державному підході надійно прикриє кордони, зніме загрозу сепаратизму, дасть дуже значну кількість сільськогосподарської продукції, якщо буде впевнений, що земля ця його, військова.

Ми переможемо, браття! Переможемо, якщо встоїмо перед спокусою отримати подачку, зрадити великій справі повного становлення козацтва. Нехай кожний пам'ятає й знає, що шлях, по якому ми з вами йдемо за волею Господа нашого, не гра в козачків-отаманчиків. Тут немає більше місця вибору між «хочу-не хочу». Є жорстке «треба». Треба сьогодні триматися всім разом, йти всім разом до кращої долі задля нас всіх.

Зуміють нас обдурити, привабити, роздрібнити – ніщо нас не спасе и прощення в віках не буде. До речі, вороги тільки й чекають нашого розбрату. Поодинці задавлять кожне військо, відділ, край, земляцтво. Ніколи вони не простять нам нашого козацького духу, ніколи не приймуть й не нагородять навіть зрадників. Зрадників вони теж покарають вже за те, що посміли форму надіти й називатися козаками. Ненависні ми руйнівникам всі без винятку. Так що даремно деякі плазуни метуть хвостом в приймальнях у демократичних начальників й даремно ті, що сидять в президіях на з'їздах демократів гадають, що ці демони їх за своїх тримають. Все до пори. Доки ми сильні, вони й маріонеток-клоунів вітають.

Дуже важливо думати про нашу зміну. Козачат в нас мало й це дійсно велика біда. Ворог робить ставку ще й на наше вимирання. Крім того, що ми дуже мало зважаємо на молодь, а це злочин, народжуваність на козацьких землях така, що через десять-п'ятнадцять років в державі стане в десять раз менше козаків. Думайте, брати! Можлива перемога, але якщо всього доб'ємося, то для кого? І все ж знаємо: **вистоїмо, збережемося, переможемо!**¹¹²

7.2. Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство.

28 січня 1995 року отаманом Крайового товариства УЧПК Українського козацтва було дозволено Городецькому Леоніду Григоровичу (військовому пенсіонеру) утворити Білгород-Дністровську козацьку паланку УК.¹¹³ Паланка входила до складу Українського Чорноморського Гуляйпільського козацтва. 26 лютого 1995 року загальними зборами¹¹⁴ Білгород-Дністровського міжрайонного товариства пасічників було затверджено статут, згідно якого Білгород-Дністровське міжрайонне товариство пасічників було складовою автономною, самодіяльною, самоконтрольованою регіональною паланкою (козацьким підрозділом) в складі Українського Чорноморського Подунай-Гуляйпільського козацтва. Товариство наслідувало історичні традиції Царичанського охочекомонного сердюцького полку Івана Мазепи. Основна мета сучасного етапу діяльності товариства – становлення організаційних низових структур в селах.¹¹⁵

З розколом обласної (крайової) організації УЧПК на дві організації - Чорноморське Гуляйпільське козацтво та Звичаєве козацтво, паланка отримала

¹¹² Ідеологія і стратегія Земляцтва. Архів автора.

¹¹³ Доручення-дозвіл УЧПК від 28.01.1995. Архів автора.

¹¹⁴ Статут Білгород-Дністровського міжрайонного товариства пасічників. 1995. Архів автора.

¹¹⁵ Довідка отамана Білгород-Дністровського паланкового товариства. Архів автора.

автономію. 15 жовтня 1996 року Генеральною канцелярією Українського козацтва було підтверджено, що Білгород-Дністровське міжрайонне козацьке товариство пасічників є складовою частиною міжнародної, оборонно-спортивної, національно-патріотичної громадської організації УК і в практичній діяльності керується її статутом.¹¹⁶ Значкові кольори товариства чорно-жовті.

Форма паланкового товариства: кашкети парадно-вихідні старого зразку; мундир і брюки парадно-вихідні кольору морської хвилі; мундир та спідниця кольору морської хвилі; сорочка захисного кольору; сорочки білого кольору старого зразка; пальто літнє офіцерське. Військові посадові відзнаки згідно із Положенням УК про козацькі військові звання.¹¹⁷

2 вересня 1999 року товариство було легалізовано районною державною адміністрацією.¹¹⁸ Засновниками товариства стали Городецький Леонід Григорович, Берлізов Андрій Максимович, Тимофєєв Валерій Якович.

В Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство входять:¹¹⁹ **Білгород-Дністровський отаманський курінь** - м. Білгород-Дністровський, смт. Сергіївка, с-ще Затока, сс. Шабо, Прибережне, Кароліно-Бугаз. **Старокозацький курінь** - сс. Старокозаچه, Козацьке, Удобне, Полянка, Петрівка, Підгірне, Зеленівка. Отаман – Лісіцин Ігор Михайлович. **Руськоіванівський-Волонтирівський курінь**- сс. Руська Іванівка, Дальнічени, Володимирівка, Чистоводне, Петропавлівка, Волонтирівка. **Адамівський курінь** - сс. Адамівка, Овидівка, Благодатне, Черкеси, Софіївка, Привітне, Бритівка, Вигін, Розкішне, Монаші, Долинівка, Карналіївка, Олексіївка, Маразліївка. Отаман – Тимофєєв Валерій Якович. **Краснокосянський курінь** - сс. Сухолужжя, Семенівка, Південне, Гончарівка, Андріївка, Молога, Випасне, Турлаки, Бикоза. Отаман – Кулик Василь Карпович. **Приморський курінь** - сс. Приморське, Курортне, Біленьке, Миколаївка, Вольне, Великомар'янівка, Тузли, Широке, Дивізія, Костянтинівка. Отаман – Патроніка Іван Федорович. **Наказний Придністровський курінь** - с. Паланка, мм. Бендери, Тирасполь. Отаман – Чудак Микола. Загальна кількість членів товариства –1399 чол.

Від першого Гетьмана УК В'ячеслава Чорновила група козаків паланки отримала перші козацькі нагороди - Хрести з мечами (вони були зроблені з пластмаси, трималися на синій стрічці, кріпилися швацькими шпильками); до речі в Україні тоді ще не було своїх державних нагород - орденів та медалей. Першим в паланці цей Хрест отримав Л. Городецький.

Товариство організувало пункт козацького самозабезпечення, організовує можливість населенню (пенсіонерам, інвалідам, учасникам війни). Грошові надходження в бюджет товариства складаються з членських внесків, які визначені зборами радонової Ради в розмірі 2 гривні 50 копійок на рік. На ці кошти здійснюється аренда приміщень для паланкової канцелярії, забезпечується діяльність перукарні з безоплатним обслуговуванням пенсіонерів, інвалідів, учасників бойових дій, багатодітних, дітей-сиріт.

Товариство в своїй діяльності керується законодавством України та Звичаєм Українського козацтва і є юридичним правонаступником Білгород-Дністровського товариства пасічників.

Товариство має на меті: відродження традицій та духу Українського козацтва; якісний та кількісний розвиток бджільництва на основі досягнень науки та світового досвіду; організація ефективного ветеринарного нагляду за пасіками; контроль за раціональним та обмеженим вживанням пестицидів і гербіцидів усіма господарствами в районах розташування козацьких пасік; сприяння поширенню

¹¹⁶ Довідка Генеральної канцелярії УК від 15.10.1996. Архів автора.

¹¹⁷ Витяг з положення про козацькі військові звання від 25.06.1998. Архів автора.

¹¹⁸ Довідка Білгород-Дністровської райдержадміністрації від 02.09.1996. Архів автора. Заява Білгород-Дністровського паланкового товариства від 23.02.1999. Архів автора.

¹¹⁹ Чисельний реєстр Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства станом на 2000 рік. Архів автора.

культивації медоносів; забезпечення товариства ветеринарними препаратами та пасічним реманентом; організація виробництва та збуту продуктів бджільництва; забезпечення належної охорони козачих кочових зборів; організація та координація кочових таборів та компаній. Товариство функціонує на засадах організаційної та фінансової самодіяльності та самодостатності.

Товариство згідно з своїми намірами: пропагує в суспільстві козацький дух та козацький звичай, діло пасічне, господарську заможність та вільне підприємництво; сприяє створенню нових пасічних господарств; організує бесіди та консультації, заохочує людство до справ козацьких та пасічних, заохочує до козацької справи чесних та порядних людей, заохочує молодь до козацьких заходів, виховуючи в них почуття національної гордості; скликає належним чином Козацьке Коло, Старшинську Раду, бере участь в зборах, нарадах, конференціях та семінарах, пов'язаних з інтересами товариства; займається надбанням необхідного для діяльності товариства майна, розпоряджується ним, займається виробничо-господарською закупівельно-торгівельною діяльністю по забезпеченню виробництва продуктів бджільництва; входить в договірні зносини з державними, кооперативними, приватними підприємствами та громадськими організаціями; займається благочинними демпінговими акціями з розпродажу продуктів бджільництва, які використовуються в апітерапії заради генетичного оздоровлення української нації.

Товариство користується правом юридичної особи, має свій рахунок в Агропромбанці «Україна», має свою печатку, штамп, бунчук та прапор. Кожен козак має посвідчення Українського козацтва, ветеринарно-санітарний паспорт пасіки. Паланковий отаман має власний значок-комишину, наказні курені мають відзнаки свого отамана.

Реєстровими козаками товариства можуть бути громадяни, які займаються бджільництвом та подали заяву про вступ до Українського козацтва, визнають і дотримуються козацького звичаю, дотримуються норм цього Статуту, сплачують щорічні членські внески.

Асоційованими членами товариства можуть бути пасічники, котрі визнають Статут товариства, сплачують членські внески, але не оформили заяви про вступ до козацтва.

Реєстровий козак товариства зобов'язаний: виконувати місію захисника віри Христової, заступника народної долі, бути опорою своїм товаришам; пропагувати ідеї народного козацтва, значення козацьких товариств, заохочувати людей до козацького громадського самоврядування; шанувати свою виборну Старшину, Отамана, коритися більшості козаків, підлягати контролю Характерної Ради, надавати потрібну їй інформацію та допомогу; будувати заможне життя без гноблення чужої долі; берегти природу, дотримуватися в бджільництві зоотехнічних та ветеринарно-санітарних норм; мати зброю, берегти її, користуватися лише задля своєї та громадської оборони, коли другого рятунку нема; виконувати правила кочових походів, узгоджувати з становим товариством порядок розміщення в таборах.

Структура: контрольні управи – Козацьке Коло, Чорна Рада; старшина товариства – паланковий отаман (отаман товариства), становий (ройовий низового осередка товариства), наказний курінний. Пізніше статут було дороблено і доповнено.

10 березня 1996 року дороблений Статут був ухвалений установчо-виборчими зборами Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства пасічників.

Товариство, згідно Статуту, має на меті: відродження та забезпечення традицій та духу Українського козацтва, сприяння розбудові суверенної України, відродження прогресивних козацьких традицій; захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу; забезпечення матеріального добробуту козацьких родин за рахунок якісного та кількісного розвитку бджільницького промислу з використанням досягнень науки та світового досвіду;

організацію взаємодопомоги в товаристві по забезпеченню матеріально-фінансових потреб козацьких родин; організацію ефективного забезпечення козацьких пасік; організацію ефективного ветеринарного нагляду за санітарним станом усіх пасік в регіоні розташування козацьких пасік; організацію раціонального виробництва та допомоги при визначенні ринків збуту продуктів бджільництва; організацію контролю за вживанням пестицидів та гербіцидів господарствами в районах розташування козацьких пасік; створення некомерційних пунктів самозабезпечення членів товариства ветеринарними препаратами та пасічним реманентом, а також необхідною козацькою амуніцією; сприяння поширенню медоносів, культивуваці багаторічних насаджень, збереження та охорону природи; забезпечення необхідної самоохорони козацьких кочових зборів та компанії.

Програма Козацького товариства:¹²⁰ об'єднання виконавчих структур міста та району для вирішення проблем зайнятості населення та для зменшення бюрократичних витрат; створення на базі діючих підприємств міста сільськогосподарських бригад самозабезпечення, відродження систем риборозведення в ериках Шаболата та в Дністровських плавнях; створення ферми з розведення страусів на основі бізнес-плану та існуючих технологічних ліній м'ясокомбіната; створення літніх дитячих та юнацьких таборів праці і відпочинку на кошти міжнародної програми ЮНЕСКО для скаутського руху; кооперація з сусідніми районами для заснування акціонерного позабюджетного фонду на будівництво газопроводу; будівництво протягом трьох місяців платформ та залізничного переїзду в районах вул. Сонячної та Південної; створення вільного від посередників ринку "Козацький привоз" та козацьких некомерційних магазинів розпродажу товарів першої необхідності для пільгового контингенту населення міста; створення пенітенціарної системи на основі самоврядування та самозабезпечення для використання трудового та духовного потенціалу мілких правопорушників; надання пільгових можливостей козацькому товариству для забезпечення населення дешевим та високоякісним вугіллем по цінам собівартості; першочергове надання соціальних гарантій ліквідаторам аварії на ЧАЕС, інвалідам та ветеранам воєн, пенсіонерам та багатодітним.

В Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство входять: **Білгород-Дністровський отаманський курінь** + 5 джур: м. Білгород-Дністровський - 181 чол. козаків, с. Шабо - 18 чол., смт. Сергіївка - 15 чол., с. Затока і Прибережне - 7 чол., с. Кароліно-Бугаз - 2 чол. **Старокозацький курінь**: с. Старокозаче - 18 чол. + 48 джур + 36 дан, с. Козацьке - 8 чол., с. Удобне - 8 чол., с. Полянка - 2 чол., с. Петрівка - 7 чол., с. Підгірне - 3 чол., с. Зеленівка - 2 чол. Отаман – Лісіцин Ігор Михайлович. **Руськоїванівський-Волонтирівський курінь**: с. Руська Іванівка - 35 чол., с. Дальнічени - 5 чол., с. Володимирівка - 7 чол., с. Чистоводне - 5 чол., с. Петропавлівка - 2 чол., с. Волонтирівка - 1 чол. **Адамівський курінь**: с. Адамівка - 36 чол. + 56 джур + 60 дан., с. Овидівка - 2 чол., с. Благодатне - 8 чол., с. Черкеси - 2 чол., с. Софіївка - 8 чол., с. Привітне - 3 чол., с. Бритівка - 16 чол., с. Вигін - 5 чол., с. Розкішне - 8 чол., с. Монаші - 12 чол., с. Долинівка - 5 чол., с. Карналіївка - 5 чол., с. Олексіївка - 4 чол., с. Маразліївка - 1 чол. Отаман – Тимофєєв Валерій Якович. **Краснокосянський курінь**: с. Сухолужжя - 3 чол., с. Семенівка - 6 чол., с. Південне - 6 чол., с. Гончарівка - 2 чол., с. Андріївка - 5 чол., с. Молога - 8 чол., с. Випасне - 8 чол., с. Турлаки - 4 чол., с. Бикоза - 1 чол. Отаман – Кулик Василь Карпович. **Приморський курінь**: с. Приморське - 8 чол., с. Курортне - 10 чол., с. Біленьке - 3 чол., с. Миколаївка - 7 чол., с. Вольне - 3 чол., с. Великомар'янівка - 5 чол., с. Тузли - 5 чол., с. Широке - 5 чол., с. Дивізія - 23 чол., с. Костянтинівка - 10 чол. Отаман –

¹²⁰ Виборча програма Білгород-Дністровської міської організації УК. Архів автора

Патронка Іван Федорович. **Наказний Придністровський курінь**: с. Паланка, м. Бендери, м. Тирасполь.¹²¹

Справи козацтва висвітлено у протоколах звітних зборів товариства, та майже щомісячно отаман товариства інформує місцеві засоби інформації про діяльність товариства:

1995 рік. Один з видів діяльності - благодійні акції. Було проведено благодійні козацькі розпродажі лікарських медикаментів вищого ґатунку по цінах вдвічі нижчими від ринкових на Грецькій площі в місті Одесі.

1996. Перший раз товариство було представлене на Великій Раді Українського козацтва на Покрову в Києві. Фінансове становище тяжке: внески ледве покрили видатки. Товариство не мало інших, окрім внесків, прибутків – цього було недостатньо для перспективного розвитку.

1997 рік.¹²² Придбано однострої та виготовлено козацькі хоругви. Створено духовий оркестр. Була спроба створити ринок «Козацький привоз».¹²³ Співпрацювали з Луганськими козацькими товариствами. Рішенням крайового отамана Луганщини паном-товаришем Дудником було вислано товариству для забезпечення пенсіонерів, інвалідів, багатодітних, учасників бойових дій та Іншого пільгового контингенту населення міста та району високоякісне вугілля, ціною на 25% нижче прейскуранта.¹²⁴

1999 рік. За рік змінилася кардинально ситуація. В регіоні відбулася демонополізація послуг пасічникам. Вже більше півроку існує «Уголок пчеловода» в магазині «Спорттовари» в Білгороді-Дністровському. Став торгувати неофіційно інший. Товариство перестало бути монополістом на ринку послуг пасічникам. Це призвело до зменшень надходження внесків до товариства. Козацтво, яке забезпечувало можливість вижити, було порятунком для товариства пасічників. Функціонувала ремонтно-будівельна група для обслуговування інвалідів-пенсіонерів по собівартості. Для обслуговування цих проектів створено і оформлено підприємство «Козацька справа».

1998 рік.¹²⁵ Виконуючи Указ Президента «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва» Білгород-Дністровське козацьке товариство вирішило увіковічити пам'ять полеглих козаків, які загинули за визволення цього краю. Для цього було запропоновано встановити пам'ятник у вигляді чорних гранітових каменів із зображенням у білому мармурі православного та козацького хрестів перед алтарем зруйнованої турками християнської церкви на території Білгород-Дністровської фортеці.¹²⁶ Дійсно, запорізькі та українські козаки неодноразово брали штурмом Акерманську фортецю, яка знаходилася під владою турків (1517, 1541, 1574, 1575-1576, 1589, 1595, 1609, 1621, 1659, 1664, 1671, 1673, 1684, 1686, 1691, 1693 роках). В районі Акерману відомо декілька козацьких поселень. Окрім того, при захваті Акерману у 1787 році російськими військами, в їхньому складі, окрім донських козаків, приймали участь і бурські українські козаки.¹²⁷ На встановлення пам'ятника дали згоду начальник управління охорони нерухомих об'єктів культурної спадщини В.Палієнко,¹²⁸ завідувача відділом археології

---

¹²¹ Чисельний реєстр Білгород-Дністровського паланкового козацького товариства станом на 2000. Архів автора.

¹²² Протокол зборів козацького круга Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства пасічників від 08.01.1998. Архів автора.

¹²³ Контракт Білгород-Дністровської філії «Січ». 1998. Архів автора.

¹²⁴ Прохання Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства від 21.09.1998. Архів автора.

¹²⁵ Звіт отамана Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора.

¹²⁶ Заява Білгород-Дністровського козацького товариства пасічників від 19.06.1998. Архів автора.

¹²⁷ Заключення зав. відділом археології Північно-Західного Причорномор'я інституту археології НАНУ. Архів автора.

¹²⁸ Відповідь отаману Білгород-Дністровського козацького товариства від 28.09.1998. Архів автора.

Північно-західного Причорномор'я інституту археології НАНУ Т.Самойлова.¹²⁹ Згідно з попередньою домовленістю з міськвиконкомом та православною церквою у місті було проведено хресний хід для освячення цього пам'ятника.¹³⁰ Це дійство зівпало з святом пасічників - Святом Спаса, а також з Днем Незалежності України. Козацьке товариство активно приймало участь у проведенні свят. Це було висвітлено в міській пресі.^{131 132}

З'явилися негаразди з узгодженням діяльності між паланковим товариством і їхніми автономним міським козацьким Кошем.¹³³ Виникли великі проблеми з ринком «Козацький привоз». Було вкладено в діло багато коштів, але все зупинилося «нагорі».¹³⁴

Трапляються випадки викрадення грошей у товариства. В 1998 році Панченко Ірина Олександрівна виконувала обов'язки бухгалтера філії «Січ». Вона обманним чином підробила підписи Л. Городецького, зняла з розрахункового рахунку 3,5 тисячі гривень, які були залишені на розвиток філії «Січ».¹³⁵

При постачанні вугілля з Донецька у 1999 році було виявлено пилюку невідомого походження, шматки болота, різновеликі уламки породи замість вугілля. Багато проблем виникає через оренду приміщень, в деяких випадках доходять до абсурду. У 1999 році козаки домовились з місцевим адвокатом А. Дехтяренко про те, що за ремонт приміщень, які орендує Дехтяренко, козаки займуть деякі з них. Закінчилося це тим, що Дехтяренко відмовився згодом від своїх обіцянок. Почався конфлікт. Козаки зайняли свої приміщення, почалися різні козни, забивалися цурупалки в замки, підпал проводки. Почався скандал, потім судові позови сторін. Врешті у 2001 році постановлено було виселити козаків, так як орендатором був Дехтяренко.¹³⁶

Хто вступає в лави козаків, залишаються. Одні залишають козацтво, а є й такі, яких відчисляють за систематичне і безпробудне пияцтво.

31 жовтня делегація з 60-ти чоловік була на Великій Раді в Києві, на виборах нового гетьмана. Козаки повезли з собою 20-теро дітей. Ця поїздка до Києва стала поштовхом до розвитку джурового руху в Адамівці. Зараз ці діти, прекрасно екіпіровані, морально готові до козацької справи. Водночас заглохла робота з джурами в Випасному, де козацькою роботою завідував Валерій Гавриленко. Він поступив в військову Академію в Києві. Зараз, за допомогою козака товариства пасічників, депутата райради Івана Хоменка, вдалося залучити до цієї справи вчителя цієї ж школи і діяльність осередка джурового відновились. Створювалися школи джур на Вигоні та Байрамчі. В Старокозаччому діяла школа джур курінного отамана Лісіцина Ігоря Михайловича. Ним розроблено положення про козацький роз'їзд. Ця розробка оцінена Генеральною канцелярією як така, що не потребує опрацювання. Це саме і щодо розробок по джуровій програмі. Кличуть товариство до школи, як це трапилось в Костянтинівці. Там попередньо була наведена відповідна робота наказного осавула роз'їздної служби Анатолія Майстра. Після бесіди з школярами зібралися жителі села, козаки мали з ними бесіду. Після візиту козаків там створена народна дружина козацького роз'їзду, яка взялась утримувати на основі самоврядування громадський правопорядок в селі. Членам цієї дружини видані посвідчення позаштатних працівників міліції.

¹²⁹ Заключення Інституту археології НАНУ. Архів автора.

¹³⁰ Запрошення Білгород-Дністровського паланкового товариства на свято медового Спаса. План проведення урочистостей святкових дат на 23.08.1998. Архів автора.

¹³¹ Советское Приднестровье. Все на праздник. 11.08.1998.

¹³² Торнадо. Праздник казаков, пчеловодов и всего народа. 13.08.1998.

¹³³ Звіт Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора

¹³⁴ Звіт Л.Городецького за 1998 рік. Архів автора

¹³⁵ Спомини Л.Городецького. Архів автора.

¹³⁶ Спомини Л.Городецького. Архів автора.

1999 рік. З'явилася кінноспортивна група, тренером якої працює Невольниченко Юрій Олексійович. Вона знаходиться в Старокозачому колгоспі «Вільне козацтво». Олексій Невольниченко один з перших в Україні став на шлях відродження козацтва. Сам з старовинного козацького роду, майстер спорту міжнародного класу з кінного спорту, талановитий тренер, серцем і душею відданий козацькій справі. Таких людей зараз мало: джигітовка, виїздка, уміння володіти козацькою зброєю.¹³⁷

26.II.2001 року Старшинською Радою була затверджена програма діяльності Б-Дністровського міжрайонного (паланкового) козацького товариства.¹³⁸ 1. Продовжувати виконання програми козацько-лицарського виховання в сільських школах: Староцаричанській, Адамівській, Молозькій. Залучити до цієї програми Старокозацьку школу після примусової перерви, пов'язаної з від'їздом з села осавула Лісі цина. 2. Добитися збереження права носити існуючі в товаристві однострої, встановлені в часи гетьманства Муляви. Добиватися поновлення історичної традиції українських козаків визначати лише виборні посади. 3. Якщо є кандидат з козаків на посаду «воєнрука», то людина, яка не займається військово-патріотичним вихованням, а лише викладає предмет, повинна підлягати конкурсній переатестації достроково до укладеного контракту. 4. Визначити правові засади шефського контролю козаків над військовослужбовцями строкової служби задля ліквідації в армії «дідовщини», поборів, корупції, крадіжок продовольства в столових, кухнях та на складах в бригаді Б-Дністровського гарнізону. 5. Передати на додатковій громадській контроль Б-Дністровському міжрайонному козацькому товариству прокордонну з Молдовою смугу шириною в 20км в Б-Дністровському районі. У випадку виявлення контрабанди залишати в розпорядженні козацької громади 10% конфісковано товару. Надати спеціально підготовленим козакам товариства затримувати для перевірки відповідності деклараціям вантажів, які вже пройшли митний контроль (для ліквідації корупції на митницях). Надати козацьким народним дружинам, козацьким роз'їздам статусу позаштатних співробітників МВС. 6. Передати Б-Дністровському кошовому товариству в розпорядження охорону та рекреацію природного середовища Задністровських плавнів, території колишнього поселення Мокрі Чаїри. 7. Відновити зруйнований антиукраїнською місцевою владою в 1999 році встановлений пам'ятний знак на місці православної козацької церкви в Б-Дністровській фортеці. 8. Надати статусу історичної пам'ятки козацькому престолу-хресту козацької новобогородицької слободи в с. Нова Царичанка. 9. Надати козакам Б-Дністровського міжрайонного і кошового товариства право шефства над фортецею, грецькою (Івано-Предтеченською) церквою у м. Білгород-Дністровському. 10. Упорядкувати козацькі лицарські та родові намогильники та козацькі хрести на цвинтарях сіл Старокозацьке та Стара Царичанка. 11. Надати програми козацько-лицарського виховання розробленій полковником В. Тимофєєвим, статусу обов'язкової для військово-патріотичного виховання серед учнівської (шкільної) молоді, фінансувати роботу керівників джурових шкіл в системі Б-Дністровського райВОО. 12. Надати (узаконити) статус «козацький» церковному хору Покровської церкви села Стара Царичанка з врученням регенту хора відповідної грамоти. 13. Дослідити історію Задністровського та Задунайського козацтва з турецьких та румунських архівних джерел (використовуючи через Інтернет фонди Стамбульської та Бухарестської національної бібліотек). 14. Ввести вимогу про призначення на посаду викладача допризовної підготовки в школах членів козацьких організацій, або таких, які отримали рекомендацію-характеристику від козацької національно-патріотичної організації. 15. Здійснювати видання літератури з історії та розвитку сучасного Задністровського козацтва. 16. Забезпечити підготовку та випуск в друк кольорових портретів гетьманів України та

¹³⁷ Довідка отамана Білгород-Дністровського Коша від 28.05.1999. Лист Л.Городецького голові колгоспу «Вільне козацтво». Архів автора.

¹³⁸ Програма діяльності Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства від 26.02.2001. Архів автора.

героїв боротьби за свободу і незалежність України, визначних політичних громадських діячів і діячів мистецтва, культури та літератури (для шкіл, військових світлиць). 17. Створити короткометражні документальні фільми з всесвітньої історії козацтва, українського козацтва, січового стрілецтва УПА. 18. Ввести в с. Стара Царичанка Б-Дністровського району штатну посаду інструктора-тренера верхової їзди при відділі молодіжної політики та спорту райадміністрації. 19. Внести до туристичних маршрутів Б-Дністровську фортецю, залишки села Мокрі Чаїри, огляд ериків і плавнів, де господарювали на ловах козаки Задністров'я. 20. Створити сітку некомерційних пунктів козацького самозабезпечення товарами народного споживання за цінами собівартості (положення розроблене Б-Дністровськими міжрайонним та кошовими козацтвом. 21. Інвестувати вітчизняними кредиторами на основі бізнес-проекту освоєння ериків та озер Дністровських плавень, а також озера Шаболат для відновлення історичних козацьких ловів та розведення кефалі і лобаса. 22. Підготувати і видати книгу-посібник по конярству, верховій виїзді, по виготовленню збруї, сідел та упряжі. 23. Профінансувати розробку програми, функціонування заповідника на місці колишнього козацького поселення Мокрі Чаїри в плавнях Дністровського лиману. 24. Підтримати матеріально і організаційно діяльність наказного Придністровського козацького куреня Б-Дністровського міжрайонного козацького товариства в містах Бендери та Тирасполь Молдови.

Відповідно з рішенням зборів Старшинської Ради Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства козака Чудака Миколу Дмитровича призначено наказним курінним отаманом на створення куреня Українського козацтва в містах Бендери та Тирасполі, а також в околичних селах Придністров'я та Задністров'я в місцях історичного заселення Молдови українськими козаками.¹³⁹

7.3. Адамівський курінь Українського козацтва = Адамівський осередок козацтва (далі АОК).

Автономний козацький гурт нащадків старовинних козацьких родів (запорожців, мазепинців, некрасівців) в Білгород-Дністровському районі Одеської області. Існував як неформальний у 1990-1993 роках; зареєстрований виконкомом Адамівської сільської ради (довідка №152 від 27.12.1993), легалізований виконкомом Адамівської сільської ради (довідка №9 від 28.02.2000) на підставі рішення Адамівської сільської ради №68.XII.XXIII від 08.02.2000. Отаманами були – Тимофєєв Валерій Якович (1991-1997; у 1998 обраний писарем Білгород-Дністровської паланки; у 2003 обраний отаманом Задністрової Січі; переїхав жити до Білгорода-Дністровського), Маринеску Микола Костянтинівич (1998-2004; у 2004 обраний головою Ради Старійшин Задністрової Січі; переїхав жити до Білгорода-Дністровського), Козубенко В'ячеслав Олександрович (2004-2006; у 2006 обраний депутатом районної ради та членом Ради Старшини Задністрової Січі; переїхав жити до Білгорода-Дністровського), Кульчицький Анатолій Олексійович (із 2006).

У складі АОК (1998) налічувалося 78 козаків.¹⁴⁰

Адамівський стан. Тимофєєв Валерій Якович – отаман АОК, Маринеску Микола Костянтинівич – заступник отамана АОК, Козаченко Олександр Іванович – отаман добровільної козацької дружини, Рибальченко Віктор Петрович – отаман стану, Білоус Василь Іванович – заступник отамана стану, Лавриненко Юрій Іванович, Подолько Сергій Миколайович, Куликов Руслан Костянтинівич, Буравицький Іван Антонович, Поздняков Іван Володимирович, Шмаглюченко Леонід Никифорович, Галицький Сергій Павлович, Завадський Дмитро Олександрович, Янишен Олександр Васильович, Шелестян Іван Омелянович, Козаченко Іван

¹³⁹ Програма діяльності Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства від 26.02.2001. Архів автора.

¹⁴⁰ Реєстр Адамівського куреня. Архів автора.

Іванович 1-й, Гречко Леонід Васильович, Ніколайчук Юрій Олексійович, Кульчицький Анатолій Олексійович, Крамаренко Олександр Михайлович, Моркот Сергій Петрович, Антонюк Андрій Леонідович, Тимофєєв Валерій Валерійович, Басюк Віктор Григорович, Даниленко Іван Федорович, Бер Олександр Іванович, Епляр Олександр Петрович, Епляр Андрій Петрович, Кондратюк Микола Анатолійович, Козубенко Іван Іванович, Даниленко Іван Степанович, Сороковкін Василь Матвійович, Гречко Анатолій Іванович.

Авидівський стан. Чеботюк Олександр Миколайович – отаман стану, Гончаров Віктор Якович – заступник отамана стану, Козаченко Олександр Антонович, Харченко Олександр Іванович, Царенко Ілля Хомич, Гамар Іван Васильович, Бойко В'ячеслав Семенович, Черемуха Олександр Васильович, Кіскул Анатолій Миколайович, Смоленко Микола Миколайович.

Благодатненський стан. Редько Анатолій Сидорович – отаман стану, Гуцан Валерій Тимофійович – заступник отамана стану, Козубенко Феодосій Іванович, Козубенко В'ячеслав Олександрович, Деревенча В'ячеслав Ілліч, Одорожа Ігор Федорович, Лазуренко Дмитро Степанович, Макаренко Федір Васильович, Макаренко Сергій Федорович, Редько Сергій Анатолійович, Ткаченко Сергій Петрович, Нестерук Микола Іванович, Орзенко Олександр Олександрович, Паладій Руслан Миколайович, Гоголов Руслан Іванович, Одорожа Олексій Федорович, Скибенко Федір Сергійович, Ткаченко Анатолій Сергійович, Якубський Олександр Миколайович, Завацький Михайло Олександрович, Скригулець Василь Петрович.

Софіївський стан. Відман Іван Михайлович – отаман стану, Сердюк Сергій Вікторович – заступник отамана стану, Фаюк Олексій Андрійович, Головін Валентин Михайлович, Бочинський Володимир Якович, Євдошенко Михайло Якович, Врублевський Леонід Петрович, Волох Василь Анатолійович, Лишик Сергій Іванович, Санду Андрій Васильович, Тома Іван Федорович, Сирбу Іван Олександрович, Сирбу Аурел Олександрович, Сирбу Андрій Олександрович.

Із 1994 року на базі АОК працювала Адамівська добровільна козацька дружина у складі: Тимофєєв В.Я. – голова сільської ради, шеф дружини, Козаченко О.І. – отаман дружини, Маринеску М.К. – заступник отамана дружини, Рибальченко В.П. – отаман Адамівського стану, Білоус В.І., Лавриненко Ю.І., Подолько С.М., Куликов Р.К., Чеботюк О.М. – отаман Авидівського стану, Гончаров В.Я., Козаченко О.А., Харченко О.І., Редько А.І. – отаман Благодатненського стану, Козубенко Ф.І., Козубенко В.О., Деревенча В.І., Одорожа І.Ф., Лазаренко Д.С., Макаренко Ф.В., Макаренко С.Ф., Редько С.А.

Козаки Адамівського Осередку Козацтва проводили активну громадську роботу: працювали в депутатських та громадських комісіях, комісіях з розпаювання землі та майна колгоспу, ветеранській організації, художній самодіяльності; користувалися в громаді авторитетом. Кожний четвертий чоловік, що мешкав в Адамівській громаді, був козаком. На Козацькій Раді АОК були прийняті Програми: Діяльності АОК із заходами (1995) та Виходу Адамівської громади з морально-духовної кризи (1996), які визначали напрямки та об'єм роботи на багато років наперед. Працювала програма перетворення Адамівської громади в козацьку громаду (із 1996). Було надруковано посібники для козаків-отаманів – «Козацтво», вип. 1-й (1995), 2-й (1998), 3-й (2000), «Козацький вісник. Збірка» (1998). У 2004 році вийшла друком книга «Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання».

В 1998 році до Адамівського куреню були приєднані стани - Карналіївський, Маразліївський, Долинівський та застави – Розкішлянська, Олексіївська, Кантемир, Вигінська, Привітненська. Чисельність куреню зросла до 190 козаків.

У 2000 році в зв'язку із територіальною козацькою реформою, що була запропонована районною державною адміністрацією (сільська рада = курінь), АОК отримав статус куреню та й був перейменований, але згодом (2001), за вимогою козаків, йому було повернено назву Адамівський Осередок Козацтва.

Шеф АОК Тимофєєв В.Я., після закінчення строку повноважень Адамівського сільського голови, повернувся на посаду директора Адамівської школи. Наступні сільські голови (Коноваленко А.М., 1998-2002; Бурлай М.А., 2002- т.ч.), не розуміючи значущості структуризації громади й активної участі громадян в житті сільської громади (можливо, вони вважали, що козацтво вже виконало свою місію – Державу Україна створено), дотримувалися політики поступового згортання діяльності АОК на території Адамівської сільської ради. Центр козацького життя перемістився в Адамівську школу, на базі якої ще декілька років проіснував Адамівський Осередок Козацтва – автономний гурт козаків Задністров'я.

Згідно зі Статутом Українського козацтва,¹⁴¹ Указом Президента України від 4.01.1995 року №14/95 “Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва”, Законом України “Про об'єднання громадян” на території Адамівської сільської ради у березні 1996 року було юридично оформлено первинне козацьке товариство – Адамівський курінь Українського козацтва на чолі з курінним отаманом Тимофєєвим Валерієм Яковичем – капітаном запасу Збройних Сил України. Адамівській курінь УК підпорядковано Білгород-Дністровському міжрайоновому козацькому товариству.

Мета діяльності Адамівського ПКТ (згідно зі статутом УК) – забезпечення духовного і матеріального добробуту, морального і фізичного здоров'я населення, сприяння розбудові України як суверенної держави, держави самостійної та незалежної, демократичної і правової, відродження української, за своєю суттю – козацької нації, прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, української національної ідеї в її козацькому варіанті, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови та культури.

Одне з основних завдань Адамівського ПКТ: згідно з п.2.2.3. Статуту УК – сприяння всім державним органам у забезпеченні національній безпеки України та її державних інтересів, підтримка громадського порядку, боротьба із злочинністю та правопорушеннями, здійснення охоронної діяльності, допомоги державним органам у ліквідації надзвичайних ситуацій; згідно з п.2.5. Статуту УК - співпраця з установами, організаціями та військовими щодо військово-патріотичного виховання, в підготовці юнаків до військової служби та роботи у правоохоронних органах. Це завдання здійснюється шляхом створення законних підрозділів Українського козацтва – Добровільної народної дружини – Адамівського куріня Українського козацтва.

Засновниками Адамівського куріня були Тимофєєв Валерій Якович, Маринеску Микола Костянтинович, Козубенко В'ячеслав Олександрович.¹⁴² 11 січня 2000 року засновниками куреня було подано заяву на реєстрацію своєї громадської організації.¹⁴³ 28.02.2000 року у відповідності зі ст. 14 Закону України “Про об'єднання громадян” Адамівський курінь Українського козацтва легалізовано шляхом письмового повідомлення районною державною адміністрацією і в книзі обліку громадських організацій значиться за №1.¹⁴⁴

У 1998 році було вирішено юридично оформити на території Адамівської сільської ради народну козацьку дружину, яка була створена в 1994 році і працювала разом із козаками Задністрового козацтва. Адамівська козацька дружина приймала активну участь у збройному супротиві молдавським волонтерам (грабіжницькі наскоки під час Придністровської війни та територію Білгород-Дністровського району з боку Молдови, зокрема на СТФ). На той час Адамівським сільським головою був Тимофєєв В.Я., який створив згодом школу козацько-лицарського виховання на базі

¹⁴¹ Спомини В.Тимофєєва. Архів автора.

¹⁴² Спомини В.Тимофєєва. Архів автора.

¹⁴³ Спомини В.Тимофєєва. Архів автора.

¹⁴⁴ Спомини В.Тимофєєва. Архів автора.

Адамівської ЗОШ I-II ступеня, яка стала однією з не багатьох шкіл такого типу на теренах сучасної України.¹⁴⁵

4.03.1998 року ХХУ сесія ХХІІ скликання Адамівської сільської ради, заслухавши інформацію голови сільської ради про створення дружини, вирішила: затвердити список кандидатів у козаку народну дружину по охороні громадського порядку; голові Адамівської сільської ради Тимофєєву В.Я. укласти договір з отаманом Задністрового козацтва про екіпіровку народної дружини; з коштів Адамівської сільської ради виділити гроші у сумі 500 грн. задля закупки амуніції; начальнику ПСО КСГП ім. Шевченка розробити план роботи дружини по охороні громадського порядку; головам КСГП ім. Шевченка та "Промінь" вжити заходів по матеріальному стимулюванню дружинників-козаків.

Але пройшли вибори сільського голови, було обрано іншого, і одразу з'явилися проблеми. Коли козаки попросили дати у використання приміщення ФАПу с.Благодатного під кабінет Добровільної народної дружини – Благодатненського стану Українського козацтва (у жовтні 1997 року Благодатненський ФАП, у зв'язку із аварійним станом печі, було переведено тимчасово до приміщення школи; козаки зобов'язалися провести капітальний ремонт й за це просили лише один кабінет з чотирьох; у 1999 році сільрада цей ФАП за борги продала коопторгу, той продав у 2000 році приміщення приватному підприємцю; так село лишилося ФАПа), їм відмовили.

Козаки звернулись за допомогою до голови Білгород-Дністровської районної ради В.І.Майстро. Відповідь була така: «Ознайомившись з Вашим листом, Білгород-Дністровська районна рада висловлює свою повагу до діяльності Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства по відродженню прогресивних козацьких звичаїв українського народу, плідному співробітництву з органами місцевого самоврядування. Відрадно, що міжрайонне козацьке товариство і Адамівський курінь УК метою своєї діяльності ставить сприяння місцевим органам влади в забезпеченні громадського порядку, боротьби із злочинністю і правопорушеннями. Схвалюємо і підтримуємо ці починання. Стосовно матеріально-технічного забезпечення діяльності Адамівського куріня УК радимо Вам більш конкретно визначити його потреби і звернутися за допомогою до керівництва підприємств, розташованих на території Адамівської сільської Ради».

7.4. Білгород-Дністровський міський козацький Кіш.

У березні 1997 року отаманом Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства пасічників паном Л.Г.Городецьким було запропоновано створити автономний міський козацький Кіш, який організаційно буде входити до товариства.¹⁴⁶ Було подано заяву виконавчому комітету міської ради народних депутатів про легалізацію Білгород-Дністровського міського козацького Коша. В узгодженні з ст.14 Закону «Про об'єднання громадян», Білгород-Дністровський міський козацький Кіш був легалізований шляхом письмового повідомлення. В книзі обліку організацій числиться за №46 від 22.05.1997 року.¹⁴⁷ Співзасновниками стали Склярєнко М.П., Вітряк М.К., Устименко Б.І., Черв'як О.О., Горлачов В.П., Воробйов В.М., Бойчев В.В., Мельниченко Г.Б., Скиба М.Є., Лелеченко І.А., Городниченко П.М., Кулинський В.Я., Зуєв О.І., Лісіцин І.М., Павлюк В.В.¹⁴⁸ Виборним отаманом Кошу було затверджено Склярєнка Михайла Петровича, виборним кошовим писарем –

¹⁴⁵ Громадсько-політичний тижневик «Освіта» (Київ) - №1 (1-8 січня 2003). Посвідчення автора від 17.05.2003. Архів автора. Освіта України. Виховуємо лицарів – державотворців.

¹⁴⁶ Протокол козацького кола Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства пасічників від 03.1997. Архів автора.

¹⁴⁷ Свідоцтво про реєстрацію Білгород-Дністровського міського козацького Кошу. Архів автора.

¹⁴⁸ Протокол козацького кола Білгород-Дністровського міського козацького Кошу від 01.03.1998. Архів автора.

Черв'яка Олександра Олександровича. 21.01.1999 року був зареєстрований Білгород-Дністровською міською радою статут Коша, згідно якого Білгород-Дністровський козацький Кіш є добровільна, незалежна громадська організація козацтва України, що виникла в результаті вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на ґрунті загальності інтересів. Є складовою частиною Одеської крайової організації Українського Чорноморського козацтва. Метою діяльності є сприяння розбудові України як суверенної держави, відродження прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури.¹⁴⁹

Білгород-Дністровський козацький Кіш є добровільна, незалежна громадська організація козацтва України, що виникло в результаті вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на ґрунті загальності інтересів. Є складовою частиною Одеської крайової організації Українського Чорноморського козацтва.

Мета та основні завдання. Метою діяльності є сприяння розбудові України як суверенної держави, відродження прогресивних українських козацьких звичаїв і традицій, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури. Сприяння всім державним органам у забезпеченні національної безпеки України та підтримці громадського порядку, боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, здійсненні охоронної діяльності. Сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу українських козаків, сприяння розбудові Збройних Сил України. Проведення заходів природничо-охоронного характеру та ефективних форм захисту навколишнього середовища. Захист законних інтересів Українського козацтва та його членів у державних і громадських організаціях, та піклування про їх безпеку. Проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних козацьких організацій, товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів. Створення відповідно до законодавства України козацьких селянських (фермерських) господарств, кооперативів, промислів тощо. Здійснення господарської діяльності та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій, заснування підприємств із статутом юридичної особи. Організація центрів фізичного виховання та різноманітних спортивних секцій. Відновлення козацьких поховань, допомога у відновленні пам'яток історії та культури.

Умови і порядок прийому в козаки. Дійсним козаком Українського козацтва має право бути громадянин України з 17-річного віку, який пройшов випробувальний термін в один рік і виявив себе як такий, що має глибокі українські патріотичні переконання. За вагомий внесок у розвиток Українського козацтва випробувальний термін може бути зменшений до 6 місяців, а ті, які виявили себе активними провідниками української козацької ідеї, можуть прийматися без випробувального терміну.

Права та обов'язки козаків. Козаки мають право: Вирішального голосу на козацьких Радах. Обирати і бути обраним до керівних органів. Вносити на розгляд питання про діяльність Українського козацтва.

Козак зобов'язаний: Виконувати Постанови та рішення Гетьмана, накази своїх Отаманів і Старшин. Сплачувати вступні та членські внески. Дотримуючись здорового способу життя, піклуватися про родину, сім'ю і дітей, плекати покоління духовно здоровим, морально та фізично загартованим, відданим Україні та українському народові. Зберігати і розвивати прогресивні українські козацькі звичаї та традиції. Бути провідником християнської моралі.

Структура козацького Кошу: Вищим органом самоврядування Коша є Кошова Рада, до якої входять делегати від усіх підрозділів і скликається двічі на рік, на якій

---

¹⁴⁹ Статут Білгород-Дністровського Коша. Архів автора.

вирішується питання. Рада обирає старшину Коша – отамана, суддю, писаря, осавула, контрольно-ревізійну інспекцію, яка складається з найдосвідчених козаків, з незаперечним авторитетом серед козаків. Дає отаману і старшині наказ на рік. Визначає і затверджує завдання і напрямки діяльності Коша. Затверджує положення Статуту Коша, вносить до нього зміни і доповнення.

Козацький Кіш має структуру згідно з Статутом Українського козацтва: первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури є застава – не менш 3-х козаків; застави об'єднуються в рої; рої в загони; загони в сотні; сотні в курені; курені в Кош.

Курінні отамани обираються на своїх радах, а також курінний писар (заступник курінного отамана): вони ведуть персональний облік членів, приймають членські внески; звітують перед кошовим отаманом та кошовою старшиною; мають право вносити пропозиції щодо змін та доповнень до Статуту Коша; курінний отаман входить до Ради отаманів Коша; співпрацюють з отаманом та старшиною Коша.

Право оперативного управління коштами та майном належить першій посадовій особі – Отаману. Відповідальність за облік, зберігання, своєчасне оформлення фінансових документів і фінансовий контроль за витратою коштів несе скарбник. За облік, технічний стан, умови і якість зберігання, експлуатації і ремонту технічних засобів, будівель та майна несе обозний. Безпосереднє керівництво та загальний контроль здійснює і несе загальну відповідальність Отаман.

На 2000 рік в старшинську раду та раду поважних козаків Білгород-Дністровського коша входили: Отаман Коша – полковник Склярєнко М.П. Кошовий писар – курінний Воробйов В.М. Осавул – осавул Шарко Суддя – полковник Устименко Б.І. Голова поважних козаків – осавул Вітряк М.К. Бунчужний – курінний Кулінський В.Я. Курінний отаман – сотник Вітряк М.М. Курінний отаман – сотник Лабунець П.Я. У 2002 році повноваження отамана Коша полковника УК Склярєнка Михайла Петровича були підтверджені терміном на три роки.

Отамани Коша працюють на Раді Отаманів Українського козацтва, беруть участь у Тризні в Запоріжжі.¹⁵⁰

Білгород-Дністровський міський козацький Кіш брав участь у передвиборній кампанії 2002 року, підтримуючи кандидата у депутати Верховної Ради України – козака Руслана Зозулю.¹⁵¹ У 2004 році козацький Кіш приєднався до коаліції демократичних сил Одеської області, мета якої була об'єднати всі національно-патріотичні сили навколо головної мети проведення чесних, прозорих виборів Президента України у 2004 році.¹⁵²

Козацький Кіш бере участь в організації і проведенні Дня міста Білгорода-Дністровського, що освітлюється в місцевій пресі.¹⁵³

При Білгород-Дністровському козацькому товаристві створений сільськогосподарський кооператив «Козацька застава», основна мета якого вирощування та переробка сільськогосподарської продукції.¹⁵⁴

Згідно з дорученням Президента від 10 жовтня 2000 року про вживання заходів щодо ширшого залучення козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної роботи та посилення ролі Українського козацтва у підготовці молоді до військової служби Білгород-Дністровське козацьке товариство проводить роботу по виконанню цього доручення. На сьогоднішній час у всіх районах Бессарабії є козацькі організації та інші об'єднання – об'єднання джур, молодих козаків, над якими взято шефство. Численні організації джур знаходяться в селах Старокозачче, Миколаївка-Новоросійська,

¹⁵⁰ Протокол зборів старшинської ради Білгород-Дністровського козацького товариства від 12.07.1998. Архів автора.

¹⁵¹ Звернення отамана Білгород-Дністровського міжрайонного козацького товариства. Архів автора.

¹⁵² Резолюція форуму демократичних сил Одеської області. 04.10.2003. Архів автора.

¹⁵³ Советское Приднестровье. День Белого города. Сентябрь 2003.

¹⁵⁴ Клопотання кооператива «Козацька застава». Архів автора.

Стара Царичанка, Козацьке, Мар'янівка та ін. У майбутньому козацтво планує створити школу джур.¹⁵⁵

7.5. Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого.

4 травня 2002 року на козацькому колі 1-го козацького куреня Окружного полку ім.П.Орлика було ухвалено рішення створити на його базі Окремий Козацький курінь Чорноморського козацького війська імені отамана Чорноморського козацького війська Сидора Білого,¹⁵⁶ співзасновниками якого стали отаман Городниченко П.М., Сокорєв Ю.О., Сокорєв О.О., Чудак В.С., Павленко О.Д., служитель УПЦ КП отець Микола. Було обрано старшину ПКТ: Отаман – Городниченко П.М., писар – Сокорєв Ю.О., бунчужний – Чудак В.С., скарбник – Борецький Н.Г., заст. отамана по роботі з молоддю – Павленко О.Д., заст. отамана по стосунках з пресою – Сокорєв О.Ю.¹⁵⁷

16 червня 2002 року козацьким колом ПКТ було затверджено статут,¹⁵⁸ згідно якого: «Козацтво є громадською організацією громадян України, які мають козацький світогляд, визнають статут, прийняли Посвяту перед товариством, працюють над реалізацією його програми та віросповідують православну віру. Курінь мешкає в місцях історичного розселення козаків. Діяльність куреня здійснюється у правовому полі України на засадах демократичного самоуправління, самофінансування через козацькі комерційні структури, підприємства, виробництва, за рахунок благодійності. Діяльність політичних партій в структурі куреня заборонена. Громадяни України, які вступили до Козацтва, набувають статусу «козака», їх сім'ї вважаються «козацькими» в наступних поколіннях».

Козацтво, згідно з Указом Президента України №14 від 04 січня 1995 року, своїми правами та обов'язками мають основні напрямки діяльності: Відродження духовності, культурно-історичних традицій козацтва. Роз'яснення громадянам України мети та завдань козацтва на сучасному етапі розвитку суспільства. Відродження православної віри та обрядності, історичних та сучасних свят, традицій. Виховання козаків та молоді на історичних традиціях козацтва. Надання допомоги органам державної влади в охороні громадського порядку, усуненні наслідків надзвичайних ситуацій. Створення спеціалізованих козацьких підрозділів для патрулювання населених пунктів, охорони державних, колективних, кооперативних та приватних об'єктів власності. Створення спеціальних козацьких підрозділів для допомоги органам державної влади у боротьбі з організованою злочинністю, хуліганством та наркоманією. Здійснення заходів правового та громадського характеру, які направлені на повний захист козаків у повсякденному житті, під час виконання ними службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьби із злочинністю. Відбір та направлення козацької молоді для навчання й роботи в органах МВС, СБУ, прикордонних, митних службах України. Створення підрозділів для активного сприяння в роботі штабів цивільної оборони. Військово-патріотичне виховання молоді, підготовка до служби в Збройних Силах України. Співробітництво з органами МВС, Збройних Сил України й Прикордонних військ для створення козацьких військових підрозділів призовників. Вивчення, пропаганда серед молоді військово-патріотичних традицій козацького бойового побратимства. Створення військово-історичних клубів, центрів для пропаганди бойових козацьких мистецтв та козацького багатобор'я. Організація шкіл для молоді до служби в Збройних Силах України. Проведення заходів та свят бойової слави Українського козацтва.

Соціально-економічна діяльність: здійснення економічних зв'язків з козацькими організаціями України і Зарубіжжя; створення козацьких громад, господарств,

¹⁵⁵ Звернення старшини Білгород-Дністровського Коша. Архів автора.

¹⁵⁶ Протокол козацького кола козацького куреня окружного полку ім. П.Орлика від 04.05.2002. Архів автора.

¹⁵⁷ Протокол полку ім. П.Орлика від 20.05.2002. Архів автора.

¹⁵⁸ Статут окремого козацького куреня ЧКВ. Архів автора.

асоціацій, підприємств; формування єдиної координаційної козацької товарообмінної та фінансово-кредитної системи; розробка та забезпечення козацьких підприємств найновітнішими та енергоекономічними технологіями; створення козацьких координаційних центрів реалізації продукції; відродження конярства;

30.07.2002 року був зареєстрований Білгород-Дністровський Окремий курінь імені Сидора Білого Чорноморського козацького війська.

30.12.2002 року ПКТ ім. Сидора Білого було включено до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.¹⁵⁹

По реєстру 2002 року: Отаман – Городніченко П.М., писар – Сокорєв Ю.О., бунчужний – Чудак В.С., скарбник - Сокорєв О.Ю., хорунжий – Павленко О.Д., гуртовий – Гіоргієш Д.М., ройовий – Морозовський С.Г., заставний – Хоменко Є.В., заставний – Мандриченко А.І., заставний – Радченко С.Ф.¹⁶⁰ Всього козаків по реєстру – 76.¹⁶¹

22 лютого 2004 року у козацькому колі ПТК було утверджено рішення створити громадське формування з охорони громадського порядку при ПТК ім. Сидора Білого¹⁶² згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 року за №1872 “Про участь громадян в охороні громадського порядку державного кордону”. Згідно наказу №3 від 23.02.2004 року отамана Городніченко П.М. особовий склад формування такий:¹⁶³ Острий Олександр Григорович, Корнаков Олег Миколайович, Макаренко Геннадій Григорович, Гаврилов Юрій Пилипович, Мирза Костянтин Володимирович, Морозовський Савелій Гаврилович, Сокорєв Юрій Олександрович, Сокорєв Олег Юрійович, Городніченко Петро Максимович, Тимофєєв Валерій Якович. Начальником громадського формування було обрано отамана куреня Городиченка П.М., а його заступником писаря паланки Тимофєєва В.Я.¹⁶⁴

22 лютого 2004 року козацьким Колом куреня було затверджено статут громадського формування з охорони громадського порядку, згідно якого:¹⁶⁵ «Формування створюється, як громадське об'єднання на добровільних засадах з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень та злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей та майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій.

Основні завдання формування: А/ у сфері громадського порядку: надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам; інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені, або ті, що готуються, злочини, місце зосередження злочинних угруповань; сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань, участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьби з дитячою бездоглядністю та правопорушенням неповнолітніх; Б/ у разі виникнення надзвичайних ситуацій: надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень.

Умови прийняття громадян до складу формування. До складу формування приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

¹⁵⁹ Довідка №08 Одеського обласного управління статистики від 08.08.2002. Архів автора.

¹⁶⁰ Реєстр куреня ім. С.Білого. 2002. Архів автора.

¹⁶¹ Реєстр куреня ім. С.Білого. 2003. Архів автора.

¹⁶² Протокол №6 козацького кола куреня ім. С.Білого від 22.02.2004. Архів автора.

¹⁶³ Наказ отамана куреня ім. С. Білого від 23.02.2004. Архів автора.

¹⁶⁴ Протокол №6 козацького кола куреня ім. С.Білого від 26.02.2004. Архів автора.

¹⁶⁵ Статут куреня ім. С.Білого. 2003. Архів автора.

Члени формування можуть брати участь у забезпеченні правопорядку після проходження відповідальної правової та спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ та одержання в органах місцевого самоврядування посвідчень. Не можуть бути членами формування особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята, або не погашена в установленому Законом порядку, раніш засуджених за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм, або наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено здатними та інші особи у випадках, передбачених законами України».

7.6. Білгород-Дністровський міський Окружний полк ім. П.Орлика.

На підставі наказу №19 від 20 травня 2000 року крайового отамана Українського Чорноморського козацького війська про створення 1-го Білгород-Дністровського козацького полку,¹⁶⁶ а також згідно Статуту Українського козацтва про полково-сотенний устрій Українського козацтва та по бажанню козаків, було створено 1-й Білгород-Дністровський Окружний козацький полк ім. П.Орлика, який є складовою частиною Чорноморського козацького війська, відповідає вимогам статуту Українського козацтва¹⁶⁷ і є правонаступником Білгород-Дністровського Коша та Подунай-Дністровської Січі.¹⁶⁸

Засновниками 1-го Білгород-Дністровського Окружного полку ім. Пилипа Орлика стали: Воробйов В'ячеслав Миколайович (зараз полковий писар, осавул), Врублевський Микола Васильович (зараз отаман полку, осавул), Горлачов Святослав Петрович (осавул), Городніченко Петро Максимович (зараз отаман 1-го куріня, курінний), Жигаленко Валерій Кононович (зараз хорунжий, сотник), Дейна Микола Кирилович (зараз голова поважних козаків, полковник), Єремєєв Віктор Ілліч (зараз скарбник полку, сотник), Оленів Ігор Павлович (осавул по економіці, осавул), Комлик Олександр Михайлович (сотник), Ковалів Степан Дмитрович (старійшина, полковник), Царенков Олександр Петрович (полковник), Черв'як Олександр Олександрович (осавул), Скиба Микола Юхимович (зараз курінний отаман).¹⁶⁹ Наказним отаманом товариства було призначено Царенкова О.П.¹⁷⁰ В полк входять 112 козаків. Полк складається з Старшинської Ради, окремої сотні полку, 1-го козацького куріню, 2-го козацького куріню.¹⁷¹

30 вересня 2000 року на установчій раді 1-го Білгород-Дністровського Окружного козацького полку було затверджено статут, згідно якого: «1-й Білгород-Дністровський окружний козацький полк імені Пилипа Орлика Українського Чорноморського козацького війська, далі полк, є добровільна, незалежна громадська організація козацтва України, що виникла в результаті вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на ґрунті загальності інтересів».

Мета та основні завдання. Метою діяльності є сприяння розбудові України як суверенної держави, відродження прогресивних українських козацьких звичаїв та традицій, захист політичних, економічних, культурних та історичних здобутків українського народу, відродження, утвердження і розвиток української мови і культури. Сприяння всім державним органам у забезпеченні національної безпеки України та підтримці громадського порядку, боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, здійснення охоронної діяльності. Сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, сприяння розбудові

¹⁶⁶ Наказ №19 крайового отамана УЧПГК. Архів автора.

¹⁶⁷ Протокол Установчої ради Білгород-Дністровського полку ім. П.Орлика від 10.06.2000. Архів автора.

¹⁶⁸ Протокол Установчої ради Білгород-Дністровського полку ім. П.Орлика від 30.09.2000. Архів автора.

¹⁶⁹ Список засновників 1-го Білгород-Дністровського окружного полку ім. П.Орлика. Архів автора.

¹⁷⁰ Наказ №19 крайового отамана УЧПГК від 20.05.2000. Архів автора.

¹⁷¹ Реєстр козаків полку ім. П.Орлика. Архів автора.

Збройних Сил України. Проведення заходів природничо-охоронного характеру та ефективних форм захисту навколишнього середовища. Захист законних інтересів Українського козацтва та його членів у державних і громадських організаціях, піклування про їх безпеку. Проведення виховної роботи серед юнацтва і молоді, створення та організація дитячих, юнацьких і молодіжних козацьких організацій, товариств, шкіл, інших навчальних закладів, таборів. Створення відповідно до законодавства України козацьких селянських (фермерських) господарств, кооперативів, промислів тощо. Здійснення господарської та іншої комерційної діяльності шляхом створення госпрозрахункових установ та організацій, заснування підприємств зі статутом юридичної особи. Організація центрів фізичного виховання та різноманітних спортивних секцій. Відновлення козацьких поховань, допомога у відновленні пам'яток історії та культури.

Умови прийому в козаки. Дійсним козаком Українського козацтва має право бути громадянин України з 17-річного віку, який пройшов випробувальний термін в один рік і виявив себе як такий, що має глибокі українські патріотичні переконання. За вагомий внесок у розвиток Українського козацтва випробувальний термін може бути зменшений до 6 місяців, а ті, які виявили себе активними провідниками української козацької ідеї, можуть прийматися без випробувального терміну. До Українського козацтва приймають за козацьким звичаєм на Раді козацького товариства згідно письмової заяви. Права та обов'язки козаків. Козаки мають право: вирішального голосу на козацьких Радах; обирати і бути обраними до керівних органів; виносити на розгляд питання про діяльність Українського козацтва.

Козак зобов'язаний: виконувати всі вимоги цього статуту та українських козацьких звичаїв; виконувати постанови та рішення гетьмана, накази своїх отаманів і старшин; сплачувати вступні та членські внески; дотримуючись здорового образу життя, піклуватися про родину, дітей; плекати покоління духовно здоровим, морально та фізично загартованим, відданим Україні та українському народові; зберігати і розвивати українські козацькі звичаї та традиції; бути провідником християнської моралі.

Структура 1 Білгород-Дністровського окружного козацького полку. Вищим органом самоврядування 1 Білгород-Дністровського окружного полку є полкова рада, до якої входять делегати від усіх підрозділів і скликається двічі-тричі на рік, на якій вирішуються питання: рада обирає старшину полку – отамана, суддю, писаря, осавула, контрольно-ревізійну інспекцію терміном на два роки; обирає раду поважних козаків, яка складається з найдосвідченіших козаків, з незаперечним авторитетом серед козаків; дає отаману і старшині наказ на 2 роки; визначає і затверджує завдання і напрямки діяльності полку; затверджує положення статуту полку, вносить до нього зміни і поновлення.

Козацький полк має структуру згідно з статутом Українського козацтва: первинним підрозділом військово-патріотичного вишколу та господарської структури є Застава – не менш 3-х козаків; Застави об'єднуються в Рої; Рої – в Загони; Загони – в Сотні; Сотні – в Курені; Курені – в Полк. Інші козацькі товариства приймаються до складу полку за власним бажанням та рішенням старшинської ради полку.

Курінні отамани обираються на своїх радах, а також курінний писар (заступник курінного отамана): вони ведуть персональний облік членів, приймають членські внески; звітують перед полковим отаманом та полковою старшиною; мають право вносити пропозиції щодо змін та доповнень до статуту полку; курінний отаман входить до ради отаманів полку; співпрацюють з отаманом та старшиною полку.

Право оперативного управління коштами та майном належить першій посадовій особі – отаману. Відповідальність за облік, зберігання, своєчасне оформлення фінансових документів і фінансовий контроль за витратами коштів несе скарбник. За облік, технічний стан, умови і якість зберігання, експлуатації і ремонту технічних засобів, будівель та майна несе обозний. Безпосереднє керівництво та загальний контроль здійснює і несе загальну відповідальність отаман.

6 жовтня 2000 року було подано заяву в Білгород-Дністровський міський виконавчий комітет на реєстрацію громадської організації полку ім. П.Орлика. Розглянувши заяву засновників Білгород-Дністровського Окружного полку ім. П.Орлика Українського Чорноморського козацького війська, керуючись Законом України «Про об'єднання громадян» та Положенням про порядок легалізації об'єднань громадян, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26.-2.1993 року №140, виконавчий комітет міської ради вирішив зареєструвати Білгород-Дністровський полк, діючий на підставі статуту. 19 лютого 2001 року полк ім. П.Орлика одержав свідоцтво про реєстрацію.

21 квітня 2001 року на Козацькій Раді полку на пропозицію курінного отамана Скиби М.Ю., у зв'язку з тим, що отаман Царенков О.П. очолив власну підприємницьку структуру, змушений часто знаходитися у відрядженні і відмовився очолювати козацький полк, вирішено було обрати отаманом полку Врублевського Миколу Васильовича. Націй раді було обрано старшину. Отаман Врублевський М.В. запропонував обрати старшину у такому складі, з чим козаки згодні: осавул – полковник УК Царенков О.П., писар – осавул УК Воробйов В.М., скарбник – сотник УК Єремєєв В.І., голова поважних козаків – полковник УК Дейна М.К., осавул з охорони – сотник УК Єремєєв В.І., осавул з економіки – осавул УК Оленев І.П.

Головний (крайовий) військовий отаман Чорноморського козацького Війська генерал-хорунжий УК А.Петько наказом №12 від 26 квітня 2001 року затвердив рішення Ради про обрання отаманом осавула УК Врублевського М.В.¹⁷²

7.7. Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького України.

У 2002 році утворився Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького України (отаман Возний Микола Миколайович, писар – Жуковський Віктор Костянтинович), який складається з Білгород-Дністровського куреня та Монашської сотні.¹⁷³ Білгород-Дністровський осередок Всеукраїнської громадської організації. Козацьке Військо Запорозьке опікується дітьми та підлітками, займається благодійною діяльністю, зав'язує плідні міжнародні контакти. У козацький провід входять чимало людей, прізвища яких на слуху у всієї Задністровщини – депутати, діючі офіцери силових структур, підприємці, діячі науки і культури. Для залучення дітей до козацтва проводять комплексні спортивні заходи, пісенні фестивалі, тижневі табори для козацьких джур. Намагаються, як дозволяють їх ресурси, утримати в руслі козацьких традицій максимально більшу кількість дітей. Адже невдовзі їм керувати цією державою і від козаків, їх батьків, сьогодні залежить, як вони керуватимуть, на яких засадах ґрунтуватимуться.¹⁷⁴

7.8. Жіноча громада Українського козацтва.

Жіноча громада Українського козацтва була створена ще у 1994-1995 роках, коли стався масовий приплив чоловіків у козацькі осередки Білгород-Дністровського. Національно налаштовані жінки козаків спочатку активно сприяли згуртуванню чоловіків у лавах Українського козацтва, потім утворили в 2002 році свою організацію. Співзасновницями стали Горлачова Л.Я., Городниченко Р.С., Воробйова В.В., Грицуналь УА, Пономаренко Л.О., Пономаренко Н.М. Першими членами громади (з 1999 року) стали: Хорунжа – Горбачова Лариса Яківна, хорунжа – Городниченко Лариса Станіславівна, підхорунжа Воробйова Варвара В'ячеславівна, берегині – Грицуналь Уляна Анатоліївна, Пономаренко Людмила Олександрівна, Пономаренко Надія Максимівна. Серед членів громади – заступник директора школи

¹⁷² Тимофєєв В. Довідка про Білгород-Дністровський міський окружний полк ім. П.Орлика. Архів автора.

¹⁷³ Тимофєєв В.Я. Довідка про Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького. Архів автора.

¹⁷⁴ Річ про Буджацьку Січ. Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького. Грудень 2005 року.

з виховної роботи, учителі, юристи, завідувача магазином, касир, технік-технолог, кондитер, секретар-друкарка, техніки, майстер-перукар, інженери, вихователі, підприємці. У 2002 році громада була оформлена юридично.¹⁷⁵

Основні напрямки діяльності Жіночої громади: відродження духовності, культурно-історичних традицій козацької жіночості; роз'яснення громадянам України мети та завдань козацтва на сучасному етапі розвитку суспільства; відродження Православної Віри та обрядності, історичних та сучасних свят, традицій; виховання молоді на історичних традиціях козацтва; організація гуртків, козацького хору, танцювального ансамблю та ін.¹⁷⁶ На 1 жовтня 2003 року по реєстру – 27 козачок.¹⁷⁷

7.9. Білгород-Дністровське районове товариство Українського козацького з'єднання.

14 жовтня 1997 року в місті Білгород–Дністровському було засновано Окремий осавульській курінь Чорноморського козацького війська і налічував 100 осіб по реєстру. Отаман полковник Українського козацтва Білоус Володимир Петрович. 2 серпня 2004 року було зареєстровано як організацію «Білгород–Дністровське районове козацьке товариство Чорноморського козацького з'єднання» з правом юридичної особи. Був відкритий банківський рахунок. В теперішній час організація нараховує 205 осіб. В товариство входить окремих козацький курінь ім. отамана Сидора Білого, який очолює отаман Городніченко Петро Максимович – полковник Українського козацтва.¹⁷⁸

Робота в основному будувалася на виконанні регіональної програми відродження та розвитку Українського козацтва на Одещині на 2002–2005 роки. Продовжується розбудова організації. Проводиться виховна робота в учбових закладах: технікумах, училищах, школах. Девіз товариства: «В роботі не словом, а ділом».¹⁷⁹ Монашська сотня займається благодійністю, взявши на себе фінансову допомогу школі, сільському фельдшерсько-акушерського пункту. Проводять спортивно-масову роботу. Все це робиться за свої особисті кошти, не маючи ніякої підтримки.¹⁸⁰

7.10. Задністрова Січ.

На початку ХХІ століття почала працювати Акерман-Дністровська Січ Українського козацтва (згодом Задністрова Січ). Отаман – генерал-осавул УК Тимофєєв В.Я., писар – полковник УК Єремєєв В.І., заступник отамана – полковник УК Зоріло І.С.. Творчі доробки Січі – Програма розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі на 2008-2010 роки, робота Координаційної ради із сприяння розвитку Українського козацтва при голові Білгород-Дністровської районної державної адміністрації, Координаційної ради керівників громадських організацій козацького спрямування. Проводяться акції, виконуються заходи, що прийняті районною радою.

Політична ситуація напередодні виборів Президента України в 2004 році не могла вплинути на становище Українського козацтва взагалі й, зокрема, козацтва Задністров'я. З огляду на корумпованість влади, непопулярність її дій серед громадськості, керівництво наших основних козацьких організацій призупинило співробітництво із органами влади й перейшло до табору опозиції.

¹⁷⁵ Річ про Буджацьку Січ. Жіноча громада Українського Козацтва. Липень 2005 року.

¹⁷⁶ Тимофєєв В.Я. Довідка про Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького. Архів автора.

¹⁷⁷ Реєстр козацької жіночої громади станом на 01.10.2003. Архів автора.

¹⁷⁸ Річ про Буджацьку Річ. ЧКЗ. Грудень 2005 року.

¹⁷⁹ Білоус В. П. Характеристика товариства. Річ про Буджацьку Січ, грудень 2005 року. Архів автора.

¹⁸⁰ Тимофєєв В.Я. Річ про Буджацьку Січ. Сотня с.Монаші. Грудень 2005 року.

Серією статей в козацькій газеті (наші матеріали та матеріали про нас – козаків – в державних та приватних ЗМІ – «Советское Приднестровье», «Будьте с нами», потім «Аккерманские вести» друкували зовсім мало) отаман В.Тимофєєв намагався у ці непрості часи накреслити шляхи подальшого руху козацтва Задністров'я, об'єктивно висвітлювати діяльність отаманів, змінити стереотипи уяви про козацтво, як про «шароварну оселедщину», на адекватне ставлення до козацького громадського руху, який має й політичні амбіції, як до прогресивного руху. Козацьку газету розповсюджували, як листівку – «Прочитай та передай товаришу»...

Працюючи в районі, він продовжував працювати над темою козацько-лицарського виховання учнів: налагоджував виховну роботу цього спрямування в Адамівській, Долинівській, Вигінській, Турлацькій, Біленківській, Шабівській №2 та ін. школах, проводив для учителів районні, обласні семінари, організовував районну військово-спортивну гру «Патріот» («Джура»), керував виконанням районних заходів щодо розвитку Українського козацтва, редагував козацьку газету «Річ про Буджацьку Січ», виступав із доповідями на районних та обласних форумах, писав книги...

Відбулося Установче Коло Дністровської Січі. Зважаючи на перманентний розбрат у лавах козацтва Задністров'я, ініціативна група з 8 козаків-«самураїв» Українського козацтва (полковник Царенков О.П., осавул Єремєєв В.І., полковник Тимофєєв В.Я., осавул Смаковський В.М., осавул Лукашевський В.В., полковник Дейна М.К., осавул Маринеску М.К., осавул Зорило І.С.) вирішила створити неформальне об'єднання – Дністровську Січ, мета діяльності якої - спрямувати в практичне русло роботу козацьких організацій Білгород-Дністровщини (історико-просвітницька та дослідницька діяльність; військово-патріотичне виховання – із впровадженням козацьких традицій у навчальні заклади; спортивний розвиток; розвиток фермерських господарств та підприємницької і ремісничої діяльності; співпраця з органами правопорядку та адміністраціями і органами самоуправління; обстоювання засад релігійного виховання), намагаючись виключити з нашої діяльності негатив, підвищити авторитет козацтва в місті та районі (в 2006 році О.П.Царенков виїхав до Києва, в 2007 році помер М.К.Дейна).

Ми не повинні насаджувати зневіру. Не можна в такій ситуації будувати цивілізовану державу, формувати повноцінну, самодостатню націю; козаки повинні не дозволяти морально і духовно перетворювати українську націю на націю, в якій панують, і буття якої визначають, панікери, провокатори і духовні дезертири.

Співпраця із нашими місцевими козаками дозволили Тимофєєву В.Я. зробити такий висновок: ***Найкращий шлях самореалізації непересічної людини-особистості – мати свою справу й не мати справи (унікати її мати) із людиною, яка не має ніякої справи!***

Почалася робота із створення пакету установчих документів (концепції, статуту, програми, заходів та ін.)...

В 2005 році до обласної державної адміністрації було подано звіт про роботу з розвитку Задністровського козацтва; готував звіт В.Тимофєєв. В звіті, зокрема, було: 1.Розроблена та впроваджена система інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі (відповідальний – секретар Координаційної ради – Тимофєєв В.Я.). 2.Утворена Координаційна рада з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі, яка розробила та надала пропозиції в обласну комісію щодо господарської діяльності осередків.3. Козацькі громадські формування Турлацького (курінний – Скиба М.Є.) та Окремого (курінний – Городниченко П.М.) куренів залучені до рейдів з охорони «Заповідника діда Євсея» (лісничий Костецький Є.П. – є осавулом Українського козацтва). 4.Заплановано в Старій Царичанці упорядкувати старе козацьке кладовище, облаштувати прилеглу територію відповідно до народних традицій українського козацтва. 5.Відділи культури (начальник Корчагіна Д.І.) та освіти (Добриніна З.І.) постійно надають підтримку козацьким мистецьким колективам («Веселка», «Гроно», козацький хор). 6.Утворено

самодіяльний козацький народний хор (керівник Зорило І.С.). 7.У жовтні 2004 року козацькі самодіяльні колективи взяли участь у обласному фестивалі-огляду козацького мистецтва. 8.Згідно з п.1 забезпечено інформаційну підтримку реалізації в районі основних положень Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва (відповідальний – секретар Координаційної ради – Тимофєєв В.Я.). 9.В районних газетах «Советское Приднестровье», «Будьте с нами», «Торнадо» започатковані рубрики, тематичні сторінки з метою висвітлення надбань історії, культури, традицій українського козацтва. 10.Згідно плану роботи районної Координаційної ради з питань розвитку козацтва проводяться прес-конференції, «круглі столи», залучаються до співпраці представники влади, науковці, представники музею, архівів, бібліотек. 11.Відділи райдержадміністрації: фізичної культури та спорту, культури, освіти та сільвиконками спільно з козацькими товариствами (зокрема – Білгород-Дністровською паланкою, Адамівський куренем, Буджацькою Січчю, Окремим куренем ім. С.Білого) здійснюють військово-патріотичне виховання учнівської молоді, започатковані показові виступи спортсменів з козацьких видів єдиноборств (зокрема при проведенні Дня міста, Дня Незалежності). 12.Відділами райдержадміністрації: фізичної культури та спорту, оборонної та мобілізаційної роботи разом із сільвиконками ведеться робота по створенню козацьких військово-спортивних клубів у селах Нова Царичанка та Адамівка. 13.Згідно планів роботи відділу фізичної культури та спорту райдержадміністрації, сільвиконкомів козацька молодь району бере участь у щорічних лицарських турнірах, які проходять на базі Білгородж-Дністровської фортеці. 14.Розроблена районна комплексна програма господарської діяльності осередків Українського козацтва. 15.У Білгород-Дністровському районі утворено районне відділення господарсько-комерційних проєктів Українського козацтва (представник регіонального відділення – полковник УК Царенков О.О.). 16.Згідно розробленій програмі господарської діяльності козацтва в районі утворено кілька селянських-козацьких (фермерських) господарств (Бойчева В.В., Склярєнка М.П. та ін.). 17.Утворено цільовий позабюджетний фонд Українського козацтва для його відродження, розвитку та підтримки («Козацька кредитна спілка»). 18.Започатковано ще у 2001 році проведення на базі Адамівської ЗОШ I-II ст. щорічного конкурсу на краще знання військової історії України серед учнів випускних класів за призами газети «Советское Приднестровье». 19.В звітний період оргкомітетом кіносвята «Козаки йдуть» було організовано показ низки фільмів про козацький період української історії. 20.У рамках кіносвята «Козаки йдуть» було проведено перед сеансами концерти, виставки, творчі змагання школярів. 21.Щорічно з нагоди відзначення річниць незалежності України проводяться меморіальні акції з упорядкування козацьких поховань (Старокозаچه, Козацьке, Петрівка, Адамівка Староцаричанка). 22.Районна організація «Молода Січ» налагодила зв'язки з Всесвітнім Конгресом українців (віце-президент Веріга Іван – професор Торонтського університету – Канада). 23.Починаючи з 2000 року, заходи щодо проводів призовників району на строкову військову службу проводяться за участю представників Українського козацтва (зокрема – отамана Буджацької Січі генерал-хорунжого УК Склярєнка М.П., полковників УК Бойчева В.В., Городецького Л.Г., Тимофєєва В.Я., Устименка Б.І. та ін.). 24.Відділ оборонної та мобілізаційної роботи райдержадміністрації спільно із керівництвом козацьких осередків Буджацької Січі, Білгород-Дністровської паланки подав пропозиції щодо участі козацьких формувань у сприянні охорони Державного кордону України на ділянці Старокозацької застави на розгляд командування Південного напрямку Прикордонних військ України. 25.Відділи райдержадміністрації: оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, сільвиконками залучають козацькі товариства району (зокрема – Білгород-Дністровську паланку, Буджацьку Січ) до військово-патріотичного виховання учнівської молоді (зокрема, на достатньому рівні ця робота ведеться у Долинівській, Адамівській, Біленківській, Випаснянській-Турлацькій ЗОШ). 26.Військово-патріотичну гру «Сокіл» відділи райдержадміністрації,

оборонної та мобілізаційної роботи, освіти, культури впроваджували в практику роботи шкіл району ще з 1998 року (тоді вона називалася військово-патриотична гра «Джура» та проводилася в Старокозацькій, Вигінській, Випаснянській №1, Адамівській, Долинівській ЗОШ). 27.Така робота організована в Адамівській, Долинівській, Біленківській ЗОШ, представники яких брали участь у травні 2004 року в обласній науково-практичній конференції з цієї проблеми. 28.Постійно діючий семінар з проблем козацького виховання організовано на базі Адамівської ЗОШ. 29.3 Одеським національним університетом (історичним факультетом – викладачі – Бачинська О.А., Гуцалюк С.Б., Гончарук Т.Г.) співпрацюють Петровська, Адамівська ЗОШ. 30.Такі виставки робіт школярів організовано в районі з 2004 року (зокрема – «Збережемо Україну – козацьку державу» - травень 2004, березень 2005). 31.В Адамівській ЗОШ такий спецкурс було запроваджено ще у 1998 році. 32.Такі екскурсії організовано в Одеській області з 2004 року (зокрема – «Одеса козацька»).

В загальноосвітніх школах району були проведені шкільні та районний (на базі Козацькій ЗОШ I-III ст.) етапи Всеукраїнських військово-патриотичних ігор «Патріот» (10-11 класи) та «Сокіл»-«Джура» (7-9 класи). Проекти наказів, положення, програми розробляв головний спеціаліст відділу освіти райдержадміністрації, полковник Українського козацтва Тимофєєв В.Я.

4 червня 2005 року на Хортиці відбулася Велика Рада Українського козацтва під головуванням Гетьмана України, Президента України В.А.Ющенка. Від козацтва Задністров'я на Раді були присутні полковник УК Тимофєєв В.Я., осавул УК Маринеску М.К. Велика Рада затвердила склад Ради Українського козацтва, першочергові заходи з питань розвитку козацтва.¹⁸¹

7.11. Дитячо – юнацька організація «Молода Січ».

Дитяча та молодіжна організація Українського козацтва «Молода Січ» – міжнародна, добровільна, незалежна, добродійна всеукраїнська національно-патриотична громадська організація, яка створена міжнародною всеукраїнською національно-патриотичною і оборонно-спортивною громадською організацією «Українське козацтво».¹⁸²

Головною метою діяльності «Молодої Січі» є розвиток вітчизняного дитячого, юнацького і молодіжного руху, виховання дітей і молоді в дусі національної ідеї на високоефективних козацько-лицарських традиціях рідного народу, принципах християнської моралі. Оволодіння юнаками та дівчатами фундаментальними козацько-лицарськими ідеями, цінностями забезпечує їхній високий, ідейний рівень, глибоку історичну пам'ять, національну свідомість і самосвідомість, готовність зміцнювати й боронити незалежну Українську державу.

Умови козацького життя зміцнювали генофонд української нації, плекали фізичне, моральне і духовне здоров'я, довго тривалість життя, велику працездатність, активно-перетворюючу енергію, наповнювали життєдіяльність українців національною гідністю, державотворчою потугою. Творче відродження і розвиток на сучасному рівні козацько-лицарських традицій сприяє тому, що кожна молода людина бачить високий смисл життя в глибокій любові до рідного народу, самовідданому служінні Батьківщині-Україні.

Основні завдання діяльності «Молодої Січі»: створення умов для забезпечення міцного здоров'я, загартування тіла і душі кожного члена «Молодої Січі» на перевірених віками традиціях народної медицини, козацької виховної мудрості, сучасних досягнень науки; формування фізично, інтелектуально і духовно розвиненої волелюбної особистості, представника еліти української нації з глибокою національною гідністю, повагою до святинь рідного народу, загальнолюдських

¹⁸¹ АКЗ. т.9, с.54, с.175; т.11, ч.1, сс.279-583; т.11, ч.2, сс.187-303.

¹⁸² Тимофєєв В.Я. Довідка про Білгород-Дністровську Молоду Січ. Архів автора.

цінностей; виховання в дітей, юнаків і дівчат, національної свідомості і самосвідомості, історичної пам'яті, любові до рідної мови, культури на глибоких науково-філософських, українознавчих засадах; глибоке вивчення славної історії Українського козацтва, основ козацького бойового мистецтва, ознайомлення з подвигами козаків-героїв та патріотичної козацької старшини, вивчення біографії найвидатніших українських гетьманів та кошових Запорізької Січі, створення музеїв козацької слави, впорядкування й охорона козацьких могил та інших пам'яток козацької історії; формування в молоді сучасної козацької ідеології, філософії, світогляду, характеру, сили волі і сили духу та інших лицарських чеснот; виховання глибокого патріотизму, стійкої громадянської позиції особистості, її державотворчих якостей, активної участі в громадському житті, майбутній політичній діяльності на благо незалежної України; організація гуманного спілкування, співробітництва і консолідації дітей, юнацтва і молоді – представників різних національностей як в Україні, так і за її межами, вироблення в них готовності і умінь зміцнювати міжнародний авторитет нашої держави; розвиток дитячого і молодіжного туризму та спорту, козацького краєзнавства, козацьких бойових мистецтв, військово-спортивних традицій; сприяння підготовці молоді до військової служби, військового вишколу молоді допризовного віку, оволодіння нею козацько-лицарською військовою майстерністю на сучасному рівні з наступним укомплектуванням окремих військових формувань призовниками з «Молодої Січі» в складі Збройних Сил України; виховання в молоді здатності до альтруїзму, подвижницької і героїчної діяльності в ім'я свободи і незалежності України, уміння постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією на козацько-лицарських традиціях.

Потребують відродження в сучасних умовах прогресивні форми козацького господарювання й підприємництва, зокрема козацького фермерства, розвиток козацького конярства й мистецтва верхової їзди, володіння шаблею, списом та іншою козацькою зброєю, заснування майстерень для виготовлення козацького одягу, зброї з метою досягнення спортивних цілей.

«Молода Січ» ставить своєю метою заснувати за погодженням із державними органами, владними структурами розбудову обласних, регіональних дитячо-юнацьких та молодіжних козацьких січей. Це будуть традиційно-історичні, матеріально-технічні, навально-спортивні бази, осередки юного козацтва з метою національно-патріотичного, морально-духовного загартування, реалізації статутних і програмних завдань та положень.

Керівні органи Січі організують редакційно-видавничу діяльність з метою поширення серед дітей, юнаків і молоді наукових знань про історію, культуру, мораль українського козацтва, лицарську духовність, впровадження в життя передового досвіду виховання підростаючих поколінь на козацько-лицарських традиціях.

«Молода Січ» об'єднує в своїх лавах патріотично настроєних, національно свідомих дітей, підлітків і юнаків України та української діаспори. Вони виховуються в родині, козацьких осередках енергійними і діяльними, ініціативними і підприємливими, сильними духом і тілом громадянами, високими професіоналами, активними учасниками громадського життя, політичними і державними діячами. Молоді січовики над усе ставлять інтереси і потреби рідного народу, України-Батьківщини, взаєморозуміння і взаємо підтримку представників різних національностей. В житті та побуті вони дотримуються свідомої дисципліни, порядку, ладу і злагоди.

Одним із пріоритетних завдань «Молодої Січі» є пробудження і формування в кожного юного козака прагнення стати лицарем України – морально чистою, духовно багатою, матеріально незалежною людиною. З найбільш раннього віку він виробляє вміння бути господарем в рідному краї, володарем становища, панувати над собою і обставинами життя, прогнозувати і творити їх з метою постійного життєвого саморозвитку і самовдосконалення, розвивати Богом дану природу свого тіла і духу, беручи для себе за високий приклад козаків-характерників, що цілеспрямовано

розвивали в собі незвичайні, так звані надприродні можливості, здібності, здатності і вміння.

«Молода Січ» спрямовує свою діяльність на розвиток у кожного юного козака бажань і умінь займатися своїм фізичним загартуванням, морально-психологічним розвитком, підготовкою себе до активного самостійного життя, створення міцної сім'ї, захисту родини, свого роду та українського народу, створення умов для їх процвітання, підвищення авторитету серед інших народів.

Кожен юнак систематично пізнає народні і наукові знання, вивчає вищі здобутки вітчизняної, світової культури, науки і освіти, прагне вирости, рівняючись на наших великих предків, мудрою і мужньою, працьовитою і правдивою, гідною свого народу і держави людиною, стійким громадянином – творцем незалежної, демократичної і цивілізованої України.¹⁸³

До складу Білгород-Дністровської Молодої Січі на правах асоційованих членів входять: Адамівська Січ, Долинівська Січ, Турлацька Січ, Вигінська Січ, Молозька Січ, Випаснянська Січ, Петрівська Січ.

РОЗДІЛ II. УКРАЇНЬСКА КОЗАЦЬКА ДУХОВНІСТЬ: ПЕДАГОГІКА, КУЛЬТУРА, ДУХОВНИЙ СВІТ КОЗАЦТВА.

1. Козацтво як культурно-історичний феномен.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення й розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Козацький рух був однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби народу за політичну і державну незалежність. У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належала козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «країною козаків», а українців – «козацькою нацією».

Вільнолюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра-Славути. У національній свідомості українців поняття Запорозької Січі зливається в єдиний духовний комплекс, подвижництво минулих поколінь. Запорозьке козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у своєму віковичному розвитку. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яка є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звитязних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу,

¹⁸³ Тимофєєв В.Я. Довідка про Білгород-Дністровську Молоду Січ. Архів автора.

вільнолюбних громадян, політичних і державних діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу.

Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що, борячись у ті часи проти феодального закріпачення, гніту особистості, які приносили із собою різні загарбники, кожен українець прагнув стати козаком. Весь народ покозакувався, що свідчило про новий, вищий рівень його духовності. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України.¹⁸⁴

2. Сутність й особливості козацької педагогіки.

Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху (свобода і незалежність країни, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання, яка в той час досягла апогею свого розвитку.

Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель. Чимало козацьких лідерів (гетьманів, полковників, сотників, кошових отаманів та ін.) мали вищу освіту, вивчали українську народну і світову філософію, логіку, психологію, історію, риторику, поетику, оволодівали латинською, грецькою, старосєврейською, польською, німецькою та іншими мовами.

---

¹⁸⁴ Українська козацька педагогіка.//Освіта. – 1992. – 1 вересня.

Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні існували різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорозького, на Гетьманщині. Основу вітчизняної системи виховання складали козацькі виховні традиції, ідеї, які були відомі далеко за межами України.

У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Чільне місце відводилось ідеям і засобам народної педагогіки, українознавства. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв і обрядів.

Як окремих напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників – татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо), що були пройняті вільнолюбним козацьким духом, пізнавально-виховним потенціалом національної символіки. У навчально-виховних закладах України того часу, як і сусідньої Білорусії, зароджувалася і утверджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання, яка за своєю якістю випереджала системи навчання багатьох країн.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище, аналогів якому не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя.

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні, національні, духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченню вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий рівень, який забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, багатющі національні традиції, звичаї та обряди, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець сторії, державності. У козацькому фольклорі, педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

В часи національно-визвольних змагань слово і позиція батька – це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам і онукам. Козацька сімейна педагогіка так виховує дітей, що вони в словах, справах і вчинках батька відчують і сприймають як святу „золоту нитку історії”,

переривати яку – найтяжчий злочин, гріх. Численні засоби козацької педагогіки, що відображають історичні факти і згустки духовності народу, настільки розвивають ідеальну сферу особистості (відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість та інші резерви пізнавального апарату людини), що вона завжди відчуває, бачить перед собою образ Батька як символ предків, як символ свого життя і совісті. Така специфічна особливість духовного життя козаків зафіксована в історичних фактах, народній мудрості, художній літературі.

Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. Це благотворно впливало на виховання дітей, хлопчиків і дівчат. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру й надію на щасливе життя.

Сімейні виховні традиції, зокрема батька, продовжували досвідчені козаки у школі джур. Від своїх наставників джури переймали науку жити і перемагати в екстремальних умовах, високе військово мистецтво. Разом з ними джури жили в куренях і одночасно обов'язково вчилися в січових школах.

Січові школи реалізовували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоромим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя і поведінки, оборонно-військової справи.

По закінченні січової школи най здібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Ще інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростали загартовані й мужні воїни.

Козацькі школи діяли у полкових і сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата оволодівали знаннями про отчий край, героїчну минувшину, події політичного і державного життя України. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань – медициною, астрономією, метеорологією та ін.

Відомий історик О.М.Апанович твердить, що після козацької Ради 1736 р. і до кінця існування Запорозької Січі «в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити... у 53 поселеннях та урочищах». Характерно, що при «кожному з цих поселень існували козацькі школи». Історик І.Ф.Павловський у праці «Походження школи в старій Малоросії і причини її знищення» зазначав, що в 1740-1746 рр. у семи полках Лівобережної України, де було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 866 шкіл. Знаменний історичний факт: на землях Вольностей Війська Запорозького церкви, школи і шпиталі існували майже в кожному населеному пункті і виникали одночасно з їхнім заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень козацтва.

Факти свідчать про активну підтримку з боку Української держави, її управлінських структур, козацької старшини, діяльності козацьких шкіл, і про їхній високий статус у тогочасному суспільстві. Так, у ХУІІ ст. Лубенський полковник І.Кулябка розробив проект розвитку козацьких шкіл України. Цей проект був

схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб такому «прикладу слідували і чекали за це підвищення від вищого уряду... похвали і нагород».

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, в свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету школи серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально-виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу. В цьому зв'язку можна говорити про соціальну козацьку педагогіку; формування особистості здійснювалося під впливом багатьох соціальних факторів (культурних, економічних, етнографічних, моральних, естетичних тощо). У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань національних традицій і звичаїв. Це дає підставу стверджувати, що культурність, вихованість і, значною мірою, освіченість були невід'ємними складниками національного способу життя українців. Адже до критеріїв культурності і моральності, вихованості й освіченості належить не лише наявність навчально-виховних закладів, а й високий рівень народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології, кулінарії тощо), народної естетики, мистецтва, моралі.

Різноманітні знання, в тому числі й педагогічні, поширювали також мандрівні дяки – вчителі, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри козацьких видів єдиноборств та забав.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування численних козацьких об'єднань – побратимств, братств, товариств, гуртків та інших громад. Такі об'єднання відображали і захищали потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, усього народу. Багатообіцяючим для сучасної теорії і практики виховання є пізнання «секретів» формування вірності і відданості, аж до самозабуття і самопожертви козаків, що браталися між собою. Ризикуючи власним життям, козаки часто визволяли своїх рідних, побратимів, друзів із турецько-татарської неволі, йшли один за одного на муки, тортури. В іноземців викликали подив незламна дружба козаків, нехтування ними небезпекою, готовність здобути волю іншим людям за рахунок власного життя. Пізнання сучасними педагогами психологічних, моральних, світоглядних механізмів героїчних вчинків козаків допоможе творчо відроджувати лицарську педагогіку.

Козацька педагогіка була найтісніше зв'язана з гуманістичними традиціями, ідеями самоврядування і виборності, будівництва самостійної Української держави. Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості, всього народу могла породити таке незвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика (1710 р.). Вона – унікальний феномен європейської і світової політичної, державної і правозахисної думки.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. У багатогранній народній творчості опоетизовано ідеал козака-хлібороба, власника землі, її дбайливого господаря. У часи чужоземної загрози народ творив ідеал козака-воїна, витязя нескореного духу, честі і звитяги: легендарного козака Мамаю, портрети якого в ті часи були чи не в кожній українській хаті, прославленого керівника запорожців Дмитра Вишневецького (Байдю), оспіваного в піснях Морозенка та інших. Беручи з них приклад, юнаки виростили стійкими патріотами, подвижниками. Велике виховне значення має матеріал про історичні постаті козаків, їхнє життя і боротьбу за свободу

народу, незалежність України, а також про цілі козацькі династії, роди – Дорошенків, Наливайків, Тупталів та ін.

Ідеї і засоби козацької педагогіки найтісніше пов'язані з системами освіти і виховання європейських народів.¹⁸⁵

3. Формування в молоді козацької духовності.

Козацтво утверджувало новий, вдосконалений суспільний устрій, який поглиблював і збагачував традиційний спосіб життя українського народу. Керуючись віковичною народною мудрістю, козаки розуміли, що чисті і незамулені національні джерела знань – це могутня і непоборна сила в боротьбі за права і вольності. Ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою серед них. Відстоювання своєї волі, свободи народу потребували знань як найважливішого засобу вистояти в нерівній боротьбі. Г.Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Під захистом козацьких збройних сил виникали численні національні організації, громади та інші осередки, зокрема братства, які в процесі захисту самобутнього інтелектуального життя України перетворювалися в освітньо-духовні форпости, центри розвитку науки і культури.

Бурхливо розвивалася багатогранна народна творчість. Відкривалися друкарні, які започаткували могутню традицію книгодрукування рідною мовою. Козацька доба в розвитку національної системи виховання дала світові блискучу плеяду вчених, культурних діячів, педагогів, авторів перших вітчизняних підручників: С.Оріховського, І.Гізеля (Кисіль), Герасима і Мелетія Смотрицьких, Ф.Прокоповича, Л.Зизанія, С.Яворського, Г.Сковороду та ін.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Об'єднані національно-визвольними ідеями, високими народними цілями та ідеалами, вони постійно зміцнювали козацькі ряди. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів – жертвністю.

Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі – своєрідним кодексам якостей високо благородної особистості. Кожен молодий козак прагнув розвинути в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Неписані закони Кодексу лицарської честі передбачали: любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини-України; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитна вірність ідеям, принципам

¹⁸⁵ Українська козацька педагогіка.//Освіта. – 1992. – 1 вересня.

народної моралі, духовності (правдивість, справедливість, працьовитість і скромність тощо); відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму; уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чеснот.

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали Кодекс лицарської звитяги: готовність боротися до загибелі за волю, віру, честь і славу України; нехтування небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері-України; ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від чужих зайд-завойовників; героїзм, подвижництво у праці і в бою тощо.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.¹⁸⁶

4. Виховання фізичної і психофізичної культури.

Козацьке загартування тіла й духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіловиховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків.

Свій етногенез козаки вели від предків, яких представники зарубіжної історіографії називали по-різному (анти, скіфи, руси та ін.). Як писав історик Прокопій Кесарійський про антив „усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні”. Ведучи свій родовід від пращурів-богатирів, козаки прагнули розвинути в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів.

Козаки та їхні предки проявляли міцний фізичний гарт, високу техніку самооборони в таких ризикованих, сповнених відвагою і мужністю видах діяльності, як лови. Вони сміливо йшли із списом чи рогатиною на ведмедя, ставали „на прю” в лісових пушах з буй-турами, приборкували диких коней тощо.

В умовах незгасаючих воєн, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, у змаганні із стихійними силами природи гартувалися дух і тіло козаків. Суворий час вимагав і суворої, нерідко залізної дисципліни в процесі бойової підготовки молоді, формування в неї готовності захищати рідну землю. Відтак складалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування підлітків та юнаків, що поступово набирала чітких і рельєфних форм.

Ще в епоху Київської Русі дітей з 7 років навчали стрільби з лука, володінню списом і арканом, їзди верхи, а з 12 років – справжнім „військовим хитрощам”, тобто мистецтву бою.

Традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь продовжувалися в козацьку епоху. Загартовуючи себе і готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Всесвіту. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття. Г.Боплан писав: «маючи міцне здоров'я, козаки майже не знають хвороб».

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря до часослова, потім – до Псалтиря і т.д. супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами. Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні ріп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колоти». Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь

¹⁸⁶ Українська козацька педагогіка.//Освіта. – 1992. – 1 вересня.

плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін. Все це підносило дух учнів, наснажувало їх оптимізмом, вірою у свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народній ігор змагалася на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо. Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.). Козаки любили своїх витривалих і прудконогих коней, це закріплено у теплих звертаннях до своїх чотириногих друзів («брате мій», «товаришу мій»), у прислів'ях («козак без коня – не козак» тощо).

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й дух в іграх, танках, хоровах, різних видах змагань і боротьби. Підлітки і юнаки охоче брали приклад з дорослих, які відчували психологічний комфорт завдяки тому, що однаковою мірою турбувалися про свій інтелектуальний, моральний, духовний і фізичний розвиток. Це створювало в них настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова й діла, думки й вчинку, гармонії душі й тіла.

Існувала ціла система відбору і вишколу молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

Козаки створили спеціальні фізичні і психофізичні вправи, що становили цілу систему, спрямовану на самопізнання і саморозвиток, своє тілесне, психофізичне і моральне вдосконалення.

Всебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

У багатьох країнах Європи й Азії славилася високе мистецтво козаків вести наступальні й оборонні бої, створювати неприступні для ворога табори, споруди з дерева і землі, каміння, рити шанці та ін. Козаки мистецьки володіли всіма видами зброї – вогнепальною і холодною. Іноземці свідчили, що під час тренувань із стрільби козаки «кулею гасять свічку». На території Хортиці, Запорозьких Січей (їх було 8) у козацьких таборах та інших місцях постійно діяли справжні козацькі школи по навчанню молодих бійців селян з метою захистити себе, рідну землю від чужоземних загарбників.

Велике пізнавальне й виховне значення, зокрема для сучасної молоді, має опанування нею мистецтвом єдиноборств, яких було кілька систем. Найвідоміша легла в основу козацького танцю Гопак. У запальному і пристрасному, завихреному і відчайдушному, із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в Гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій та торжество перемоги. Психофізичний та історико-етнографічний „розріз”, аналіз Гопака переконує в тому, що всі збережені на сьогодні його елементи – складні акробатичні вправи, багато ударів ногами і руками – були складовими самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

У сучасному вигляді Гопак втілює в собі численні специфічні прийоми, наприклад, «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик» тощо, реалізація яких вимагає гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Цілі покоління нашого народу оволоділи й іншою системою козацької боротьби – Гойдок. Вона була призначена в основному для розвідників-пластунів. За цією

системою боєць «приклеювався» до суперника, повторював усі його рухи, а в разі помилки (через розгубленість, необачність, страх, відчай тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував. Цікаво, що арсенал прийомів цього виду єдиноборств дозволяв козакові битися вночі з кількома своїми противниками.

Ще дуже мало ми знаємо про козацьку систему боротьби «Спас». Вона мала не атакуючий, а суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

Козаки боролися також навкулачки, «на ременях», «навхрест», «на палицях» тощо. Оволодіння технікою цих видів боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний вплив на особистість.

Значний виховний, пізнавальний потенціал мав цілий пласт культури наших предків, який дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою «господар ночі»). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славою, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них «вселялися» якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосовували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси. Були чаклуни, які, знайшовши певні прийоми розвитку своєї ідеальної сфери, впливу на психіку ворога, «зачаровували», «заворожували» його, вивідували в нього військові таємниці тощо.

Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками розпечені ядра, обминати кулі тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

Появилася також інформація про те, що козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (в такому разі больові удари супротивника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні і східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда і «школи залізної сорочки» в кунг-фу та карате. Ці дивовижні факти визнає сучасна наука, хоч переконливе їхнє пояснення і обґрунтування належить майбутньому.

Постійно займаючись самовдосконаленням, козаки, зокрема, оволодівали специфічними дихальними вправами, доводячи, подібно до йогов, справді невичерпні можливості людського організму. Академік Д.І.Яворницький писав, що серед козаків були справжні велети тілом й духом і що «серед інших богатирів жив Васюринський козарлюга», який «тільки-но дихне, як від того подиху людина падала з ніг, а коли руйнували Січ, то там був такий силач, що одним подихом міг убити людину». Таке явище дослідники підтверджують у китайських циган, японських кіко, секрет сили яких у роботі з внутрішньою енергією через дихальні і вправи...

Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Порушення їх вважалось неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання. Чимало компонентів цієї системи на сьогодні забуто, невідомо. Вчених народознавчих і людинознавчих наук, практиків-ентузіастів чекає важливе завдання – за кодом, закладеним у відомих нам козацьких комплексах вправ, тренувань, змагань, видах боротьби, відтворити всю козацьку гімнастику,

динаміку форм, структуру рухів, а також інші невідомі сьогодні компоненти цілісної системи вдосконалення і самовдосконалення.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.¹⁸⁷

5. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей та юнацтва України.

В умовах демократизації і гуманізації суспільного життя, зміцнення незалежності України досягнуто такого доробку в теорії і практиці національної системи освіти і виховання, який дозволяє перейти на новий, вищий рівень розвитку вітчизняної педагогіки.

Важливу роль у її розвої відіграли Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття», концепція національного виховання, схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти (червень 1994 р.), програми і концепції Інституту українознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Мета національного виховання – плекання підростаючих поколінь з глибоко національною свідомістю і самосвідомістю, характером, світоглядом та ідеалами на традиціях культури, духовності рідного народу, на кращих досягненнях інших народів.

Задатки, здібності і нахили учнів, їхні обдарування, таланти найглибше і найповніше розкриваються тоді, коли вони теоретично пізнають і практично продовжують культурно-історичні, наукові, мистецькі традиції рідного народу і починають творити в національному дусі.

Зміст освіти в незалежній Україні базується на державній ідеології, що ґрунтується на українській національній ідеї, і спрямовується на утвердження в молодих серцях і душах гуманістичної і демократичної політики нашої держави.

У Велику Козацьку добу система виховання була однією із могутніх сил, завдяки якій Україна в багатьох відношеннях виходила на рівень розвитку європейських держав. Історія українського козацтва, зокрема Запорозької Січі – форпосту демократії, свободи і незалежності народу довела, що згуртованість, дисциплінованість, організованість, єдність козаків, зокрема їхньої еліти є могутньою силою, нездоланною для ворогів. Вперше в світі козаки використовували в боротьбі з ворогами України примітивні підводні човни, ракети, серед яких – запалювальні ракети кількох калібрів.

Висока ідейна, суспільно-політична наснаженість козацько-лицарської філософії, психології, духовності є яскравим смолоскипом-дороговказом служіння рідному народу для багатьох патріотів, борців за свободу України багатьох поколінь.

Наш народ зробив неоцінений внесок у розвиток світового національно-визвольного руху. У жорстокі часи чужоземного поневолення у нас не було жодного десятиліття, коли б не відбувалися великі народні повстання. Наливайко і Косинський, Сагайдачний і Виговський, Хмельницький і Мазепа, Гонта і Залізняк, Довбуш і Кармелюк – ці та інші національні герої надихали українців і представників інших національностей на боротьбу за свободу всіх народів, суверенність держав.

Наші пращури другими серед слов'ян оволоділи книгодрукуванням (1490 р.), створили самобутню козацьку педагогіку, яка вперше зароджувалася в січових, козацьких (сотенних і полкових), братських школах України (XVI – перша половина XVIII ст.).

---

¹⁸⁷ Українська козацька педагогіка.//Освіта. – 1992. – 1 вересня.

В історичній свідомості народу найвищий статус належить тим людям-ідеалам, які відстоювали свободу як найдорожчу цінність попередніх поколінь, невтомно боролися з чужоземними загарбниками, захищали свою національну гідність і честь, по-лицарському служили рідній Батьківщині, будували власну національну державу. Для української молоді такими ідеалами стали І.Гонта, М.Залізник, С.Наливайко, Т.Трясило, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, І.Виговський, Б.Хмельницький, І.Мазепа та інші народні герої.

В сучасних умовах багато підлітків, юнаків і дівчат вибирають ідеал лицаря – високошляхетної, духовно багатой, морально чистої, мужньої людини.

Про високу життєву енергію, звитяжну потугу ідеалу лицаря Г.Ващенко зазначав: «Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слава... Про славу лицарську українець мріє ще з дитинства».

Наш народ споконвіку культував лицарські традиції виховання. Із століття в століття на лицарських традиціях формувалася еліта нації, яка завжди боролася за свободу і незалежність України.

У Велику Козацьку добу на території двох українських козацьких держав – Гетьманської України і Земель вольностей Війська Запорозького (Запорозької Січі) діяла цілісна система козацького виховання. Вона включала в себе багатство національно-патріотичних, державницьких ідей, народної виховної мудрості.

В Україні розвивалася історично обумовлена система навчально-виховних цілей, завдань, принципів, ідеалів, провідних ідей, форм і методів роботи осередків лицарського загартування, яка дістала назву козацька педагогіка. Вона визначала основні напрямки виховної діяльності батьків, школи, багатьох інших громадських, зокрема молодіжних осередків.

У період утвердження незалежної України відроджене Українське козацтво як громадсько-політична організація створила Українське дитяче і юнацьке товариство «Січ», Всеукраїнський добродійний Фонд лицарського виховання ім. Петра Сагайдачного. В осередках цих організацій, у багатьох родин, школах та інших навчально-виховних закладах діє козацька педагогіка.

Головна мета сучасної козацької педагогіки – плекання в родині, школі і громадському житті козака-лицаря, палкого патріота, мужнього громадянина незалежної України, захисника рідної землі з яскраво вираженою національною свідомістю і самосвідомістю, високим рівнем моралі, духовності.

Основні завдання сучасної козацької педагогіки: плекати фізично загартованих, із міцним здоров'ям, дужим тілом і духом синів і доньок незалежної України; формувати в підростаючих поколіннях високі лицарські якості, шляхетність, моральні чесноти, почуття милосердя; виховувати силу волі і силу духу, мужність і звитягу, уміння боротися зі злом і перемагати його в будь-яких життєвих обставинах; плекати віру, любов і надію, готовність творити добро і красу в собі і в довкіллі; формувати здатність до альтруїзму, гармонійного поєднання особистих, індивідуальних і загальнонаціональних, державних потреб та інтересів, відчувати себе невід'ємною складовою часткою цілого і вічного – української нації, держави; виховувати в підростаючих поколіннях український козацький характер, світогляд, історичну пам'ять і національну свідомість; готувати молодь до активної національної творчості, участі в розвитку рідної культури, духовності; виховувати господарів рідної землі, володарів становища, творців Української держави, її захисників від ворожої агресії, мовної і культурної експансії; сприяти оволодінню молоддю військово-спортивним мистецтвом козаків, формуванню в неї, з урахуванням сучасних світових здобутків в галузі науки, культури і техніки, творчих умінь продовження політичних, державних, економічних, мистецьких і військових традицій українського милосердя.

В сучасних умовах родинному, шкільному і соціальному вихованню необхідно створювати сприятливі умови для оволодіння кожною особистістю заповідями лицарської честі і звитяги, милосердя.

Вихована на лицарських традиціях, молодь заперечує рабську і напіврабську психологію, засуджує забуття людиною національної приналежності, зневагу до волелюбних заповідей дідів і прадідів, пасивність, слабкодухість, невіру у власні сили, політичне прислужництво чужинцям.

Козацька педагогіка плекає лицарську заповідь у душі, серці і свідомості кожного вихованця: у житті завжди є місце подвигам, героїчним вчинкам. Лицарське виховання утверджує життя як героїчне діяння, високе духовне буття, подвижництво в ім'я перемоги загальнонаціональних, державних ідеалів.¹⁸⁸

У багатьох регіонах України діють учнівські козацькі гурти, курені, коші, братства, товариства та ін. Створюються козацькі читанки, хрестоматії, розробляються методики і технології виховної роботи на козацько-лицарських традиціях. Поряд із відродженням таких організацій, як «Січ», «Пласт», «Сокіл», народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура» – дитячо-юнацька організація національно-духовного відродження та військово-спортивна гра «Джура» Українського козацтва.¹⁸⁹ В процесі гри «Джура» виконується орієнтована об'єднана програма для діяльності школярів. Діяльність має охопити майже всі сфери життя, при цьому обов'язково зважити на ту особливість, що козаками на Січі були лише чоловіки, отже для дівчаток відповідного віку, там де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, створюється свій гурт, де передбачається підготовка дівчаток до самостійного життя. Жінка в минулому – вірна супутниця козака, вона берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожному важку годину й жінка – воїн, яка може відстояти свою землю від ворогів, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка – мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу, у хлопців) мужність, сміливість, твердість, рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

Мета програми – шляхом свідомого опанування героїського, лицарського, гуманного і демократичного славного минулого наших предків – Українського народу, його традицій культури, науки та господарювання, духовно і морально піднятися до рівня української національної ідеї і забезпечити її життєдайність.

«Джура» - дитячо-юнацька організація національно-духовного відродження та військово-спортивна гра «Джура» Українського козацтва є основною позакласною формою оборонно-масової роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.¹⁹⁰

Метою діяльності організації є: виховання у юнаків та дівчат глибоких і міцних національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення широкого загалу молоді до оборонно-масової та військово-спортивної роботи; формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості, ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій; виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління сувереної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та способу життя; виховання нових поколінь України в дусі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

Передумови заснування козацької організації дітей: наявність кваліфікованого вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати дітей і вести з ними виховну роботу в цьому напрямку за місцем проживання; ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу у навчально-виховних

¹⁸⁸ Національне виховання. Яким йому бути?//Освіта. – 1996. – 7 серпня.

¹⁸⁹ АКЗ. Т. 5. 2003. – 27 с.

¹⁹⁰ АКЗ. Т. 5. 2003. – 37 с.

зкладах; ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва в співпраці з місцевими виконавчими структурами державних органів влади.

Завданнями організації є: виховання в дітей та юнацтва історичної свідомості, активної громадської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини-України, готовності захищати свій рідний край; опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й опорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят; оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя й господарювання на землі, в саду, на пасіці, у тваринництві та інше; переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури та спорту, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди, бойового танцю «Гопак» та багатьох інших, з метою гартування козацького духу й тіла; осягання секретів козацької кухні, козацької медицини, знахарства; зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

Для виконання своїх завдань організація в масовому порядку створює свої осередки, де: навчає і гартує своїх членів під час занять у місцевих осередках, у літніх козацьких таборах і зльотах; щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням); проводить козацькі походи: краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо; організовує й бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах; співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з «Пластом», «Соколом», «Січчю» та ін.

Членом організації може стати кожен хлопчик чи дівчинка віком від 6 до 8 років, які люблять Україну, хочуть добре знати її історію, та культуру, давнє минуле і поділяють ідеали Українського козацтва.

Особи старші 18 років можуть зберегти своє членство за бажанням. Вони одержують звання «Козака наставника» і беруть участь у виховній роботі з молоддю.

Основу організаційної структури дитячо-юнацької козацької організації складає курінь – первинний козацький осередок за місцем навчання, чи за місцем проживання або за інтересами.

Основною організаційною одиницею козачат, джур козацьких та молодих козаків є десяток, що складається з 10-15 членів організації і ділиться на застави по 3-5 осіб в кожній. Десятки об'єднуються в загін (шкільний клас), загони козацької молоді одного віку (школярі-однокласники) входять до складу сотні, а сотні – до куреня козацької організації навчального закладу.

На чолі кожної структурної козацької організаційної одиниці традиційно стоїть козацька старшина, бажано з козаків-старшокласників та дорослих козаків-вихователів (наставників): в заставі – заставний, в десятці – отаман (десятник), в загоні – отаман, писар, осавул, хорунжий, в курені – отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач, шафар.

Вимоги до козачат, джур козацьких і молодих козачат – обсяг знань, умінь і навичок, якими вони повинні володіти до кінця перебування в данній якості.

Вже у 1991 році, у червні вийшов Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР з положенням про республіканську туристсько-краєзнавчу експедицію «Козацькими шляхами». В ознаменування 500-річчя українського козацтва Міністерства народної освіти УРСР, Спілка піонерських організацій України, Республіканська станція юних туристів Міністерства народної освіти УРСР та дитяча газета «Перемена» оголосили Республіканську туристсько-краєзнавчу експедицію «Козацькими шляхами», яка пройшла в рамках руху учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля

моїх батьків». Експедиція тривала з березня 1991 по березень 1992 року. Мета експедиції – залучення молоді до вивчення історичного минулого українського народу; виховання в учнів патріотичних та інтернаціональних почуттів; виявлення та пропаганда пам'яток, пов'язаних з історією українського козацтва. Ідучи маршрутами експедиції, учасники проводили походи по місцевостям, пов'язаних з козацтвом; самостійно розробляли і описували туристські маршрути по Україні, де пролягали козацькі шляхи; обстежували історичні місця, пов'язані з діяльністю козаків на Україні; збирали усні перекази про часи козащини, матеріали, які розкривають духовне життя наших славних предків.

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традиціях рідного народу. У 1995 році, у червні, в №11 Інформаційного збірника Міністерства освіти України було дано методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва. «...Запорозьке козацтво – гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем... Викладачам історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї, важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української державності козацької... У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва».¹⁹¹

5-6 липня 1997 р. відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна козацька педагогіка», на якій розроблено і схвалено чимало важливих документів (концепцій, програм та ін.), спрямованих на подальший розвиток національної системи освіти, виховання молоді на традиціях українського козацтва. Такі конференції вирішено проводити щорічно.

У тижневику «Освіта» від 24 вересня – 1 жовтня 1997 р. було надруковано першу в історії вітчизняної педагогіки програму «Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України».¹⁹²

Програма передбачає реалізацію трьох основних змістовних компонентів. Перший стосується вивчення дітьми, підлітками і юнаками історії Українського козацтва, другий – вітчизняної національної культури (мистецтва, науки, освіти) і третій – військової майстерності козаків.

Розроблені методичні матеріали, які спрямовані на надання конкретної практичної допомоги вчителям, вихователям, класоводам, класним керівникам, батькам з метою досягнення цілей програми. Розроблені рекомендації щодо реалізації ідей козацької педагогіки, традицій лицарського виховання засобами основ наук, в позакласній і позашкільній роботі, в процесі організації самоврядування в школі, дитячого і юнацького молодіжного руху.¹⁹³

¹⁹¹ Інформаційний збірник Міністерства освіти України.//1995. - №11. – 28 с.

¹⁹² Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України.//Освіта. – 1997. – 24 вересня – 1 жовтня.

¹⁹³ Методичні матеріали до програми «Сучасне козацько-лицарське виховання дітей, юнацтва України»./Освіта. – 1999. – 18-25 серпня.

6. Козацько-лицарське виховання у школах півдня Одещини.

Процес впровадження національної системи освіти і виховання в навчальних закладах Задністров'я проходив так: у навчально-виховних закладах Білгород-Дністровського району проводились науково-практичні конференції старшокласників «Етапи становлення української держави», диспути для учнів 10-11 кл. «День Соборності: Я і Україна», бесіди для учнів 7-8 кл. «На шляху до відродження української державності»; тематичні лекції, уроки, присвячені визвольній війні українського народу середини ХVІІ століття, зокрема перемозі у Батозькій битві;¹⁹⁴ вшанування пам'яті гетьмана Петра Сагайдачного;¹⁹⁵ відзначення 85-ї річниці проголошення Акта злуки.¹⁹⁶ Проведено бесіди «Універсали Центральної Ради», виховні години «Бій під Крутами», зустрічі з видатними людьми краю з метою патріотичного виховання молоді (Адамівська, Випаснянська №1, Старокозацька, Долинівська загальноосвітні школи I-II-III ступенів). В бібліотеках закладів освіти організовувались книжкові тематичні виставки «Соборна Україна: від ідеї до життя», «В сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій», «Україна – соборна держава», проведені історичні читання «Бо є держава наша Україна і є її не втрачений народ», книжково-документальні виставки «Соборність України: державницька національна ідея». Змістовністю, науковістю відзначалися масові заходи з учнями, проведені у Випаснянській ЗОШ I-III ст. №1 і №2, Шабські ЗОШ I-III ст. №1 і 2, Старокозацька ЗОШ I-III ст.¹⁹⁷ Було залучено до цієї роботи викладачів історії, працівників музеїв та архівів, науковців та літераторів, політичних діячів; заходи були широко висвітлено в місцевих друкованих та електронних засобах масової інформації заходи.

Проводився обласний екологічний конкурс серед учнів 7-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів за підтримки управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації та Чорноморського козацького з'єднання Українського козацтва. Мета – поширення народних традицій, виховання серед дітей та юнацтва національної гідності, готовності до захисту рідного краю, забезпечення всебічного розвитку їхнього духовного світогляду, любові до природи, української культури, мови та батьківської землі. Конкурсантами було висвітлено екологічне становище в рідному селі та місті, відношення козаків до збереження екології від ХУ до ХХ століть включно. Описано були флора та фауна території, де проживає учасник конкурсу, відродження та діяльність сучасник козаків у 1917-1921 роках вільного козацтва; сучасного козацтва; роль і діяльність суспільства в збереженні екології, запобіганні екологічним катастрофам.¹⁹⁸ У складі журі для оцінки робіт входили, крім інших, Склярєнко М.П. – отаман Буджацької Січі, генерал-хорунжий УК; Городецький Л.Г. – отаман Білгород-Дністровської паланки, полковник УК.

Організовано спільну роботу навчальних закладів та козацьких товариств щодо виховання молоді на засадах патріотизму, демократії, високої моралі та захисту Батьківщини. Така робота організована в Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст., Біленьківській ЗОШ I-II ст., представники яких брали участь у травні 2004 року в обласній науково-практичній конференції з цієї проблеми. Постійно діючий семінар з проблем козацького виховання організовано на базі Адамівської ЗОШ I-II ст.

Розробляється положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл», яку відділи райдержадміністрації: оборонної та

¹⁹⁴ Наказ по відділу освіти Білгород-Дністровської РДА від 04.2002. Архів автора.

¹⁹⁵ Розпорядження Одеської облдержадміністрації. Звіт Білгород-Дністровського відділу освіти РДА. Архів автора.

¹⁹⁶ Розпорядження Одеської обласної державної адміністрації №18/А-2004 від 16 січня 2004 року «Про відзначення 85-ї річниці проголошення Акта злуки навчально-виховними закладами Білгород-Дністровського району».

¹⁹⁷ Звіт про стан виконання Національної програми. Архів автора.

¹⁹⁸ Наказ державного управління екології та природних ресурсів в Одеській області від 29.12.2003. Архів автора.

мобілізаційної роботи, освіти, культури впроваджували в практику роботи шкіл району ще з 1998 року (тоді вона називалася військово-патріотична гра «Джура» та проводилася в Старокозацькій ЗОШ I-III ст., Вигінській ЗОШ I-II ст., Випаснянській ЗОШ I-III ст. №1, Адамівській ЗОШ I-II ст., Долинівській ЗОШ I-II ст. Відзначається День Захисника Вітчизни.¹⁹⁹ Проводиться ряд заходів, в яких приймають участь козаки районних організацій УК: районні спортивні змагання «Козацькі забави», змагання з національних видів бойових мистецтв, з козацьких вправ у володінні старовинною зброєю; проводяться зльоти юних козачат, зустрічі з воїнами різних родів військ.²⁰⁰

Проводиться районний етап Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості на тему: «Ідея Соборності України: творчість Тараса Шевченка; минуле, сучасне і майбутнє», який проводиться з 4-х номінацій «Література», «Історія України і державотворення», «Образотворче мистецтво», «Декоративно-прикладне мистецтво».²⁰¹

6.1. Білгород-Дністровське педагогічне училище.

Із 1994 року (після появи в педагогічній пресі концепції козацького виховання) і по теперішній час ентузіасти-викладачі – Юрченко В.І., Віштак О.М., Головань І.М., Лобанова В.С. опрацьовують із студентами старших курсів шляхи впровадження в практику освіти козацьку педагогіку. Робота ведеться з метою теоретично-практичного вивчення методики козацько-лицарського виховання в школі. Студенти читали літературу, писали курсові роботи, зустрічалися з козаками. Вони визначали в своїх творах: Яценко Т.О. (1994): «Вважаю, що введення до виховного процесу основ козацького виховання значно посилить моральну складову педагогічного процесу...» Виходцев Р.Г. (1995): «Можна зробити висновок, що відродження культурно-освітніх козацьких традицій одна з необхідніших і найважливіших граней зміцнення незалежності України. Все це досягається за допомогою козацької педагогіки, яку використовували наші предки». Чудак О.В. (1995): «Взявшись до написання курсової роботи на тему козацької педагогіки, я хотів насамперед розкрити і донести до студентів міцний зв'язок системи виховання сучасного і минулого. Ці всі питання дуже складні і водночас дуже цікаві зараз, тим паче майбутньому педагогу. І якщо я більше буду знати про методи, форми виховання на Україні в часи козаччини, гетьманщини, то це піде тільки на користь мені і всім тим, з ким я буду про це спілкуватись». Місержі М.В. (1999): «Пізнання ідейно-морального, виховного потенціалу козацької духовності, розкриття своєрідних форм її існування, самобутніх шляхів розвитку має багато в чому вирішальне значення у відродженні та становленні української національної системи виховання, школи і педагогіки, у формуванні в наш час вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості». Ткаченко І.В. (2002): «Як сказав директор школи козацько-лицарського виховання – українця можна виховати тільки виховуючи українця, бо людина може стати людиною тільки через виховання – і, спостерігаючи розвиток сучасного українського суспільства, ми приходимо до висновку, що відбуваються значні зміни у вихованні підростаючого покоління, зокрема національного виховання. Це відбувається завдяки тому, що все частіше в системі виховання керівники шкіл звертають увагу на те, щоб дітей, юних українців, виховували саме по-українськи, тобто використовували козацьке виховання, козацьку педагогіку».²⁰²

¹⁹⁹ Звіт про стан виконання Національної програми. Архів автора. Наказ по Білгород-Дністровському райво від 11.02.2004. Архів автора.

²⁰⁰ Звіт Білгород-Дністровського райво. 2004. Архів автора.

²⁰¹ Звіт про роботу координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва в Білгород-Дністровському районі. Архів автора.

²⁰² Річ про Буджацьку Січ. Сучасне козацтво південноукраїнського Задністров'я. Жовтень 2005 року.

6.2. Миколаївсько-Новоросійська школа Саратовського району.

Ентузіасти – завуч з виховної роботи Фоменчук Валентина Анатоліївна та педагог-організатор Настаченко Галина Михайлівна.¹⁶⁶ Почали в 1996 р. фундаментом слугувала історія села. На місці невеличкого поселення козаки з Новоросії заснували містечко. Тут був розташований штаб. В 1856 р. козаками була збудована церква святого Миколая. Старожили згадували, що її було видно з моря, яке знаходиться за 40 км, і служила вона морякам в морі за маяк. Багато залишилось доказів, документів про перебування в селі козаків. Ось так і зародилося бажання відродити славу минувшину.

В 1996 р. ввели народознавство в школі. Почали знайомство з історією рідного краю і села зокрема. Навіть за дозволом РОНО була складена індивідуальна програма вивчення народознавства в школі. Познайомившись з історією козацтва глибше, вивчивши історичне минуле села, вирішили в школі створити козацьку республіку «Мрія». Спочатку йшов конкурс на найкращу назву, потім девіз підбирали, боролися за право бути обраним отаманом і т.д. Кожний клас став куренем. Було розроблено статут, систему підготовки майбутніх козаків. Вся виховна робота в ній спрямована на створення козацької молоді в Україні. До 12-річного віку діти числяться в козачатах, до 14-річного – в пластунах, до 15-річного – в соколах, до 17-річного – в джурах і тільки потім юнаки стають кандидатами в козаки.²⁰³ Вони займаються патріотичним самовихованням, розвивають моральні, духовні і фізичні якості, вивчають традиції і звичаї своїх предків, історію козацтва на Україні. Формують почуття відповідальності за себе і за інших, набувають знання, впевненість у собі, вміння співпрацювати і керувати. Підлітку прищеплюється почуття змагань, розвиваються спостережливість, відповідальність, повага, вміння підкорятися наказу і жертвувати особистим заради спільного. Внаслідок цього джура стає людиною слова, відповідальною, обов'язковою і точною, бережливою, але не скупюю, справедливою, але не жорсткою, ввічливою, але не байдужою, яка піклується про своє здоров'я, самовдосконалення, сповнений братніми почуттями до друзів, любов'ю до людей, своєї землі і Батьківщини.²⁰⁴

Не все виходить у козацькій республіці, як планувалося й хотілося, однак головного добитися вдалося. Підтягнулась успішність, менше стало порушень, підлітки стали стриманішими і ввічливішими у поведженні. На рахунок у козачат і джур чимало добрих справ: очищене забуте джерело, з якого в минулому столітті козаки пили воду, привели в порядок на кладовищі забуті могили предків, взято шефство над учасниками війни і людьми похилого віку, надано чималу допомогу господарству, посаджено дерева, кущі, розбито квітники.²⁰⁵ Велику допомогу надавали козаки Білгорода-Дністровського козачого полку Українського Чорноморського козацтва ім. П. Орлика. Зокрема, почесним гостем у школі були Городецький Л.Г., Склярєнко М.П., Черв'як О.О., Оленєв І.П., Горлачєв В.П. та інші. Підтримував і допомагав отаман Саратовського району – Іванов Сергій Іванович. Активно підтримували роботу директор школи Безотосна Марія Григорівна і зав РОНО Олійниченко Олена Савелівна. В обласній пресі про цікавий досвід роботи школи з'явилися статті Б.І. Устименка. У 2000 році Фоменчук В.А. пішла на пенсію за вислугою років й, на жаль, роботу з козацько-лицарського виховання поступово було звернуто.

6.3. Старокозацька та Молозька школи Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – відставний майор, курінний Старокозацького куріню Українського козацтва – Лісіцин Ігор Михайлович (тоді працював директором Старокозацького

²⁰³ Статут козацької республіки «Мрія». Архів автора.

²⁰⁴ Б. Устименко. Мої улюблені слова: Вітчизна, Незалежність, Воля. Одеські вісті. – 1999. – 18 березня.

²⁰⁵ Б. Устименко. Присягаю на вірність Україні. Одеські вісті. – 2000. – 19 грудня.

ринку). Роботу почав в 1996 р. Було створено організацію «Молода Січ», яку було зареєстровано в Старокозацькій сільській раді. Розроблено статут організації, згідно якого метою діяльності Січі було сприяння виховання національно свідомих, духовно та фізично розвинутих громадян України на традиціях українського козацтва та принципах християнської моралі.

Завданнями Січі були: виховання у дітей національної історичної свідомості, громадянської позиції, патріотизму, готовності захищати Батьківщину, любові до рідного краю шляхом опанування козацької духовної та культурної спадщини; виховання у дітей християнської моралі; залучення дітей до краєзнавчої діяльності, поширення та пропаганда козацьких звичаїв та традицій; вивчення, охорона та відновлення пам'яток української історії і культури; залучення дітей до самовдосконалення, занять прикладним туризмом, фізкультурою; організація спілкування дітей різних країн.²⁰⁶

Козачата «Молодої Січі» мали однострої захисного кольору. У 1997 р. делегація джур та дан була на Великій Раді Українського козацтва в Києві.²⁰⁷

Було розроблено план проведення занять з джурами Старокозацького куреня по орієнтуванню на місцевості, по наданню першої медичної допомоги, а також план заходів на літній період. Своє перше заняття джури провели 25 червня 1997 р. Планували, що на перше заняття, окрім трьох джур (Вови Антошела, Лісіциних Дениса та Ігора), прийдуть ще семеро. Але в своїх прогнозах помилилися. На перше заняття прийшло 30 чоловік. Потім все більше і більше. Вже на жовтень 1997 р. в організації «Молода Січ» налічувалося 108 осіб. Влітку, окрім занять з орієнтування на місцевості, правил розташування наметового табору, вміння розвести багаття, надання першої медичної допомоги, джури знайомилися з засобами зв'язку, трохи працювали в цій сфері і навіть мали свій рекорд по проведенню польового телефонного зв'язку на відстані 100 метрів – 43 секунди.

В період шкільних занять джури Старокозацького куреня займалися художньою самодіяльністю, спортивною гімнастикою і що саме головне – вивчали історію традиції і звичаї козацтва. Була домовленість з начальником митної застави, розташованої в Старокозацькому, про допомогу їм в несенні митної служби на ділянці державної межі. Разом з митним нарядом джури несли патрульну службу, самостійно сиділи в засадах по виявленню контрабандних вантажів. Блакитною метою хлопців було несення кінної патрульної служби, для цього було закуплено двох коней у київському кінному заводі. Запросили для тренерської роботи козака Алексаса, мастера спорту по конкору. Але через проблеми з фуражем та зарплатньою для тренерів, роботу було зупинено. Хлопці обладнали шкільний клас для занять по вивченню азбуки Морзе (після чого вчителі почали скаржитись, що почали перехвачувати записочки у класах, а прочитати їх не можуть. Там тільки точки та тіре),²⁰⁸ морського семафору, роботи на комп'ютері, занять у Малій Академії Наук.. Окрім цього, з ними двічі на тиждень проводив уроки богослів'я священник Покровської церкви отець Антоній. Готувалися вони також вивчати англійську розмовну мову.

Лісіцин Ігор Михайлович розробив чітку програму для своїх джур: вивчити історію козацтва; навчитися працювати з комп'ютером; оволодіти початковими знаннями з економіки; вивчати англійську мову (в Старокозацькій школі на той час вивчали як іноземну мову - французьку); стати народними артистами художньої самодіяльності та ін.²⁰⁹

Були плани облаштувати школу джур з проживанням там викладачів на місці військового містечка, яке покинули війська 12 військового пункту зв'язку в/ч А 2171,

²⁰⁶ Статут Молодої Січі. Архів автора.

²⁰⁷ Тимофеев В.Я. Річ про Буджацьку Січ. Спомини Лісіцина І.М. Грудень 2005 року.

²⁰⁸ Тимофеев В.Я. Річ про Буджацьку Січ. Спомини Лісіцина І.М. Грудень 2005 року.

²⁰⁹ Виступ на Великій Раді Ук 17.10.1997. Архів автора.

розташованого на території Білгород-Дністровської КЕЧ.²¹⁰ Але цим задумам не судилося бути здійсненими. Із виїздом Лісіцина І.М. у 2000 р. до Мологи роботу з козацько-лицарського виховання було звернуто. Ігор Михайлович працював деякий час військовим керівником в Молозькій школі – там намагався продовжувати козацьку справу, але обставини змусили його виїхати на роботу до Сибіру.²¹¹

6.4. Випаснянська №1 школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіаст – майор Збройних Сил України, козак Гавриленко В.О. В 1997 р. ним було організовано при школі осередок Молодої Січі (Валерій Олексійович тоді служив в Збройних Силах й працював учителем допризовної підготовки юнаків), який прийняв всім своїм складом посвяту в джури. У довідці перевірки Випаснянської №1 школи, яка відбулася в грудні 1999 р. про цю роботу було написано: «... Система виховної роботи школи не залишила осторонь питання козацької педагогіки; впровадження козацьких звичаїв і традицій. В школі створено дитячу організацію «Молода Січ».

«Молода Січ» - самодіяльна дитяча організація, що будує свою роботу на принципах добровільності, демократії та самоврядування. Проводяться конкурси, змагання, козацький КВК, гра-конкурс «Твоєї слави козацької повік не забудем», бесіди «Жіночі імена в часи козацтва».

Педагогічний колектив не лишився в стороні від козацької педагогіки: впроваджувалися козацькі традиції, проводилися педагогічні ради «Формування національної свідомості в процесі навчання і виховання», «Вплив дитячої організації «Молода Січ» на формування патріотизму школярів».

«Десь влітку 1977-го я побачив фотографії та самвидав «Молодої Січі» з Старокозачого, якою керував В.Лісіцин. З ним познайомився, послухав про його плани і досягнення і це наштовхнуло на думку про створення аналогічного клубу. В своїй рідній школі дізнався, що керівник ДПЮ звільняється і мені запропонували працювати вчителем. До годин ДПЮ я мав взяти на себе військово-патріотичну роботу. Вона і вилітала у створення «Молодої Січі».

Відповідно до законів, я створив і зареєстрував при сільраді молодіжну громадську організацію (зі статутом та програмою заходів). Як завжди початок був хаотичним: по суботам хлопці 5-7 класів приходили на годину в спортзал, де я їх вчив елементарним гімнастичним вправам та загально фізичному розвитку, а потім обладнуючи кімнату, виділену для молодих січовиків, ловив їх по всій школі, щоб направити на ремонт приміщення. Так-сяк, за місяць-два, ми створили деякі клейноди – хоругву, шеврон-емблему, барабан, і половина хлопців вже виготовила форму. До восени я вже навчив січовиків марширувати з піснею, та перейшов до виготовлення і стрільби з козацьких луків. Потім в травні почались заняття із самостраховки при падіннях та найпростіші прийоми самозахисту, стрільби з пневмогвинтівки. Паралельно видава для вивчення літературу про козаків Б.Лепкого, В.Будзиновського, О.Пахучого; читав всій групі по 20-30 хвилин В.Яворницького та інших.

В травні «Молода Січ» почала готуватись до районного фестивалю дитячої творчості: з допомогою вчителів музики і математики, які і мене ще вчили, ми репетирували козацькі пісні та шили форму на свято. Гарні вийшли шапки – наші козачата виглядали на параді і на посвяті в джури ефектно і по-українські!

Я взагалі намагався завжди, в житті, на службі, в «Молодої Січі» творити з максимальним відчуттям реальності і мінімумом формалізму. І вірив, що життя може стати схожим на ту фантазію, яку ми собі уявимо, проте більшість людей, наших людей, надто заклопотані, щоб змінювати і змінюватись. Такі люди завжди були, і в

²¹⁰ Заява курінного отамана Старокозацького куреню. Архів автора.

²¹¹ Тимофеев В.Я. Річ про Буджацьку Січ. Спомини Лісі цина І.М. Грудень 2005 року.

козацькі часи і зараз – просто «наші люди», але потрібні і козаки. І вони є, - просто деякі з них ще цього не знають...»

З від'їздом на навчання в Київ до військової Академії Гавриленко В.О. роботу з козацько-лицарського виховання було звернуто.²¹²

6.5. Вигінська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи курінний Українського козацтва Біленко В.Ю. та учитель фізичної культури осавул Українського козацтва Берлізов А.М. в 1998 р. організували дитячу джурову та данову організацію «Молода Січ», яка працювала на засадах Українського козацтва. Колектив збирав кошти на придбання однострою; почалася діяльність: учні вивчали історію козацтва, основи військового мистецтва та тілодуховання козаків, пройшли посвяту в джури та дани. В лавах «Молодої Січі» налічувалося 65 членів, практично всі учні 5-9 класів.²¹³

6.6. Долинівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тома Т.І., завуч – Долгошеєнко М.І., педагог-організатор Молчанова Т.І. Роботу почали у 1996 р., але елементи цієї роботи були ще в 1992 р. На теперішній час в школі працює дитяча козацька організація «Козацький Кіш», яка працює на засадах Українського козацтва. В школі склалася своєрідна система виховної роботи, що ґрунтується на історичних і національних традиціях українського народу. Ведеться гарно оформлений та талановито написаний літопис шкільних справ. Дуже цікаве дозвілля школярів: вечори, свята, КВК, спортивні змагання, Козацькі забави «Суперкозак» - традиційне травневе спортивно-мистецьке свято козачат. Працює шкільний музей села – один з кращих в районі. Спільними зусиллями сім'ї та школи виховується у дітей бажання зберегти родинні традиції, сімейні реліквії, вивчати родовід, прилучати їх до народних традицій, звичаїв, обрядів, етичні норми взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, здатність піклуватися про молодших і немічних.

«Козацький Кіш» пройшов посвяту у козачата. Діти всією душею приймають кодекс козацької честі, зростають в атмосфері взаємоповаги і взаємовиручки, добре поведуть себе у побуті, добре вчаться.

Про роботу школи писали районна та обласна преса. Школа продовжує діяльність в напрямку козацько-лицарського виховання, можливо, на теперішній час (2005 р.), найбільш систематично у Задністров'ї.²¹⁴

6.7. Турлацька школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи – Тодорова Тетяна Петрівна та учитель молодших класів – Чумаченко Валентина Миколаївна – приділяють належну увагу козацькому вихованню.

Тодорова Т.П.: «...Я вирішила для своїх другокласників влаштувати свято «Козацькі забави». До святково оформленої класної кімнати завітали батьки, старші та молодші братики і сестрички, друзі. Спочатку другокласники розказували про історію Запорозької Січі, про славних козаків. Потім хлопчики змагались у швидкості чищення картоплі, перетягування канату, віджимання від підлоги; стрибали у мішках, намагались якнайбільше назвати українських міст, виявляли свої мовленні здібності, складали вітальні листівки, які вручали дівчаткам разом з квітами. Всі хлопчики пройшли випробування і були прийняті до козацького загону».

²¹² АКЗ. т.1, ч.2, сс.208-209; т.5, ч.1, сс.169-186; т.6, с.203; т.8, сс.51-58; т.9, сс.76-77, с.208.

²¹³ АКЗ. т.1, ч.2, с.209; т.5, ч.1, сс.187-216; т.6, ч.2, с.203; т.8, сс.61-62; т.9, с.77, с.209.

²¹⁴ АКЗ. т.1, ч.2, с.209; т.5, ч.1, сс.217-263, сс.379-386; т.6, ч.2, с.203; т.8, сс.63-78; т.9, сс.77-78, с.209.

Чумаченко В.М.: «Я весь час намагаюся на уроках читання і рідної мови дати більше знань дітям про минуле наших предків. Я поставила перед собою мету: розширити знання учнів з життя запорозького козацтва, розкрити феномен козацтва, показати його роль в історії українського народу, виховувати в учнів любов до рідного краю, бажання бути гідними синами України, прагнути стати сильними, здоровими, розумними і цим створювати дружний колектив».

Мабуть є в тому, що Тодорова Т.П. та Чумаченко В.М. звернули увагу на патріотичне виховання дітей (у формі козацького), закономірність – козацтво, як якість менталітету українця, притягує до себе юні, незіпсовані душі – романтикою звитяги, побратимства, всім тим, що ми називаємо польотом душі.²¹⁵

6.8. Адамівська школа Білгород-Дністровського району.

Ентузіасти – директор школи Тимофєєв Валерій Якович, завуч – Лавриненко Павліна Михайлівна, педагог-організатор Гриценко Валентина Никифорівна. Почали козацьку справу в 1998 р., хоча елементи козацької педагогіки вводили в виховний процес школи ще в 1992 р.

Вже у 1992 р. на теренах незалежної України поширювалось національне відродження: функціонували національно налаштовані громадські організації – РУХ, Вільне козацтво України; створювалися товариства, які пропагували відродження національних традицій, зокрема товариства, які об'єднували дітей та молодь. Директор школи Тимофєєв Валерій Якович у 1992 р. започаткував Адамівський осередок всеукраїнської дитячої незалежної організації «Джура» у складі учнів 7,8 класів, вважаючи, що українська Адамівська неповна середня школа не повинна стояти осторонь від національного відродження і має прийняти активну участь у цьому процесі. Мета діяльності організації – виховання національно-налаштованих українців, громадян незалежної України. Було вирішено зареєструвати Адамівський осередок організації «Джура» згідно із Статутом Всеукраїнської дитячої незалежної організації «Джура». У зв'язку з цим було подано заяву голові Адамівської сільської ради Сердюк Т.В. з проханням реєстрації організації 11 травня 1992 року.²¹⁶ До заяви додавався статут організації, який складався з чотирьох розділів: загальні положення, мета, основні завдання, членство в організації, права і обов'язки членів організації.²¹⁷ Була складена програма діяльності дитячої організації національно-духовного відродження «Джура» Адамівського осередку.²¹⁸ В реєстрації директору школи було відмовлено по причині того, що дитяча незалежна організація «Джура» в Міністерстві юстиції України на той час не була зареєстрована.²¹⁹ В серпні 1992 року на 17 сесії Адамівської сільської ради XXI скликання розглядалося питання «Про організацію роботи з національного виховання у Адамівській неповній середній школі».²²⁰ Була заслухана доповідь директора Адамівської неповної середньої школи Тимофєєва Валерія Яковича про роботу з виховання національно-свідомих громадян незалежної України, яка проявлялась в створенні дитячої громадської організації «Джура», яка працювала на засадах виховання громадянина України, патріота, захисника Вітчизни.

Проводилась велика військово-патріотична, спортивно-туристська робота, у якій було задіяно більшість школярів середнього та старшого віку. Роботу цю проводили вчителі Галицький С.П., Галицька Н.П., Буравицька Р.М., Катющев Є.М., Потужна В.О. та директор школи (офіцер запасу) Тимофєєв В.Я. Був налагоджений зв'язок із штабом дивізії та частинами, які дислоковані на Софіївському танкодромі.

²¹⁵ АКЗ. т.1, ч.2, с.210; т.5, ч.1, 263-318; т.6, с.204; т.8, сс.9-18, сс.369-371; т.9, с.79, с.210.

²¹⁶ Подання директора Адамівської школи від 11.05.1992. Архів автора.

²¹⁷ Статут організації «Джура» Адамівського козацького осередку. Архів автора.

²¹⁸ Програма діяльності «Джура» Адамівського козацького осередку. Архів автора.

²¹⁹ Відповідь Адамівської сільської ради від 25.06.1992.

²²⁰ Рішення №1 ХУІІ сесії Адамівської сільської ради XXI скликання від 21.08.1992.

Проведено зустрічі з воїнами, які були шефами школи і проводили з школярами на полігоні збори, проводилась «Зірниця». Шкільна збірна із спортивного туризму вже кілька років займала призові місця на районних змаганнях, належним чином велась спортивна робота. Але були й недоліки: план роботи дитячої організації «Джура» був поверховий, мав здебільшого декларативний характер, не відповідав у повній мірі завданням її роботи. У виховній системі школи національне виховання існувало само по собі, воно не було органічною складовою шкільної системи виховання.²²¹

На 24 сесії Адамівської сільської Ради XXI скликання (14 листопада 1993 року) зазначено було про покращення виховання національно свідомого громадянина України – є Положення про національне виховання, змістовний план роботи школи та класних керівників, але було зазначено, що виховання школярів велось із деяким націоналістичним відхиленням, що фіксувалося батьками та зустрічало супротив деяких школярів (про це свідчило вивішування школярами 9 класу червоних прапорів на димарі кочегарці та у лісосмузі на початку села). Цікавий факт, враховуючи, що саме я (авторка цієї книги), торішня дев'ятикласниця, була ініціатором цього вивішування, але зовсім не переслідуючи ціль супротиву незалежності України. Навпаки, червоний колір я вважала революційним, а синьо-жовтого прапора просто не було у нас. Та й бажання доказати своїй компанії, особливо хлопцям, яки ми з своєю подругою Наталкою Могою «круті», підштовхнули до цього вчинку. Пам'ятаю, як 4 клас нашої школи приймали до організації «Джура» і ми заздрили, що їм пов'язують жовтоблакітні галстуки – символи незалежної України. Після цього випадку директору школи Валерію Яковичу було дано завдання провести широку роз'яснювальну роботу серед батьків, школярів про необхідність дотримуватися державної символіки у громадянському житті громади, а також звернути увагу на виховування громадянина України, але зазначалося при цьому, що не треба виховувати націоналіста у поганому розумінні цього слова, особливо враховуючи, що громадська думка засуджує РУХ – «Спасибі РУХУ за розруху».²²² Цікаво, чому українці так не сприймають своїх націоналістів, які борються за українців, як націю?

23 березня 1995 р. згідно з Указом Президента України №1 від 4 січня 1995 р. та матеріалами Інформаційного збірника Міністерства освіти України №12 (червень 1991 р.) Адамівська сільська рада зареєструвала під №2 у Книзі реєстрації громадських організацій дитячу громадську організацію «Січ», мета діяльності якої – виховання патріота, національно налаштованого громадянина України, морально та фізично здорового.²²³

У 1994 р. директором Адамівської школи стала Тимофєєва Світлана Семенівна (Валерія Яковича обрали головою Адамівської сільської ради і на новій посаді він продовжував активну роботу в Адамівському курені Українського козацтва, залучаючи до козацької роботи батьків своїх учнів); роботу організації «Джура» було тимчасово припинено. В школі педагог-організатор Гриценко Валентина Никифорівна організувала дитячу організацію СПОУ. Повернувшись директором в школу в 1998 р., Тимофєєв В.Я., взявши за основу козацьку педагогіку, створив систему козацько-лицарського виховання козака та берегині. В 2000 р. свою концепцію сучасної школи козацько-лицарського виховання Валерій Якович представив на міжнародній науково-практичній конференції «Дитина в сучасному суспільстві», яка проходила в Одесі.²²⁴ Після ряду публікацій про свою роботу в районних, обласних, всеукраїнських газетах, науково-методичних журналах,²²⁵ Валерія Яковича було

²²¹ Рішення №1 ХVІІ сесії Адамівської сільської ради ХХІ скликання від 21.08.1992. Архів автора.

²²² Рішення № 3 ХХІV сесії Адамівської сільської ради ХХІ скликання від 14.02.1993.

²²³ Свідоцтво про реєстрацію дитячої організації «Січ» від 23.03.1995.

²²⁴ Програма міжнародної науково-практичної конференції «Дитина в сучасному суспільстві». Одеса. 2000.

²²⁵ Газета «Будьте с нами» (Білгород-Дністровський) - №35 (23.08.2001), №36 (30.08.2001). Газета «Советское Приднестровье» (Білгород-Дністровський) - №12 (15.02.2000), №24 (28.03.2000), №34 (05.05.2000), №40 (23.05.2000), №42 (02.06.2000), №50 (29.06.2000), №59 (31.07.2000), №63

визнано кращим освітянином України 2002 року за результатами опитування читачів Всеукраїнського громадсько-політичного щотижневика «Освіта».²²⁶ У 2003 р. систему козацько-лицарського виховання, створену Валерієм Яковичем, було визнано авторською.²²⁷ У 2005 р. Тимофєєв В.Я. надрукував книгу «Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання».

Процес становлення та розвитку Адамівської школи козацько-лицарського виховання (з квітня 1998 року) зафіксовано у шкільній газеті. У 1998-2001 роках газета випускалася у вигляді бліц-інформації: «Леля», «Козачата», «Джура», «Дана», «Джура та Дана», «Берегиня», «Козак». Всього вийшло 45 номерів. Газету випускав Валерій Якович. На сторінках газети друкувався теоретичний матеріал – зокрема спроба концепції школи такого типу, положення про школу цього типу, статут школи козацько-лицарського виховання. Велася хроніка школи та Адамівського куріня Українського козацтва - описувалися події шкільного життя, Адамівської «Молодої Січі», Адамівського куріня Українського козацтва, Білгород-Дністровської паланки Українського козацтва (міжрайонового товариства козаків Буджаку). З квітня 2001 року почала виходити газета «Річ про Адамівську Січ» (випуском якої знову ж таки займався Валерій Якович), яка поступово стала друкованим органом всієї Адамівської громади: тут друкувалися матеріали з життя громади, з життя людей, які тут мешкали.

У практичній роботі Адамівська школа дотримується основних змістовних компонентів сучасного козацько-лицарського виховання молоді, які полягають у наступних фундаментальних положеннях:

1. Школа козацько-лицарського виховання – осередок лицарської духовності з державно-громадським управлінням.

2. Козача (учень) – центр навчально-виховного процесу, суб'єкт навчання і виховання (творець, діяч).

3. Навчання і виховання козачати – це за своєю суттю є самонавчання, самоосвіта, самовиховання, самоорганізація і самореалізація особистості.

4. Родинне національне козацьке виховання – природне, провідне виховання, і батьки – головні вихователі протягом усього життя козачати.

5. Українознавство – наукова основа, духовна серцевина козацького навчально-виховного впливу в родині, школі, суспільному житті, філософія і політика державотворення.

6. Національне козацьке виховання – всеохоплююча і багатогранна система впливів, ідей, підходів, яка покликана пробуджувати і стимулювати розвиток закладених природою задатків, можливостей козачати, набуття ним етносоціального досвіду реалізації завдань гуманізації і гуманітаризації системи освіти.

7. Українська козацька педагогіка – вітчизняна наука про виховання підростаючих поколінь українців, якій здавна притаманні глибокі гуманістичні традиції, яка постійно збагачується народною виховною мудрістю, вищими здобутками світової науки, культури.

(14.08.2000), №67 (28.08.2000), №68 (31.08.2000), №72 (14.09.2000), №84 (26.10.2000), №89 (13.11.2000), №94 (30.11.2000), №6 (22.01.2001), №9 (01.02.2001), №17 (01.03.2001), №21 (15.03.2001), №24 (26.03.2002), №44 (11.06.2001), №49 (28.06.2001), №56 (26.07.2001), №57 (30.07.2001), №75 (04.10.2001), №84 (05.11.2001), №8 (31.01.2002), №12 (14.02.2002), №36 (16.05.2002), №38 (23.05.2002), №42 (06.06.2002), №54 (18.07.2002), №77 (07.10.2002), №101 (13.08.2003), №103 (15.08.2003), №104 (16.08.2003), №106 (20.08.2003), №115 (02.09.2003), №165 (11.11.2004).

Газета «Одеські вісті» (Одеса) - №93 (23.05.2000), №95 (27.05.2000).

Газета «Чорноморські новини» (Одеса) - №44 (08.07.2000), №52 (23.08.2000), №3 (11.01.2001), №35 (24.05.2001), №55 (16.08.2001), №74 (09.10.2003), №78 (23.10.2003).

Газета «Сільська школа» (Київ) - №5 (20.09.2000).

Журнал «Наша школа» (Одеса) - №4(2000), №5-6 (2000), №1 (2002), №2 (2002), №2 (2003).

²²⁶ Громадсько-політичний тижневик «Освіта» (Київ) - №1 (1-8 січня 2003).

²²⁷ Посвідчення автора від 17.05.2003. Архів автора.

В Адамівській школі козацько-лицарського виховання функціонувала модель учнівського самоврядування, що базувалася на традиціях лицарської верстви українського народу (козацтва). Згідно із Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Положеннями «Про загальноосвітній навчальний заклад», «Про педагогічну раду середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу», «Про раду школи», «Про піклувальну раду школи», Статутом Адамівської школи козацько-лицарського виховання, - в Адамівській школі функціонувала модель державно-громадського управління, яка базувалася на дотриманні прав та обов'язків усіх суб'єктів навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків, громадськості. Однією із складових частин його було учнівське самоврядування у формі козацько-отаманської республіки.

Вищим органом учнівського самоврядування Адамівської школи козацько-лицарського виховання було коло джур та дан (загальні збори учнів 5-9 класів), яке збиралося не рідше 2-х разів на навчальний рік: у травні та вересні. На колі джур і дан заслуховувався звіт про роботу ради джур і дан, обирався новий склад ради (травень) та затверджувався план роботи ради (вересень). Новий склад ради джур і дан оновлювався не менш як на третину її членів і обирався терміном на один навчальний рік. Рада джур і дан обиралася у кількості 15 осіб (головного отамана, головної берегині, писаря та 12 отаманів (берегинь) паланок (секторів роботи). Рада працювали за 4 циклами напрямків роботи (всього напрямків роботи -10). У школі була узгоджувальна рада (у випадку розбіжностей в поглядах на якусь проблему між джурами та данами). Яка складається з ради отаманів загонів і ради дан (берегинь) загонів. Отаманів та берегинь обирали на класних зборах терміном на один навчальний рік. До узгоджувальної ради на правах співголів ради входили: головний отаман та головна берегиня. Узгоджувальна рада разом із писарем ради складала координаційну раду цікавих справ. З числа молодих козаків 9 класу обирався суд козацької честі терміном на один навчальний рік у такому складі: суддя, радник, писар, лелі, дани, берегині, які не підсудні суду козацької честі. Крім отаманів та берегинь, класні збори джур і дан обирали термінами на один рік (із обов'язковим піврічним звітом про роботу і можливістю переобрання) писаря, хорунжого, бунчужного, товмача, скарбничого та інших посадових осіб керівного складу класного козацького загону. Школа мала свій однострій, прапор, марширування, салютування, загони, командирів–отаманів, хоча все це мало форму гри.

Провідна ідея цієї виховної системи полягає в створенні умов для цілеспрямованого розвитку дитини як особистості. Ядро виховного процесу становлять взаємодопомога, співпереживання, підкорення спільно обраним законам – все це зумовлювало позитивний вплив на особистість в процесі формування Адамівської Січі – братства козачат. Велика увага приділялася в школі формуванню таких понять, як учнівська честь, гідність, совість. Засобами козацької педагогіки формується у козачат «командний дух»: наша команда – це, відповідно, наша Січ, наша школа, наше село, наша Україна; виховування козака – для якого найдорожче – воля і честь! Не зайве буде додати що Адамівська школа користувалася цілковитою підтримкою Адамівської громади, де мешкає більше 80-ти козаків Українського козацтва.

Ця модель учнівського самоврядування працювала у школі козацько-лицарського виховання з 1998 року і на практиці довела доцільність виховання національної самосвідомості, громадської активності, формування творчої особистості козачат, зміцнення фізичного і морального здоров'я рядом позитивних наслідків козацько-лицарського виховання: зростання національної свідомості, патріотизму, відданості ідеалам українського державотворення, демократичного суспільства, етнопонаціональної злагоди всіх учасників виховного процесу (а це – учні, вчителі, батьки, громадськість; в селі мешкають представники 9 національностей –

українці, росіяни, болгари, молдовани, румуни, гагаузи, калмики, черкесяни, кеябейці); інтенсифікація процесів духовного єднання учасників виховного процесу, що виявляється у повазі, довірі, взаємодопомозі, щирих взаєминах між педагогами і школярами, педагогами і батьками, мешканцями громади (у школі і на території громади вже декілька років не було правопорушень – а це духовний вплив школи на село; у школі покращилась успішність – її якісний показник складав у 1998 році – 55%, у 1999 році – 53%, у 2000 році – 56%, у 2001 році – 55% - найвищий у районі серед загальноосвітніх закладів I-II ступенів); зростання ролі колективу учасників навчально-виховного процесу як саморегулюючої системи.²²⁸

Валерієм Яковичем Тимофєєвим вперше на Україні фундаментально розроблені основні документи про школу такого типу (концепція, Положення, Статут). Розроблені навчальний план і програми (курси «Козацьке тіловиховання», «Психологія духовного розвитку», «Козацьке військове мистецтво» і т.д.), посібники з основних предметів школи цього типу.

Система виховання Адамівської школи козака та берегині: 1. Родинно-дошкільне виховання козачати та лелі (вік – до 10 років) – проводиться через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програми дитячого садочка; 2. Родинно-шкільне – проводиться у формі роботи школи козацько-лицарського виховання; 3. Громадсько-родинне – проводиться у формі діяльності дитячо-юнацької організації «Молода Січ», Адамівського куріня Українського козацтва, місцевого осередка жіночої громади Українського козацтва.

Розроблена програма трансформації Адамівської загальноосвітньої школи у школу козацько-лицарського виховання. Функціонували паланки (сектори) ради джур і дан: здоров'я та спорту; героїко-патріотичного виховання; національного відродження; організації дозвілля; зарубіжних зв'язків; роботи з молодшими школярами; трудової діяльності та охорони середовища; навчально-пізнавальної діяльності; інформації; дисципліни та порядку; соціального захисту; історико-краєзнавча; суд козацької честі; координаційна рада цікавих справ.²²⁹

У 2003 році директор Адамівської школи переїхав до міста Білгорода-Дністровського, де працює начальником відділу організаційної та кадрової роботи Білгород-Дністровської райдержадміністрації.

Директор Адамівської школи Валерій Якович Тимофєєв – досвідчений педагог із 34-річним стажем, різносторонніми інтересами. Викладає біологію, хімію, музику. Майже 20 років він очолює колектив школи в селі Адамівка. Нещодавно В.Я.Тимофєєв отримав авторське свідоцтво за модель Школи козацько-лицарського виховання. Експертна комісія на обласній ярмарці педагогічних ідей і технологій оцінили модель школи як відкриття в педагогіці. Про становлення школи козацько-лицарського виховання йде річ у нотатках, які ми пропонуємо читачам.

...Держава живе й розвивається доти, доки в ній живе багатим духовним життям школа...

В Адамівській школі в цьому році відбувся третій випуск молодих козаків та козачок (берегинь). Випускники – елегантні юнаки та чарівні дівчата замислились на порозі дорослого життя – воно таке непросто...

Вже шостий рік працює у нас школа козацько-лицарського виховання – громадський навчально-виховний заклад нового типу, покликаний дати учням додаткову сучасну козацьку освіту, забезпечити їх надійний духовний зв'язок із предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати козачат на інтереси

²²⁸ Тимофєєв В. Я.. Адамівська Січ – школа козацько–лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2006. – с. 72.

²²⁹ Тимофєєв В. Я.. Адамівська Січ–школа козацько–лицарського виховання. 2006.– с.38.

нащадків, виховати фізично здорових, морально чистих, по-лицарськи мужніх і сильних духом громадян України.

У своїй роботі педагогічний колектив Адамівської школи широко використовує давні козацькі традиції, кодекси лицарської честі, гуманістичні та демократичні і адекватні засоби виховного впливу на підростаюче покоління.

Зорієнтоване особистісне виховання, реалізація принципів формування громадянськості, гуманізація і демократизація, безперервність, культуровідповідність – вагомими аспектами неординарної моделі школи цього типу, яка передбачає три етапи виховання козака та козачки: козака-джура-молодик-козак, леля-дана-берегиня-козачка.

У травні 2003 року на обласному ярмарку педагогічних ідей і технологій ця модель отримала авторське свідоцтво. Експертна комісія вважає її відкриттям у педагогіці, а робота шкільного колективу з реалізації основних положень козацького виховання має наукове та практичне значення.

В рамках проекту «Школа козацько-лицарського виховання» вперше на Україні фундаментально розроблені основні документи школи цього типу (концепція, статут, навчальний план і програми, посібники з основних напрямків виховання та предметів школи). Досвід роботи описаний у педагогічній пресі та багатотомнику «Адамівська Січ», який виходив самодруком невеликим тиражем протягом 2001-2003 років. Обласний інститут удосконалення вчителів планує на базі школи розпочати регіональний педагогічний експеримент із проблем виховання шкільної молоді.

...Ми часто зустрічаємо людей освічених, енциклопедично озброєних знаннями, а в середині них – пустеля, як говориться в Біблії. Тому сьогодні, вважає колектив школи, нам потрібні люди не тільки озброєні знаннями, а й духовно, психічно, фізично спроможні розвивати творчі здібності як свої, так і навколишніх. Нове покоління повинно вміти співпрацювати з людьми різних філософських, політичних, релігійних поглядів; здатне вирішувати проблеми сьогодення і майбутнього. Це особи з великим культурним та духовним потенціалом, бо «культура утверджує примат духу» (М.Періх). Це наше педагогічне кредо. Досвід практичної роботи в цьому напрямку свідчить, що головна мета освіти – виховання. Навчання повинно бути підпорядковане вихованню.

Школа – єдиний соціальний інститут, який, виховуючи учнів сьогодні, працює на перспективу. Саме тут висока професійна майстерність педагога-вихователя стимулює потребу школяра стати свідомішим, самовдосконалюватися, щоб реалізуватися, як громадянину.

Адамівській школі поталанило, бо наші педагоги – яскраві, неповторні особистості, носії людських цінностей, глибоких, різнобічних знань. Вони прагнуть до втілення в собі людського ідеалу, до постійного самовдосконалення, духовного зростання.

Виховання, вважають наші молоді учителі Т.М.Золотовська, О.А.Піштіган, С.В.Тимофєєва, А.М.Подолько, Д.М.Воронова, Т.І.Козубенко, Н.Г.Скригулець – це, в першу чергу, прищеплення моралі та створення в учнів навичок життя в моральній атмосфері. Глибока моральна криза в нашій країні є наслідком прогалин і в освітньому процесі. Зокрема, у недооцінці ролі духовності української національної школи, яка виступає одним із важливих елементів збереження і розвитку спільноти, її духовного ядра і постачає суспільству свідомих громадян, творчих особистостей, носіїв духовності.

Вчителька дисциплін творчого циклу – С.В. Тимофєєва. Світлана Валеріївна на уроках та заняттях гуртка художньої творчості розкриває учням силу і можливості художніх матеріалів; захоплює малюванням, дбає про розвиток індивідуальних творчих особливостей, манеру самовираження, поступово й наполегливо долає розрив між тим, що дитина хоче відобразити, і тим, що вона вміє; з допомогою колористичної системи вчить бачити і розрізняти найтонші нюанси кольорів,

відчувати «музику» кожного, розвиває асоціативну уяву. Вчить важко, але натхненно трудитись, вміти бачити красу і схилитись перед нею.

Завдання підтримувати компетентність кадрів на рівні сучасних вимог у нашій школі вирішується через систему методичної роботи. Керує нею досвідчений завуч П.М.Лавриненко, допомагає їй методична рада у складі Л.М.Лавриненко, М.С.Малькової, С.С.Тимофєєвої, О.Л.Солов'єнко, І.І.Корженко, І.П.Лавриненко.

З ініціативи Павліни Михайлівни Лавріненко і при її безпосередній участі створено методичний кабінет, який став центром педагогічної думки. Це справжня лабораторія творчості, без якої вчителі не уявляють сучасну школу. У методкабінеті зібрано матеріали з досвіду роботи вчителів. Завуч систематично добирає щось нове, зокрема з педагогіки, особистісно орієнтованого навчання та виховання, пропонує вчителям прочитати, осмислити і спробувати застосувати у своїй практиці.

Педагогом-організатором в Адамівській школі працює В.Н.Гриценко. Людина серйозна, на перший погляд може навіть видатися дуже строгою. З дітьми не заграє, але й не командує. Говорить з ними витримано і небагатослівно, як рівна з рівними. Вона завжди з дітьми поруч, а не над ними. Так і має бути. Адже позакласна робота – це продовження уроку. І взагалі, учнівське життя – не тільки оцінки в журналі, успіхи з предметів. Це і спорт, і музика, і веселі іскристі розваги, і серйозні справи. Це – життя, соціальне становлення дитини в колективі.

Валентина Никифорівна розробили систему традиційних шкільних козацьких свят – «Козацький дванадцятирік» (фрагменти одного з них було показано в минулому році на серпневій педагогічній конференції). Вже кілька років вона проводить козацькі вікторини (переможців нагороджують призами, які надає редакція газети «Советское Приднестровье»). Вона одна із ініціаторів та авторка травневого свята «Школі – 45 років!». Педагог вважає, що велике значення в роботі шкільної організації мають символи та ритуали.

Координатором роботи школи з виховання громадянськості є вчитель вищої категорії Р.М.Буравицька. Вона вважає, що випускникові не відводиться якогось перехідного періоду для адаптації до дорослого життя (що так і є). Тому та наполегливо допомагає вона школярам робити вибір, вирішувати життєві проблеми, розв'язання яких потребує багато знань, а не тільки суспільствознавчих дисциплін.

Ефективність громадсько-державного управління буде визначатися рівнем громадянської культури всіх членів суспільства, вважає Раїса Миколаївна. Тому школа повинна йти попереду політиків, керуючись принципом пріоритету прав особистості над інтересами суспільства й держави, надаючи дитині, підлітку ще в школі навичок громадського управління та самоуправління.

Учитель математики С.С.Тимофєєва - депутат райради; працювала завучем, директором школи. Захоплюючись математикою, прищеплює любов до неї і своїм учням. Навчаючи інших, вона сама постійно вчиться, йде в ногу з життям, вбирає свіжий подих нового, творчого, оволодіває передовим педагогічним досвідом, досягненнями педагогічної та психологічної науки.

Світлана Семенівна сіє розумне, добре, вічне, як добрий садівник дбає про сад – педагогічний сад. Нікому не чинила зла. Робить все, що має зробити за свій вік людина.

Учитель біології та хімії В.М.Вронська добре знає сучасний стан науки і перспективи її розвитку. Чітке планування навчального і виховного матеріалу, його систематичне повторення, облік індивідуальних особливостей учнів, вміння доступно викладати матеріал, дають їй можливість прищеплювати учням міцні знання з предмету. Цьому ж сприяють біологічні турніри, свята птахів, квітів, врожаю, які Валентина Миколаївна готує й проводить з дітьми.

Учитель фізики Т.В.Катюшева має багатий практичний досвід, працює творчо, поряд з традиційними, практикує й нові форми проведення уроків, вчить використовувати отриманні знання в практичній діяльності. Тамара Валентинівна застосовує оригінальну рейтингову систему обліку успіхів вихованців.

Багато років вчитель К.М.Граждан готує з дітьми Шевченківські дні, тижні української мови. Фундамент громадянськості у своєму класі вона закладає добрий. Діти знають національну символіку, не соромляться, приклавши правицю до серця, співати Гімн України (до речі, його знає вся школа).

Коли ми розробляли принципи, за якими мала працювати школа козацько-лицарського виховання, саме Катерина Михайлівна наполягала на вихованні козачат на позитивних прикладах. Формування в молоді ідеалів – один із найважливіших компонентів духовності як кожної особистості, так і всього народу.

Наведу приклад, як ми вирішуємо «на марші» проблеми виховання, які ставить життя.

Писали наші діти твір-опис. У одного з хлопчиків читаємо: «Красу природи нашого села не зрівняти з людьми, які тут мешкають. Я не бачу гідних осіб для опису у цьому творі...»

Ми зрозуміли, що десь зробили помилку, виховуючи козачат лише на прикладах ідеальних людей, і замислились – що ж робити далі? Ідеальні люди десь далеко (та й чи є вони?!), а повсякденне життя – поруч, поруч люди, хороші та не дуже, з їх проблемами та вчинками...

Тоді і виникла ідея показати людей Адамівської громади, які внесли частку себе в розвиток духовного, економічного життя трьох сіл: Адамівни, Авидівки, Благодатного. Ці люди зовсім різні і за віком, і за освітою, і за розумінням необхідності загальнокорисної праці на благо суспільства.

Матеріал оформили у вигляді книги. Нариси писали члени громадського комітету з підготовки книги. В додатках – історичні довідки з життя та розвитку громади, газетні статті, спогади мешканців. Книга повинна слугувати вихователям посібником позитивних прикладів і забезпечувати реалізацію принципу ідеалізації в роботі школи козацько-лицарського виховання.

Можливо, ідеальних людей немає і не можна з будь-кого робити ідеал для молоді. Але можна говорити про орієнтацію на моральні принципи: відданість праці бригадирів М.А.Крамаренка, Є.М.Епляра, ветерана О.В.Янишена, комбайнера П.М.Галицького, колгоспниці А.Є.Шелестян, відданість своїй великій сім'ї Н.А.Смоленко, громадський вклад М.С.Якубського, Н.М.Кульчицької, А.М.Коноваленка. Таких осіб, що живуть поруч з нами, в селів багато.

...Загальновідомо, що велике і складне питання, яке потребує вирішення – це формування духовного світу особистості. Річ йде не лише про закладання релігійних основ. Але не секрет, що діти з сімей віруючих вихованіші, моральніші у своїй масі (цей же феномен прослідковувався й у радянські часи). Мабуть, тому Президент України 25 березня 2003 року зобов'язав Міністерство освіти і науки разом із Академією педагогічних наук при участі церкви і релігійних організацій розробити пропозиції щодо введення духовно-моральних цінностей до виховного процесу навчальних закладів.

В минулому році ми намагалися організувати недільну християнську школу, запросили молодого ієрея (студента Київської духовної академії) викладати там. Відвели під храм приміщення. Було підготовлено пакет документів для реєстрації церковної громади...

На жаль, на той час нерозуміння важливості виховання цього аспекту духовності частиною мешканців громади не дало можливості реалізувати нагальну потребу мати в селі храм Божий. Але проблема є, і ми маємо її розв'язати.

Початку Богослужіння в Адамівці було присвячено спеціальний випуск шкільної газети. Отець Миколай написав статтю, в якій були такі думки: «Протягом багатовікової історії людства були відпрацьовані певні норми поведінки людини у суспільстві, які закладені Богом-Творцем у її совісті. Яке насіння в дітях буде посіяно зараз, такі виростуть і плоди. Як написано в Біблії «Бо що тільки людина насіє, те саме і пожне!»

Життя за заповідями Ісуса Христа приносить людині внутрішній мир і душевний спокій, відводить почуття страху і неспокою, які стають причиною багатьох хвороб, що підтверджують лікарі-психіатри.

Якщо ми бажаємо бачити нашу країну процвітаючою в усіх сферах життя, то молоде покоління треба виховувати в душі християнської моралі».

Вже традиційними у школі стали козацькі таборування та свята «А ну-мо, хлопці-козаки!». Авторка та ведуча свят – депутат райради Н.П.Галицька. Творчих доробок у Наталії Павлівни багато – це і туристський гурток із традиційним літнім таборуванням на березі моря, і спортивні секції, і танцювальний колектив.

Таборування в нашій школі є складовою частиною фізкультурно-оздоровчої роботи, підсумком чергового етапу фізичного розвитку козачат. Система ця базується на традиціях запорожців. Постійне виконання фізичних вправ разом із загартуванням виховували той тип козаків, які легко переносили спрагу та голод, спеку та холод і були надійними захисниками всього українського народу.

На жаль, сталося так, що з періоду знищення Запорізької Січі всі наступні уряди Росії та України постійно і цілеспрямовано проводили роботу з дискредитації, в першу чергу, морального обличчя козаків. Їх характеризували як грубих невігласів, п'яничок, які жили тільки за рахунок війни та розбоїв.

Але як натовп п'яничок міг неодноразово бити найкращу тоді в Європі армію – турецьку, і як натовп п'яничок міг за 1,5 доби на «чайках» веслувати морем до Стамбулу, наводити жах на султана своєю появою, брати Синоп, Кафу, визволяти бранців-невільників?!

«Шинкарям наказуємо, щоб не називалися козаками, й вилучаємо їх від себе і на майбутнє таких до нашого війська приймати не будемо», - сказав гетьман П.Сагайдачний у 1617 році.

Безчестя козацтва проводилося для того, щоб українці не знали своєї історії. Народ, що не спирається на могутнє коріння своєї історії, легко тримати в покорі, йому легко нав'язувати чужі звичаї, культуру, освіту, ідеологію. Це ми бачимо сьогодні.

...Спостерігаю таборування та сягаю думками наперед: треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі – вона підмурок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання і виховання, і це призвело до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді і злочинних угруповань та об'єднань, які не надають особистості всі можливості для самоствердження і психологічного комфорту. В багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підкорення, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а навпаки, цінують дуже високо.

Відмовившись від виховання у колективі та через колектив, ми практично відмовились від виховання взагалі. Відомо: не може бути успішним виховання громадянина-господаря своєї країни, якщо дитина, підліток не набуватиме у ці роки досвіду відповідальності за виконання певних функцій в організації життя класу, школи, громади.

Наша виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи – цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя Молодої Січі – братства козачат.

Далекоглядні педагоги розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в школі. Козацько-лицарське виховання – це лише один з можливих шляхів українського національного виховання.

В Адамівській школі введена практика – по завершенню заходу пропонувати учасникам написати статтю до шкільної газети «Річ про Адамівську Січ» із аналізом

цього заходу: для чого його проводили, які помилки допустили, побажання організаторам, передбачувані й непередбачувані наслідки. Пишуть і вчителі, і учні.

Вважаю, що не треба відривати дітей від гріховної землі, робити з них янголів, які потім, у дорослому житті, пасують перед труднощами. Адже саме життя корегує нашу виховну діяльність й чада виростають не «цукерками», а нормальними живими дітьми. У цьому вища правда життя

... Не завжди сьогодні цінують працю педагога, позитивні наслідки якої проявляються через багато років. Але, як сказав Кобзар: «Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли. У нас нема неправди за собою...»

Вже сьогодні ми розуміємо: як би не склалася подальша доля Адамівської школи, лицарське виховання – непересічне явище в теорії та практиці національної освіти.

Історія вчить: ефективне те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права, зокрема, - право на свободу.

Козаку найперше – воля! Козаку найперше – честь!²³⁰

7. Козацьке мистецтво.

У кого немає культури, у того позитивних якостей лише половина. Від особи, яка не пройшла школи мистецтва, завжди віддає грубістю; людині потрібно шліфувати себе, прямувати у всьому к досконалості. Грасіан.

Фольклор виник на досить архаїчній стадії розвитку музики, коли пісня була тісно пов'язана з обрядом і становила його складову частину. На цій стадії музика ще не мала самостійного значення, вона разом із словом і рухами становила синкретичну єдність. Усі компоненти цієї синкретичної єдності (слово, рух, музична поспівка) мали магічне значення. При виконанні спів поєднувався з відповідними рухами (хороводом, танцем, ходом). Слово, наспів, рух були нерозривні. Музичні інструменти у давніх українських племен виконували різні функції: сигнальну (звуки рога або барабана сповіщали про небезпеку, скликали на віче), ритуальну (гра на музичних інструментах супроводила магічні дії), естетичну (під час свят музика давала естетичне задоволення). Завдяки злиттю в епоху язичництва людини з природою, її одухотворенню, від більшості календарно-обрядових пісень віє ніжністю, чарівністю, добротою і простотою. Магією слова, ритму, музичною інтонацією вони замовляли добрі й злі сили природи. Це були своєрідні народні молитви до різних сил природи, різних божеств. З часом магічна функція втрачалася і стала переважати функція художньо-естетична.

IX – перша пол. XV ст. – епоха середньовіччя. Активно функціювали різні жанри, які мали свої прийоми викладу, сталі поетичні формули, епітети, словесні характеристики, які збагачувалися новою тематикою. Повного розквіту досягнув необрядовий вид усної народної творчості – епос, який виник давно, ще до утворення Київської Русі, а також билини, пов'язані з воєнною тематикою. У билинах яскраво проходить основна патріотична ідея – захист Батьківщини від ворога. Билини відобразили зростання етнічної самосвідомості і патріотизму: боротьба з ворогом важка і жорстока, але народ завжди перемагає. В образах богатирів втілилися народні ідеали хоробрості, мужності, високої моральності. Богатирі великодушні, б'ються з ворогами тільки в чесному бою, не мстиві й послідовно вірні своєму обов'язку. Билини створювалися не при князівських дворах і не в закутках сільської глушини, а в містах і містечках наддніпрянського пограниччя. «Погранична служба, ратники сільських ополченців, городяни – ось те середовище, яке відповідно до своїх симпатій створювало епічних героїв.

²³⁰ Газета «Советское Приднестровье» (Білгород-Дністровський). №101 (13.08.2003), №103 (15.08.2003), №104 (16.08.2003), №106 (20.08.2003).

XIII – XIV ст. – епоха ренесансу у південних слов'ян, епоха формування національних держав, чим зумовлено зростання патріотичної свідомості, розвиток національних культур. Під впливом гуманістичної ідеології змінюються погляди на суть музичного мистецтва, якому надається самостійне значення. Музична естетика ренесансу виділяла емоційні властивості музики, її здатність пробуджувати той чи інший емоційний стан і давати слухачеві насолоду.

Кінець XV – початок XVI ст. В усній традиції формуються жанри, які відіграли виняткову роль у духовному та культурно–мистецькому житті українського народу. У цей час виникає героїчний епос – думи та історичні пісні, що продовжували давні епічні традиції Київської Русі і стали гордістю української нації. Розквітає різноманітна лірика, балади, розвивається танцювальний фольклор (танці козак, гопак та інші. Гопак і козак (козачок) зародились в середовищі козацтва. У запальному танці гопаків розкриваються героїчний і мужній характер козаків, їхні життєрадісність та оптимізм. Це виражається у різних широких і високих стрибках та інших складних фігурах); з'являється новий інструментальний (кобза, бандура, ліра). Виникають думи та історичні пісні, які відображали переважно події, пов'язані з татаро–турецькими нападами. Широко відображалась в думках страшна турецько–татарська неволя. Думи цього циклу є своєрідними «невольничими плачами». З кінця XVI – початку XVII ст. козаки виступають уже не пасивною, струдженою масою, а борються за своє визволення (дума «Про Самійла Кішку», «Про козака Голоту»). Спочатку думи творили самі учасники козацьких походів. Це були козаки, або інші люди, які потрапляли в полон і за втечу деякі з них були осліплені, а потім вони все ж таки поверталися до Запоріжжя. Згодом виконавство епічних творів стає професією. У думках та історичних піснях співається про минулі часи, але минуле пов'язане з сучасністю, з часом виконавця і слухача, що надає їм особливої актуальності та життєвості. У думках з'являється психологічна характеристика героїв, у них поєднуються індивідуальне та колективне начала. В українському епосі відобразилася властива для гуманізму тенденція – прагнення особистості до волі. Герої дум не змиряються зі своїм рабським становищем, а активними діями визволяють себе та інших полонених.²³¹ Яскраво втілюється в українському епосі й такий важливий принцип ренесансного гуманізму, як любов до Батьківщини, патріотизм, вірність своїй вірі й народним традиціям.

З кінця XVI ст. музична освіта в Україні піднялася на значно вищий рівень. Цьому сприяло виникнення братських шкіл, колегіумів, які були тими осередками, де культивувався хорівий спів і дбали про його найвищу якість. Хорівий спів звучав у братських школах як в православних храмах, так і при виконанні учнями ранніх форм театрального мистецтва. Про це свідчать перші друковані декламації кінця XVI –XVII ст. До них належить «Просфонема» (Львів, 1591 р.), або привітання, яке виголошували учні Львівської братської школи київському митрополиту Михайлові Рогозі. Хорівий спів у братських школах кінця XVI – початку XVII ст. займав виняткове місце, а школи були осередком розвитку хорівого мистецтва. З утворенням в Україні Острозької академії (1580 р.), Львівського, Ставропігійського братства (1586 р.), численних братських шкіл на Січі, де, крім інших предметів, викладали піїтику, риторику, співи, сприяють тому, що у надрах народної мови мелосу кристалізуються нові засоби ліричної пісенної творчості. У всіх народів лірика має властивість конденсувати національно особливе і впливати на попередні види творчості. В Україні вже в XVII ст. пісенну лірику характеризує чистота мови, стрункість версифікації. У складанні нової козацької епіки та лірики немала роль належала учням братських шкіл, колегій.²³²

XVII – першої пол. XVIII ст. – Бароко. Активізація соціальної та національно – визвольної боротьби, виникнення козацько–гетьманської держави стало суспільно–

²³¹ Корній Л. Історія української музики. Київ, видавництво М.П.Коць. 1996. – 15 – 52 с.

²³² Софія Грица. Трансмисія фольклорної традиції. – 41 с.

політичним ґрунтом Бароко (трагічний гуманізм). Змінюється погляд на людську природу. Виникає дуалістичне уявлення про людську істоту, котра здатна як на добрі, так і на злі вчинки. Підкреслюється подвійність її буття: фізичне і духовне. У духовному вбачають єдину надійну основу життя людини. Формується інша свідомість, яка спрямувала людину на шлях розумних самообмежень і свідомого самоконтролю. І хоч цей період для українського народу був дуже складним і буремним, проте визвольна війна сприяла зростанню національної свідомості народу, активізації національних сил у розвитку своєї культури. Існування, хоч і в складних історичних умовах, козацько–гетьманської держави протягом майже століття позитивно позначилось на розвитку різних галузей культури і сприяло їхньому розквітові в цей період. Хронологічно невеликий період від початку визвольної війни до смерті Богдана Хмельницького (1657 р.) дав стільки зразків пісенного фольклору, скільки не створили попередні століття. У цей період думи та історичні пісні відзначаються історичною конкретністю і розповідають про реальні події, які тоді відбувалися (Хмельницький і Барабаш), козацько–селянські рухи. У думках та історичних піснях яскраво відображено волелюбні прагнення українського народу, всенародна боротьба проти польсько–шляхетського панування в Україні. Народ виступає в них як могутня сила, що бореться за свою волю під проводом відважних і відданих йому героїв. Український епос пройнятий почуттям патріотизму, любов'ю до рідної землі, відданістю своїй православної вірі. Крім епосу, в др. пол. XVII ст. – першій пол. XVIII ст. розвиваються й інші жанри укр. фольклору: побутова лірика, танцювальні жанри. На середину XVIII ст. вже склався основний класичний фонд українського фольклору.

В музичній освіті братніх шкіл з'являється хорівий спів з інструментальним супроводом. В Києві існували хор академічний та хор при Братському монастирі. Академічний хор брав участь у різних святах під час урочистих прийомів гостей, диспутів, рекреацій (травневих розваг на природі). Студенти Київської академії музикували і поза стінами свого закладу. Бідні студенти створювали невеликі хоріві групи і мандрували з ними по місту і найближчих селах, заробляючи собі на життя (співали, виголошували вірші, ставили лялькові вистави).

На Запорізькій Січі існували теж школи. За свідченням істориків, головна січова школа (на Чортотлицькій Січі, заснована в 1659 р.) мала спеціальне відділення, що готувало співаків та музикантів. З часом це відділення виділилося в окрему школу «вокальної музики і церковного співу», такі школи були і в паланках (адміністративних округах). У святкові дні учні шкіл співали перед козаками й розігрували веселі інтермедії, ставили вертеп. Розважаючись після вдалих воєнних походів, козаки Січі водили за собою величезний натовп музик і січових півчих – школярів. Школи готували музикантів для полкової музики. Історичні пісні цього часу збагачуються героїчними інтонаціями, виділяються пісні з мелодикою маршового характеру, з чіткою композиційною структурою («засвистали козаченьки»). Ці пісні бадьорі, пройняті оптимізмом; їм притаманні героїчний пафос, гімнічність.²³³

Ще донедавна уявлення про фольклор, про його жанри, структуру, звучання здебільшого були нечіткими, а спеціалісти з фольклору – серйозно стурбованими неувагою до нього, нехтуванням його глибинними традиціями. Нині ситуація певною мірою змінилася на краще не тільки в аспекті знайомства широких мас з народною творчістю, а й розуміння її суті для історії, культури. В епоху культивування горезвісної доктрини про злиття націй, фантом висувався на шкоду етнічній самобутності. Забувалася пісня, традиції роду, безмежна гама людських почуттів, що мають глибинний характер. Ще донедавна обрядовий фольклор ототожнювався з реакційними пережитками, а нерідко трактувався як прояв націоналізму. В умовах перебудови і гласності ситуація змінилася на краще. Престиж фольклору в країні

---

²³³ Корній Л. Історія української музики. Київ, видавництво М.П.Коць, 1996. – 177 – 203 с.

значно зріс завдяки посиленій пропагандистській роботі – засобами радіо, телебачення, в етнографічних концертах.

Білгород–Дністровський край багатий на талановитих самородків, які бережуть фольклорні традиції України. Ця робота дуже важлива для піднесення національної культури. Все це було б неможливим без ансамблів Козацький духовий оркестр, хор української народної пісні «Мрія», «Веселка», «Гроно», які доводять, що український фольклор не лише існує, а й має значні сили.

В статутах усіх сучасних козацьких організацій Задністров'я мовиться про необхідність розвивати козацьку культуру, зокрема: Чорноморське козацьке військо, Чорноморське козацьке з'єднання: «...створення козацьких фольклорних колективів, ансамблів»; Окремий полк ім. П.Орлика, Білгород-Дністровський Кіш Буджацької Січі: «...відродження, утвердження і розвиток української культури»; програма «Джура» Українського козацтва: «Організувати дитячі фольклорні колективи з вивчення козацької пісні та танцю, української народної пісні та танцю»; статут Молодої Січі Українського козацтва: «Відродження козацьких мистецьких традицій: кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису»; програма розвитку Чорноморського козацтва на 2002-2005 роки: «п.4. Вивчити можливості й утворити у районах нові козацькі творчі самодіяльні колективи, надавати підтримку створеним мистецьким колективам, провести районні фестивалі-огляди козацького мистецтва».

7.1. Козацький духовий оркестр.²³⁴

Із організацією козацьких осередків в Білгород-Дністровському районі та місті – навесні 1996 року від військового оркестру Білгород-Дністровського гарнізону відокремився козацький духовий оркестр (малий склад). Він складається з труб (3), баритону (1), тенорів (2), валторни (1), альту (1), басу (1), тромбону (1), великого барабану (1), малого барабану (1). Керівник козацького духового оркестру – Радченко Степан Федорович.

Козаки обслуговували козацькі заходи: конференції, зустрічі з отаманами, паради, ходи, виступали з концертами духової музики, надавали ритуальні послуги за помірними цінами. Найактивнішими учасниками оркестру було створено ядро – козацьку раду – члени якої є Радченко Степан, Дегтяр Леонід, Литвин Петро, Хомко Анатолій, Радченко Володимир, Лисовий Анатолій.

7.2. Хор української народної пісні «Мрія».²³⁵

В 1989 році на базі заводу медичних виробів (сьогодні ВАТ «Гемопласт») було створено хор української народної пісні. Працює український козацький народний хор «Мрія» під керівництвом Зорила Івана Сергійовича. В колективі 38 осіб різних професій, різного віку й різного характеру. Кожен рік хор давав звітний концерт перед робітниками та керівництвом заводу. Жодне свято міста та району не проходило без його виступів. Про колектив багато писали в районних та обласних газетах. Хор має багато грамот, дипломів, свідоцтв; брав участь в міських, обласних, міжнародних фестивалях. 1992 року колективу було надано звання «Народний».²³⁶

Керівництво заводу багато допомагало колективу, виділявся транспорт для поїздок, матеріальна допомога артистам, був на заводі свій хорклас. Колектив преюмівався турпоїздками до Ленінграду, у Карпати, Крим. Змінюються часи, змінилося керівництво міста, заводу, змінилося життя. Із-за матеріальних проблем на заводі скоротили ставки баяністів та керівника хору; колектив залишився без свого

²³⁴ Козацький духовий оркестр. Характеристика. Архів автора.

²³⁵ Хор української народної пісні «Мрія». Характеристика. Архів автора.

²³⁶ Звіт про роботу українського козацького народного хору «Мрія». Архів автора.

хоркласу та матеріальної підтримки. Але хор не розпався, він продовжує жити й радувати своєю піснею народ. Ось вже п'ять років керівник хору й баяністи працюють з колективом безкоштовно, п'ять років колектив не має ніякої підтримки від міста. Проводили репетиції в ПТУ-10, в міській бібліотеці, в рибпромисловому технікумі. Сьогодні артисти мають приміщення на території міського пологового будинку. В 2004 році виділили старе складське приміщення, його відремонтували за свої кошти, виписали дошки й керівник сам зробив лави. Зараз артисти вважають, що це хорклас й сподіваються, що тут вони будуть працювати постійно.

7.3. Ансамбль української народної музики «Веселка».

Ансамбль «Веселка», якому вже тридцять років, створений на базі Білгород–Дністровського педучилища силами викладачів – Михайлом Івановичем Нікіруєм, його дружиною Валентиною Афанасіївною й такими ж, як і вони, ентузіастами, популяризаторами і виконавцями народної музики В. І. Заїкою й В. Д. Краснянським. Спочатку це був ансамбль «Троїсті музики» з трьох музикантів, який з часом став поповнюватися талановитою молоддю з самого педучилища й шкіл міста. Нині це сталий колектив української пісні зі співочою та хореографічними групами, власним оркестром народних інструментів, який об'єднує людей різного віку й занять, але з'єднаних великою любов'ю до музики, пісні, серед яких – сім'ї Заїки, Нікіруй, Сухаренко та інші.

На протязі багатьох років колектив «Веселки» удосконалює свою майстерність, проводить велику роботу по збиранню фольклорного матеріалу. Саме обрядові пісні становлять основу репертуару колективу. Із студентськими фольклорними експедиціями М.Нікіруй об'їздив мало не всі села Придністров'я, збираючи невідомі зразки гаївок, щедрівок, весільних та обжинкових пісень. За роки копіткої пошукової роботи таких знахідок стало на великий фольклорний збірник, який вже підготовлено до друку. Учасники ансамблю також відтворюють старовинні народні інструменти. Увесь свій вільний час віддає виготовленню сопілок, ріжків, кувиць викладач педучилища В. І. Краснянський. Вдалих підбір голосів виконавців та своєрідне звучання оригінальних музичних інструментів (таких, як коза, бас, бугай) дозволяють ансамблю з успіхом відтворювати мелодії та пісні новорічних, весняних, весільних та інших народних обрядів. Обрядовій темі відводиться особливе місце в виступах «Веселки». Тут характерним є не тільки вокальне та оркестрове виконання елементів хореографії (з урахуванням природи мелодій, їх жанру, приналежності до тої чи іншої епохи), але також використання різноманітної обрядової атрибутики – стрічок, вінків, паляниць, рушників і т. п. З великою майстерністю виконуються ансамблем не тільки українські, російські, а й польські, болгарські та інші народні пісні.

У складі колективу – студенти та викладачі педагогічного училища. Їх прискіпливо відбирають за конкурсом, а потім ще «школять» у підготовчих групах перш ніж включити до основного складу. Адже ансамбль гідно носить звання народного, а це зобов'язує постійно тримати його у високій художній формі, вдосконалювати майстерність співаків, музикантів і танцюристів до професійного рівня. За час існування «Веселки» її школу пройшло більше півтисячі студентів педучилища, і всі вони, незалежно від обраної спеціальності, на все життя стали палкими шанувальниками української пісні. А ще за ці роки в ансамблі з'явилися колективи-паростки – співочі й інструментальні гурти, організовані по всій Україні його колишніми вихованцями. Таких уже налічується близько тридцяти. Так, наприклад, А. Гринько створив в селі Петрівка оркестр з народних інструментів, який вже став відомим в Білгород–Дністровському районі. В «Веселці» колись починав Андрій Яцеленко – керівник ансамблю «Водограй». В Молдові в ансамблі «Віоріка» співає Наталка Дачева.

Товариство слов'янської культури кожного року проводить концерти з участю представників всіх слов'янських народів по черзі. Цього разу підійшла черга України.

При виборі ансамблю у 1999 році вибрали «Веселку». Виступ проходив в залі Державної філармонії, вели трансляцію по телебаченню та радіо на всю країну. В цьому ж році «Веселка» виступила на великому Українському концерті в Варшаві в залі Конгресу.²³⁷

У 2001 році «Веселка» приймала участь в 55-у Міжнародному фестивалі аматорського мистецтва у Валлійському містечку Ланголлен. У ньому брали участь 140 народних колективів більш ніж з сорока країн світу. В кожній номінації – своє журі. Богдан Пікіруй півроку вів електронну переписку з Ланголленом. Але це був тільки перший крок на шляху до Уельсу. Коли вже ансамбль під'їжджав до Ланголлену, через дорожні затримки, визвані відсутністю необхідної кількості коштів колектив запізнився. Час виступу в номінації «соло» вже пройшло. Ансамбль приїхав практично перед початком конкурсу в номінації народних колективів. До виходу на сцену залишалося менше години. Добре, що виступ «Веселки» згодились пересунути на пізніше. Їх два номери зайняли тільки 6 хвилин. Це дуже складна справа – показати за лічені хвилини те, що готується роками, показати культуру цілого народу. Журі очолював Член Королівської Академії; «Веселка» підкорила тисячі слухачів і професійне журі. І ось підсумок – «Веселка» стала першою. Жаль, що маючи заявки на участь у двох номінаціях фестивалю, «Веселка» виступила тільки в одній. Але журі в номінації «соло» прослухало солістку В. Нікіруй й дозволило виступити їй поза конкурсом. Це був дивовижний виступ. З Білгород–Дністровська за славою для України їздили в Англію: В. Герасименко, І.Горяну, Т.Довганич, О.Долготьор, В.Іщенко, З.Кожухарь, Н.Котеля, І.Костова, Д.Корженко, В.Кошельник, Н.Мельник, Т.Мельницька, Н. Мякінова, В.Нікіруй, Т.Новаченко, М.Прищеп, І.Рогова, В.Сухаренко, І.Царук, С.Цуркан.

В 2002 році на цьому ж фестивалі колектив виступив вже у трьох номінаціях. В номінації ансамблів народної музики «Веселка» зайняла друге місце. Журі при оцінюванні приймало до уваги артистизм, костюми, оригінальність і культуру виконання, різноплановість і багато інших критеріїв. Склало враження й те, що у колектива є оркестрова група, де звучать бандура, цимбали, сопілка, скрипки, козо бас. Серед колективів такого рівня на фестивалі не було, а, можливо, й на Україні немає такого любительського колектива, у якого є свій оркестр. В номінації Folk Song Party «Веселка» зайняла перше місце. Валентина Афанасіївна Нікіруй прийняла участь в конкурсі солістів, виконуючих фольклорні композиції. З вісімнадцяти претендентів вона ввійшла в п'ятірку найкращих.²³⁸

Визначні творчі віхи ансамблю «Веселка» від України до Великобританії:²³⁹

7.4. Ансамбль української народної музики «Гроно»

Ансамбль був створений у 1997 році на базі міського Центру дитячої творчості. У складі ансамблю працюють три різновікові групи, що складає 45 гуртківців. Весь склад ансамблю – хлопчики, тому і репертуар колективу побудований на українських похідних маршах, козацьких піснях, думах, баладах. Творча діяльність колективу спрямована на відродження української народної пісні. Керівник Богдан Михайлович Пікіруй професійно досконалий педагог, вміло організовує навчальний процес, розвиває творчі здібності вихованців, їх художні особливості. В основі успіху колективу полягає системність навчально–виховного процесу: гра на музичних інструментах, пошук і відтворення пісенного матеріалу, розвиток вокальних здібностей дітей. Колектив постійно працює над удосконаленням своєї виконавчої майстерності. Всі вихованці і керівник завжди знаходяться у творчому пошуку.

²³⁷ Олесские известия. Варшавяне аплодируют «Веселке». 1999. – 19 травня.

²³⁸ Советское Приднестровье. Нас знает мир! 2002. – 18 июля.

²³⁹ Нікіруй М.І. Перелік виступів ансамблю. Архів автора.

Ансамбль «Гроно» користується великою популярністю у мешканців міста, є постійним гостем у навчальних закладах, дитячих таборах відпочинку та санаторіях смт. Затока та Сергіївка. Він активний учасник дитячих свят, концертів і акцій, які проводить міський Центр дитячої творчості. Є лауреатом I, II та III ступенів XI, XII, XIII, XIV, XV обласних в рамках Всеукраїнських оглядів–конкурсів «Таланти твої, Україно». у 1997 році - перша перемога. У 2003 році ансамбль прийняв участь у Всеукраїнському фестивалі козацької пісні «Байда», де здобув звання Лауреата. Того ж року хлопці прийняли участь у святковому концерті на Всеукраїнській козацькій Раді в Національній Опері України. Влітку 2005 року вокальне тріо ансамблю представляло Україну на XXIII конкурсі «Лемківська ватра» в Польщі.²⁴⁰

7.5. Старокозацький хор.

13 січня 2006 року народна хорова капела – пошуково-дослідницький фольклоричний гурт «Алалія» будинку культури с.Старокозаچه відзначила 40-річчя від дня заснування колективу. У числі засновників і керівників хору були Андрій Грінченко, Валерій Кобзаренко, Віктор Вареник, Ганна Баранова, Ігор Резніченко (під час його керівництва колективу хору було присвоєно почесне звання народний), Владислав Заїка. З 1988 року Віктор Вареник, керівник хору, разом з концертмейстером – хранителем фонду Іваном Котельником останні 16 років незмінно утримує колектив на відповідному творчому рівні. Переважна більшість учасників хору – співробітники Старокозацької районної лікарні. У різноманітному репертуарі колективу духовна, класична, народна музика. Хор співпрацює із козацькими організаціями; дитяча група хору – учасник Великих Рад Українського Козацтва 1997, 1998 років у Києві. Влітку 2005 року колектив прийняв участь у I Всеукраїнському фестивалі медпрацівників (м.Київ) та був нагороджений грамотою Міністерства охорони здоров'я України.²⁴¹

7.6. Козацький художній колектив «Русичи».

Керівник – Богдан Нікіруй. Музику гурту можна класифікувати як фолк-рок. Практично нічого не змінюючи, музиканти доповнюють музикальний твір молодіжним, роковим «драйвом». В цілому – це академічний вокал солістки Люди Мазур; напівзабуті українські народні пісні, перекладені для скрипки, сопілки Богдана Нікіруя, бас-гітари Дмитра Рачкова, електрогітари Іларіона Лебедева та барабанів Толіка Красовського. Гурт відомий не тільки на Україні: його музику чули Великобританія, Франція, Польща.²⁴²

8. Духовний світ козацтва.

Загроза війни з Туреччиною та проблема встановлення повного контролю над населенням Південної України призвело до створення козацьких військ. Одним із результатів цього політичного рішення були суттєві корекції у церковному та релігійному житті краю, які безпосередньо стосувалися козацьких військ. На початку 1790–х років загальна кількість козаків складала не менше 20% від російської армії на Півдні; в той же час козацьке населення становило не менше 20% від населення краю. Одже, унікальність козацтва Південної України як чисельної поліетнічної та багатоконфесійної соціальної верстви, робить його важливим об'єктом спеціального історичного дослідження, завдання якого полягає у вивченні особливостей релігійного та церковного життя козаків регіону.

²⁴⁰ Тимофєєв В.Я. Річ про Буджацьку Січ. Ансамбль української народної музики «Гроно». Характеристика. Грудень 2005 року.

²⁴¹ Річ про Буджацьку Січ. Старокозацький хор. Серпень 2006 року.

²⁴² Річ про Буджацьку Січ. Козацький художній колектив «Русичи». Вересень 2006 року.

Як зазначав архієпископ Гавриїл (Розанов), звичні до церковного богослужіння чорноморці не могли довго залишатися без нього. Через те, що навіть після 1792 року багато козаків Чорноморського війська продовжували мешкати уздовж прибережної смуги від Бендер до Очакова, в цих місцях ними було побудовано багато церков, серед них були як і кам'яні, так і сплетені з хмизу та покриті глиною будівлі. Це вказує на те, що навіть через частий брак коштів козаки намагалися побудувати хоча б тимчасову церкву. Складом козацьких загонів була передбачена посада військового священика. При складанні наказів про заснування козацьких військ одним з пунктів завжди значились обов'язки уряду на підтримку відправлення церковних служб у цих формуваннях. Російське керівництво брало на себе видатки, пов'язані з будівництвом церков, утриманням священиків, придбанням церковних атрибутів, книг тощо. Церковнослужителі та священики, які входили до складу козацьких військ, виконували багато функцій. Серед них варто назвати проведення щоденних та урочистих служб, догляд за пораненими та старими козаками, соборування помираючих, складання заповітів та інших документів, вмовляння козаків під час заворушень або інших проявів непокори, адже священики традиційно користувалися чималим авторитетом та повагою серед козаків.

Давньою традицією залишався звичай козаків заповідати частину майна «на церкву» на випадок хвороби або смерті власника. «Благолепним» вважалася також пожертва частини майна (грошей) на прикрашення церков і церковних атрибутів. Для релігійності Запорозького козацтва було притаманне шанобливе ставлення до деяких християнських святих і до ікон. На Запоріжжі був дуже поширений культ Покрови. Згідно з легендою, що записана до «Життя Андрія Юродивого», під час наступу мусульман у Влахернському храмі з'явилася Богородиця в оточенні святих. Вона вийшла з царських воріт, зняла Олефір і покрила ним присутніх, врятувавши від смертельної небезпеки.²⁴³ Козаки мали в своїх оселях досить велику кількість святих образів. Вірячи в рятівну силу ікон, козаки прикрашали ними свої хати і курені. Останніх святі образи вішалися над місцем, де сидів курінний отаман. Ікони багато прикрашалися, під ними висіли лампади, які запалювались під час свят. Таке піклування про ікони робило курені схожими на каплиці.

Запорозьке керівництво, особливо в період Нової Січі, прагнуло зберегти свою автономію у вирішенні релігійних питань, що стосувались Вольностей Запорозьких. Досягненню цієї мети сприяли ті щедрі дари, які запорожці постійно давали на церкви і на утримання духовенства. Матеріально зацікавлені в підтримці дружніх стосунків із Військом Запорозьким, духовні особи, в тому числі і київські митрополити, досить помірковано ставились до управління Кошем церковною справою на Запоріжжі. В силу вище перелічених обставин запорожці були щедрими жертвувачами на храми Божі і на утримання духовенства. Знаючи це, до Запорозьких Вольностей щороку приходила для збирання милостині велика кількість ченців не лише з російських і українських, а й із закордонних монастирів²⁴⁴

Козацьке військо мало певні особливості релігійності та церковного життя, що пояснювалось різницею у походженні та традиціях населення, яке входило до кожного з формувань. В світосприйманні запорозького козацтва, що формувалося протягом кількох століть, поєдналися елементи російського, українського розуміння православ'я і оригінальних поглядів, що виникли в самому козацькому середовищі. Яскраво оригінальна релігійність проявилася в ставленні до представників інших релігій, конфесій і національностей. Запоріжці були зацікавлені в збільшенні своєї чисельності. Багато мешканців Запоріжжя щорічно гинуло внаслідок війн, хвороб і старості. Тому довгий час єдиним джерелом поповнення лав запорозького війська було прийняття переселенців із-за меж Запоріжжя. На Запоріжжі знаходили притулок євреї, болгари і серби, грузини, волохи, поляки, литовці, білоруси,

²⁴³ Плохій С. Покрова Богородиця в Україні.// Пам'ятки України. 1991. – №5. – с.32 – 39.

²⁴⁴ І. І. Лиман. Церква в духовному світі Запорозького козацтва. –Запоріжжя, 1997. – с.16.

чорногорці, татари, турки, калмики, німці, французи, італійці, іспанці та англійці.²⁴⁵ Однак всі вони були повинні прийняти православну віру. Без виконання цієї умови переселенці не мали права мешкати на Запоріжжі.

Процедура виконання багатьох християнських обрядів на Запоріжжі дещо відрізнялась від тієї, що була поширена в інших регіонах Російської держави. Наприклад, цікава процедура прийняття новоприбулих до Війська, яка зустрічається в мемуарах та історичній літературі. Прибулого до Січі звичайно приводили до кошового отамана, який питав: «А чи віруєш в Бога»? Новоприбулий відповідав: «Вірую». – «І в Богородицю віруєш?» – «І в Богородицю вірую». – «А ну, перехрестись!» Людина хрестилася. Цим і обмежувалось з'ясування релігійної приналежності прибулих до Січі.

Серед духовних осіб, що служили при церквах Запорозьких, було багато колишніх козаків. Запорожці, часто знаходячись в довгих походах, інколи не мали можливості задовольняти свої духовні потреби за допомогою священиків і тому обов'язки останніх часто виконували самі козаки, чим пояснюється неординарне розуміння запорозькими козаками специфіки виконання священицьких обов'язків. Як зазначає дослідник історії церкви Запорозької Січі І. Лиман, запорозькі нащадки та їх нащадки – чорноморці зберегли особистий характер у відносинах між людиною (козаком) та Богом, при якому зовнішня обрядовість та чітке дотримання церковних канонів не було обов'язковим.²⁴⁶ У 1791 році під час допиту Катеринославських духоводів – представників секти, що мала значний вплив серед місцевого населення, останні стверджували, що не мали потреби у зовнішній обрядовості і церковних установах. На їх думку все це компенсувалося духом розуму.²⁴⁷ Подібні погляди були характерними для мешканців українського Півдня, зокрема для запорозьких та чорноморських козаків. В основі лежала ідея про зайвість посередництва при спілкуванні між людиною та Богом. Однак це зовсім не принижує ту роль, яку відігравали козацькі церква та священики у духовному житті козаків. При цьому варто враховувати, що належність людей до такого соціального стану як козацький, привносила певний демократизм у релігійну та церковну організацію у Запорозькому та Чорноморському військах, зі всіма вадами та досягненнями, властивими демократичним інститутам. Це твердження не входить у протиріччя з фактами, згідно яких козаки часто приділяли значну увагу церковним святкам, прикрашанню церков тощо. Справа в тім, що сама обрядовість у козаків мала суттєві особливості, що часто призводило до звинувачення їх у ересі з боку російських церковних установ: зображення козаків на іконах, вживання козацької символіки поміж символами, які відносилися до християнської релігії. Так у сучасних дослідженнях козацьких кам'яних хрестів, І. Сапожников відзначив вживання козаками суто козацьких символів при оздобленні цих поховальних пам'ятників,²⁴⁸ серед яких привертають увагу символи сонця, місяця, зірок, зброї (спис, шабля) тощо.

Козаки часто використовували під час релігійних свят і виконання релігійних обрядів зброю, що можна казати про існування своєрідного «культу зброї». На Запоріжжі існував звичай, згідно яким під час хрещення хлопців, що народилися у запорозьких козаків, батько підсипав у купіль порох. Це робилося для того, щоб загартувати козака змалку. Зброя використовувалася козаками в день Богоявлення. На його святкування до Січі збирались навіть ті козаки, які мешкали по зимівниках. Вони разом з січовими козаками в повному озброєнні йшли до церкви, везучи з собою навіть гармати. Військо займало весь центральний майдан Січі, чекало, доки скінчиться літургія. Після того, як з церкви виходили, несучи хрест, євангеліє і ікони, настоятель і ієромонахи та йшли до ріки, запоріжці направлялись за ними, везучи з

²⁴⁵ Яворницький Д. І. Історія Запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.1. – 592 с.

²⁴⁶ Міжконфесійні взаємини на півдні України. XVIII – XX століття. Запоріжжя. 1999. – 70 ст.

²⁴⁷ Міжконфесійні взаємини на півдні України. XVIII – XX століття. Запоріжжя. 1999. – 70 ст.

²⁴⁸ І. В. Сапожников. Кам'яні хрести степової України (XVIII – перша половина XIX ст.). – Одеса, 1997. – 103 – 105 ст.

собою артилерію і несучи розгорнуті знамена. По закінченні водохрещення настоятель занурював хрест у воду, і в цей момент козаки давали один залп з рушниць і гармат. Після того, як настоятель три рази занурював хрест, козаки починали вже жарити во всі тяжкі, скільки кому завгодно.²⁴⁹ Велику роль відігравала зброя і в поховальному обряді запорозьких козаків. Померлий перед тим, як його клали в домовину, лежав на лавці в повному козацькому бойовому вбранні, поруч з ним стояла зброя – піка і рушниця. Коли домовину з померлим запорожцем несли до церкви, за нею звичайно вели бойового коня в повному спорядженні – з сідлом, пістолетами в кобурах, в'юками. На саму домовину клали шапку, козацьку шаблю і піку.

Як хочеться й можеється ставилися козаки до вживання їжі. Дотримуючись православних обрядів, січове козацтво, коли збиралося для прийняття їжі в своїх куренях, спочатку молилося, а потім вже починало їсти. В молитвах, які козаки читали перед вживанням їжі, вони благословляли горілку, рибу, щербу, тетерю, галушки.

Запорожці з повагою ставилися до ікон, але вони не доходили, на відміну від росіян до «ідопоклонства», межуючого з їх обожнюванням. Малися розбіжності і в вшануванні святих. Запорозьке і українське духовенство досить вільно тлумачило написане в релігійних книгах, в той час як російське духовенство цього не допускало.²⁵⁰ Цікаво, що на деяких іконах, що знаходились на Запорожжі, були намальовані козаки. Так, на одній з ікон січової Покровської церкви були зображені, крім Божої Матері, патріарха, священнослужителів, царя і членів царської родини два запорожця. Ця ікона, певно, повинна була символізувати заступництво Богородиці за Військо Запорозьке. На іншій іконі, написаній на початку 70-років XVIII ст. зображена Богородиця, обабіч від якої стоять святий Микола і архістратиг Михаїл Під ними намальовані дві групи козаків, серед яких були кошовий отаман П. І. Калнишевський і військовий писар І. Глоба. З уст кошового отамана, який підвів голову до Богородиці, виходять слова: «Молим, покрий нас чесним твоїм покровом; позбав нас від всякого зла...» На відміну від ікон Богородиці, які малювались до цього, на означеній іконі між Божою Матір'ю і козаками не залишилось попередників – царя, цариці і патріарха.²⁵¹ Це значною мірою відбивало ситуацію, що склалася в той час у церковному житті Запорожжя; у взаєминах Коша і російським урядом. До останнього моменту існування Січі Кіш зберігав свою керівну роль в управлінні релігійними справами Вольностей, незважаючи на спроби російської духовної і світської влади змінити такий стан справ. Тому на іконі і відсутні традиційні зображення царя і представника вищої духовної влади. З іншого боку, в часи написання ікони існувала реальна загроза Вольностям Запорозьким з боку російського уряду, і тому не випадково з уст П. І. Калнишевського виходить прохання про допомогу.

Щирість у молитвах, пошана до святих ікон поєднувалися у запорозьких козаків з вірою в характерників, чаклунів, знахарів. Досить поширеними серед населення Запорозьких Вольностей були розповіді про запорожців – характерників, чаклунів, які спілкувалися з нечистою силою і тому не відчували болю, не могли бути вбиті ні стрілою, ні кулею, ні шаблею. За повір'ям, характерники ні в огні не горіли, ні в воді не тонули, вміли відчиняти без ключів замки, плавали на човнах по підлозі, як по морю, переправлялись через ріки на циновках, брали голими руками розпечені ядра, мешкали на дні річок, вміли залазити і вилазити із зав'язаних торб, перетворюватись на котів, перетворювати людей на кущі, вершників – у птахів, плавати у відрах під водою. На Запоріжжі довгий час ходили розповіді про чаклуна Довгого, який кілька разів вмирав і оживав, бо його «земля не приймала».²⁵² Оповідей про характерників без ліку зібрано у фольклорних та історичних джерелах і художній літературі (славнозвісний роман О.Ільченка «Козацькому роду нема

²⁴⁹ І. І. Лиман. Церква в духовному світі Запорозького козацтва. –Запоріжжя, 1997. – с. 9.

²⁵⁰ І. І. Лиман. Церква в духовному світі Запорозького козацтва. –Запоріжжя, 1997. – с. 15.

²⁵¹ Плохій с. Покрова Богородиця в Україні.// Пам'ятки України. 1991. – №5. – 37 с.

²⁵² І. І. Лиман. Церква в духовному світі Запорозького козацтва. –Запоріжжя, 1997. – с.22.

переводу»). При цьому лише запорожець виступає в ролі характерника, що явно вказує на магічне значення Січі. Це таємна, дбайливо приховувана сфера січової культури, замаскована християнським обрядом. Нічого дивного тут немає. Народ, прийнявши хрещення, зберіг у пам'яті прадідівські язичницькі звичаї. В Запорозжжі зберігались особливі, тільки йому властиві, тільки ним знані таїнства, прийнявши які, чоловік потрапляв до товариства.

Імовірно, що загадкова міфологія Запорозжжя зумовлювалась якимось прадавнім воїнським культом. Можливо, що містичне значення Запорозжжя як священної землі виростало з перед християнських уявлень про сакральність саме цієї території, самою природою, пристосованої для дійств магічних, для служіння богам. Ще Боплан, плывучи вниз по Дніпру, бачив на островах рештки язичницьких капищ. Можна припустити, що якийсь культовий центр був і на Хортиці, і що його відродили запорожці, поєднавши з культом християнства.

Запорожець – характерник був невразливий для куль, мав якість переваги в бою. Міцно тримаючи спогад про надприродні властивості характерника, народна пам'ять приховує спосіб їх здобуття в Запорозжжі. А спосіб міг бути єдиним – магічне посвячення у якесь таїнство, прилучення до надприродної сили, котра випадає з християнської культовості. Знаменно, що в Запорозжжі вважалося за гріх обдурити чорта. Якимось чином і сам образ характерника – запорожця пов'язується в народній свідомості з чортом (наприклад, Басаврюк і Рудий Пацюк у Гоголя) Скальковський А. свідчить про те, що запорожці займались якимось ворожінням на могилах (до речі, могили прикрашалися камінними постатями скіфських ідолів, вусаті обличчя котрих можуть правити за козацькі типажі, а межі своїх володінь козаки позначали саме цими камінними постатями). Запорозжжя було територією, забороненою не лише для жінок, а й для відьом, – тут зосереджувалось магічне чоловіче начало. І цей факт досить промовистий, бо на решті України явно домінувало жіноче ворожіння і чародійство. Навіть Хмельницький мав звичай оточувати себе ворожками й неодмінно радився з ними, перш ніж почати якесь діло. Провісництво у Січі було справою суто чоловічою. Скальковський А. згадує розповіді про дячка – віщуна, без пророцтва якого козацтво не виступало в похід. Очевидно, інститут провісництва був добре розвинутий у Січі, хоч і тримався в таємниці, оскільки суперечив християнським догматам. Все це дає певні підстави, щоб припустити пряму спадкоємність між Січчю і древнім язичницьким культом, що складав таємне, магічне осердя січового братства й також регламентував його життєдіяльність.

Ще одна промовиста подробиця запорозького життєустрою: січовий священник підкорявся гетьману чи кошовому (як і західноєвропейських орденів магістру – гросмейстеру). влада якого, отже, поширювалась і на сферу духовно-релігійну. А що в Запорозжжі особливою пошаною користувалися діди – старійшини, носії та зберігачі січових традицій, то можна здогадуватись, що саме вони, а не військова адміністрація, виконували функції, котрі збігаються з функціями жерців у дохристиянських громадах. Певно ж, діди формували й систему запорозьких цінностей, що про неї знаємо дуже мало – вона ж, поза будь – яким сумнівом, була добре прилаштованою до дійсності, стрункою і дійовою світоглядною системою, тією таємною доктриною, котра відкривала сакральні істини буття, не знаючи яких людина гинула в марній боротьбі з минушим і суєтним.²⁵³

Найвищою ідеєю українського язичництва є філософія вічного життя, обожнювання природного начала Всесвіту, радість існування на землі. Вважалося, що в потойбічний світ людина відходить такою, якою була за життя: або вільною і багатого, або нікчемним рабом, яким і перебуває вічно. Тому кожний член первісного суспільства намагався за життя досягти найвищих почестей, шани, багатства, відзначитися на полі бою чи в повсякденній праці. Звідси – одвічне прагнення військової верстви, в тому числі українського козацтва, до свободи. Звідси і

²⁵³ Запорожці. Київ – «Мистецтво», 1993. – с. 26.

традиційне несприйняття зверхності над собою і повага до іншої особистості, живучість ідей «краще смерть, ніж рабство», якою вже тисячу років живиться український патріотизм.

ВИСНОВКИ

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно «відроджуємо» й намагаємось «використати»? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в XXI столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм, територіальні претензії Румунії до України – Буджак) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів. Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва. На сучасному етапі в Україні, Російській Федерації та Білорусії козацтва відроджуються головним чином як громадські організації з культурологічними, господарськими, виховними, охоронними та іншими функціями. Трансформація цих організацій у військові не передбачається. В Придністров'ї на рівні Закону визначено, що козацтво виступає як громадський рух з воєнізованим характером діяльності, а головним його завданням є захист Вітчизни, сприяння зміцненню та розвитку державності і державної влади.

Оформлення й згуртування козащини швидше відбувається в тих регіонах, де загострюються військові міжетнічні, міжнаціональні, міждержавні конфлікти (Кубань, Прикавказ'я, Придністров'я). Відсутність можливостей виконання військових функцій призводить (як показує досвід) до розброду і хитань у козацькому середовищу, яке в свою чергу веде до невизначеності подальшої долі і самого козацького з'єднання. Ситуація може змінитися лише за умови зміни пріоритетів козащини із військових на господарські й культурні. Це не означає, що козакам на державному рівні не може бути довірено охороняти кордони країни чи наглядати за правопорядком усередині держави. Сучасні козацькі формування можуть стати повноцінною національною гвардією, яка буде поставлена на службу народу. У цьому випадку необхідна допомога держави. І не стільки матеріальна, скільки юридична. Саме на державному рівні мають бути вирішені питання щодо юридичного статусу козацьких військ.

Законодавча база відродження та розвитку Українського козацтва нерозвинена, тому процес розбудови козацьких організацій іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу. Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відіграло вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набутки українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керманічів, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває

продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє; коли теперішні козаченьки чітко усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користюлюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козаччини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини. Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам. Але до сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій у цьому контексті не досягнуто. Причинами цього є: переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій; відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козаччини; розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження; руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувалися на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі: вплив різноманітних політичних сил; протилежна конфесійна орієнтація; залежність від окремих гілок влади та економічних еліт; особисте ворогування новітніх козацьких керівників; брак конкретної діяльності.

Головна проблема козацтва – визначити свою роль у соціально-політичному житті суспільства. Козацтво – соціально-політичний моноліт чи плід тимчасового компроміса між владою та частиною суспільства?

Козацькі організації стоять відокремлено у загальній масі об'єднань громадян за інтересами, соціальним статусом чи грішми. Нечасті публікації в пресі, присвячені козакам, в основному стосуються або парадної сторони їхньої діяльності (усі про перебіг Великих Рад і масових нагороджень самодіяльними орденами), або фінансових сторін особистісних конфліктів усередині козацького руху. Насправді за парадним антуражем – усілякими шароварами, вольтижуванням і клонуванням гетьманів – від очей широкої громадськості ховаються цікаві процеси. У запеклій боротьбі між комуністами, націонал-демократами козацтво займало скоріш вичікувальну, ніж активну позицію (хоча спочатку козацтво утворювалося як активні

охоронно-штурмові загони РУХу – брало участь у хресних ходах, церемоніях покладання травянистої рослинності до підніжжя бронзових борців і антуражна охорона неформальних заходів РУХу). Оскільки здобуття незалежності України відбулося мирним шляхом, призначення козацтва і його подальша доля змусила губитися в здогадах не тільки нове керівництво України, але і самих лідерів козацтва. Сотні молодих і фізично міцних чоловіків в козацькій формі опинилися на узбіччі політичних процесів. І війни ніякої ні з ким не було. Куди бідним січовикам податися? Поки козаки думали, закрилася остання ніша – рекет. Організована злочинність вже набрала бойовиків і козакам не знайшлося місця навіть серед «биків». Можливо, це був як раз той випадок, коли інертність керівництва, його небажання що-небудь робити, зробила козацькому руху добру послугу. Практично ніхто з козаків – за одиничними випадками – не заплямував себе зв'язками з вітчизняними і закордонними мафіозі. Таким чином, до середини 90-х років козацькі організації в Україні виявилися в стані недофінансованості і недозатребуваності. Коли немає якоїсь об'єднуючої сили, цілком природно, в середині будь-якої організації починається пошук і «призначення» винних. Українське козацтво стрясає цілий ряд скандалів, розколів і виключень з рядів. Тоді ж почався процес з очищення лав козацтва від політичних екстремістів, із залучення до «відродження» менш ангажованих, але більш кваліфікованих лідерів. В цьому сенс «одержавлення» уособлює для козацтва в цілому позитивну тенденцію, бо дає йому шанс на приведення себе у відповідність з реаліями сучасного громадянського суспільства. Але рішення питань, пов'язаних із визначенням основ козацької служби, в майбутньому. Можливо, включення козацтва в систему «держава» призведе до виникнення статусу військових козачих спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо. По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися «білі» й «червоні», «самостійники» й «державники», «наші» й «не наші», які готові знову зхрестити шаблі. По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: «Хто був ніким, той стане всім!» В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують. По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська. По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри). Й так далі... Ще одне... Реакція багатьох козаків на критичний матеріал така: ти хочеш розвалити (добити) козацтво. Вельмишановні мої, не можна розвалити хату, яка ще тільки намальована на папері, про яку балакають, а не будують. Добити можна того, хто живий. Мертві бджоли не гудуть. Тому й критична публікація для живого й здорового – як холодний душ на похмілля. Отож, бажаючи всім плідної праці, хочеться одного: щоб люди пишалися нами так, як

Наливайком, Трясилом, Сірком чи Палієм... А для цього хочуть вони бачити не погони, лампаси й незаслужені нагороди, а реальні справи.

Спроба сучасних реформаторів збудувати нове суспільство з орієнтацією лише на економічні, ринкові розрахунки, неминуче провалиться. Суспільство засновується лише на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва фундується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до Народовладдя та самоврядування в організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність («Душу – Богові! Диття – Україні! Серце – народові-нації! Честь – козацтву!»). Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на «речовизм» та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

* * *

Зліва направо. Старшина Буджацького козацтва: Г.Трегубенко, В.Тимофєєв, Г.Клоченко, В.Лукашевський.

ЗМІСТ

Вступ.

Розділ I. Сучасне Українське козацтво.

1. Відродження козацтва. 2. Діяльність Українського козацтва. 3. Статут Українського козацтва. 4. Історичні витоки та особливості розвитку козацтва на Одещині. 5. Крайове козацьке товариство в Українському козацтві. 6. Виникнення, діяльність козацьких обласних організацій Одещини. 6.1. Чорноморське козацтво. 6.2. Одеська обласна організація українських козаків «Одеська Січ». 6.3. Козацька асоціація пасічників Одещини. 6.4. Українське Чорноморське Подунай-Гуляйпільське Козацтво. 6.5. Чорноморське Козацьке Військо. 6.6. Українське Чорноморське козацтво. 6.7. Буджацьке Січове козацьке військо. 7. Діяльність Білгород-Дністровських козацьких товариств. 7.1. Задністрове козацьке земляцтво. 7.2. Білгород-Дністровське паланкове козацьке товариство. 7.3. Адамівський курінь Українського козацтва. 7.4. Білгород-Дністровський міський козацький Кіш. 7.5. Білгород-Дністровський Окремий курінь ім. С.Білого. 7.6. Білгород-Дністровський міський Окружний полк ім. П.Орлика. 7.7. Білгород-Дністровський курінь Війська Запорозького України. 7.8. Жіноча громада Українського козацтва. 7.9. Білгород-Дністровське районове товариство Українського козацького з'єднання. 7.10. Задністрова Січ. 7.11. Дитячо – юнацька організація «Молода Січ».

Розділ II. Українська козацька духовність: педагогіка, культура, духовний світ козацтва.

1. Козацтво як культурно-історичний феномен. 2. Сутність й особливості козацької педагогіки. 3. Формування в молоді козацької духовності. 4. Виховання фізичної і психофізичної культури. 5. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей та юнацтва. 6. Козацько-лицарське виховання у школах півдня Одещини. 6.1. Білгород-Дністровське педагогічне училище. 6.2. Миколаївсько-Новоросійська школа Саратського району. 6.3. Старокозацька та Молозька школи Білгород-Дністровського району. 6.4. Випаснянська №1 школа Білгород-Дністровського району. 6.5. Вигінська школа Білгород-Дністровського району. 6.6. Долинівська школа Білгород-Дністровського району. 6.7. Турлацька школа Білгород-Дністровського району. 6.8. Адамівська школа Білгород-Дністровського району. 7. Козацьке мистецтво. 7.1. Козацький духовий оркестр. 7.2. Хор української пісні «Мрія». 7.3. Ансамбль української народної музики «Веселка». 7.4. Ансамбль української народної музики «Гроно». 7.5. Старокозацький хор. 7.6. Козацький художній колектив «Русичи». 8. Духовний світ українського козацтва.

Висновки.

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпропетровськ, 18, а/с 1212.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4379 від 02.08.2012.
Ідентифікатор видавця в системі ISBN 7373.

Підписано до друку 07.12.2015. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 19,5. Обл.-вид. арк. 14,5. Зам. № 251. Наклад 500 прим.

**С.В.Ушанова. Сучасне лицарство Задністров'я. — Дніпропетровськ:
Середняк Т. К., 2015, — 160 с.**